

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Infosõda – Eesti ekspertide visioon ja kogemus

Magistritöö

Kadri Põldaru
Juhendaja: prof. Marju Lauristin

Tartu
2009

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	7
1.1 Infosõda kui infoühiskonna nähtus?	7
1.2. Infosõja definitsioonid ja erinevad liigitusvõimalused	11
1.2.1. Infosõja definitsioonide analüüs	11
1.2.2. Infosõja erinevad liigitusvõimalused	14
1.3. Infosõda väljateooria kontekstis	17
1.3.1. Bourdieu võimu väli infosõja kontekstis	17
1.3.2. Väljade teooriast lähtuv infosõja käsitus	20
1.4. Inimeste mõjutamine kui infosõja välju läbiv nähtus	23
1.4.1. Infosõda kui mõtete sõda	24
1.4.2. Infosõda kui propaganda.....	28
1.4.3. Ideoloogia kui relv infosõjas.....	33
1.4.4. Rahvusluse (ära)kasutamine infosõjas	36
1.5. Meediaväli.....	39
1.5.1. Meedia ja kommunikatsiooni mõju ühiskonnale	39
1.5.2. Ideoloogiast lähtuva tegelikkuse konstrueerimine meedias.....	43
1.6. Miliraatsuhete väli	45
1.6.1. Sõjapidamise piirid hägustuvad – infosõda <i>versus</i> klassikaline sõda.....	45
1.6.2. Sõja muutumine tsiviilisikute kesksmaks	49
1.6.3. Sõja muutumine tehnoloogiakesksmaks	51
1.7. Infotehnoloogia väli	53
1.7.1. Infosõda ja kübersõda – koos või eraldi?.....	53
1.8. Vahekokkuvõte	58
2. UURIMISKÜSIMUSED	60
3. METOODIKA JA VALIM.....	62
3.1. Intervjueeritavate valik	64
4. INTERVJUUDE TULEMUSED	66

4.1. Infosõja olemus Eesti ekspertide pilgu läbi	66
4.1.1. Infosõja ja klassikalise sõja võrdlus.....	71
4.1.2. Infosõja seos propaganda- ja kübersõjaga	74
4.1.4. Infosõja osalised.....	77
4.1.5. Eesti-vastase infosõja tõenäosus ja ohtlikkus lähitulevikus.....	80
4.2. Eesti roll, kogemused ja tegevused infosõjas	91
4.2.1 Esimene laiapinnaline infosõda Eestis?	95
4.3. Ajakirjanduse roll ja usaldusväärsus.....	97
4.4. Ajakirjaniku roll infosõjas	103
4.5. Ekspertide meediatarbimine.....	105
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	109
KOKKUVÕTE	127
SUMMARY	130
KASUTATUD KIRJANDUS	134
LISAD	138
LISA 1. Küsimustik intervjuueeritavatele	138
LISA 2. Infosõja olemuse kooditabel	142
LISA 3. Infosõja väljade kodeerimistabel	143
LISA 4. Sõja olemuse kooditabel	145
LISA 5. Sõja mõiste kodeerimistabel	146
LISA 6. Infosõja osaliste kooditabel.....	147
LISA 7. Ekspertide informatsiooniallikad	148
LISA 8. Infosõja tõenäosuse ja ohtlikkuse kooditabel.....	148
LISA 9. Sõja tõenäosuse ja ohtlikkuse kooditabel.....	150
LISA 10. Ajakirjandusvälju iseloomustavad märksõnad.....	151
LISA 11. Ajakirjanike roll infosõjas.....	152
LISA 12. Intervjuude transkriptsioonid tähestikulises järjekorras	152
LISA 12.1. Intervjuu Martin Arpoga	152
LISA 12.2 Intervjuu Priit Heinsooga	164
LISA 12.3. Intervjuu intervjuueeritavaga number 1	180
LISA 12.4 Intervjuu intervjuueeritavaga number 3	199

LISA 12.5. Intervjuu Inga Jagomäega	213
LISA 12.6. Intervjuu Kadri Liigiga	223
LISA 12.7. Intervjuu Krister Parisega	239
LISA 12.8. Intervjuu Ainar Ruussaarega.....	250
LISA 12.9. Intervjuu David Vsevioviga	269
LISA 12.10. Intervjuu Riho Ühtegiga.....	283
LISA 13. Eesti kriitilise infrastruktuuri valdkonnad.....	301

SISSEJUHATUS

See, et tänapäeva ühiskonda võib nimetada informatsiooniühiskonnaks, ei ole ilmselt enam kellelegi saladuseks. Ühiskonna muutumisega informatsioonikesksemaks, muutuvad ka paljud ühiskonna protsessid. Sõjapidamine ja kommunikatsioon sealhulgas. Viimastel aastatel on palju diskuteeritud selle üle, kust jookseb sõja ja rahu piir. Kas küberrünnakud, mis halvavad tähtsate riigiinstitutsioonide tööd ja nende ühte ülesannetest — informeerida avalikkust, võib ikka kübersõjaks pidada. Paljudes riikides ei ole tegemist kuriteogagi, rääkimata tegevusele sõja tähenduse andmisest.

Juba ammu räägitakse infosõjast, kuid ei ole üheselt kokku lepitud, mida selle all siiski mõistetakse. Eesti ajakirjanduses väidetakse, et oleme infosõjas, kuid jäetakse täpsustamata, kuidas meid rünnatakse. Infosõja olemus iseenesest ongi selline, et rünnet ei ole võimalik sageli täpselt defineerida, sest eduka infosõja puhul ei saa vaenlane ründamisest sageli arugi. Võib vaid mõelda, kui haavatavad oleme siis, kui isegi ei mõista, et meid rünnatakse, ega oska ennast ka kuidagi kaitsta. Ka autori enda sügavam huvi infosõja teema vastu sai alguse 2007. aasta aprillis asetleidnud sündmustest, kui Keskkriminaalpolitsei kommunikatsioonijuhina tuli olla ka üks politsei meediastaabi juhtidest. Õppetunnid, mis siis tulid mõnevõrra valusalt, on nüüdseks ennast ära tasunud ning tekitanud edasist huvi infosõja valdkonda uurida.

Antud töö uurib infosõda eelkõige kommunikatsioonijuhtimise vaatenurgast. Sellele, mis on infosõda ning milline on Eesti kogemus selles vallas, üritabki autor antud magistritöös vastuseid leida. Töö teoreetilise osa keskseks autoriks on valitud Pierre Bourdieu, kuna autor on seisukohal, et infosõda toimub paljudel erinevatel väljadel ning seega on Bourdieu` ja tema võimuvälja käsitus infosõja valdkonna analüüsimiseks kõige sobivam. Autori hinnangul võib infosõja peamiste väljadena eristada tsiviil- ja militaarsuhete välja, infotehnoloogia- ja meedia- ning poliitikavälja. Kõikidel nendel väljadel toimub omakorda inimeste mõjutamine.

Töö empiirilises osas analüüsib autor intervjuusid kümne Eesti eksperdiga, kes kõik on infosõjaga ühel või teisel viisil kokku puutunud. Analüüsin, mis on ekspertide hinnangul infosõda, kas infosõda on meid kunagi tabanud, milline on Eesti kogemus selles sõjas ning kuidas ja kes üldse infosõda peavad. Peatun põgusalt ka meedias infosõjaks tituleeritud pronkssõduri kriisil ning analüüsin ekspertide seisukohti võitjate ning kaotajate osas.

Töö meetodiks on valitud semi-struktrueeritud ekspertintervjuud ning kasutatud kvalitatiivse analüüsi meetodit. Autor kasutab enamasti vertikaalset ning manifestset analüüsi.

Töö lõpeb teoreetilisele osale tuginevate ning empiirilisest osast lähtuvate järelduste ja diskussiooniga, mis annab sisendi edasisteks uuringuteks ning üldisemaid ja konkreetsemaid soovitusi, kuidas infosõja teemakäsitlustega Eestis edasi minna.

Tahan kindlasti tänada oma akadeemilist juhendajat professor Marju Lauristini, kelle asjakohaste soovitude, analüütiliste kommentaaride ning toeta ei oleks käesolev töö see, mis ta on nüüd. Lisaks sellele soovin tänu avaldada kõikidele intervjuueeritutele, kes ei pidanud paljaks infosõja teemal kaasa mõelda ja oma kogemusi ning seisukohti jagada.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1 Infosõda kui infoühiskonna nähtus?

Tänapäeval tundub nii loomulik, et elame informatsiooniajastul. Praust (1998) väidab, et infoühiskonna all mõistetakse ühiskonna elukorraldust, kus enamik inimkonna loodud väärtusi on kätketud teabesse, mida talletatakse, hoitakse, teisendatakse ja edastatakse universaalsel digitaalsel kujul. Üleüldine andmeedastusvõrk tagab teabele juurdepääsu kõigile ühiskonnaliikmetele. Paljud teoreetikud väidavad, et 20. sajandi lõppu ja 21. sajandi algust võibki pidada informatsiooni ajastuks (Lonsdale 2004: 1). Suur osa eluks vajalikku ja ka lihtsalt huvipakkuvat informatsiooni asub vaid mõne hiirekliki kaugusel. Sageli sõltub ka inimeste tööalane edu või ebaedu sellest, kui kiire ja adekvaatne on informatsiooni liikumine.

Ülaltoodu võimaldab defineerida infoühiskonna viis põhimõtet, mis defineerivad piisava üldistusega, kuid samas võimalikult täpselt seda elulaadi, mille suunas liigutakse (Praust 1998):

1. Enamikku inimkonna talletatud teavet hoitakse, teisendatakse ja edastatakse universaalsel digitaalkujul teatud seadmete (tänapäeva arvutite mantlipärijate) abil.
2. Inimene on masinatele usaldanud peale raske füüsilise töö ka rutiinse vaimse töö, tegeldes vaid loomingulise vaimse tööga.
3. Peaaegu kogu maailm on ühendatud ühtse infoedastusvõrguga – tänapäeva Interneti järeltulijaga, mis suudab piisavalt kiiresti edastada kõiki inimtegevuseks vajaminevaid infokogumeid.
4. Enamik inimkonna loodud väärtusi on kätketud teabesse.
5. Kogu inimtegevus on üles ehitatud võimalikult ratsionaalselt eeltoodud põhimõtteid aluseks võttes.

Infoajastu muudab ja kujundab globaalseid jõujooni ja –vahekordi sõltuvalt riikide võimest juurutada ja rakendada üliefektiivseid infosüsteeme ja –tehnoloogiaid majanduses, kultuuris, sõjanduses ja teistes ühiskonnasfäärides (Mägi & Vitsut 2008: 11).

Me tõdeme, et ühiskond on pidevas muutumises ning meie kui ühiskonna liikmete ülesanne on nende muutustega kaasas käia või neid ise suunata.

Ameerika sotsioloogi Daniel Belli väitel on võimalik jälgida eelindustriaalse ühiskonna muutumist läbi industriaalse postindustriaalseks ühiskonnaks (Bell 1976: x). Bell väidab, et informatsioon ja teadmised on postindustriaalse ühiskonna jaoks olulised nii kvantitatiivses kui ka kvalitatiivses mõttes. Ühest küljest paneb postindustriaalne ühiskond meid rohkem informatsiooni tarbima ja vajama. Teisalt on Belli hinnangul postindustriaalses ühiskonnas märgata ilmselt kvalitatiivset muutust, eriti mis puudutab „teoreetilise teadmuse“ tähtsuse kasvu. See tähendab, et ei ole mitte lihtsalt rohkem informatsiooni, vaid seal on ka palju teistsugust informatsiooni ja teadmust. See seletab, miks Belli postindustrialismi teooriat hindavad need, kes soovivad seletada informatsiooniühiskonna esilekerkimist (Webster 1995: 31).

Websteri (1995) hinnangul on Bell hakanud asendama „informatsiooniühiskonna“ mõistet „postindustrialismi“ omaga. See kõik ei muuda aga iseenesest asja sisu. Ilmselt ei saa tänapäeval enam keegi vastu vaielda, et informatsiooni ja teadmuse maht on plahvatuslikult suurenenud. Samuti tuleb tunnistada, et need on muutunud tänapäevases ühiskonnas igapäevase elu konstrueerimisel väga oluliseks. Giddens (1987: 27) on kinnitanud, et kuigi tavapärane arvamus on see, et inimkond hakkas jõudma alles 20. sajandi lõpuks informatsiooniajastusse, on tegelikult kaasaegsed ühiskonnad olnud infoühiskonnad juba alates nende loomisest.

Tegelikult on inimesed informatsiooni vajanud aegade algusest alates. Pigem on muutunud see, millist infot vajatakse ja kuidas seda kasutatakse. Võib ka väita, et just informatsiooniajastu tekitab inimestes üha suuremat infonälga. See on justkui lumepalli-efekt, kus igapäevases elus adekvaatseks orienteerumiseks vajavad inimesed üha

suuremat hulka informatsiooni. Sageli on tegemist illusiooniga, kuna inimesed tajuvad justkui vajadust saada informatsiooni, mille järele puudub reaalne vajadus. Pigem on tegemist ühiskondliku ootusega, et inimesed oleksid ühe või teise teemaga kursis. Infoajastule on omane järjest suurem sõltuvus vahendatud informatsioonist. Samas väheneb võimalus seda informatsiooni oma kogemustele toetudes kontrollida. Suurenevat sõltuvust ekspertsüsteemidest peab Beck (2005) üheks kaasaegse riskiühiskonna põhitunnuseks. Sõltuvus vahendatud infost ja ekspertsüsteemidest avab aga suuremaid võimalusi inimestega manipuleerimiseks ning ühiskonna kahjustamiseks väärinfo sihipärase levitamise teel.

Kui tuua paralleel ühiskonna ja sõjanduse arengu vahel ning toetudes Belli teooriale selle kohta, kuidas ühiskond on jõudnud põllumajanduslikust ühiskonnast infoühiskonda, siis võib väita, et ka sõdade pidamise osas on relvastatud vägede liigutamisest jõutud infosõdade ajastusse. Tegelikult ei ole vägede liigutamine ega ka põllumajandus iseenesest kuhugi kadunud, lisandunud on ainult teised vahendid.

Nii võibki tänapäeva sotsio-majandusliku ühiskonna puhul välja tuua järgmised tunnused (Shemayev 2007: 28):

- Pidev potentsiaalne kohalike või piirkondlike relvastatud konfliktide oht.
- Märgatavalt väiksem relvastatud jõudude sekkumise võimalus.
- Üha kasvavad võimalused realiseerida rahvuslikke huvisid militaarjõudude kaudu.

Infosõda on pigem uus ja siiani veel üheselt defineerimata mõiste. Ühed käsitlevad infosõda kui eraldiseisvat ehk n-ö uut sõda. Teised aga väidavad, et see on enamasti vaid eelmäng päris sõjale või üks selle osa.

Ka Eesti üks tuntumaid kommunikatsioonikonsultante ning infosõdade uurija Raul Rebane (2007) väidab, et ehkki propagandasõda, infosõda, küberrünnakud, psühholoogilised operatsioonid jne on sees pea igas lehes, tuleb paraku tunnistada, et seoses teema uudsusega tarvitatakse termineid üsnagi vabalt.

Kuigi infosõja defineerimisel puudub ühtne lähenemine, võib selle üldjoontes jagada iseseisvaks ja integreeritud infosõjaks. Iseseisev infosõda võib olla sõja alternatiiv, näiteks kui tsiviilobjekte või infosüsteeme ründavad terroristid. Integreeritud infosõda võib vaadelda aga sõjatandri muutumisena. Sellisel juhul kasutatakse infotehnoloogiat, et toetada traditsioonilisi sõjalisi operatsioone, pakkudes käimasolevate operatsioonide kohta lisateavet (Pfaltzgraff & Shultz 1997). Infosõjast rääkides peaks mõtlema selle üle, kas informatsioon on sõjas relv või eesmärk. Eesmärgi puhul on pigem tegemist traditsioonilise sõjaga, mida peetakse informatsiooniajastul ning kus eeldatavasti kasutatakse ka traditsioonilist relvastust, et vaenlaselt vajalik informatsioon, mis on tänapäeva maailmas sageli määrava tähtsusega, kätte saada või kaitsta enda infot. Kui informatsiooni kasutatakse aga relvana, siis on käesoleva töö mõistes tegemist infosõjaga.

Engeri (2005) hinnangul kasutatakse informatsiooniajastu sõjas infotehnoloogiat kui vahendit, et suurendada võiduvõimalust, infosõda käsitleb aga seevastu informatsiooni ennast kui võimsat relva või hoopis informatsiooni kui sihtmärki. Informatsioon ise on tehnoloogiast sõltumatu, kuid informatsiooniajastu tehnoloogia võimaldab vahet teha, kes seda omavad ja kes mitte.

Vitsut (2008) toob aga välja, et uus lähenemine vaatleb relvadena kõiki vahendeid, mis iseenesest võivad olla sõjandusest kaugel või sellest täiesti eemalseisvad, kuid mida saab kasutada lahinguoperatsioonides. Maailmas pole asja, mida ei saa muuta relvaks või kasutada relvana. Kõikehõlmavus on piiramatu infosõja ideoloogiline lähtepunkt. Piiramatu sõja puhul ei ole enam vahet, mis on ja mis ei ole lahinguväli ja seal kehtib reegel, et ei ole mingeid reegleid.

1.2. Infosõja definitsioonid ja erinevad liigitusvõimalused

1.2.1. Infosõja definitsioonide analüüs

Kuna ei ole laialdaselt aktsepteerivat definitsiooni, mida infosõja all mõistetakse, siis analüüsib autor järgnevalt, kuidas defineerivad seda erinevad autorid ning ametlikud dokumendid. Kuna Ameerika Ühendriike peetakse maailmas infosõja valdkonnas üheks juhtivaks riigiks, võib just sealsete ametkondade dokumentidest leida ka infosõja definitsioone. Peamiselt keskenduvad need siiski riistvarale, arvutisüsteemidele, satelliitidele ja militaarsetele vahenditele, mis töötlevad erinevaid andmeid.

USA Kaitseministeeriumi 1996. aasta direktiivi järgi on infosõda: „Infooperatsioonid, mida kasutatakse kriisi või konflikti ajal, et propageerida oma sõnumeid tugevamalt kui vastane või vastased.“ Infooperatsioonid on sama direktiivi järgi „Tegevused, mis mõjutavad vastase informatsiooni või infosüsteeme ning kaitsevad samaaegselt oma informatsiooni ja infosüsteeme.“ Infosüsteemide all mõistetakse riist- ja tarkvara, kommunikatsiooni võimalusi ning väljaõppinud spetsialiste (Thomas 1998).

USA sõjaväe 1997. aasta juhend Operational Terms and Graphics defineerib infosõda järgnevalt: „Tegevused saavutamaks informatsiooni ülemvõimu häirides vaenlase informatsiooni, infopõhiseid protsesse ning infosüsteeme, kaitstes samaaegselt enda infot informatsioonipõhiseid protsesse ning infosüsteeme.“ Sama juhend defineerib infooperatsioone kui: „Järjepidev sõjaline operatsioon sõjaväe infokeskkonnas, mis võimaldab, tugevdab ja kaitseb sõbralike jõudude võimalusi koguda, töödelda ja kasutada infot, et saavutada sõjalistes operatsioonides eelis“ (Thomas 1998).

Vaatamata otsese viite puudumisele, pärineb suure tõenäosusega ka eestlaste infosõja definitsiooni versioon just USA sõjaväe 1997. aasta juhendist. Mägi ja Vitsuti (2008: 32) järgi on infosõda „Vastase informatsiooni, infopõhiste protsesside, infosüsteemide ja arvutivõrkude mõjutamine ning enda informatsiooni, infopõhiste protsesside, infosüsteemide ja arvutivõrkude kaitsmine selleks, et saavutada infoülemvõimu.“

Samadest põhimõtetest lähtub ka psühhiaater ja USA Infosõjauuringute instituudi (IASIW) direktor doktor Ivan Goldberg, kelle hinnangul on infosõda „Informatsiooni ja infosüsteemide ründav ning kaitsev kasutamine eesmärgiga lükata ümber, kasutada ära, muuta või hävitada vastase informatsiooni, infopõhiseid protsesse, infosüsteeme ning arvutivõrke, kaitstes samaaegselt endi omi. Infosõja eesmärk on saavutada kontroll oma militaarsete, poliitiliste või majandusalaste vastaste üle” (Goldberg).

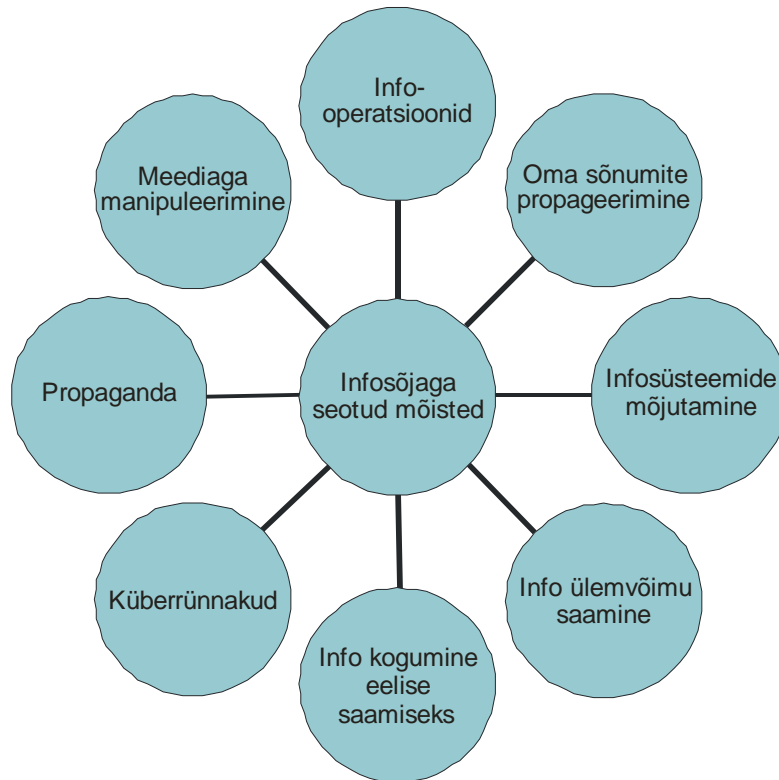
Wikipedia järgi võib infosõja all mõista olukorda, kus informatsiooni kasutatakse ja kontrollitakse eesmärgiga saavutada vastase ees eelist. See võib hõlmata taktikalise informatsiooni kogumist, selle kontrollimist, propaganda levitamist eesmärgiga demoraliseerida vastast ja avalikkust, õhnestades vastase informatsiooni usaldusväarsust ja takistades tema infokogumise võimalusi (Information warfare).

Kui vaadata väljatoodud infosõja käsitusi, nähtub, et nad ei olegi nii erinevad. Enamik definitsioonidest käsitleb infosõda väga infotehnoloogiapõhiselt, kasutades mõisteid, nagu infosüsteemid, infopõhised protsessid ja arvutivõrgud. See näitab, kuidas ning mis ulatuses on omavahel seotud infosõda ja kübersõda või küberrünnakud. Siiski räägitakse ka informatsiooni kui sellise mõjutamisest ja kaitsmisest ehk infooperatsioonidest. Seega käsitletakse informatsiooni kui eesmärki, mitte kui vahendit.

Infosõja mõiste hõlmab nii küberrünnakuid haavatavate tsiviilsüsteemide vastu kui ka kõrgtehnoloogia ja relvade integreerumist, et manipuleerida propaganda eesmärgil meediaga (Pfaltzgraff & Shultz 1997).

Nagu eelnevast näha toob Wikipedia definitsioon siia juurde propaganda ja informatsiooni usaldusväarsuse mõisted, mis viitavad juba selgelt kognitiivsetele protsessidele. Selle edasiarenduseks sobivadki sõjandusteorია alustalaks peetava Sun Tzu mõtted selle kohta, et infosõda on justkui oskuste tipp, kuna infosõjas on võimalik vastast alistada ilma, et ta sellest ise arugi saaks. Omamoodi ühineb Sun Tzu mõttega ka Christopher Coker, kes väidab, et postmodernse sõja kõige olulisem ilming on „inimeste

sõda,“ kus eesmärk ei ole mitte tappa, vaid kahjutuks teha (Lonsdale 2004: 51). See käsitus viib juba strateegilise mõtete või tajude sõja ning refleksiivsusteoriate juurde.

Joonis 1. *Infosõjaga seotud mõisted.*

Käsitatud definitsioonid käivad pigem informatsiooniajastu sõja kui infosõja kohta, kuna informatsiooni käsitletakse kui eesmärki, mitte aga kui vahendit. Ükski definitsioonidest ei viita ka sellele, kes on infosõja osalised. Seega jääb arusaamatuks, kas tegemist on traditsioonilise sõja kohaselt vaid riikidevahelise sõjaga või võib infosõda toimuda ka ühe riigi siseselt ning miks mitte isegi kahe indiviidi vahel. Samuti on nendest käsitlustest välja jäänud ajakirjanduse kui autori jaoks ühe olulise infosõja osalise roll. Kaudselt võib muidugi tõlgendada, et ajakirjanduse roll tuleb mängu propaganda ning infooperatsioonide puhul, kuid kuna seda eraldi välja toodud ei ole, võib järeldada, et ülaltoodud definitsioonide kohaselt on ajakirjanduse roll marginaalne.

Käesolevas töös peetakse infosõja all silmas siiski sõda, mille peamiseks relvaks on informatsioon ning selle kaudu inimeste mõjutamine.

1.2.2. Infosõja erinevad liigitusvõimalused

Infosõda võib liigitada ka teisiti kui vaid iseseisva või integreeritud infosõjana. Mõneti võibki see sõnastus segadusse ajada, kuna infosõda on koosneb enamasti paljudest erinevatest võtetest. Tänapäeval võib tegemist olla juba iseseisva sõjaga ehk alternatiiviga traditsioonilisele sõjale. Selle lähenemise kohaselt on see pigem mõtete sõda või õigemini mõtete mõjutamise sõda. Teisalt võib, vaadates arsenalit, mida infosõjas kasutatakse, väita, et infosõja mõistesse on integreeritud palju teisi mõisteid/vahendeid. Järgnevates peatükkides analüüsib autor, mis täpsemalt kuulub infosõja arsenalis.

Üks tuntumaid infosõja teoreetikuid Martin Libicki väidab, et infosõda kui eraldiseisvat sõjapidamise vormi ei eksisteeri. Libicki (1995: preface) eristab seitset erinevat infosõja vormi:

1. käsu ja kontrolli ehk juhtimissõda
2. luurel põhinev sõda
3. elektrooniline sõda
4. psühholoogiline sõda
5. häkkerite sõda
6. majanduslik infosõda
7. kübersõda.

Autori hinnangul on jaotus veidi ebatäpne, kuna omavahel on kokku pandud vahendeid, sihtrühmi ja eesmärgi kirjeldavad mõisted. Juhtimissõja sihtmärgiks on vastaspoole võtmeisikud ning otsustajad. Majandusliku infosõja puhul kasutatakse siiski informatsiooni kui relva, et saavutada majanduslikku eelist. Samuti võiks rääkida

poliitilistest vms infosõdadest, kus kasutatakse informatsiooni samuti relvana. Või ongi see loetelu koostatud lähtudes põhimõttest, et kõik ülejäänud alaliigid, välja arvatud majanduslik infosõda, lähtuvad poliitilistest eesmärkidest? Sellisel juhul tekib segadus. Ülejäänud punktid kirjeldavad infosõja vahendeid, mida omakorda saab käesoleva töö autori hinnangul kasutada nii juhtimissõja kui majandusliku infosõja korral.

Pfaltzgraff ja Shultz (1997) toovad välja, et iseseisev infosõda võib olla sõja alternatiiv, näiteks kui tsiviilobjekte või infosüsteeme ründavad terroristid. Töö autori jaoks ei olegi siinkohal oluline, et ründajateks on terroristid, kuna infosõda võib eraldiseisev nähtus ehk mitte üks osa traditsioonilisest sõjast olla ka siis, kui ründajaks on teine riik. Samamoodi võib iseseisva infosõja all mõista olukorda, kus võitu vastase üle, s.t teda allutada üritatakse infoga manipuleerimise teel, kasutamata füüsilist jõudu sõjalises tähenduses. Sellised sõjapidamise meetodid rajanevad refleksiivsusteooriatel ja psühholoogiliste manipuleerimisvõtete tundmisel (vt. Infosõda kui mõtete sõda, lk 24-28). Informatsioon võib olla selles sõjas relvaks ning vastase infoloomme ja levitamise süsteemid omakorda rünnatavaks sihtmärgiks (vt. Infosõda kui infoühiskonna nähtus?, lk 7).

Käsitledes olukorda, kus vastase üle taotletakse võitu peamiselt informatsiooniliste vahenditega, kasutab Lonsdale Molanderile (1996, Lonsdale 2004: 138-139 kaudu) viidates 'strateegilise infosõja' mõistet, mis hõlmab ka küberruumi ohte ja haavatavust. Seega peab olema valmis, et sõjatandriks on küberruum ning rünnak võib tulla just siis, kui seda kõige vähem oodata osati.

Strateegilise infosõja puhul võib välja tuua vähemalt seitse põhitunnust (Lonsdale 2004: 166-168):

- Esiteks, nagu viitab ka enamuse sellealase kirjandusest, hõlmab strateegiline infosõda piire avaliku ja isikliku, kuriteo ja sõja ning ka rahu ja sõja vahel.
- Teiseks on ta anonüümne ja salamisi kurja tegev. Riik võib olla sattunud strateegilisse infosõtta, ilma et ta sellest ise enne arugi saaks, kui kahju on juba tehtud. Infosõja relvad võivad olla eelprogrammeerituna pandud juba rünnatava

süsteemidesse varem ning nad ootavad seal mingit kindlat aega või sündmust, mis neid käivitaks.

- Strateegilise infosõja tagajärgi on väga raske hinnata. Strateegiline infosõda ei vaja mingeid märgatavaid logistilisi ettevalmistusi.
- Neljandaks põhitunnuseks on strateegilise infosõja väikesed kulud. Peaaegu kõik, mida vaja, on internetiühendusega arvuti. Seega võib peaaegu iga indiviid või grupp pidada strateegilist infosõda.
- Viiendaks pakub strateegiline infosõda uusi rünnakuobjekte. Nii on näiteks väga haavatavad elektrooniline infrastruktuur ja eriti just finantsstruktuurid.
- Kuuendaks võib strateegiline infosõda korraldada ühiskonnas suure segaduse ilma surma ja purustusteta. See võib olla nii strateegilise infosõja kui strateegilise instrumendi poolt ning ka vastu rääkiv argument.
- Seitsmendaks võimaldab strateegiline infosõda tegutseda üle maailma ilma, et oleks vaja rajada üle mere baase, kust tegutseda.

Ülaltoodust nähtub, et strateegilise infosõja puhul on tegemist spetsiifilise infosõja valdkonnaga, mis on eeskätt suunatud internetipõhistele infosüsteemidele. Võib öelda, et siin on tegemist pigem küberrünnakute/-sõja seitsme põhitunnusega. Tunnistades kübersõja ohtude kasvavat rolli kaasaegses maailmas, ei saa siiski jätta käsitlemata teisi samaväärselt olulisi infosõja relvi.

Pikaajalise infosõja teema uurija Raul Rebase (2007) arvates on infosõja mõiste seotud infovälja mõistega. Ta väidab, et infoväli ei saa olla tühi ning pidev, võitlus käib selle ümber, kelle ja millised sõnumid seal domineerivad. Infovälja kujundavad massimeedia, kunst ja poliitika, konstrueerides sümboolse maailma, mis elab paljuski oma reeglite järgi, erineb rohkem või vähem tegelikust maailmast.

Teoreetiliseks kontseptsiooniks, mis aitab näha seost infoväljal toimuva ning erinevat liiki sõdade puhul keskseks oleva 'tegelikkuse muutmise', st. vastaspoole käitumise oma võimule allutamise vahel, on autori hinnangul Pierre Bourdieu väljade teooria.

1.3. Infosõda väljateooria kontekstis

1.3.1. Bourdieu võimu väli infosõja kontekstis

Töö keskseks teoreetiliseks lähtekohaks on valitud Pierre Bourdieu väljade teooria, eriti tema käsitus võimuväljast, millele toetuvad järgnevates peatükkides teised teooriad. Bourdieu (2003) toob teoses „Praktilised põhjused“ välja, et võimuväli, mida ei tohi segi ajada poliitilise väljaga, ei ole lihtsalt üks väli teiste seas: ta on jõusuhete ruum eri liiki kapitalide vahel või täpsemalt öeldes agentide vahel, kes on küllaldaselt varustatud ühega kapitali eriliikidest, et suuta domineerida vastaval väljal, ning kelle võitlused hoogustuvad alati, kui seatakse küsimuse alla erinevat liiki kapitalide suhteline väärtus. Eelnevast lähtudes võib väita, et ka infosõda toimub põhiliselt võimuväljal, sellel domineerimise nimel.

Bourdieu (2003: 123) hinnangul toimub riigi konstrueerimisega paralleelselt võimuvälja konstrueerimine, mis kujutab endast mänguruumi, millel eri liiki kapitalide valdajad võistlevad riikliku võimukapitali pärast, mis annaks neile võimaluse kontrollida kõiki teisi kapitali liike ja nende taastootmist. Seetõttu, et riik kui võimuväli koosneb/on seotud omakorda tugevalt teiste väljadega, toimib ka infosõda väga erinevatel väljadel, mõjutades nii võimuvälja erinevaid osasid.

Bourdieu (2003: 120-121) sõnastab ümber ka Max Weberi formuleeringu ning väidab, et riik on määratletav X, mis nõuab endale edukalt monopoli füüsilise ja sümboolse vägivalda seadusliku kasutamise üle teatud territooriumil ja kogu vastavale elanikkonnale. Kui riik on suuteline tarvitama sümboolset vägivalda, siis seetõttu, et ta kehastub samaaegselt nii objektiivsena, spetsiifiliste struktuuride ja mehhanismide kujul, kui ka inimeste peades valitsevate mentaalsete struktuuride, taju- ja mõtlemisskeemide kujul. Kuivõrd institutsioon on selle protsessi lõpptulemus, mis teostub ühte aegu nii sotsiaalsetes kui nende järgi kohanenud mentaalsetes struktuurides, paneb ta sel moel kujunedes unustama oma pärinemise tervest reast kehtestamisaktidest ja esineb 'loomuliku', endastmõistetavana.

Sellest võib järeldada, et riik kujundab paljuski inimeste mõttemustreid sellest, mida peetakse loomulikuks ja tavapäraseks ning mida mitte. Elades praegu demokraatlikus Eestis, tunduvad tänastele teismeliste ilmselt suhteliselt arusaamatutena ajalooõpikute tekstid Eesti okupatsiooniaja kohta. Euroopalikud väärtused, mida üritavad kehtestada tänased riigijuhid, on lihtsalt eelnevast niivõrd erinevad. See omakorda näitab, kui mõjutatavad on inimesed. Kujundades inimeses seda, mida ta peab loomulikuks, kujundab riik oma institutsionaalsete ja ideoloogiliste vahendite abil inimeste reaalsuse taju. Ka siin on võimalik tuua näiteid ajaloost. Antud töös käsitlen infosõja reaalse juhtumina peamiselt Eesti ja Venemaa vahel toimuvat. Selle ilmeks näiteks on Venemaa valitsuse ja Duuma tasandil toimuv tegevus ajaloo ametliku tõlgendamise kehtestamiseks, milles avalikult seatakse eesmärgiks saavutada võit Baltimaade ja Poola ajaloo käsitlemise üle. Ka Petersoo ja Tamm (2008) käsitlevad seda, kuidas Vene riik üritab nii kujundada nii oma rahva kui teiste rahvaste teadvust mineviku ajaloosündmuste kohta. Kõige näitlikumalt ilmneb võitlus ajalookäsitluste kontrollimise pärast seoses teatud ajaloosündmuste või perioodide nimetamisega. Periood, mida meie nimetame okupatsiooniks, on paljude venelaste teadvuses kinnistatud kui vabastamise aeg, Saksa sõjaväes teeninud eestlased aga on venelaste silmis enesestmõistetavalt fašistid. Sellise sisulise ja läbimõeldult sobiva ideoloogia kujundamise näiteid on veel teisigi. Põhimõtteliselt annab riik inimesele tööriistad, millega mõtestada lahti minevikku ning sellest tulenevalt ka olevikku ja soovitatavat tulevikku.

Bourdieu (2003: 122) väidab, et riik on erinevalt liiki kapitali, füüsilise jõu või survevahendite kapitali (armee, politsei), majandusliku kapitali, kultuurilise või õigemini teabekapitali, sümboolse kapitali kontsentreerumisprotsessi tulemus, mis kujundab riiki sel moel omamoodi metakapitali valdajaks ning annab talle võimu teiste kapitaliliikide ja nende valdajate üle.

Seega on riigi käes peaaegu kõik võimalused, et oma inimestele enda tahet peale suruda. Antud kontekstis räägime riigist, mis koosneb poliitilistest ühendustest ning avaliku võimu teostajatest. Esimestel on aga omakorda mõjuvõim teiste üle. Seega on siit üsna

kerge järeldada, et võimuväljal, mis on justkui ülim teistest väljadest, domineerivad võimulolevad poliitilised jõud, mis sageli võivad taanduda juhtfiguuri isiklikule ambitsioonile. Ka seda on maailma ajalugu kahetsusväärselt palju kogenud.

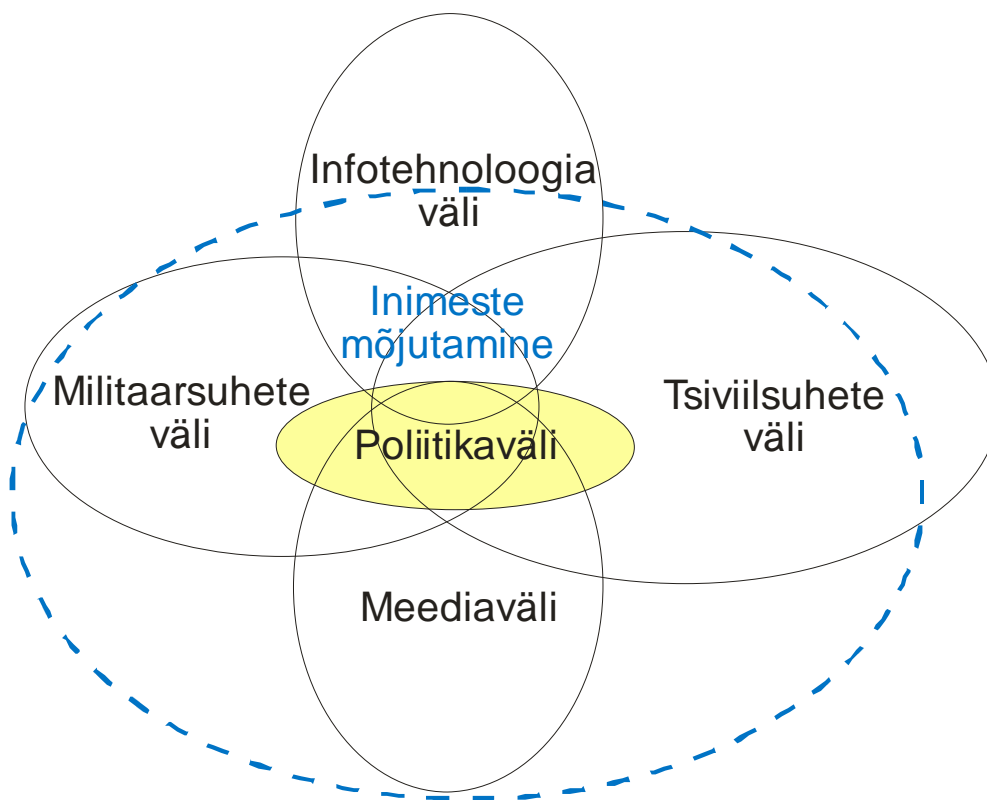
Igatahes toob Bourdieu (2003: 101) välja, et nagu teistes valdkondades, käib ka kognitiivses valdkonnas, gruppide või rühmituste vahel võitlus selle pärast, mida Heidegger nimetas „reaalsuse avalikuks tõlgenduseks.“ Rohkem või vähem teadlikul viisil tahavad grupid maksma panna oma arusaama sellest, kuidas asjad olid, on ja milliseks kujunevad. Bourdieu tunnistab ka ise, et talle imponeerib väide, et kui tõde üldse on, siis on ta vaid võitluse küsimus. See väide kehtib iseäranis nende autonoomsete sotsiaalsete universumite puhul, mida ta nimetab väljadeks.

Nii käib ka infosõjas võitlus peamiselt selle üle, kelle tõde tundub usutavam ning leiab seega järgijaid. Just sellise oma tõe kuulutamisega on võimalik inimesi panna langetama otsuseid või tegutsema mõjutajale sobivas suunas. Samas tuleb tõdeda, et demokraatlikus riigis ei saagi olla kõigi poolt tunnustatud absoluutset tõde. Tõde peaks sündima igapäevaelu sees ning pigem saame rääkida sellest, kui palju on ühe või teise „tõe“ kuulutajaid. Riik legitimeerib ennast reeglina sellega, et edastab oma elanikele vaid tõest informatsiooni. Mis on aga tõde? See on justkui ringsüsteem, kus igast allikast pärineva informatsiooni võib seada kahtluse alla. Paljud inimesed peavad tõeseks seda informatsiooni, mille paikapidavust kinnitavad talle, kas tema enda või temale usaldusväärsete inimeste kogemused. See omakorda ei lähe aga kokku ajakirjanduse kui olulise informatsiooniallika põhimõttega, sest miks peaksid inimesed usaldama ajakirjaniku poolt vahendatud kogemust, mille autoriga ei pea olema alati usalduslikku suhet.

1.3.2. Väljade teoriast lähtuv infosõja käsitlus

Bourdieu (2003) väidab, et võimu väli koosneb paljudest väljadest, kuid jääb neid siiski raamistama. Töö autor on seisukohal, et ka infosõda toimub paljudel erinevatel väljadel ning seega on just Bourdieu käsitlus infosõja valdkonna analüüsimiseks kõige sobivam. Käesolevas peatükis selgitab autor joonise abil, millistel väljadel peamiselt infosõda toimub ning see omakorda raamistab antud töös käsitletavat teooriad. Infosõjaga haakuvate teooriate ring laieneb pidevalt, sest mõeldakse välja üha uusi viise, kuidas saavutada infosõjas soovitud eesmärki. Seega ei välista autor antud töös käsitletavate teooriatega automaatselt infosõja toimumist mõnel teisel väljal, kuid antud töö jaoks on välja valitud peamised väljad.

Peamiste väljadena, millel infosõda toimub, võib eristada tsiviil- ja militaarsuhete välja, infotehnoloogia- ja meediavälja ning poliitika välja. Joonisele on lisatud ka üks valdkond või ala, mida ei saa nimetada otseselt väljaks, kuid mis on samas kõikide väljade puhul keskseks komponendiks — inimeste mõjutamine. Nagu ka Jooniselt 2 näha, on kõik need väljad omavahel tihedalt seotud, sest nad mõjutavad üksteist.

Joonis 2. Infosõda erinevatel väljadel.

Alljärgnevalt selgitab autor, mida tähendavad joonisel näidatud väljad antud töö kontekstis.

Inimeste mõjutamine

Inimeste mõjutamine on käesolevas töös infosõja keskne telg. Mõjutustegevust käsitleb autor peamiselt psühholoogilisena, kuid näiteks infotehnoloogia või militaarsuhete väljal võib esineda ka füüsilist mõjutamist. Peamiselt on tegemist siiski inimeste arvamuste, otsuste ja käitumise muutmisega.

Meediaväli

Suur osa mõjutustegevuses toimub meediaväljal, mida võib laiemalt pidada kultuurivälja üheks osaks. Meediavälja käsitletakse antud töös laimas tähenduses, hõlmates anda alla

ka ajakirjandusvälja. Meediaväljal toimuva infosõjaga üritatakse mõjutada nii elanikkonda laiemalt kui võimupositsioonil olijaid.

Tsiviilsuhete väli

Tsiviilsuhete välja all võib mõista inimeste elu ja igapäevaseid tegevusi kõige laiemalt. See väli on kindlasti seotud teiste spetsiifilisemate väljadega.

Poliitikaväli

Poliitikaväli ei ole Bourdieu (2003: 61) hinnangul võrdsustatav võimuväljaga. Antud töös mõistab autor poliitikavälja all poliitilise võimu välja, millel sünnivad otsused, mis mõjutavad omakorda teisi välju. Seetõttu on poliitikaväljal tegutsejad infosõja üheks sihtmärgiks, läbi kelle otsuste mõjutamise saavutatakse infosõjas soovitud eesmäärke.

Militaarsuhete väli

Militaarsuhete väljal toimuva infosõjana käsitleb autor traditsioonilise füüsilise sõjaga kaasnevaid tegevusi. Paljude teoreetikute hinnangul ei ole infosõda mitte eraldiseisev sõda vaid tänapäevane sõdimise viis. See positsioneerib infosõja militaarsuhete väljale.

Infotehnoloogia väli

Infosõja kontekstis mõistetakse antud töös infotehnoloogia välja all erinevaid infotehnoloogilisi võimalusi ning tegevusi, mida kasutatakse infosõja eesmärkide saavutamiseks. Need võivad väljenduda näiteks küberrünnakutes või –sõjas.

Järgnev ülevaade infosõja valdkonnaga tihedalt seotud kontseptsioonidest ja teooriatest ongi liigendatud lähtudes väljateooria põhimõttest. Nii on erinevad teooriad jagatud peatükkidesse selle järgi, millisel väljal neid peamiselt rakendatakse. Eraldi teooriaid ei ole välja toodud tsiviilsuhete välja ja poliitikavälja kohta, sest nendel väljal toimuvad paljud tegevused, mis kuuluvad oma põhiolemuselt kas pigem mõne teise välja alla või eeldaks nende põhjalikum käsitlemine juba töö fookuse muutust (näiteks poliitikavälja puhul). Samas on tegemist oluliste väljadega ning seetõttu on nad joonisele lisatud. Kuna

väitsin varem, et kõik väljad on omavahel seotud, siis tähendab see, et vaatamata liigitusele, on omavahel tihedalt seotud ka erinevad teooriad.

1.4. Inimeste mõjutamine kui infosõja välju läbiv nähtus

Infosõja välju käsitleval joonisel (vt. Välja teooriast lähtuv infosõja käsitus, lk 20) on lisaks väljadele ära näidatud ka inimeste mõjutamise „ala“, mis on seotud kõikide väljadega. Inimeste mõjutamine ongi infosõjas üks keskne telg. Wilson (1995) väidab, et infosõdade sihtmärgiks on inimeste mõistus. Seega on oht, et ettekujutus, mis inimesel ühest või teisest asjast/olukorrast on, ei ole tegelikult tema enda oma vaid hoopis kellegi poolt konstrueeritud.

Infotehnoloogia väljal võib mõjutamist mõista nii psühholoogilise kui füüsilisena. Esiteks on rünne serverite vastu reaalne ja selle tulemusena on nende töö kas pärsitud või halvatud. Psühholoogilisest aspektist vaadatuna võib küberrünnaku eesmärk olla riigi usaldusväärsuse nõrgestamine näiteks läbi finantssektori töö pärssimise. Ajakirjandusvälja ja infotehnoloogia välja kokkupuutealadel võib eesmärgiks olla küberrünnakutega takistada inimeste tavapäraseid meediatarbimisharjumusi, suunata neid soovitud kanalite juurde või täita harjumuspäraseid kanalid valeinformatsiooniga. Valdkondi ja võimalusi inimeste mõjutamiseks on palju ning infosõja kontekstis olulisematest annab autor järgnevalt ka ülevaate.

Inimeste mõjutamise all jätab autor käsitlemata need refleksiivse kontrolli tehnikad, mis analüüsivad inimkeha kui mõjutatava organismi teooriaid ning keskenduvad detailides juba neuroloogilistele üksikasjadele. Keskendutakse pigem otsustajate üle kontrolli saavutamisele või otsuse sobivas suunas mõjutamise protsessidele kommunikatsiooni võtmes.

1.4.1. Infosõda kui mõtete sõda

See, kui rünnatakse servereid ning inimene ei saa kasutada näiteks internetipanka või lugeda internetist ajalehti, on kõik selgelt tajutav ning on võimalik öelda, et meid rünnatakse. Palju ohtlikum võib olla tegevus, mille puhul inimene ei taju rünnakut ning ta pannakse temale endale teadmatult tegema ründaja poolt soovitud asju. Georgi Potšeptsov (2009: 19) väidab, et ühiskond on jõudnud neljanda põlvkonna ehk strateegilise sõjani, mis puudutab otsuseid langetavatele isikutele nende toetust moodustavate inimhulkade kaudu teadete saatmist.

Üks ebatraditsiooniline informatsioonilis-psühholoogiline tegevus on Venemaa allikates kasutatav mõiste 'refleksiivne kontroll'. See on kontrolliteooria üks haru, mis keskendub teiste otsuste mõjutamisele. Militaarses kontekstis võib seda käsitleda kui vahendit, mis võimaldab väejuhil omandada kaudselt kontroll vastaspoole väejuhi otsuse langetamise protsessi üle. Refleksiivne kontroll on: „Protsess, kus informatsiooniga manipuleeritakse nii, et vastane on sunnitud tegutsema nii, nagu kontrollivale poolele on sobivam (Thomas 1997).

Vene refleksiivse kontrolli uurija Vladimir A. Lefebvre väidab, et refleksiivne kontroll on: „Nõukogude kontseptsioon vastase otsustusprotsessi mõjutamisest.“ Clifford Reid defineerib sama mõistet kui kontrolliteooriate ühte haru, mis on seotud teiste otsuste mõjutamisega. Timothy Thomas väidab aga, et refleksiivse kontrolli teooria Venemaal on sarnane USAs levinud tajude sõja teooriaga (Shemayev 2007). Refleksiivne kontroll on pigem levinud Venemaal ning näiteks USAs on tegemist pigem võõra mõistega. Seejuures ei kasutata seda mitte ainult sõdade strateegilisel, operatiivsel ja taktikalisel tasandil vaid ka sise- ja välispoliitikas (Thomas 1997).

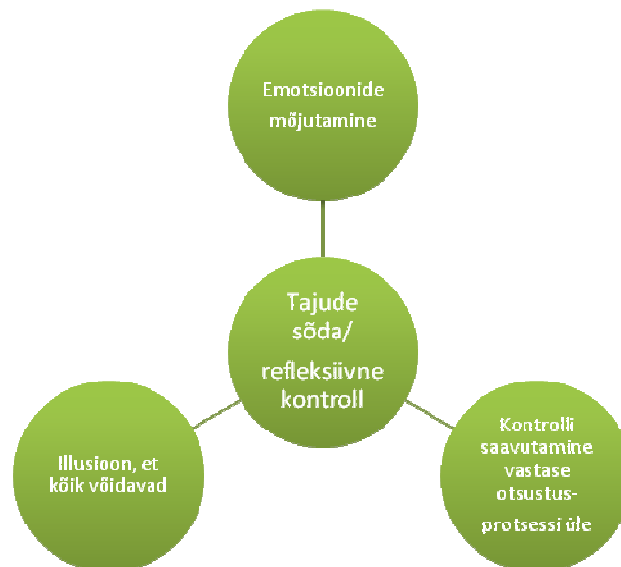
USA kaitseministeerium defineerib taju juhtimist kui: „Tegevused edastamiseks ja/või keelamiseks välismaisele auditooriumile valitud informatsiooni, et mõjutada nende emotsioone, motiive ja kaint mõtlemist. Samuti tehes seda välismaiste luuresüsteemidega ning kõigi tasandi juhtidega, selleks, et mõjutada nende ametlikke

hinnanguid ja seisukohti, mis viiks käitumise ja ametlike aktsioonideni, mis on kasulikud ja soodsad algataja eesmärkidele“ (Mägi & Vitsut 2008: 64).

Refleksiivse kontrolli teooriatele sarnane on ka tajude sõda (i.k. *perception warfare*). Selle all mõistetakse sageli infosõja psühholoogilist poolt. Tajude sõja näol ei ole iseenesest tegemist uue nähtusega, kuid tehnoloogia võimaldab viia seda uuele tasemele. See on võitlus n-ö otsustaja ehk komandöri (i.k. *commander*) mõistuse üle. Otsustaja ei pruugi olla vaid indiviid vaid võib olla ka grupp (Friman 1999).

Eelnevast on näha, et sarnaste asjade kirjeldamiseks kasutatakse erinevaid mõisteid. Pigem võib väita, et refleksiivne kontroll on rohkem kasutatav vene koolkonnas ning tajude sõda ameerika koolkonnas. See, kuidas asju nimetatakse ei muuda nende olemust.

Definitsioonide põhjal võime järeldada, et nii refleksiivse kontrolli kui ka tajude sõja peamiseks eesmärgiks on emotsioonide mõjutamise kaudu saavutada kontroll vastase otsustusprotsessi üle nii, et kõigil on siiski mulje, et nad on langetanud parimad otsused ning kõik võidavad.

Joonis 3. Tajude sõja ja refleksiivse kontrolli peamised komponendid.

Jooniselt nähtub, et selles sõjas on emotsioonide mõjutamine olulise tähendusega. Potšeptsovi (2009) hinnangul on tõenäoline, et emotsioonid ühendavad inimesi kergemini kui ratsionaalsed järeldused. Siinkohal võib näiteks tuua kasvõi revolutsioonielse retoorika, mis hakkab üha enam sisaldama tähendusega märksõnu, nagu “vendlus” või “seltsimehelikkus.” Emotsionaalsus kodeeritakse Potšeptsovi väitel omakorda vastavatesse narratiividesse, mis hoiavad massiteadvust ohjes ja edastavad alternatiivideta versiooni sellest, kellel on õigus ja kes on süüdi. Massiteadvus mõtleb väga täpselt neis mustvalgetes kategooriates, mille näiteks on vaid konkreetses keeles kõnelev rahvamass.

Tajude sõda ei ole siiski ühtlustatav infosõjaga, kuid neil on sarnasusi. 1996. aastal tehtud uuringus jõudis Friman (1999) koos kahe teise uurijaga järeldusele, et infosõja taga olevad filosoofiad ei ole iseenesest midagi uut, kuid uued tehnoloogilised lahendused pakuvad uusi võimalusi. Reaalsed kogemused ja harjutused on näidanud, et infosõja tegelikku tulemit on äärmiselt raske kontrollida. Samad inimesed käitusid sama informatsiooni osas erinevatel juhtudel erinevalt, mis näitab, et informatsioon ise ei määra ära lõpptulemust. Probleem on keerukam kui otsene info ja tulemi vaheline seos. Üks seletus sellele on näiteks see, et indiviidid ja grupid kujundavad oma arusaamu situatsioonides toetudes kas ratsionaalsetele või emotsionaalsetele mõjuteguritele, mis võibki anda erineva tulemuse.

Emotsionaalselt ei üritata mõjutada vaid tsiviilisikuid. Vene sõjateoreetikud on alati olnud mures vaenlase võime pärast kas propaganda või informatsiooni manipuleerimise kaudu mõjutada Venemaa sõdurite psüühikat. Nende jaoks on sõduri moraalne ja psühholoogiline ettevalmistus sõjapidamise üheks aluseks. Kui Nõukogude Liidus kasutas Kommunistlik partei propagandat kui vahendit kontrollimaks ühiskonda ja sõjaväge, siis nüüdseks on esiteks propaganda asendunud informatsioonilis-psühholoogilise võitlusega. Teiseks peavad osad teoreetikud psühholoogilisi operatsioone üheks sõjapidamise viisiks, mis nõuab väljaõppinud inimesi ning treeningut. Mõned Vene

ohvitserid peavad aga psühholoogilisi operatsioone infosõja lahutamatuks osaks (Thomas 1997).

Sageli defineeritakse refleksiivse kontrolli ja tajude sõja teooriaid, kui võitlust vastase juhtide otsustusprotsessi üle. Vene relvajõud on nii taktikalisel kui operatiivsel tasandil juba pikalt uurinud refleksiivse kontrolli võimalusi nii vaenlase otsustusprotsessi kontrollimise eesmärgil kui ka pettuse ja desinformatsiooni tehnikate arendamiseks (Thomas 1997). Eduka infosõja puhul peabki fookus olema suunatud liidritele, mis mõjutab kaudselt ka järgijaid. Rootsi infosõja uuringud toovad välja, et infosõja kõige olulisem eesmärk on mõjutada sihtrühma võimet langetada ratsionaalseid otsuseid. Avalikkust mõjutavad liidri väljaütlemised ning kaudselt isegi tema uskumused. See on sarnane propagandaga, kuid erineb objektiivsuse osas. Mao TseTung on öelnud: „Et saavutada võitu, peame püüdma sulgeda vaenlase silmad ja kõrvad, muutes ta pimedaks ja kurdiks ning külvata segadust vaenlase juhi meeltesse ajades ta nii hulluks“ (Friman 1999).

Inimestel on teatavasti piiratud võimalused situatsioonide tajumiseks. Male suurmeistril ja algajat eristab võime näha situatsioonides ja struktuurides kindlaid mustreid. Kui neid struktuure ei ole, siis ei ole suurmeistril eelist. Sarnaselt malele, on rünnak tajule tegelikult rünnak liidri võimele näha selles situatsioonis oma struktuuri. Ilma selleta ei näe juht selles loogika mustrit. Ümberpööratult tähendab see, et rünnak võib tekitada struktuuri, mis omakorda tekitab mustri ja paneb juhi käituma soovitud viisil (Friman 1999).

Antud väide ei võta siiski arvesse asjaolu, et inimesed on sageli väga ettearvamatud. Autori hinnangul võivad inimeste otsuseid mõjutada näiteks emotsioonid. Seda, aga millise emotsiooni üks või teine infokild või tegevus endaga kaasa toob, on ilmselt veel raskem ette ennustada kui liidri võimalikku käitumist. Seega peaks käitumise mõjutamiseks ehk mustri tekitamiseks mõjutama emotsioone, kuid selle õnnestumise tõenäosus ei pruugi olla väga suur.

Võib öelda, et modernne sõda on lahing usalduse üle. Selles usalduse lahingus ei otsita tõde, nagu Püha Graali vaid hoopis üritatakse tõde kontrollida. Tajude sõda ei ürita mitte tõde kahjustada vaid hoopis luua uut tõde (Friman 1999).

Huhtineni (2005) hinnangul kasutatakse selleks sageli ka hirmu tekitamist. Hirmu atmosfääri kasutatakse saavutamaks psühholoogilist, psüühilist ja emotsionaalset rahutust, mis viib sotsiaalse abituse, allandmise või vastupanu korral täieliku hävimiseni.

1.4.2. Infosõda kui propaganda

Sõna propaganda tuleneb ladinakeelsest sõnast *propagāre*, mis eesti keelde tõlgituna tähendab „laiendama“ või „levitama“ (Propaganda). Agu Uudelepp (2008) toob oma propagandateemalises doktoritöös välja, et tegelikult on alates 17. sajandist nimetatud inimeste mõjutamist propagandaks, kuid oma tõelise hiilgeaja saavutas ta 20. sajandil. Tänapäeva keskmise inimese jaoks on propaganda midagi halba ja manipuleerivat, mille eesmärk on musta valeks rääkida ja inimesi soovitud suunas arvama ning käituma panna. Küsimuse peale, kes propagandistidest tuleb esimesena meelde, vastavad enamus Goebbels. Võrreldes Ida ja Lääne propagandasüsteeme, on Potšeptsov (2009: 39) väitnud, et Nõukogude Liit valdas kahtlemata propagandat, kuid see pigem sundis kui köitis. Lääs aga valdas massikultuuri, mis köitis, kuid ei sundinud. Köitev info võitis sundinfo.

Mõjutustegevus ise on tegelikult inimkonna ajaloos vana nähtus, kuid alates 20. sajandist kannab ta ka tänapäeval tuntud 'propaganda' nime. Siiski on tema tähendus ajas oluliselt muutunud. Uudelepp toob välja, et üks varasemaid propaganda definitsioone pärineb Lipmannilt (Lippmann 1997: 16, Uudelepp 2008: 7 kaudu) aastast 1922, kus ta väitis, et propaganda on: „Katse muuta seda vaadet, millele inimesed reageerivad, et asendada üks sotsiaalne muster teisega.“ Iseenesest võib ka siit propagandisti tahte pealesurumise välja lugeda, kuid see ei sisalda veel manipulatsiooni mõistet.

Liikudes ajatelge mööda edasi, väidavad Jovett ja O'Donnell (1986, McQuail 2000: 381 kaudu), et propagandat defineeritakse kui sihilikku ja süstemaatilist katset kujundada arusaamasid, manipuleerida teadmistega ja otsese käitumisega, et saavutada reaktsiooni, mis vastab propagandisti huvidele. Aava (2003: 101) väitel nimetatakse meediateoorias propagandaks kavatsetud, sihipärast manipulatsiooni, mis seisneb informatsiooni korraldamises poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Nendest definitsioonidest joonistuvad väga selgelt välja inimestega manipuleerimine ning süstemaatiline tegevus. Eriti oluline on just viimane tegur, sest propaganda ei ole enamasti imerelv, mis muudab inimeste arvamust ühest või teisest küsimusest tunni või päevaga. Reeglina on tegemist siiski pikaajalise sihikindla tegevusega eesmärgi saavutamiseks.

Uudelepp (2008: 7) toob välja propaganda peamised karakteristikud erinevate autorite lõikes:

Autor	Hoiaku muutmine/ Käitumise muutmine	Reaalsuse manipuleerimine	Sihtrühm
Walter Lipmann	Hoiaku muutmine	Sotsiaalsete mustrite kujundamine	Inimesed
Edward Bernays	Hoiaku muutmine	Suhete muutmine	Avalikkus
Harold Lasswell	Mõlema muutmine	Representatsiooni manipuleerimine	Inimesed
Jacues Ellul	Mõlema muutmine	Psühholoogiline manipulatsioon	Organiseeritud grupp
Garth Jovett & Victoria O'Donnell	Mõlema muutmine	Tunnetuse manipuleerimine	Inimesed

Tabel 1. *Propaganda definitsioonide võrdlus*. Allikas: Uudelepp 2008: 7.

Sageli kasutatakse propagandat ja infosõda sünonüümidenä. See, mida kutsuti algselt „propagandaks“, on hiljem pehmendatud „avalikuks arvamuseks“ ning veel hiljem „veenmiseks“ (Robins & Webster 1989, Webster 1995: 125 kaudu). Juba selle mõiste

sõnastuse muutumine ajas on hea näide selle kohta, kui oluline on viis, kuidas ühest või teisest asjast ning mõistest räägitakse.

Webster (1995) toob välja, et kolme propagandateooria „lipulaeva“ Lasswelli, Lippmanni ja Bernay silmis on informatsiooni juhtimine vajalik ja positiivne jõud. Kõik kolm autorit on seisukohal, et propaganda ei kao lähitulevikus kuhugi ning on arvamusel, et inimesed sõltuvad sellest nii kriisiolukordades kui vajavad seda tihti ka tavasituatsioonides. Propagandat presenteeritakse siin kui teadlikku informatsiooni juhtimist, mis on vajalik ka liberaalsele demokraatialle. See hõlmab endas nii konkreetsete sõnumite üldsusele saatmist kui teisest küljest ka kontrolli info sisu üle, teatud juhtudel isegi tsensuuri lubatavust. Nimetatud USA propagandateooria klassikute käsitluses võib propaganda näol olla tegemist meetodiga, mis on positiivse sisuga. Kui vaadata lähemalt sellist propaganda mõiste lahtiseletust, võiks pigem väita, et propaganda all mõistetakse siin proaktiivset kommunikatsiooni või kriisikommunikatsiooni. Kuid puutudes 20. sajandi 30ndatel aastatel kokku natsistliku Saksamaa ja kommunistliku Nõukogude Liidu käivitatud propagandamasinatega, mille täisvõimsust saadi hinnata alles II maailmasõja käigus, muutus ka klassikalise propagandateooria fookus, keskendudes propaganda teadlikule kasutamisele vaenlase poolt ja selle vastumeetmete väljatöötamisele (Aava 2003). Olen autoritega nõus, et propaganda ei kao tänapäeva ühiskonnast veel niipea (kui üldse), seda enam et ta on integreeritud infosõtta, mis pigem tugevdab oma positsioone sõjandus- ja kommunikatsiooniajaloos. Mis puutub aga n-ö positiivse, inimeste vajadusi arvestava propaganda mõistesse, siis tänapäeval on see pigem muutunud suhtekorralduse, mainekujunduse ja reklaamiteooriate osaks.

Tuleb tõdeda, et sellist piiritõmbamist propaganda ja mainekujunduse vahele tajuvad ilmselt paljud, kaasa arvatud selle töö autor.

Seega tuleb enamasti tõdeda, et tegemist on negatiivse konnotatsiooni mõistega. Nii toovadki näiteks Kempf ja Luostarainen (2002: 17) välja, et sageli asendatakse mõiste „sõjapropaganda“ hoopis mõistega „kriisikommunikatsioon“, kuna sõnal „propaganda“ on paljuski halvustav alatoon. Kempfi ja Luostaraineni väitel üritavad ka praktikud ise

seda sõna vältida ning selle asemel, et end propagandistideks kutsuda, on nende ametinimetuseks hoopis avalike suhete nõunik, informatsiooni spetsialist või kõneisik. Autori hinnangul on siiski suhtekorraldajate ja propagandistide vahel seesama piir, mis jookseb ka suhtekorralduse ja propaganda vahel. See, et ametinimetus on ajas muutunud, ei näita vaid formaalset muutust, vaid annab pigem siiski märku ka kvalitatiivsest muutusest.

Jürgen Habermas peab informatsiooni juhtimist avalikku sfääri moonutavaks. Habermasil on õigus, et propaganda ja avaliku arvamuse mõjutamine viib selleni, et informeeritud ja kaasa mõtleva avalikkuse asemel suundutakse hoopis avaliku arvamusega manipuleerimise suunas. Propagandat peetakse tavaliselt ratsionaalse avaliku debati suhtes vaenulikuks (Webster 1995). Ometi kasutatakse seda siiani laialdaselt, sealhulgas ka riiklikul tasemel. Enamik riike ei tunnista küll ilmselt avalikult, et nad tegelevad avalikkuse manipuleerimisega, kuid see ei muuda tegelikkust. Ka Potšeptsov (2009: 31) väidab, et isegi võimu vahetamine seaduslike valimiste korral on ikkagi võimalik üksnes sellel juhul, kui propagandatöö elanikkonna kallal tõestab senise võimu ebaõiglust või ebaefektiivsust.

Kempf ja Luostarainen (2002: 18) selgitavad, et kui varasematel aegadel on näiteks DeFleur ning ka Herman ja Chomsky näinud propagandat kui suhteliselt lihtsat protsessi, kus meediasõnum mõjutab vastuvõtja käitumist ja emotsioone, siis nüüd, kus massikommunikatsiooni uuringud on toonud välja palju uusi ja huvitavaid lähenemisnurki, võime pigem siiski tõdeda, et propaganda all mõistame palju nüansirikkamat ja keerukamat tegevust. Kempf ja Luostarainen väidavad, et kuna propaganda eesmärk on jäänud endiseks — mõjutada inimest, on selle avaldumisvormid üha mitmekesisemad. Nii kasutatakse ära ka selliseid kanaleid, nagu multifilmid, filmid, ajaloolised uurimused, uudised, arvamused, kunst, arvutimängud, muusika jne

Propaganda haarab sihtauditooriumi ideede ja aktsioonidega kaasa peamiselt kolmel viisil (Mägi & Vitsut 2008: 50):

1. Esitab neid kui tarku, arukaid, mõistlikke vms.
2. Sisendab, et mingi tegevus või seisukoht on moraalne või õige.
3. Tekitab meeldivaid tundeid, nagu tähtsuse-, kuuluvuse- vms tunne.

Sihtrühmani jõudmiseks kasutatakse ära kõikvõimalikud kanalid. Enamasti ongi propagandistlike sõnumite edastamiseks uudistele alternatiivsed kanalid paremad, kuna uudiste lugemisel on lugeja sageli sõnumi adekvaatsuse suhtes kriitilisem kui mõne muu kanali puhul. Olukorras, kus inimene on tulnud lõõgastumise eesmärgil kinno mõnda filmi vaatama, on tõenäosus, et filmi peidetud sõnum jõuab kohale, suurem, kuna puuduvad kõrvalised segajad. Inimese tähelepanu on fokuseeritud ning suure tõenäosusega on ka tema „kaitsekilp“ nõrgem. Näiteid erinevatest mõjutustegevustest leiab aga kõikjalt.

Juba 2005. aastal on ajaleht Postimees (USA...2005) vahendanud ajalehe USA Today uudist selle kohta, kuidas USA kaitseministeerium on käivitanud 300 miljoni dollarilise psühholoogilise sõja, mis muu hulgas hõlmab Ühendriike positiivses valguses näitavate teadete paigutamist välisriikide meediasse. Üks programmiga lähedalt seotud sõjaväelane rääkis lehele, et USA erioperatsioonide üksuse koordineeritava kampaania eesmärk on võidelda terrorismiideoloogia levikuga ning kallutada välisriikide elanikke Ameerika poliitikat toetama. USA sõjavägi kavatseb pidada infosõda al-Qaeda läbi ajalehtede, interneti, raadio, televisiooni ja ka selliste esemete abil nagu T-särgid ja autokleepsud.

Nagu näha, on tegemist väga paljusid valdkondi hõlmava masinavärgiga, mis kõik on tööle rakendatud soovitud eesmärgi saavutamiseks. Enamasti inimesed küll teavad, mis on propaganda, sest valet või selgelt kallutatud informatsiooni suudetaks siiski tõest eristada. Propaganda ja infosõda tunduvad aga sageli sünonüümidena. Tegelikult ei olegi see päriselt vale, kuna propaganda on üks infosõja osa.

Propaganda kui termini laialdast ja infosõja vähest tundmist tõestab ka Eesti peamiste päevalehtede *online*-otsing. Kui lüüa Eesti kolme juhtiva päevalehe: Postimehe, Õhtulehe ja Eesti Päevalehe viimase kümne aasta otsingusse sisse sõna „infosõda“ tuleb kolme lehe peale kokku vaid 27 vastet. Tuleb tunnistada, et seda on oodatust kordades vähem. Kui aga sama otsingut korrata sõnaga „propaganda“, on tulemus hoopis teistsugune. Kümne aasta peale annavad otsingumootorid ligikaudu 2000 vastet. See näitab, kui uus mõiste on Eesti ühiskonna jaoks infosõda ning kui laialt kasutatakse mõistet propaganda.

1.4.3. Ideoloogia kui relv infosõjas

Rääkides infosõjast, tuleb rääkida ka vahenditest, millega seda sõda peetakse. Eelnevates peatükkides on autor käsitlenud nii füüsilisi kui psühholoogilisi vahendeid. Inimese psühholoogiliseks mõjutamiseks on sageli vaja rõhuda emotsioonidele. Kõige tugevamad emotsioonid baseeruvad sageli inimese mina-pildile. Viimane aga omakorda mingile ideoloogiale, mis on inimese jaoks oluline. Teun van Dijk (2005: 19) defineerib ideoloogiat järgmiselt: „Ideoloogia on grupi liikmete ühiste sotsiaalsete representatsioonide alus.“ Van Dijk (2005) väidab, et ideoloogia võimaldab inimestel kui grupi liikmetel, korrastada oma arvukaid sotsiaalseid uskumusi. Tema hinnangul võib ideoloogiat käsitleda kui sotsiaalsete uskumuste süsteemi, mis asub sotsiaalses mälus. Seega ei saa ideoloogia olla kunagi personaalne ja omane vaid indiviidile. Üksikisiku tasemel on pigem tegemist arvamuste, teadmiste, uskumuste ning hoiakutega. Ideoloogia on aga oma olemuselt sotsiaalne ning seda jagavad grupi liikmed. Aava (2003: 101) lisab siia juurde, et ideoloogia on „Korrastatud ideede süsteem, mis väljendab kindlaid väärtusi. Ideoloogia esindab vaid ühte ühiskonna seletamise ja tõlgendamise viisi, mida peab ainuõigeks.“

Sageli taandub infosõja temaatika asjaolule, et mingi grupp soovib teisele oma ideoloogiat n-ö peale suruda. Ka Teun van Dijk (2005) toob oma raamatu „Ideoloogia“ läbiva mõttena välja, et ideoloogiat kasutatakse sageli võimu või rõhumise legitimeerimiseks või vastupanu avaldamiseks. Sama väidetakse ka rahvusluse kriitikas,

öeldes, et rahvustunnet kasutatakse selleks, et inimesi sõdima panna. Selle mõttega ühineb ka Potšeptsov (2009: 50), kelle väitel tuleb alati meeles pidada, et rahvusliku huvi mõistet kasutatakse kõige sagedamini manipulatiivsetel eesmärkidel, kuna rahvuslike huvide määratlemise mõistetavaid ja objektiivseid meetodeid pole olemas. Praegu mõistetakse sageli rahvusluse all seda, et üks kultuur on teistest parem. Seda kogesime korduvalt ja väga teravalt ka n-ö aprillikriisi ajal ja selle järel.

Oma arutlustes jõuab van Dijk (2005) järelduseni, et ideoloogia põhiomadus on positiivne enese-esitus ja teiste negatiivne esitlemine. Seega võib ideoloogiat ühest küljest pidada omakasupüüdlikuks skeemiks Meie ja Nende kui sotsiaalsete gruppide vastandamisel. Kes aga on üldse need Meie ja Nemed? Mille alusel tunnistavad inimesed ühtesid omaks, teisi aga võõraks?

Julia Kristeva (1991: 95-96) väidab, et võõras on keegi, kes ei kuulu gruppi, ei ole üks meie seast, vaid on see keegi teine. Tavaliselt on sõnal „võõras“ küljes negatiivne maik. Võõras võib olla nii perekonna, klanni kui ka hõimu suhtes. Ta on sündinud mõnes teises riigis. Peamiselt eristataksegi võõraid maa/riigi või veresidemete alusel. Sünniriigi alusel tunnistatakse „omaks“ inimesi siiani näiteks USAs. Rahvusriigi tekkega tekkis ka Kristeva jaoks ainukene selge „võõra“ definitsioon, mille kohaselt on võõras keegi, kes ei kuulu meie riiki, kus me oleme ja kellel ei ole sama kodakondsust.

Kuid see ei ole ainukene lähenemisnurk. Kristeva (1991: 1) toob välja, et võõras on midagi, mis elab meie endi sees ja on tegelikult meie varjatud pool. Võõras tuleb mängu siis, kui me tajume ennast teistest erinevana ning see kaob, kui me teadvustame endale, et olemegi võõrad, kes ei pea aru andma piiridele ja kogukonnale. Kristeva tõstatab küsimuse, kas võõras, kes oli primitiivses ühiskonnas kui vaenlane, võib modernses ühiskonnas üldse kaduda.

Autori hinnangul see ilmselt nii ei ole, sest enamasti inimesed ei pea kõiki ühiskonna liikmeid võrdseteks ja ühtmoodi aktsepteeritavateks. Bourdieu (2003) käsitluse järgi tunnevad inimesed, et nad on teineteisele justkui võõrad seetõttu, et kapitali olemus

võimaldab subjektidele tunda enda kohta sotsiaalses ruumis ning leida sobivamat positsiooni. Agentidel on seda enam ühist, mida lähemal nad üksteisele selles koordinaadistikus paiknevad, ning seda erinevamad üksteisest, mida suurem on nende vaheline vahemaa.

Eesti mõistes vastandatakse kõige sagedamini omavahel eestlasi ja venelasi. Ajakirjanduses räägitakse palju lõhest Eesti ühiskonnas, mis jagab siinsed inimesed kaheks. Eriti teravalt tõusis integratsiooni ja ühiskonna polariseerumise teema päevakorda pärast nn pronkssõduri kriisi. See näitab, kuidas on omavahel seotud ideoloogiad, rahvusriik ja inimeste kategoriseerimine „omadeks“ ja „võõrasteks“.

Kristeva (1991) hinnangul ei kuulu „võõras“ ühtegi aega ega kohta. Eesti venelaste jaoks on see väide ilmselt tuttav. Eestis suhtuvad eestlased neisse pahatihti kui võõrastesse vallutajatesse, kes peaksid minema tagasi Venemaale, kuid Venemaal ei peetaks neid samuti omaks, sest kogu oma elu kuskil mujal elanud inimene ei ole päris oma. Lähtudes Kristeva (1991) teooriast, võib väita, et eestlased on justkui suure mõtleja Platoni ideede tuli hingelised austajad, kuna Platon pidas võõraid enamasti mööduvaks nähtuseks. Nad tulevad, vaatavad ringi, õpivad ja õpetavad teisi ning siis peaksid nad minema tagasi sinna, kust nad tulid.

Inimeste mõjutamiseks, on vaja neile soovitud ideid võimalikult atraktiivselt ja usutavalt presenteerida. Seega on ideoloogia kujunemisel või pigem kujundamisel ülioluline roll kommunikatsioonil. Nii konstrueeritakse sõnumid ideoloogia kujundajale sobilikult. Fairclough (2001: 94) väidab, et diskursus on mingi valdkonna või sotsiaalse praktika konstruktsioon konkreetsest vaatenurgast. Diskursuse ja ideoloogia ühe olulise erisusena toob van Dijk (2005) välja, et erinevalt diskursusest ei toodeta ideoloogiat käigu pealt. Ideoloogia kujundamine on pikk ja aeganõudev protsess, mis ei muutu hetkega ning mida ei mugandata strateegiliselt individuaalsetele vastuvõtjatele sobivaks. Siinkohal toob ta paralleeli keele grammatikaga. Pean seda väga tabavaks võrdluseks, kuna tegelikult on nii grammatika kui ka ideoloogia ajapikku mõnevõrra muutumas, kuid see protsess on väga aeglane ja nõuab panust rohkem kui väikeselt grupilt. Et see püsima jääks, peavad selle omaks võtma ka teised.

Ideoloogia ja eriti ideoloogiliste mõtteavalduste diskursuse kujundamine peab olema ülimalt läbi mõeldud. Samas on van Dijki (2005: 229) hinnangul diskursusel ideoloogia taastootmisel eriline staatus. Paljudest teistest sotsiaalsetest praktikatest erinevalt ning enamikust teistest semiootilistest koodidest (foto, pilt, märk, maal, film, žest, tants jne) selgemalt, võimaldavad paljud tekstid ja kõne omadused sootsiumi liikmetel tegelikult väljendada või formuleerida abstraktseid ideoloogilisi uskumusi või mis tahes muid ideoloogiaga seotud arvamusi.

Ideoloogiad on inimese maailmapildi lahutamatud osad ning seega manipulatsiooni allikad, mida on võimalik kasutada relvana infosõjas. Tavaliselt rõhutaksegi infosõjas suurtele narratiividele, mille kaudu muudetakse inimese enesetaju ning maailmapilti ja suunatakse teda seeläbi tegevusele, mida soovib ründaja.

1.4.4. Rahvusluse (ära)kasutamine infosõjas

Tänapäeval räägitakse palju üha globaliseeruvast maailmast, mis annab põhjust seada kahtluse alla rahvusriikide tuleviku ning vajaduse. Webster (1995: 60) väidab, et enamik inimesi on nii institutsionaalsel kui ka ideoloogilisel tasandil harjunud riigi olemasoluga. Samas on ka n-ö traditsioonilised rahvusriigid vaid veidi enam kui paar sajandit vanad. Eesti on maailma mastaabis kindlasti noor ja arenev riik. Seega tekib paratamatult küsimus, kas meil on üldse vaja riigipiire.

Graig Calhouni käsitle järgi on rahvuslus viis, kuidas kõnelda ja mõelda kultuuri ning poliitika alustaladest. See on fundamentaalne identiteedi konstrueerimise viis. Benedict Anderson väidab, et rahvused on tsentraalselt loodud kultuursete praktikate poolt, mis julgustavad selle liikmeid siduma oma identiteeti rahvuse omaga (Calhoun 2007). Nii Calhoun (2007) kui ka prantsuse psühhoanalüütik ja feminist Julia Kristeva (1991) on seisukohal, et inimesed vajavad sageli oma maailmapildi konstrueerimiseks ja selle ümbritsevaga seostamiseks rahvuslust. See annab kuuluvustunde, mis on tänapäeva sageli individualistlikus maailmas väga oluline.

Ei ole üllatav, et rahvusriigid jäävad inimeste identiteedis üsna kesksele kohale, kui võtta arvesse, et modernsuse esilekerkimist tajutakse eelkõige läbi rahvusriikide tekke ja tugevnemise. Seda eelkõige muidugi Euroopas ning Ameerika Ühendriikides. Sotsiaalteoreetikute vana arusaam, et rahvusriik ja rahvuslus taanduvad pöördumatult kapitalismi ja tööstuse arenguga, ei ole tõeks osutunud. Paljuki on just tööstuskapitalismi dünaamilisus tulenenud rahvusriigi mõttest. See aga pigem tugevdab kogu rahvusriigi kontseptsiooni (Webster 1995: 60).

Globaliseerumisele ja piiride kadumisele annab uue mõõtme internet. Maailma ühe tunnustatuima arvutiturbefirma McAfee raport paljastab, et 2007. aastal Eestit tabanud küberrünnak on vaid üks osa internetis lahti läinud nn. külmast sõjast, mida juhib Hiina. NATO, FBI ja paljude teiste ekspertide abil valminud raportist nähtub, et kui 2007. aasta peamine trend oli organiseeritud kuritegevuse kinnistumine internetis, "agentide" palkamine kuritegelike organisatsioonide poolt ja suurenev kõrgtehnoloogiline professionaalsus, siis 2008. aasta näitas, et kübersõdadeks valmistutakse juba riiklikul tasandil (Alas 2008).

Kristeva (1991) väidab, et tänapäeval kui kõik rahvad ja võõrad omavahel segunevad, on meil kaks võimalikku edasist suunda. Üks võimalus on suunduda globaalse ühendriigi poole ja jätta endised rahvusriigid selja taha. Vaadates majanduse, teaduse ja meedia arengut, võib just seda eeldada. Teine võimalus on see, et humanistlik kosmopoliitsus näitab ennast utoopilisena ja me usume siiski, et väikesed poliitilised ühendused on inimlikkuse säilimiseks olulised.

Filosoof Immanuel Kanti hinnangul seisneb inimkonna suurim väljakutse universaalse tsiviilühiskonna saavutamises, mis määrab ära ka üldised seadused. Tema nägemuse kohaselt tekiks lisandväärtus sellest, et ka väikesed riigid saaksid arvestada selle suure rahvaste ühenduse õigusliku ja sõjalise toetusega. (Kristeva 1991:170). Tegelikult rääkis Kant tänapäeva mõistes seega NATOst, mis pakub kaitset kõikidele oma liikmesriikidele. Sajandeid tagasi oli Kant oma ajast selgelt ees ning ta teadis, et paljud vaid naeravad tema suurejoonelise idee üle. Täna on see reaalsus.

Ülemaailmseid organisatsioone on väga erinevaid. Craig Calhouni (2007) hinnangul ei saa kõige vastu võidelda ühe riigi põhiselt. Tänapäeva ühiskonnad on fakti ees, et rahvusvaheliste haiguste ja kuritegevuse vastu ei saa võidelda üks riik. Vaja on rahvusvahelisi seadusi ning organisatsioone. Iseenesest ei ole globaliseerumine kindlasti negatiivne tendents, kuid tuleb tõdeda, et sellega kaasnevad omad ohud, milleks tuleb valmistuda. Palju on muutunud pärast terrorismiakte Ameerika Ühendriikidele 2001. aastal. Erinevatest ühiskonna arenguga kaasnevatest riskidest räägib Ulrich Beck (2005) oma raamatus „Riskiühiskond“. Becki hinnangul võib aga iga suurem või väiksem muutus endaga kaasa tuua uue riski. Siinkohal on igaühel võimalus mõtiskleda, kas Eesti ühiskond pöörab erinevatele globaliseerumisega kaasnevatele riskide piisavalt tähelepanu.

Rahvuslusepõhine lähenemine annab infosõja ekspertidele suurepärase stardiplatvormi, mille pinnalt tekitada ühiskonnas rahvustevahelist resonantsi. Mõjutades vaid ühte indiviidi laiemast sihtrühmast, ei anna see suure tõenäosusega soovitud tulemust. Kui sõnumid on aga konstrueeritud nii, et nendega on võimalik näiteks rahvusluse pinnalt samastuda suuremal hulgal inimestel, on mõjutamine juba toimunud. Seega on rahvuslusele rõhumine infosõja üks efektiivsemaid relvi, kuna puudutab inimese minapildi alustalasid ning ei jäta seega enamikke ükskõikseks.

1.5. Meediaväli

Pierre Bourdieu käsitleb ajakirjandusvälja mõistet oma 1999. aastal eesti keeles avaldatud teoses „Televisioonist“. Tema järgi on ajakirjandusvälja ülemvõimu allikaks tuginemine ‘hulga- ja turuefektile’, mille loogikat ajakirjanduse kaudu levitatakse ka kultuuripoliitika väljade toimimisele (Bourdieu 1999: 64). Rääkides infosõjast kui vastase elanikkonna ja poliitikute teadvuse (k)allutamisest, ei saa meediaväljal toimuvat jätta kindlasti tähelepanuta. Tegemist on ühe sõjatandriga, millel edukalt tegutsedes on võimalik mõjutada avalikku arvamust ja seeläbi juba konkreetsemaid tegevusi ja otsuseid.

1.5.1. Meedia ja kommunikatsiooni mõju ühiskonnale

Inimesed saavad informatsiooni ümbritsevast igapäevasest elust: oma kogemustest, vestlustest teiste inimestega, ajakirjandusest, raamatutest jne. Teisisõnu on informatsioon kõikjal meie ümber ning meie ülesanne on sellest selekteerida just endale oluline.

Lonsdale'i (2004) hinnangul on oluline samm infoühiskonna mõistmise suunas mõista viienda dimensiooni omapära. Informatsiooni jõud toimib keskkonnas, mida võib nimetada infosfääriks. Infosfäär on justkui vormitu olek, kus informatsioon eksisteerib ja voolab. Relvad, nagu pahavara, voolavad läbi selle infosfääri ning nii toimib viies dimensioon kui strateegiline jõud. Rääkides viiendast dimensioonist, tekib siiski õigustatud küsimus, miks infosfääri ja informatsiooni jõu kontseptsiooni ei ole enne infoajastut arvesse võetud. Kõige mõjusam põhjendus sellele on ilmselt asjaolu, et infoajastu on tõstnud meie informatsiooniteadlikkust.

Denis McQuail (2000: 173) väidab, et meie meeled on täis ajakirjandusest saadud informatsiooni ja muljeid. Tema hinnangul elame maailmas, mis on meediateadetest küllastunud ja kus poliitika, valitsus ja äri toimivad eeldusel, et me teame, mis toimub kaugel maailmas.

Lähtudes eeldusest, et ajakirjandust võib käsitleda neljanda võimuna, on ajakirjandus mitmes mõistes infosõjas osaline. Esiteks, on ta võimu ehk sellest vaatenurgast arvamusiidri rollis ja on ise seega üks infosõja sihtmärke. Teisalt on ajakirjandus aga ründava poole jaoks lihtsalt sõnumit vahendav meedium. Nii või teisiti on ajakirjandusel infosõja kontekstis oluline roll.

Mc Quail'i (2000: 33) hinnangul on näiteks külma sõja lõpp, Lahesõja käik ja Kosovo konflikt edukalt tõestanud, et meedia on rahvusvahelise võimuvõitluse oluline ja dünaamiline osa.

Kui vaadata, kuidas meedia oma rolli täidab, võib välja tuua massikommunikatsiooni protsessi mudelite võrdluse (McQuail 2000: 53):

	Saatja orientatsioon	Vastuvõtja orientatsioon
Transmissiooni mudel	Tähenduse edastamine	Tunnetuslikud protsessid
Rituaali mudel	Etendus	Läbielamine/ ühine kogemus
Avalikustamise mudel	Konkureeriv kajastamine	Tähelepanu pöörav publik
Retseptsiooni mudel	Valikuline kodeerimine	Valikuline dekodeerimine/ Tähenduse konstrueerimine

Tabel 2. *Massikommunikatsiooni protsessi mudelite võrdlus*. Allikas: McQuail 2000: 53.

McQuaili nelja massikommunikatsiooni protsessi mudeli põhjal võib väita, et infosõda toimub valdavalt neljanda mudeli alusel. Blumleri (1998, McQuail 2000: 128 kaudu) hinnangul on meedial sarnaselt valitsusega esmatähtis roll legitimatsioonil. Nii meedia kui valitsuse võim püsib usaldusel ja õiguspärasusel ning seda tuleb kasutada legitiimselt. Viidates 1947. aastal Ameerikas loodud pressivabaduse komisjoni uurimusele, toob McQuail (2000: 133) välja ajakirjandusvastutusele esitatavad nõuded: vastutustundlik ajakirjandus peaks andma täieliku, tõepärase, arusaadava ja intelligentse ülevaate päevasündmustest kontekstis, mis avab nende tähenduse.

Walter Lippmannilt on pärit aga seisukoht, et ajakirjandus peaks olema ühendav lüli riigivõimu ja avalikkuse vahel. Ajakirjaniku ülesanne on selles ahelas saada riigivõimu esindajatelt infot, mida vahendada inimestele, kes kujundavad omakorda avaliku arvamuse (Walter Lippmann).

Tegelikult on meedia enamasti juba vähemalt teine suur aste kommunikatsiooniahelas, kuna ta ei ole ise informatsiooni allikas vaid vahendab teistelt saadud teavet. Websteri (1995) käsitluse kohaselt pärineb väga suur osa sellest, mida me teame ühiskonnast, valitsusasutuste pressiteenistustest. Seega võib valitsusasutusi pidada üheks olulisemaks informatsiooniallikaks, mille järgi me endid teame ja tunneme — kuidas me ise muutume, millised on muutused rahva tervises, millised on peremudelid jne. Selline informatsioon peab olema usaldusväärne. Kui tahetakse, et inimesed lööksid avalikus elus aktiivselt kaasa, peavad nad saama selle kohta ka usaldusväärset informatsiooni.

McQuail (2000: 379) lisab siia juurde veel sündmused, mille kohta enamusel inimestel puudub võimalus saada infot otseallikast. Näiteks saavad inimesed infot oluliste ajalooliste sündmuste kohta sageli ainult meedia kaudu ja nad võivad seostada sõnumit meediumiga. Muutuste ja ebakindluse aegadel sõltuvad inimesed meediast kui informatsiooni ja juhiste allikast veelgi rohkem. Pinge ja ebakindluse tingimustes püüavad valitsus, äriühingud ning teised eliit- ja huvigrupid kasutada meediat arvamuste mõjutamiseks ja kontrollimiseks.

Seega nii meedia kui valitsus peavad tunnetama oma sotsiaalset rolli inimeste valikute ja arvamuste kujundamisel. Samas ei saa aga unustada tõsiasja, et elame emotsioonide maailmas, kus igaüks saab sõnumist aru nii, nagu seda võimaldab tema haridustase, taustsüsteem või hoopis soov sõnumisse süveneda. McQuail'i (2000) hinnangul kaasneb tihti vahendusprotsessiga vahetu sotsiaalse konteksti mõju vastuvõtjale. Londoni Majandus- ja Poliitikateaduste kooli meedia ning kommunikatsiooni õppejõud doktor Nick Couldry (2000) on seisukohal, et kausaalne suhe ajakirjanduse ning inimeste arvamuse kujundamise vahel puudub ning tegelikult ei oma meedia inimeste üle nii suurt

mõjuvõimu. Selle seisukohaga ühineb ka Joseph Klapper oma 1960. aastal avaldatud uurimistöös, kus ta väidab, et massikommunikatsioon ei ole vajalik ega piisav põhjus mõjude esilekutsumiseks auditooriumi hulgas, pigem toimib ta vahendavate tegurite kaudu (McQuail 2000: 375).

Ometi võivad tänapäevased meediamõju uuringud kinnitada, et ajakirjanduses konstrueeritud sõnumid mõjutavad oluliselt ka inimeste arusaamasid erinevatest teemadest, kuna puudub informatsioon, mis pärineb otseallikast. Fuchs'i (2005: 206, Huhtinen 2005: 20 kaudu) hinnangul ei ole massimeedia siiski ühiskonna neutraalne ja täielikult autonoomne allsüsteem. See on tihedalt seotud nii poliitilise kui ka majandusliku süsteemiga. See avab uue maailma ning samas muudab kõik suhteliseks. Ta muudab ise avalikku arvamust, kuid samaaegselt muudab teda ennast väline sotsiaalne surve. Massimeedia on infosõja sõjatander, mis üritab suunata avalikku arvamust teatud suunas.

Kui inimeste ootus ühtib sageli ülaltoodud arusaamaga meedia vastutusest, siis McQuail väidab hoopis, et enamik meediast ei ole loodud mitte avaliku huvi teenimiseks vaid kasumi eesmärgil. Ka Coldry (2003) väidab, et nii ajakirjandusväljal kui meediaväljal on majandusliku kasu tõttu ohtu sattumas ajakirjanduse autonoomsus. Selle seisukohaga ühineb ka Webster (1995). Siiski toob Webster (1995: 106) sisse kitsenduse ning väidab, et avalik õigusliku igapäevase toimimise juures ei ole ta nii palju mõjutatud poliitilistest ja ärihuvidest. Kindlalt ei saa aga väita, et meedia kommertsialiseerumine vähendab tema mõju auditooriumile.

Pigem võib tõdeda, et see, kuidas tehnika ja meedia loovad maailmast kuvandit, kitsendab meie mõtlemist. Informatsiooniajastu on ajastu täis ebakindlust ja ebaturvalisust. Kõik inimesed on meedia suhtes vastuvõtlikud (Huhtinen 2005: 21). Sageli tuuakse vaba mõtlemise näitena lapsed, kelle mõtted ei ole veel meedia ja laiemalt ühiskonna poolt veel raamidesse surutud. Neid omakorda mõjutavad aga otseselt nende vanemad ja lähedased, kes on infoühiskonna liikmetena saanud paljud oma hinnangud, vahel isegi väärtushinnangud just meediast.

1.5.2. Ideoloogiast lähtuva tegelikkuse konstrueerimine meedias

Eelnevast võib järeldada, et audiovisuaalse ja digitaalse meedia maailm ei ole ainult meie ümber, vaid see mõjutab pidevalt meie olemist ja käitumist. Sellest põhimõttest lähtutakse üha enam just viimastel aastatel (Kuusisto 2005: 114). Oleme jõudnud aega, kus inimesed ei suuda enam vastu võtta nii suurt informatsioonihulka, kui seda suudavad töödelda arvutid. Üks võimalus, kuidas inimestele informatsioon kergemini arusaadavaks teha, on seda visualiseerida. See trend on kestnud juba aastakümneid. Napoleoni-aegadel edastati sõdades sõnumeid kirjalikult. I ja II maailmasõja ajal kasutati telefone, Korea sõja ajal raadiot ning Vietnami sõja ajal juba televisiooni. Infosõdades on pildil suurem jõud kui tekstil (Kuusisto 2005: 48-49).

Kuusisto (2005: 52-53) väidab, et infosõda ongi piltide ja helide sõda: virtuaalsed kujundid domineerivad sõja faktide üle, muutes seega meedia kontrollimise ülioluliseks. Vastaspoolt surutakse alla uudisesaadete, pressiteadete ja teiste kommunikatsioonivahendite abil. Kommunikatsioon ja selle kontrollimine on muutunud infosõja peamiseks strateegiaks. Kuigi uudised ei vasta inimeste ootustele, pöörduvad nad siiski vastuste saamiseks just sinna. Seega ei pruugi inimesed kunagi teada saada, kui suured olid tegelikud sõjapurustused sõjas, mida uudistes näidati kiire ja väikesena. Inimesed ei konstrueeri enam reaalsust ise, vaid pigem kasutavad üha uuesti seda materjali, mida nad on näinud televisioonis.

Kolumnist Marek Reinaas analüüsib oma artiklis (2004), kuidas saab soovitud sõnumit edasi anda ilma midagi otse ütlemata. Reinaas väidab, et sageli on televiisorit põnev vaadata ilma helita. Eriti uudiste neid löike, mis räägivad sõjategevusest Iraagis:

Pildis on ühed inimesed, kes on riides nagu mehed ja kes tulistavad ja sõidavad uhkete lahingumasinatega, ning teised inimesed, kes on riides rohkem nagu naised, kes tulistavad ja jooksevad põhiliselt niisama ringi. Vahepeal näidatakse rääkivaid habemega mehi, kelle silmis põleb kirk, ning rääkivaid habemeta mehi, kes on uhked, murelikud ja ülbed.

Meie, vaatajate, suhtumine pildis toimuvatesse sündmustesse kujundatakse läbi tekstide, mida uudisloole peale loetakse. Kõige tõhusam viis eristada omasid ja võõraid on see, kui anda tegelastele õiged nimed. Iraagi uudistes kutsutakse neid, kes on riides nagu mehed, liitlasvägedeks.

Tegemist on klassikalise vastandamise Meie *versus* Teie, kus üks osapooltest peab olema halb ja teine hea. Nii üritatakse heade ja pahade, õigete ja valede, päästjate ja terroristide diskursuse abil ühele osapoolele peale suruda oma ideoloogilisi tõekspidamisi. Telepildi konstrueerimisest kui ühest infosõjas kasutatavast relvast on räägitud ka paljude varasemate sõdade puhul, kuid Iraagi sõda on selle üks värskemaid ja ilmselt ka eredamaid näiteid.

Naiste kombel rõivastatud kampa ei saa kuidagi nimetada lihtsalt iraaklasteks või Iraagi vägedeks, sest kogu see sõjajama on ju korraldatud Iraagi rahva hüvanguks. Propagandameistrid on välja pakkunud sellise loo, et liitlasvägede vastu võitlevad konkreetsed isikud. Nad on kurjad, pahatahtlikud ning pimestatud oma kummalisest usust. Nad on äärmuslikud oma tõekspidamistes ning ei hooli kõigest sellest, mis meile on armas. Ka tegevusele õige nime andmine on väärtuslik propagandanipp (Reinaas 2004).

Infosõjas on kiirusel väga oluline roll, eriti just reaalsuses pildi edastamisel. Kiirus toob ühtlasi kõik need sõjaõudused meie elutuppa. Paul Virilio (1989, 4-6, 69-77, Kuusisto 2005: 51 kaudu) väidab, et sõjad ongi muutunud virtuaalseks ja neid saab tõlgendada vaid piltide kaudu. Enamasti puudub inimesel endal võimalus saada sõdade kohta vahetut informatsiooni otseallikast. Nii kujundatakse oma hinnangud sellele baseerudes, mida lehest loetakse ja televiisorist vaadatakse. Sellega, et tegemist võib olla aga uudistetoimetaja, reporteri või veel kellegi kolmanda konstrueeritud reaalsusega, enamasti ei arvestata.

Keskmise inimese jaoks võivad sellised teleuudised olla arvamuse kujundamisel määrava tähtsusega. Kiire elutempo juures ei ole lihtsalt aega süveneda sellesse, kuidas asjad päriselt on ja nii usutakse enamasti seda, mida teleris nähakse. Reinaas (2004) väidabki,

et kogu sõjaline propagandamasin pannakse tööle seetõttu, et lahinguid ei peeta mitte maatükkide, linnaosade ja islamitemplite pärast, vaid sõdivate riikide elanike teadvuses. Tänapäeva maailmas peaks olema selge, et sõjaliste vahenditega ei ole võimalik sõdu võita või kaotada. Selles sõjas on info olulisem relv kui püss või tank.

1.6. Miliraatsuhete väli

Paljud teoreetikud (Kuusisto 2005; Lonsdale 2004) väidavad, et infosõda on tegelikult üks tänapäevastest sõjapidamise viisidest, mis tuleneb ühiskonna muutustest. Ka paljud ametlikud dokumendid, mis defineerivad infosõda (vt. *Infosõja erinevate definitsioonide analüüs*, lk 10), viitavad selgelt militaarsetele kontekstidele ning mõtestavad infosõja pigem infotehnoloogiliselt. Antud peatükk analüüsib, mida võib mõista militaarväljal toimuva infosõja all.

1.6.1. Sõjapidamise piirid hägustuvad – infosõda versus klassikaline sõda

Hedley Bull on sõda defineerinud kui poliitiliste jõudude organiseeritud vägivalda teiste poliitiliste jõudude vastu. Clausewitzi jaoks on sõda füüsilise jõu kasutamine ning kui konfliktis isegi reaalselt sõdimist ei toimu, on lõpptulemus sellega siiski seotud (Clausewitz 1989: 269-270). Clausewitz käsitleb sõda kui sotsiaalset fenomeni, kui isikutevahelist teadlikku vägivallaakti, mida alustati teatud eesmärgi saavutamiseks. Tema jaoks ei ole sõda midagi muud kui suuremõõtmeline duell (Clausewitz 1989: 80-81). Kui palju vägivalda ja hävitavat jõudu on vaja kasutada, sõltub vastasest. (Lonsdale 2004: 35)

Ilmselt ei ole aga väga palju neid sõjandusteooria raamatuid, mis ei tunnistaks, et sõja olemus on ühiskonna ajaloo jooksul palju muutunud ning muutub ka edaspidi. Ka Francois Heisbourg (1997, Lonsdale 2004: 19 kaudu) väidab raamatus „The Future of Warfare“, et seeria tehnoloogilisi, poliitilisi, sotsiaalseid ja majanduslikke muutusi

muudavad ka sõja iseloomu. Ning kui 21. sajandi sõjal on üldse mingi n-ö teema, siis on selleks informatsioon (Leonhard 1998). Samamoodi tõdevad Arquilla ja Ronfeldt, et informatsiooni revolutsioon muudab sõja iseloomu (Arquilla & Ronfeldt). Robert R. Leonhard väidab koguni, et informatsiooniajastu näol on tegemist suurima muutusega sõja iseloomus (Leonhard 1998: 6). Strateegiline infosõda on ilmselt strateegilise pommitamise järeltulija (Lonsdale 2004: 136).

Lonsdale'i (2004) hinnangul tuleks sõja iseloomu analüüsimisel informatsiooni ajastul arvesse võtta, et meie arusaamu võivad muuta ka aeg ja kultuur. 21. esimese sajandi saabudes on Lääne maailm pöördumas vähem hävituslike sõjapidamise vormide juurde ning üritatakse vähendada hukkunute arvu (nii sõdurite kui tsiviilisikute). Tasub kaaluda, kas see infoajastu mõtteviis, mitte niivõrd sõja reaalsus, võib viia liiga kergelt klassikalise strateegia hülgamiseni.

Klassikutest rääkides toob Samuel Griffith välja, et Sun Tzu jaoks on sõdade puhul olulised järgmised asjad: sõda tuleb lõpetada võimaliku lühima ajaga, väikseima võimaliku pingutuse ja kaotusega inimjõududes ning minimaalsete ohvrite arvuga vastaste poolel (Lonsdale 2004: 33). Omamoodi ühineb Sun Tzu mõttega ka Christopher Coker, kes väidab, et postmodernse sõja kõige olulisem ilming on „inimeste sõda,“ kus eesmärk ei ole mitte tappa, vaid kahjutuks teha (Lonsdale 2004: 51).

Sun Tzu hinnangul ei ole saja sõja võitmine sajas lahingus veel oskuste tipp. Alistada vastane ilma võitluseta on oskuste tipp (Lonsdale 2004: 33). Ka Rootsi kaitsekolledži uurija Henrik Friman väidab, et traditsiooniline sõda on riskantne ettevõtmine, kuna sõja nimel ohverdatakse inimesi. Alati peab seega kaaluma, kas oma eesmärgi on võimalik saavutada ka teisiti (Friman 1999).

Infosõda on kindlasti üks sellise vähem hävitusliku sõjapidamise näiteid. See on kiirem, enamasti odavam ning kindlasti väiksemaid kaotusi ressurssides (inimesed, tehnika, relvad jne) kaasa toov sõjapidamise vorm. Infosõda võib tuua võidu ilma piisagi vere

valamiseta ja ilma ühegi pommiplahvatuseta. Seega Sun Tzu järgi on infosõda justkui oskuste tipp, kuna infosõjas on võimalik vastast alistada ilma, et ta sellest ise arugi saaks.

Sageli käsitletaksegi militaarväljal toimuvat infosõda kui ühte osa n-õ päris sõjast. Enamasti räägitakse sellest füüsiliste rünnakute ettevalmistava vahendi kontekstis. Sellise infosõja eesmärk on testida, kas vastane on valmis alistuma füüsilist jõudu kasutamata. Kui see nii ei lähe, kannab infosõda sobivat meelestust tekitavat eesmärki. Nii on füüsilise rünnaku edu korral ründajatel ennast kergem legitimeerida. Kuusisto (2005: 183) väitel võib infosõda käsitada sõjatandri muutumisena. Sellisel juhul kasutatakse infotehnoloogiat, et toetada traditsioonilisi sõjalisi operatsioone, pakkudes käimasolevate operatsioonide kohta lisateavet.

Sõda on seega ajaloo jooksul palju muutunud nii sõdimise viiside kui konkreetse relvastuse osas. Tulevikus võime aga täheldada sõjapidamises järgmisi muutusi (Mägi & Vitsut 2008: 15):

- Riikidevahelised sõjad vähenevad või kaovad ning asemele tuleb kuritegevus, terrorism jms.
- Suureneb mittesurmavate meetmete ja eriüksuste kasutamine.
- Suureneb tahte, juhtimise ja teadmiste osakaal.
- Suureneb rahvusvahelise massikommunikatsiooni ja psühholoogilise sõja osatähtsus.

Sõda on tahete lahing. Van Creveld väidab, et sõda on alati kahe moraalse jõu duell ning kõik analüüsid, mis ignoreerivad sõjas emotsioonide tähtsust, on väärtusetud. See paneb psühholoogia otse sõjapidamise südamesse. Sun Tzu väidab, et sõjas on peamiseks sihtmärgiks vastase juhi mõistus (Lonsdale 2004: 37).

Potšeptsov (2009) toob sisse strateegilise sõja mõiste, mis mahub pikaaegsete sõdade mõiste alla, kuna on seotud mõjuga nii massi- kui individuaalse teadvuse mõtlemisele.

See võib toimuda pehme jõu ruumis erinevalt tavasõjast, mida peetakse karmi jõu ruumis. Pehme jõu ruumis on oluline osa emotsioonidel.

Sageli on riigid tegelikult oma otsustes väga emotsionaalsed ning tihti tehakse paljud otsused baseerudes emotsioonidele, mitte ratsionaalsetele ja analüütilistele otsustele. Infosõjas on samuti võimalik emotsioonidega manipuleerida. Infosõja üks peamisi eesmärke on panna vastaste juhid tegema asju, mida teine pool soovib nii, et nad sageli ise sellest aru ei saa.

Eelnevate autorite käsitlustest võib järeldada, et olulisemaks muutub olukorra kontrollimine ilma otsese sõjalise sekkumiseta. Informatsioon on sõjapidamise ja strateegia oluline dimensioon (Lonsdale 2004: 1). Sun Tzud võib samas kritiseerida tema väite eest, et sõda ja informatsioon on rohkem kontrollitavad, kui nad tegelikult on (Lonsdale 2004: 41). Lisaks sellele, et muutuvad sõjapidamise vahendid, muutub ka selle aeg.

Infosõja aegne sõda muudab juhtimise põhimõtteid. Otsuste vastuvõtmise aeg väheneb, informatsiooni hulk suureneb ning üleüldine ebakindlus muudab seda, kuidas me mõistame klassikalist juhatamist ja juhtimist (Huhtinen 2005: 13). Tegelikult ei ole olemas enam klassikalist sõda, kuna edu aluseks on vastase negatiivses mõttes üllatamine. Kui füüsilise sõja puhul on vastaspoole luureüksuse ülesanne hoida silma peal, kuhu vaenlane oma vägesid paigutab, siis infosõjas on seda peaaegu võimatu teha. See annabki ründajale sõjandusteorias nii olulise ootamatuse efekti. Lisaks sellele ei tea kunagi, mida ning kuidas rünnatakse.

Potšeptsov (2009) väitab, et kaob üldse sõja ja rahu erinevus, kuna vastase ühiskonda käsitletakse mitte kui füüsilist, vaid kultuurilist tegelikkust. Tegelikult ei ole see uue põlvkonna sõda midagi uut vaid hoopis tagasipöördumine olukorra juurde, mis oli enne riikide teket. See on tagasipöördumine kultuuride, mitte riikide maailma juurde.

Selles sõjas muutuvad nii sõjapidamise põhimõtted, relvastus kui ka aeg. Kui klassikalise sõja mõttes võib Eestit maailma mastaabis pidada pigem väikseks ja ilma teiste toeta pigem nõrgaks, siis uute sõjapidamise põhimõtete alusel on meil isegi lootust. Potšeptsov (2009) toob välja, et selles sõjas on näiteks USA mitte tugev, vaid nõrk mängija. Seega ei loe infosõjas, kas ollakse suur või väike, loeb kiirus ning väiksed struktuurid on tihti peale kiiremad. Ühtegi lahingut ei saa juba ette kaotama minna ja need lahingud on Mart Laari hinnangul võidetavad (Kann 2009).

1.6.2. Sõja muutumine tsiviilisikute kesksmaks

Autor on erinevate teooriate raames käsitlenud seda, et sõjapidamine on ühiskonna arenguga palju muutunud. Tänapäevases infosõjas on sihtmärgiks pigem inimeste, sageli laiema avalikkuse, mõistus: üritatakse suunata nende hoiakuid ning käitumist. Potšeptsovi (2009) hinnangul on ära kadunud erinevus tsiviil- ja sõjaliste objektide, tsiviilelanike ja sõjaväelaste vahel, mida eriti selgelt näidati 11. septembril. Ta toob välja Wardeni viie ringi mudeli, mille kohaselt on juhid enamasti hästi kaitstud ning seetõttu antakse löögid ülejäänud nelja eesmärgi – infrastruktuuri, orgaanilise baasi, elanikkonna ja alles seejärel relvajõudude pihta. Tsiviilisikud mängivadki tänapäevases sõjas üha suuremat rolli. Vitsuti (2008) hinnangul sulandub militaarsektor üha enam kokku tsiviileluga.

Tsiviilisikud on sihtmärgiks nii infosõja kontekstis kui ka füüsilises mõistes, mis avaldub näiteks terrorismina. Oma raamatus „Terror ja lineaarne riik“ väidab Wilkinson“ (1977, Enger 2005: 36 kaudu), et terrorism võib olla nii ajalooline ja filosoofiline, kuid samas ka teaduslik. Wilkinson teeb vahet näiteks poliitilisel terrorismil ja teistel terrorismi vormidel.

Terrorismi defineeritakse tema toimepaneku viisi, mitte toimepanija isiku või põhjuse olemuse alusel. Kõik terrorismiaktid sisaldavad vägivalda või vägivallaga ähvardamist, mis on sageli seotud kindlate nõudmistega. Vägivald on enamasti suunatud tsiviilisikute

vastu. Motiivid on aga poliitilised. Tegevused pannakse toime nii, et nad saaksid maksimaalselt avalikku tähelepanu. Toimepanijad kuuluvad tavaliselt organiseeritud kuritegelikesse gruppidesse ning vastupidiselt teistele kurjategijatele võtavad nemad tavaliselt oma tegude eest vastutuse. Tegu peab endaga kaasa tooma rohkem kui vahetu füüsiline kahju (Tkackrah 1987: 26-27, Kuusisto 2005: 37 kaudu).

Lääneliku mõttemaailma kohaselt ei pea paljud terrorismi üldse üheks sõjapidamise viisiks. Näited, mis võiksid seda seisukohta muuta, on aga kõnekad. UNICEFi statistika kohaselt olid I maailmasõjas 80% hukkunutest sõjaväelased ning 20% tsiviilisikud. II maailmasõjas oli proportsioon 50-50%. Alates 1945. aastast on relvastatud konfliktides hukkunutest olnud ligikaudu 80% tsiviilisikud (Jozsa 2002: 84, Kuusisto 2005: 32 kaudu).

Kuusisto (2005) hinnangul on terrorism järjekordne hea näide sellest, kuidas sõjapidamise fookus on liikunud tsiviilisikute poole. Terrorismi eesmärk ei ole mitte purustada vaenlase sõjaväge, vaid õõnestada tema soovi võidelda. Terroristid üritavad häirida oma sihtriigi igapäevast elu, rünnates ühiskonna valupunkte, nagu näiteks transpordivõrgustikud ja avalikud üritused. Selliste objektide rünnakud garanteerivad suure meediakajastuse ning tagavad seeläbi, et rünnakust saaksid teada võimalikult paljud. Seega on terrorirünnakute üheks peamiseks eesmärgiks anda maailmale avalik sõnum. Laiema kajastuse saamiseks rünnatakse aga tsiviilisikuid.

Tegemist on olulise nihkega sõjanduses. Üha olulisemaks muutuvad tsiviilisikud, keda psühholoogiliselt mõjutades üritatakse mõjutada sõjaväelasi ning riigi võtmeisikuid. Tsiviilisikud on sageli sihtmärgiks ka infosõja puhul. Seega on kaks omavahel esmapilgul võrreldamatut ja oma olemuselt täiesti erinevat nähtust siiski võrreldavad.

„Infosõda“ ja „terrorism“ on mõlemad väljakutset esitavad mõisted ning kummagi definitsiooni osas puudub ühtne lähenemine ja konsensus. Siiski on neid ühendavaks jooneks see, et mõlema puhul on üheks peamiseks sihtrühmaks tsiviilisikud.

1.6.3. Sõja muutumine tehnoloogiakesksemaks

Läbi ajaloo on muutunud ka see, kuidas sõda üldse peetakse. Tehnika ja tehnoloogia vallas on just sõda sageli olnud edasiviivaks jõuks. Teatavasti sai ka interneti kasutamine alguse hoopis sõjatööstuse ning riigikaitse vajadustest. Tänapäeval on moodsad arvutisüsteemid, küberrünnaku ja –kaitse strateegiad ning nende elluviimine igapäevane.

Wikipedia toob mõned näited infosõjast. 1991. aasta Lahesõja ajal varastasid Taani häkkerid USA Kaitseministeeriumi arvutitest informatsiooni USA vägede liikumise kohta ning üritasid seda iraaklastele maha müüa. Viimased arvasid, et tegemist on pettusega ning keeldusid pakkumisest. 1999. aasta jaanuaris tabas USA Õhuluure arvuteid koordineeritud rünnak, millest vähemalt osa tuli suure tõenäosusega Venemaalt. Wikipedia toob infosõja näitena ära ka rünnakud Eesti serverite vastu. 2007. aasta mais pandi toime ulatuslik rünnak paljude Eesti avalike institutsioonide kodulehtede vastu. Rünnak toimus pärast pronkssõduri teisaldamist ning analüüsid näitasid, et rünnakut koordineeriti Kremli IP aadressilt (Information warfare). Nendes näidetes on selgelt näha infosõja infotehnoloogilist diskursust.

Militaarvälja kontekstis rääkides toob Lonsdale (2004) sisse strateegilise infosõja mõiste, kuid jääb arusaamatuks, mis eristab „strateegilist“ infosõda „tavalisest“ infosõjast. Antud töö raames on infosõja olemus iseenesest strateegiline, kuna eeldab planeerimist ning eesmärgi seadmist. Lonsdale (2004: 139) väidab siiski, et strateegilist infosõda võib pidada uueks sõjapidamise liigiks. Tänapäevaks juba 14 aastat tagasi ehk 1995. aastal ründasid häkkerid USA Kaitseministeeriumi arvuteid kokku umbes 25 000 korda aastas. Need arvud näitavad vaid rünnakuid, mis on kindlaks tehtud. Tegelik rünnakute arv on kindlasti palju suurem. General Accounting Office'i ehk n-ö analüüsikeskuse raporti kohaselt võivad sellised rünnakud kujutada USA julgeolekule tõsist ohtu. Proovid simuleerida strateegilise infosõja rünnakut kinnitavad analüüsikeskuse järeldusi. Katsetatud rünnak Pentagonile võimaldas näiteks rivist välja lüüa USA elektrisüsteemid ning lennuliikluse kontrollsüsteemid. Seega ei ole tegemist vaid IT spetsialistide omavahelise mõõduvõtmisega.

Paljud autorid väidavad, et kuigi infosõja näol ei ole tegemist uue nähtusega, on siiski tehnoloogia seda muutnud (Lonsdale 2004: 2). Kindlasti on seda muutnud ka ühiskonna areng tervikuna. Sellest lähtudes, võib infosõda käsitleda kui post-industriaalse ühiskonna tulemit. Kui eel-industriaalses ning industriaalses ühiskonnas oli sõjalise edu aluseks hea taktika ning toores jõud, siis nüüdseks on see muutunud suurepäraseks taktikaks ja sõjapidamiseks ilma füüsiliselt vägesid liigutamata. Sõda on seega kolinud meediasse ning arvutivõrkudesse. Suurepärased väejuhid saavad olla vaid need, kes suudavad muutuvate oludega kiiresti kohaneda ning pigem seda ennetada.

Informatsiooniajastu muudab sõjatandrit kolmel erineval viisil. Esiteks muutub see laiemaks/suuremaks. Teiseks muutuvad sõjapidamise viisid. Kolmandaks kaob privaatsus ja vahemaa olulisus (Kuusisto 2005: 184). Tulevased strateegilise infosõja praktiseerijad peaksid meeles pidama, et sellise sõja edukus või ebaedu tuleneb rünnatavast ühiskonnast (Lonsdale 2004: 170). See kõik viitab asjaolule, et infosõda vajab toimivat informatsiooni infrastruktuuri vaenlase poolel (Lonsdale 2004: 185). Kui tegemist on tehnoloogiliselt vähem arenenud ühiskonnaga, siis ei ole ka arvutisüsteeme ega infobaase, mida rünnata ja selle tagajärjel eelist või soovitud tulemust saavutada.

Nende kriteeriumite põhjal hinnates peaks Eesti olema väga hea sihtmärk. Oleme väga sõltuvad erinevatest arvutisüsteemidest. Meie puhul tabaks selline rünnak väga kõvasti just finantssüsteemi, mis on kindlasti üheks riigi usaldusväarsuse alustalaks nii kohalike elanike kui ka välisriikide jaoks. See raputaks usaldust kogu Eesti finantssüsteemi vastu, mis on praegust majandusolukorda arvesse võttes isegi nõrk.

1.7. Infotehnoloogia väli

Infotehnoloogia välja all mõistab autor erinevaid infotehnoloogilisi võimalusi, mida antud kontekstis kasutatakse infosõja eesmärkide saavutamiseks. Sellel väljal toimuvad näiteks küberrünnakud või kübersõda, olenevalt selle ulatusest. Eesti Küberjulgeoleku strateegia (2008: 41) toob välja, et: „Küberrünne on arvutisüsteemi (arvuti, arvutivõrk) vahendusel toime pandud rünne arvutisüsteemi või selles sisalduvate andmete vastu eesmärgiga häirida arvutisüsteemi tööd või muuta õigusliku aluseta andmetöötlusprotsessi.“ Kübersõda on aga riiklikul tasemel toime pandud küberkuritegevus või küberterrorism, mille põhieesmärgiks on ülemvõimu saavutamine purustusi vältides.

Sellise rünnaku või sõja eesmärk on pärssida või halvata vastase infosüsteemide või infopõhiste protsesside tööd. Infotehnoloogia väli on infosõja kontekstis väga tihedalt seotud näiteks meediavälja ning militaarväljaga. Viimasel juhul kasutatakse näiteks küberrünnakuid või infotehnoloogilist luuret militaarsete eesmärkide saavutamiseks. Teisel juhul võib silmas pidada näiteks *online*-meediat ning vastase poolelt ofensiivse tegevusena selle kasutamise takistamist või meediakanali sisu moonutamist.

1.7.1. Infosõda ja kübersõda – koos või eraldi?

Vaatamata küberjulgeoleku strateegia definitsioonidele, võib siiski väita, et infotehnoloogia väljal olevate mõistete osas valitseb ideoloogiline segadus. Kaitseväe majori Riho Ühtegi (2007) hinnangul on kübersõda küberruumis arvutite ja interneti kasutamine relvadena. Seega saab öelda, et küberrünnak on palju laiem mõiste kui näiteks netirünnak (ehk maakeeles võrgurünnak). Kübersõda on täielikult sõjaline nähtus, millel on oma koht nüüdisaegsetes sõjalistes doktriinides ja mille eesmärk on vastase sõjalise võimekuse hävitamine või nõrgestamine.

Autor tõi eelnevalt välja infotehnoloogia- ning meediavälja omavahelised seosed. Sageli valitseb ka küber- ja infosõja mõistete osas segadus. Major Ühtegi (2007) hinnangul seostatakse sageli kübersõda infosõjaga. Osaliselt on see õige, sest kübersõja eesmärkideks võib olla informatsiooni levitamine, moonutamine või selle hankimise takistamine. Samas on see vaid osa kübersõjast. Põhiline erinevus seisneb vahendites: kübersõda toimub küberruumis, infosõja jaoks pole ruum aga piiratud. Seega saab kübersõda olla osa infosõjast.

Sageli ongi üks infosõjas kasutatavatest vahenditest see, et sihtrühm lõigatakse ära nende harjumuspärasest meediaväljast ning neid üritatakse suunata ründajale sobilikku meediavälja. Tänapäeva ühiskonnas tuleb arvestada moodsate tehnoloogiliste vahenditega, mis võib tähendada seda, et oma sõnumite mõjulepääsemise eesmärgil lõigatakse „vastased“ ära nende harjumuspärastest uudisekanalitest. Selline käitumine võib Eesti seaduste mõistes tähendada juba kriminaalkuritegu.

Infosõja üks tuntumaid teoreetikuid Martin Libicki (vt. *Infosõja erinevad liigitusvõimalused*, lk 13) on infosõja ühe võimalusena toonud välja näiteks häkkerisõja. Internetikeskkond pakub suuremat võimalust näiliseks anonüümsusteks ning vähendab seega n-ö vahelejäämise riski. Seda on mõistnud ka kuritegelike eesmärkidega inimesed, kes ei soovi ise ennast avalikult demonstreerida.

On selge, et internetikeskkonna kasutamisel militaarsel või mõnel muul eesmärgil on omad eelised. Küberruum on terviklik, piirideta võrk, mida mööda saab piltlikult öeldes mõne hetkega maakerale tiiru peale teha. Infotehnoloogiakurjategijad ning ka infosõja kontekstis tegutsevad isikud on õppinud seda eelist enda huvides ära kasutama. Nii rünnatakse sihtmärgi süsteeme mõnest võõrriigist, pörgatades sageli ründe signaale üle kogu maailma, et ründaja enda asukohta oleks võimalikult keeruline tuvastada.

Inimesed on sageli internetikeskkonnas haavatumad, kuna neil on tunne, et see on „meie“ informatsioon või need on „meie“ arvutid ja meie valime, kas me laseme kellegi võõra sisse või mitte. Samas on võimalik õigete oskustega ligi pääseda ka keelatud

süsteemidele ja informatsioonile. Lonsdale (2004) diskuteerib selle üle, kas on õige järeldada, et küberruumi piirid on vaid illusioon, kuna neile võivad ligi pääseda ka lubamatud isikud. Fakt, et illegaalselt on võimalik arvutisüsteemidele riigipiire ületades ligi pääseda, ei muuda kehtetuks geopoliitilisi rahvusriike. Kuid see muudab privaatsfääri tegelikku tähendust. See, mis tundub olevat sinu kontrolli all ei pruugi seda sugugi olla.

Küberrünnakute korraldajate vastutusele võtmist pärsib asjaolu, et paljud riigid ei ole küberrünnakuid kuriteoks nimetanud. Aastal 2001. kutsus Euroopa Nõukogu ellu küberkuritegevuse rahvusvahelise konventsiooni ning Eesti on olnud üks esimesi riike maailmas, kes on selle konventsiooni alla kirjutanud, ratifitseerinud ja see on jõustunud. Teema, kas küberrünnakute puhul on tegemist kuriteoga või mitte, kerkis aga nii Euroopa Liidus kui ka NATO-s aktiivsemalt esile alles pärast 2007. aasta aprilli lõpus ja mai alguses Eesti erinevate organisatsioonide vastu toimunud rünnakuid.

Viimastel aastatel sagenenud küberrünnakud arenenud infoühiskondade avaliku ja erasektori infosüsteemide toimimise häirimiseks on tõstnud küberruumi kuritarvitamise arvestatavate uute julgeolekuohtude hulka. Sagenenud küberrünnakud annavad tunnistust uue ajajärgu saabumisest, kus küberruum on saavutamas globaalset julgeolekumöödet ning kriitilise tähendusega infosüsteemide kaitset käsitletakse niisama olulisena kui riikide traditsioonilist kaitsevõimet ja julgeoleku tagamist. Küberrünnakute ohtlikkus ühiskonna jaoks seisneb ründaja võimaluses tekitada suure vahemaa tagant ning väheste vahenditega märkimisväärset kahju, alates normaalse elutegevuse lühiajalistest katkestustest kuni suure majandusliku kahju ja inimohvritega lõppevate katastroofideni (Küberjulgeoleku strateegia 2008: 10).

Tegelikult ei ole sellised rünnakud meie inimeste jaoks enam šokeerivaks uudiseks. Vähe on neid riike, kus iga päev kasutaks interneti nii suur osa elanikkonnast. Paljud meist teevad oma makseid internetipangas, kasutavad erinevaid e-teenuseid ning võib-olla isegi osalevad juba e-valimistel. See kõik on andnud välismaailmale aluse kutsuda Eestit E-stoniaks.

Suurt ohtu kujutavad endast kuritegevuse ja terrorismi piiril balansseerivad katsed arvutivõrke ummistada ja kõikvõimalikud rünnakud võrguseadmetele, mille tagajärjed võivad olla ettearvamatud. Riiklikult on määratletud kriitilise infrastruktuuri valdkonnad, mille ründamine võib kaasa tuua väga raskeid tagajärgi (vt LISA 13. *Eesti kriitilise infrastruktuuri valdkonnad*).

Kaarel Kaas toob välja kolm infosõja kui küberrünnakute tasandit (Kaas):

- *Esimese tasandi moodustab see, et meie kõigi kohta on olemas rohkesti isiklikke andmeid, mida kõikvõimalikud asutused igapäevaselt koguvad ning vahetavad. Paharettide vahelesegamine nendesse andmevahetusprotsessidesse võib põhjustada personaalseid katastroofe.*
- *Teise taseme moodustab eraettevõtete vahel toimuv infosõda. See ei hõlma sugugi mitte ainult info hankimist, vaid ka andmete sihikindlat ja tahtlikku moonutamist või ka valeinfo edastamist vastase andmetöötlussüsteemidesse. Sellel tasemel toimuva infosõja majanduslikud tagajärjed võivad olla üsna laialdased ja tõsised ning tuua endaga kaasa ka poliitilisi mullistusi.*
- *Kolmanda taseme puhul võib juba rääkida ülemaailmsest infosõjast, mille sihtmärgiks võivad olla terved majandusharud või riigid. Siin avanevad uued avarused näiteks terroristidele ning neid toetavatele riikidele, kes saavad tegutseda ilma rindeliinidest ja laskekaugustest tulenevate piirangute ning ohtudeta. Vaenlase halvamine maksab pahategijaile aga ainult rahanatukese, mida nõutakse riist- ja tarkvara ning internetiühenduse eest.*

Infosõja ajastu kübersõda on viimasel ajal üha olulisemaks muutunud ka sõjaväele, jälitusametkondadele ning ka äri- ja riigikondadele (Kaldor 2001, Huhtinen 2005: 14 kaudu). Võib isegi eeldada, et tuleviku sõjad peetakse pigem infokeskkonnas kui füüsilistel territooriumitel (Hyvärinen et al 2005). Albertsi (2000, Palm et al 2005: 185-186 kaudu) sõnul on informatsiooni liigutamine on palju odavam kui füüsiliste asjade liigutamine. Informatsiooniajastu majanduslik pool viib selleni, et inimesi ja masinad ei liigutata ning üha rohkem saavutatakse informatsiooni abil. Infooperatsioonid kübersõja tähenduses võivad totaalselt muuta sõja olemust, hägustada tsiviil- ja sõjalise vastutuse piire,

pakkuda uut relvade arsenalit ja tuua välja uued haavatavad kohad. Informatsioonioperatsioonide all peetakse siinkohal silmas erinevaid ründe- ning kaitsetaktikaid.

Ükskõik kui tähtsaks tehnoloogiat ka ei peeta, on see vaid üks strateegia osa. Cohen väidab, et tehnoloogiline eelis sõjas on oluline, kui mitte määrav. Samas määravad teised faktorid, nagu näiteks inimefaktor, sageli selle, kes on edukas ja kes kaotab (Lonsdale 2004: 53). Peame arvestama sellega, et ka masinaid juhivad ning strateegiaid koostavad inimesed. Nad peavad olema paindlikud ning kohanema kiiresti muutuvate oludega.

Dunlap väidab, et tuleviku lahinguvälja ei saa kontrollida kaitseväelased. Relvastust tuleb planeerida nii, et sõdida saaks seal, siis ja just nii, nagu vaenlane valib (Lonsdale 2004: 94).

2001. aasta märtsis ütles Robin Cook (tolleaegne Suurbritannia välisminister), et arvutipõhine rünnak võib halvata riigi kiiremini kui sõjaline rünnak. Ka teised riigid, nagu näiteks Hiina tunnevad muret, et neid võidakse rünnata strateegilise infosõjaga (Lonsdale 2004: 139). Hiina infosõja teoreetikud on arendanud inimeste sõja kübervarianti, mis tähendab seda, et elanikud ründavad infosüsteeme oma koduarvutitest. Strateegilise infosõja kiire leviku taga on ka asjaolu, et nii riist- kui ka tarkvara selle jaoks on igapäevase vabalt kättesaadav. Al Qaeda laagrist Afganistanis on leitud tõendeid selle kohta, et rühmitus kogus informatsiooni arvutiseeritud veesüsteemide kohta. Paljud teadmised ja tarkvara on olemas internetis. See kõik on viinud Adamsi seisukohani, et „Häkkeri kroonika“, mis on CD häkkeritele vajaminevate „tööriistade“ ja infoga, on tegelikult relv, mida kasutada infosõjas (Adams 1998: 162-163). Lonsdale (2004) väidab, et kindlad mitteriiklikud huvigrupid eksisteerivad strateegiliste mängijatena peaaegu täielikult vaid läbi küberruumi. Sageli suudavad nad efektiivselt tegutseda vaid infosfääris. Sellesse kategooriasse kuulub näiteks enamik häkkereid.

Adamsi ja Lonsdale'i seisukohta toetab ka Libicki (vt. *Infosõja erinevad liigitusvõimalused*, lk 13), kelle jaoks on häkkerite infosõda üks seitsmest peamisest

infosõja vormist. Nii maailmas kui ka Eestis on tõestusi selle kohta, et sellised rünnakud on ka väga edukad, suutes lühikese ajaga rivist välja lüüa suuri süsteeme. Riigi seisukohast on selliste rünnakute puhul ohtlik asjaolu, et sageli pannakse süsteeme ründama nende inimeste arvutid, kes ise ei teagi, et nende arvuti on sellise pahavaraga nakatatud. Nii võib tegelik ründaja jätta mulje, et riiki ründab mõni teine varasemalt sõbralik riik. Seejärel võib sõda areneda infotehnoloogia väljal peetavast sõjast füüsilise sõjani.

Potšeptsov (2009) väidab, et kübersõda käsitletakse samuti mitte sõltuvana tehnilisest, vaid psühholoogilistest ja korralduslikest võimalustest. Tema hinnangul on Ameerika uurijad ikka veel infosõdade osas seisukohal, mis on osaliselt seotud nende sõltuvusega kübersõdade problemaatikast. Gromõko pühendas aga juba 1990. aastatel hulga artikleid konstsientaalsõdadele, kus püstitatakse ülesanne teatud teadvusetüübi ja -vormi korraldatuse purustamiseks.

1.8. Vahekokkuvõte

Töö teoreetilises osas tõdes autor, et ühiskond on 20. sajandi lõpus ja 21. sajandil jõudnud informatsiooniajastusse, mis on toonud endaga kaasa mitmeid olulisi muutusi nii sõjapidamises kui ka igapäevases kommunikatsioonis. Üha enam hägustuvad piirid sõja ja rahu vahel ning lisaks sõjaväelastele on sageli sõtta kaasatud ka tsiviilisikud. Sõda ei käsitleta füüsilise rünnaku aspektist, mis tähendaks, et vihisevad granaadid ning majast sõidavad mööda tankid, vaid üha enam liigub sõjapidamine militaarväljalt teistele väljadele. See on rohkem n-ö sissisõja moodi ning rünnatavad ei saa sageli arugi, et neid on sihtmärgiks valitud. Sellist uut sõda nimetatakse infosõjaks.

Teoreetiline osa toob välja, et infosõja definitsioonide osas valitseb ideoloogiline segadus. Peamiselt võib infosõja käsitlused jagada kaheks: ühe lähenemise järgi räägitakse infosõjast kui informatsiooniajastul peetavast sõjast, kus vastaselt informatsiooni saamine ning enda info kaitsmine on eesmärk, kuid seda sõda peetakse

traditsiooniliste relvadega. Teise lähenemise kohaselt on infosõda uue ajastu sõda, kus informatsioon ning sellega inimeste mõjutamine ongi relvaks. Käesoleva töö autor ühineb viimase lähenemisega infosõjale, kuid annab teema käsitlese terviklikkuse eesmärgil ülevaate ka informatsiooniajastu sõja definitsioonidest ja üldisest kontseptsioonist.

Infosõja puhul on väga raske määratleda, mida võib pidada infosõja osaks ning mida mitte, kuna oma eesmärkide saavutamiseks kasutatakse üha uusi vahendeid. See lähtub vajadusest oma vastast negatiivses mõttes üllatada. Enamik autoreid ei käsitle ka seda, kelle vahel infosõda toimub. Ilmselgelt räägitakse valdavas enamuses infosõjast riikide vahel peetava sõja kontekstis, aga kuna seda ei tooda otsesõnu välja, annab see võimaluse oletada, et infosõda võib pidada ka rahvusvaheliste gruppide vahel, siseriiklikult või isegi üksikisikute vahel.

Kuna infosõda peetakse erinevatel väljadel, siis on ka erinevatest teooriatest antud ülevaade väljadepõhiselt. Kindlasti ei välista see automaatselt, et infosõda võiks toimuda ka mõnel teisel väljal, kuid antud töö raames on autor käsitlenud neid väljasid, mille kontekstis on infosõda käsitlenud teoreetikud ja ametlikud dokumendid.

Kokkuvõttes võib teoreetilises osas toodud uuringutele ning seisukohtadele tuginedes väita, et infosõda rakendatakse ja selle meetodeid täiendatakse aktiivselt. Teoreetikutele ja kasutatud allikatele tuginedes võib väita, et infosõja või selle oluliste komponentide vallas juhtivatest riikidest rääkides tuuakse välja Venemaa, Hiina ning Ameerika Ühendriigid. Siiski peitub infosõjas võimalus ka väikeste riikide jaoks, kuna võimekus ei sõltu vaid sellest, kui suur ja tehniliselt hästi varustatud on riigi sõjavägi. Sellest olulisemaks muutub erinevate valdkondade spetsialistide efektiivne rakendamine eelkõige enda kaitseks ning miks mitte ka rünnakuks.

2. UURIMISKÜSIMUSED

Teooria põhjal võib väita, et infosõda on riigikaitse seisukohast arvestatav oht, mida peaks teadvustama iga riik. Paljud suurriigid on seda endale selgelt teadvustanud ning sellesse ka investeerinud. Eesti jaoks on käsitletaval tasemel tegemist pigem suhteliselt uue nähtusega. Samas võib Eesti kui väikese sõjaväe ja suurriikidega võrreldes ka tagasihoidlikuma klassikalise relvastusega riik olla infosõjas teistega isegi võrdsemal positsioonil, kuna Eesti väiksus võimaldab olla reageerimises kiirem ning ka infotehnoloogiline baas on heal tasemel. Infosõjaga seotud probleemid ongi muutunud viimastel aastatel Eestis üha aktuaalsemaks, eriti seose 2007. aasta aprillirahutuste kogemustega. Sellest lähtuvalt püstitan käesoleva magistritöö empiirilise osa keskse uurimisküsimuse järgnevalt:

Kuidas mõtestab Eesti avalikkus infosõja olemust ja Eesti valmisolekut infosõjaks?

Kuna infosõja mõiste on Eestis suhteliselt tundmatu, on selle avalikeks kasutajateks ja tõlgenduste kujundajateks suhteliselt piiratud arv välis- ja kaitsepoliitika, julgeoleku ja meedia asjatundjaid. Sellest lähtudes on käesoleva töö empiirilises osas andmekogumise meetodina peetud kohaseks kasutada ekspertküsitlust. Kuna küsitlusele vastanud ekspertide hulk on piiratud, ei pretendeeri töö tulemused infosõja käsitluste ammendavale ülevaatele, vaid peegeldavad pigem ekspertide jaoks antud ajahetkel olulisena tundunud momente, representeerides erinevates infosõjaga seotud valdkondades tegutsevate inimeste teadlikkust, nende mõttemustreid, seisukohti ning hinnanguid.

Töö lähtub praktilisest eeldusest, et Eestil ei ole infosõja valdkonnas palju kogemusi ning oleme selles „sõjas“ enamasti olnud rünnatava rollis. Seega huvitavad autorit ekspertide arusaamad Eesti infosõja võimekusest ning kuivõrd ohtlikuks peetakse infosõda Eesti jaoks.

Konkreetselt püstitan ekspertintervjuude analüüsimisel järgmised uurimisküsimused:

8. Millisena konstrueerivad Eesti eksperdid infosõja olemust?
9. Milline on Eesti senine kogemus ja roll infosõjas?
10. Millisena tajuvad eksperdid Eesti riigi tegevusi infosõjas?
11. Millist rolli mängib ajakirjandus infosõjas?

3. METOODIKA JA VALIM

Töö meetodiks valis autor semi-struktureeritud ekspertintervjuud. Lähtudes ülaltoodud uurimisküsimustest, soovis autor intervjuudes saada vastuseid küsimustele, mis võimaldaksid intervjuusid hiljem võrrelda ning tuua välja vastuste sarnasusi ja erinevusi. Samas sooviti jätta vastajale piisavalt vabadust nelja põhiteema (sõda, informatsioon, infosõda ja ajakirjandus) käsitlemisel, mis annab tööle kindlasti lisaväärtust. Intervjuude küsimustik on ära toodud LISAs 1.

Töö empiirilises osas on kasutatud andmete kvalitatiivse analüüsi meetodit. Tesch (1991: 17-25, Dey 1993: 2 kaudu) toob välja, et kvalitatiivse analüüsi puhul on võimalik eristada kolme peamist lähenemist. Esimeseks on keelepõhine (*language-orientated*) lähenemine, mis keskendub keele kasutamisele ja sõnade tähendustele. Uuritakse, kuidas inimesed omavahel suhtlevad ja ennast arusaadavaks teevad. Teiseks on kirjeldav/interpreteeriv (*descriptive/interpretive*) lähenemine, mis keskendub kirjeldamise ja interpretatsiooni abil tulemuseni jõudmisele. Lisaks uuritakse ka tähendust inimeste jaoks, kes seda kogevad. Kolmandaks lähenemisviisiks on teooria loomine (*theory-building*), mis keskendub sotsiaalse fenomeni seoste otsimisele.

Dey (1993) toob välja, et suletud küsimuste puhul peavad vastajad valima uurija poolt etteantud karakteristikute vahel. Avatud küsimuste puhul võivad intervjuueeritavad vastata nii, nagu nad soovivad. Tegelikult ei ole aga need alternatiivid nii selgepiirilised. Näiteks võivad küsimused, mis viitavad küll vastusevariantidele, siiski sisaldada ka varianti „Muu- palun täpsusta“, mis annab vastajale võimalusi oma mõtteid väljendada. Teisalt peab isegi intervjuueerija, kes ei soovi vastajaid suunata, seda siiski mingil määral tegema, et mahtuda ajaraami ning saada vastuseid huvipakkuvate teemade lõikes. Seega oleks naiivne alahinnata uurija rolli uurimisandmete kogumisel. Dey hinnangul lähtub see põhimõttest, et kõik andmed, olenemata meetodist, on uurija kogutud.

Antud töö raames selgitab infosõja teema raamistamist Ian Dey väide, et me nimetame asju kindlate nimedega seetõttu, et need vastavad karakteristikutele, mida me nii nimetame. Kui ei jõuta kokkuleppele, kuidas nende karakteristikute piire määratleda, võivad tekkida konfliktid. Enamasti juhtub see siis, kui ühtede inimeste jaoks tähendab mingi asi ühte ning teiste jaoks hoopis teist asja. Nimetus on aga üks. Täpselt nii ongi juhtunud infosõja mõistega. Kategoriseerimine koondab sarnased hinnangud kontrastiks teistele tähelepanekutele. Samas ei ole piirid kindlalt määratletud. See tähendab, et määrares mingi omaduse ühte kategooriasse, ei välista see tema kuulumist mõnda teise. Pigem hinnatakse nende olulisust väiksemaks, kuid ei välistata neid.

Dey väidab, et kuigi autori hinnangutel ja intuitsioonil on kindlasti andmete analüüsimisel oma koht, on tulemus siiski parem, kui kasutatakse ka teisi analüüsisvahendeid, nagu näiteks kategoriseerimine, kodeerimine jne. Antud töös toimus intervjuude kodeerimine uurimisülesannetepõhiselt. Autor kasutas üldisi uurimisülesannetest tulenevaid nominaalkoode, mis tooksid välja vastajate hoiakute või argumentatsiooni mustrid. Seega otsiti tekstilõike, mis annaksid vastused uurimisküsimustele.

Tulemuste analüüsimisel on töös peamiselt kasutatud vertikaalset analüüsi ning erinevate intervjuueeritavate lõikes on koodidepõhiselt otsitud sarnasusi ja erinevusi ning võimaluse korral ka nende põhjusi. Vajadusel on kohati siiski kasutatud ka horisontaalset analüüsi, et näidata vastaja(te) seisukohti ja seoseid erinevate koodide vahel. Peamiselt on analüüs manifestne, kuid vajadusel on kasutatud ka latentset analüüsi. Seda eriti juhul, kui autori hinnangul peitub vastuses midagi rohkemat, kui seda lausest või mõttest sõna-sõnalt välja lugeda saab.

Tulemused on esitatud tabelite, jooniste ning kokkuvõtivate tekstikõikude ja otsetsitaatide vormis. Kõik otsetsitaadid on tekstis lõikudena eristatud (märgitud *bulletiga* ning on kursiivis). Igale tsitaadile on sulgudes lisatud ka tsiteeritava kood. Võimaluse korral on püütud välja tuua vastustes esinevaid sarnasusi ning erinevusi. Intervjuude transkriptsioonid on ära toodud LISAs 12.

Üldistavad järeldused, mis põhinevad autori enda nägemusel, kogemusel kui ka intervjuueeritavatelt saadud ja teoreetilistest tekstidest pärineval informatsioonil, on esitatud iga peatüki lõpus.

3.1. Intervjuueeritavate valik

Intervjuueeritavate ekspertide valimi koostamisel lähtus autor põhimõttest, et esindatud oleksid kõik peamised valdkonnad, mis infosõja teemaga autori hinnangul peamiselt kokkupuudet omavad. Nii leiti, et esindatud peaksid olema sisejulgeolek, välispoliitika ja diplomaatia, ajakirjandus, riigikaitse, kommunikatsioon ning ajalugu kui analüüsiv valdkond. Iga valdkonna esindajaks valiti ekspert, kes on või peaks olema kas oma tööülesannetest tulenevalt seotud infosõja teemaga, või on avaldanud antud valdkonnas huvipakkuvaid artikleid ajakirjanduses, mis näitavad ka isiklikku huvi teema vastu.

Intervjuueeritud on jagatud nende andjate igapäevaste funktsioonide järgi kolme gruppi: ajakirjanikud (kodeeritud tähega A), analüütikud ning konsultandid (kodeeritud tähega B) ning praktikud (kodeeritud tähega C). Ajakirjanikud selekteerivad oma igapäevatöös välja need uudised, mis jõuavad laiema avalikkuseni. Lisaks sellele on nende teha ka see, kuidas ühte või teist uudist esitletakse, mis omakorda kujundab suures osas laiama avalikkuse arusaamasid käsitletud teemadest. Analüütikud ning konsultandid vaatavad enamasti infosõda kõrvalt ning ei ole sellesse reeglina ei vahendaja ega otsustajana kaasatud. Nende ülesanne on antud uurimuse raames anda n-ö kõrvaltvaatava eksperdi vaatenurka. Praktikute all on silmas peetud inimesi, kes on oma igapäevatöös infosõja aspektist olulise valdkonna juhid või olulised spetsilistid ning võtavad seega vastu või mõjutavad otseselt otsuseid, mis kujundavad Eesti riigi erinevate ametkondade käitumist infosõjas.

Valimi esinduslikkuse eesmärgil andis autor intervjuueeritavatele võimaluse soovi korral vastata koodinime all. Mõned intervjuueeritavad seda võimalust ka kasutasid. Seetõttu on

intervjueeritavate tabelist ära jäetud intervjueeritavate ametikohtade lahter, kuna kõikide vastajate puhul ei oleks seda saanud välja tuua ning osa ekspertide puhul ei tulene nende eksperdistaatust vaid/üldse nende ametikohast. Lõplikku valimit mõjutas ka asjaolu, et kõikide ekspertidega, keda algselt oli plaanis intervjueerida, ei õnnestunud kontakti saada või ei olnud nad nõus intervjuud andma. Kokku on valimis kümme intervjueeritavat, kes jagunevad järgmiselt: kaks A, kolm B ning viis C grupi esindajat.

Intervjueeritu nimi	Valdkond	Intervjueerimise kuupäev	Kood
Intervjueeritu 1	Kommunikatsioon, spetsialiseerunud infosõjale	23.11.2008	B1
Ainar Ruusäär	Ajakirjandus	3.02.2009	A1
Intervjueeritu 3	Välispoliitika	9.02.2009	C1
Riho Ühtegi	Riigikaitse	11.02.2009	C2
Kadri Liik	Välispoliitika ja diplomaatia	17.02.2009	B2
Martin Arpo	Sisejulgeolek ja vastuluure	31.03.2009	C3
Priit Heinsoo	Sisejulgeolek	2.04.2009	C4
Krister Paris	Ajakirjandus, spetsialiseerudes Venemaa ajakirjandusele	14.04.2009	A2
Inga Jagomäe	Kommunikatsioon, spetsialiseerunud valitsuskommunikatsioonile	15.04.2009	C5
David Vsevirov	Ajalugu, spetsialiseerunud Eesti ja Venemaa vahelistele suhetele.	23.04.2009	B3

4. INTERVJUUDE TULEMUSED

4.1. Infosõja olemus Eesti ekspertide pilgu läbi

Teoreetilisest osast nähtus, et infosõja definitsioonide osas puudub kirjanduses ühtne lähenemine. Nii teoreetikute kui praktikute tõlgenduste erinevus võib olla tingitud asjaolust, et infosõda on kompleksne tegevus, mis koosneb enamasti paljudest osadest ning seega sõltub igaühe definitsioon rõhuasetusest. Infosõja arsenalis kuuluvad nii propaganda, inimeste mõjutamine näiteks rahvuslustundele rõhumise ja ideoloogiate konstrueerimise kaudu, küberrünnakud inimese traditsioonilisest infoväljast äralõikamiseks või riigi usaldusväärsuse kõigutamiseks (vt. lk 22-58) ja veel palju muud. Pigem võib öelda, et infosõjas kasutatakse paljusid erinevaid tehnikaid, et saavutada soovitud tulemust ning ühiskonna muutudes ja arenedes, arenevad ka infosõja tehnikad.

Ekspertide poolt tõi kõige laiemas infosõja jaotuse välja praktikute grupi esindaja (C2), kelle hinnangul koosneb infosõda viiest kategooriast: psühholoogilised operatsioonid ja psühholoogiline mõjutamine, eksitamine, oma operatsioonide julgeolek ehk informatsiooni kaitsmine, vastase info mahasurumine ning arvutivõrgu operatsioonid ehk kübersõda.

Vaadates kasutatud termineid, nähtub eelnenud määratlusest, et kõige laiapinnalisema käsitluse välja toonu positsioneerib infosõda peamiselt kui militaarsuhete ja infotehnoloogia väljal toimuvat inimeste mõjutamist. Samas ei välista ta selgesõnaliselt ka tsiviilsuhete, meedia- ja poliitikavälja. Autori hinnangul võivad psühholoogilise mõjutamise operatsioonid toimuda ka seal.

Väljade kodeerimise tabeli (vt LISA 3) põhjal võib väita, et intervjueritute hinnangul toimub infosõda peamiselt nendel väljadel, mis said ära toodud ka töö teoreetilisest osast (vt. Välja teooriast lähtuv infosõja käsitlus, lk 20). Eraldi äramärkimist ei leidnud siiski tsiviilsuhete väli, kuid samas tõid analüütikute ja ajakirjanike grupi esindajad sisse majandusväljal toimuva infosõja, mida teoreetikud pigem väga põhjalikult ei ole

käsitlenud. Nii analüüsitakse nn. pronkssõduri sündmuste ning majandusväljal toimuva vahelist seost ja Venemaa poolt Eestile kehtestatud sanktsioone.

6. *Kõige olulisemad infosõjad peetakse kindlasti riikide vahel või finants- või majandussektorite vahel, mis on riigipiiriülesed./.../ Ei noh majanduslikud ja poliitilised eesmärgid on kindlasti olemas./.../ Venemaa üleskutse pärast pronksiööd, mis eriti just Lääne-Venemaal üsna palju levis, oli boikoteerida Eesti kaupu ja Eesti majandust. Sellel oli oma teatav mõju Eesti majandusele. See teenis majanduslikku eesmärki. (A 1)*
7. *Et kui nad kehtestasid n-ö hallid sanktsioonid meile, et ei julgustatud midagi läbi Eesti eksportima, siis ärimehed enamikus kuuletusid. Nad on kõik Kremli lõa otsas. Üks ärimees, kes ei lakanud läbi Eesti naftat transportimast, on üks Putini kaaskondlastest ja kelle puhul kahtlustatakse, et Putin ongi tema firmas osanik. Tema oli ainus ebapatriootlik ärimees, kes sai Eestis turuliidriks. Siis hakkad mõtlema, et äkki oli see asi ka kohe algusest asja taga. (B 2)*

Kodeerimistabeli (vt. LISA 2) põhjal võib väita, et kõige sagedamini on infosõja keskseks teljeks inimeste mõjutamine ning suurel määral toimub see tegevus meediaväljal. Analüüsides intervjuueeritavate vastuseid, joonistusi välja neli peamist kategooriat, mille alla eksperdid infosõda paigutavad. Need on välja toodud, et selgitada väljadel toimuvaid tegevusi. Antud tabeli puhul peab siiski arvesse võtma, et paljude ekspertide vastused käsitlesid infosõda allolevate kategooriate ülesena, toomata välja vaid kindlasse tabeli lahtrisse sobivaid märksõnu.

Infosõda kui avalikkuse psühholoogiline mõjutamine	Infosõda kui võtmeisikute psühholoogiline mõjutamine
Ekspertid: A 1; A 2; B 1; B 3; C 1; C 2; C 3; C 4; C 5 Võtmesõnad: manipuleerimine;	Ekspertid: B 1; B 3; C 1; C 2; C 3; C 4; C 5 Võtmesõnad: manipuleerimine;

mõjutada kodanikke; pannakse inimesed toimima hõivaja huvides; massimeedia kanalite kasutamine inimeste mõjutamiseks.	eesmärgiks mõjutada riigi kodanike, juhtkonna või avalikkuse valikuid.
Infosõda kui propaganda	Infosõda kui küberrünnakud
Eksperdid: A 1; A 2; B 2; B 3; C 2; C 4 Võtmesõnad: propagandakampaaniad; desinformatsioonikampaaniad.	Eksperdid: B 2; C 2 Võtmesõnad: kübersõda; relvadena kasutatakse infokanaleid.

Tabel 4. Infosõja neli kategooriat.

Kui vastajad ei maininud oma definitsioonis eraldi selgesõnaliselt propagandat või küberrünnakuid, siis neid ebatäpsuste vältimise eesmärgil ka tabelisse ei märgitud. Siiski võib oletada, et kui vastajad rääkisid informatsiooni kasutamisest vastase mõjutamiseks, võib selle üks osa olla ka propaganda kui oma vaateid propageeriv nähtus. Samuti võivad mängu tulla küberrünnakud, et lõigata vastane ära oma traditsioonilisest infoväljast ning pakkuda talle teisel infoväljal hoopis ründajale sobilikke sõnumeid.

Nagu Tabelist 4 näha, langevad kõigi kolme vastajategrupi hinnangud kokku selles osas, et infosõja vaieldamatuteks osaks on avalikkuse psühholoogiline mõjutamine ning propaganda. Analüütikute ning praktikute hinnangul on infosõja osaks kindlasti ka võtmesõnade psühholoogiline mõjutamine.

- *Mina ikkagi tajun seda võõrriikide otsese sekkumisena teise riigi infovälja eesmärgiga mõjutada kas selle riigi kodanike, juhtkonna või avalikkuse*

valikuid./.../ Me sisuliselt räägime siin mõtete sõjast. Tegelikult jaapani keeles ongi infosõda mõtete sõda. (B 1)

- *Tegemist on selgelt mingite suure ja oluliste gruppide vahelise informatsiooni manipuleerimisega läbi auditooriumi manipuleerimise või otsese propagandana./.../ Ta on ikkagi seotud mainega. Maine parandamine, tähelepanu kõrvalejuhtimine, vastase maine kahjustamine. (A 1)*
- *Hõivatakse inimeste ajud. Pannakse inimesed toimima sellesama hõivava huvides./.../ Ei ole vaja ületada piiri või vallutada sõjalise jõuga mingit maardlat, kui on võimalik inimeste teadvust mõjutada nii, et nad annavad need maardlad ise vallutajale üle. (B3)*

Huvipakkuv on see, et võtmeisikute mõjutamise komponendi on välja jätnud ajakirjanikud. Üks järeldus sellest võib olla, et ajakirjanikud ise tunnetavad enda rolli infosõjas olulisena ning seega käsitlevad infosõda kui pigem avalikkuse arvamuste, hinnangute ja käitumise muutmist.

Kõige kolme analüüsitava grupi esindajate hinnangul sisaldab infosõda ka propagandaelemente. See on omakorda seostatav eelmiste näidetega inimeste psühholoogilisest mõjutamisest, mis on ka propaganda üks peamisi eesmärgi.

- *Eeskätt massiivseid propaganda- ning desinformatsioonikampaaniaid vastase rahvusvahelise seisundi õõnestamiseks. (A 2)*
- *Infosõda käsitleksin mina koordineeritud propagandariinnakuna, mis on kellegi poolt korraldatud ja kellegi vastu korraldatud./.../ Propagandasõda selliste poolvade ja vastikustega. Sellist asja, nagu Venemaa meiega teeb, seda ma ei tahaks. (B 2)*

Mitmed eksperdid käsitlevad propagandat desinformatsiooni kontekstis ja sellest tulenevalt negatiivse ja demokraatlikule riigile sobimatuna. Kui propaganda on demokraatlikule riigile sobimatu, kuid teda võib pidada infosõja üheks osaks, siis võib

siit järeldada, et ka infosõda on demokraatlikule riigile vähemalt propaganda kontekstis sobimatu. Sellest lähemalt järgmistes peatükkides.

Kui rääkida võtmeisikute või eelkõige laiema avalikkuse mõjutamisest, siis joonistus teooria osast välja, et väga suurt rolli mängivad siin ideoloogiad, mis on sageli inimese maailmapildi aluseks ning mis baseeruvad omakorda rahvuslikul identiteedil. Seega on rahvusliku ideoloogia tugevdamine, või infosõja puhul hoopis selle kõigutamine, väga tõhus meetod, kuidas panna inimesi soovitud suunas mõtlema ning käituma.

- *Infosõjas ei ole midagi lihtsamat kui eksploateerida rahvast. Sellepärast, et läbi terve inimkonna ajaloo ei ole millegi muuga nii palju manipuleeritud kui rahvusega./.../ Infosõja peamine ründesuund on rahvusele orienteeritud tunnete ja emotsioonide eksploatimine. (B 3)*
- *See on taimelava, mida on hea ära kasutada ükskõik millise konflikti õhutamiseks, mitte ainult infosõja valdkonnas. (C 2)*
- *Enamikel juhtudel loovadki. Sel lihtsal põhjusel, et ajaloolised ja kultuurilised erinevused loovad ju automaatselt pinnase konfliktiks. (B 1)*

Erinevate gruppide intervjueritavad tõdevad, et rahvustepõhiste pingete õhutamine on infosõjas väga edukalt kasutatav, sest nagu öeldud, kasutatakse inimese ühte suurimat minapildi osa konfliktide õhutamiseks. Kindlasti on samaväärselt (ära)kasutatavad ka teised paljuski suurte emotsioonidega seotud enesemääratluse osad, nagu sugu, ühiskondlik positsioon vms.

4.1.1. Infosõja ja klassikalise sõja võrdlus

Töö teoreetilises osas analüüsitud kirjandusest on näha, et sageli käsitletakse infosõda ja klassikalist sõda omavahel tihedalt seotud mõistetena, kuna infosõda peetakse mõnikord klassikalise sõja üheks osaks. Seega on oluline analüüsida ka ekspertide hinnanguid klassikalise sõja ja infosõja kokkupuutekohtade suhtes. Kui vaadata töö teoreetilises osas käsitletud sõjandusteooriaid ning definitsioone, on näha, et valdavalt sisaldab klassikaline sõjapidamine agressiooni ja jõu kasutamist. Samasugused märksõnad joonistuvad välja ka intervjuude analüüsist. Assotsiatsioone uurivale küsimusele „Mis on sõda?“, vastasid eksperdid, et eelkõige mõistavad nad sõda relvastatud konfliktina, kust ei puudu enamasti ka füüsilise jõu kasutamine.

Sõda kui relvastatud konflikt/ jõu kasutamine	Sõda kui küberrünnak/kübersõda
Eksperdid: A 1; A 2; B 2; B 3; C 1; C 2; C 3; C 4 Võtmesõnad: relvastatud konflikt; jõu abil korra muutmine; riikidevaheline; intensiivne lahingutegevus.	Eksperdid: B 1 Võtmesõnad: Küberrünnak.
Sõda kui psühholoogiline mõjutamine/infosõda	
Eksperdid: B 1; C 5 Võtmesõnad: Psühholoogiline mõjutamine; infosõda.	

Tabel 5. Sõja olemus.

Nii lähtuvad eksperdid paljuski traditsioonilistest sõjafinitsioonidest, mis käsitlevad vähemalt kahe osapool vahel toimuvat relvastatud konfliktit (Clausewitz), mis sisaldab enamasti ka füüsilise jõu ning sõjatehnika kasutamist vastaspool alistamiseks (vt. Clausewitz, Lonsdale). Enamasti on sõda ekspertide hinnangul agressiivne ja intensiivne tegevus, kuid võib olla ka erandeid. Kasutati ka sõjandusklassikute finitsioone, kus rõhutakse sellele, et eelkõige on sõda poliitika jätkamine teiste vahenditega.

- *Agressiivne tegevus teise riigi ja rahva suhtes, kasutades selleks erinevaid vahendeid. Traditsioonilises mõistes relvastust. See on otsene sõda. (B 1)*
- *Sõda on poliitika jätkamine teiste vahenditega ehk siis sõjaliste vahenditega. Sõja all ikka mõtled sellist konventsionaalset ja intensiivset lahingutegevust. Samas võib sõda olla ka väga madala intensiivsusega. (C 3)*

Nende seisukohtade põhjal võib pigem järeldada, et klassikalise sõja ja infosõja käsitluste osas kokkupuutekohti peaaegu ei ole. Sõda käsitlevad eksperdid kui füüsilise jõu ja relvastuse komponenti sisaldavat. Infosõda neid aga pigem just ei sisalda. Konsultantide ning praktikute hulgas leidis ka neid, kelle esmane assotsiatsioon sõja küsimusele tõi vastuseks hoopis küberrünnakud või infosõja.

2. *Tegelikult sõda jaguneb kaheks. Tehniline, kus rünnaku objekt on IT ja kübervõrgud, ja humanitaarne, kus peaobjekt on individuaalne ja massiteadvus. (B 1)*
- *See on infosõja mõistes loomulikult oma domineeriva jõu demonstratsioon. (C 5)*

Infosõja ja klassikalise sõja määratluste võrdluse tulemusena võib väita, et intervjueritud ekspertide hinnangul ei ole infosõda siiski üheselt sõjana käsitletav ega toimu seega vaid militaarsuhete väljal. Praktikute hulgas leidis ka neid, kes ei nimetaks infosõda üldse sõjaks. Tegemist on ekspertidega, kes puutuvad, kas ise selle valdkonnaga igapäevaselt kokku või ei soovi sõja mõistet sisse tuua seetõttu, et rahvusvahelises jurisdiktsioonis on tegemist läbiarutamata mõistega. Samas võiks eeldada, et just konsultandid ning

analüütikud peaksid tooma sisse selle dimensiooni, mis puudutab mingile nähtusele sõja mõiste lisamisega kaasnevat, kuna nende ülesanne võiks olla analüüsida neutraalselt kausaalset suhet ühe ning teise tegevuse vahel.

- *Ma olen selline ettevaatlik kui ma kasutan sõna sõda./.../ Infosõda on meie jaoks kaasnev nähtus tavalise sõjaga. Me ei lähe kaasa nende seisukohtadega, kus räägitakse infosõjast kui omaette sõjaliigist. Kuigi üldiselt pole ka see vale käsitus. (C 2)*
- *Sest see on emotsionaalne termin. See on juba iseenesest hinnanguline, et tegemist on sõjaga. Võib rääkida inforünnakutest. Vähemate emotsioonidega avab sama tegevust termin mõjutustegevus./.../ See kui info abil, alti mitte faktoloogilise info abil, kasutades kellegi taju üritatakse mõjutada teda riündajale sobivas suunas. (C 3)*

Sõnastus ei ole ainus, mis paneb analüüsima, kas ja kuidas on omavahel seotud infosõda ja klassikaline sõda. Kas õigus on nendel teoreetikutel, kelle hinnangul on infosõda lihtsalt sõjapidamise muutumise tulemus (vt. Kuusisto, Lonsdale)? Või tuleks lähtuda hoopis seisukohtadest, mida pooldavad teised teoreetikud (vt. Potšeptsov) ning mis väidavad, et see on pigem uus mõiste? Selleks tuleks vaadata nende erinevusi ning ühisosasid.

Infosõjas on määrava tähtsusega psühholoogiline mõjutamine, rõhumine inimeste emotsioonidele ja arvamuse kujundamine, mis omakorda võib viia käitumise kujundamiseni. Klassikalise sõja puhul on pigem tegemist füüsilise jõu ja relvastuse kasutamisega. Ühendavaks lingiks kahe mõiste vahele jääb relvastus. Nii on näiteks infosõja arenali kuuluvad mõjutusoperatsioonid ning küberrünnakud edukalt kasutatavad ka klassikalises sõjas ning infosõda omakorda võib kas või massirahutuste esilekutsumise näol sisaldada endas füüsilise jõu ja relvastuse kasutamise aspekti. Tänapäeva maailmas on muutunud üha keerulisemaks määratleda, kumb käsitletutest on kitsam ning kumb laiem mõiste, kuna sõjapidamise viisid ise on oluliselt ajas muutunud.

Üheks infosõja ja tänapäevase klassikalise sõja ühendavaks jooneks on see, et paljud protsessid on muutunud palju kiiremaks. Sellest tulenevalt on vaja langetada ka otsuseid kordades kiiremini kui varasem. Sõjapidamise muutuste all on selle aspekti välja toonud ka teoreetikud (vt. Huhtinen).

- *Tegelikult see on tänapäeva diplomaatia üks sõlmküsimusi, et sa pead reageerima väga kiiresti, aga sul ei ole adekvaatset informatsiooni, et reageerida kiirelt./.../ Mulle on pigem oluline, et ma tean, mida ma räägin, kui see kui kiiresti ma täpselt seda teen. (B 2)*
- *Kui me midagi maha magame ja piisava kiirusega ei reageeri, siis võivad teised meile ebasõbralikud jõud saada infoväljal domineeriva positsiooni ja me jääme kaitseseisundisse, kus me niikuinii tihti oleme. (C 1)*

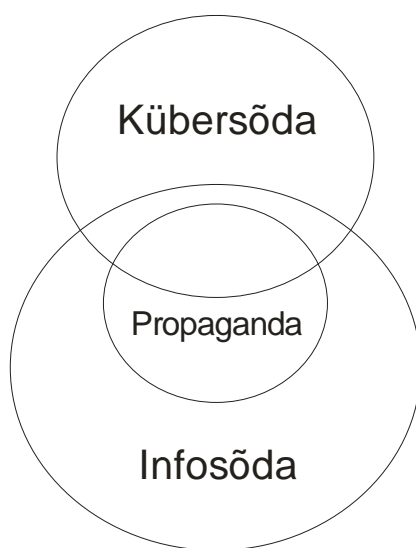
Kui omapoolse infoga liiga viivitada, siis on hiljem väga raske esimesena ilmunud infot ümber lükata, sest juba klassikaliste kommunikatsiooniteooriate järgi usuvad inimesed rohkem seda informatsiooni, mida nad kuulevad või näevad esimesena.

4.1.2. Infosõja seos propaganda- ja kübersõjaga

Teooriaosas käsitletud lähenemiste variatiivsus tõestas, et infosõda on täpselt piiritlemata tegevus. Sageli on väga raske tõmmata piiri infosõja ning sellega seotud või lähedaste mõistete vahele, kuna on lõplikult selgeks vaidlemata ning seega üheselt mõistmatu, kus algab üks ja lõpeb teine. Nii palus autor intervjuueeritud ekspertidel analüüsida, kas kuidas on nende jaoks seotud mõisted infosõda, propagandasõda ning kübersõda.

Vastuseid analüüsides joonistusi välja selged skeemid. Paljude ekspertide jaoks on infosõda neist kolmest kõige laiem mõiste, mis võib, kuid ilmtingimata ei pea, hõlmama ülejäänud kahte.

Jooniselt 4 nähtub, et ekspertide hinnangul on propagandasõda enamasti üks infosõja osa. Samas ei paneks autor nende vahele siiski võrdusmärki, kuna infosõda sisaldab lisaks propagandale veel paljusid teisi elemente. Samas, kui käsitleda propagandat psühholoogilise manipulatsioonina, millel on kindel eesmärk, siis võib väita, et tegemist on enamasti ühe infosõja tegevusega, mida väga sageli ilma teiste infosõja vahenditeta enam ei kasutatata. Kübersõda võib olla nii infosõja teenistuses kui ka toimuda näiteks majanduslikel ajenditel ja seega väljaspool infosõda.

Joonis 4. Infosõja, propaganda ja kübersõja kattuvus.

Enamik eksperte väitis, et propagandat ning propagandasõda võib pidada infosõja üheks osaks või panna nende vahele isegi võrdusmärgi. Seega positsioneerisid nad infosõda kui inimeste mõjutamist.

- See on mõjutustegevuse üks alaliike. (C 3)
- Infosõda ja propagandasõda on minu meelest üsna lähedalt omavahel seotud. Ei oskagi seda täpset piiri tõmmata. Assotsiatiivselt võiks infosõda olla natukene puhtam nähtus kui propagandasõda. (B 2)
- Propagandasõda on infosõja sees. (C 4)

Teoreetilises pooles käsitletud autorite propaganda definitsioonide põhjal võis järeldada, et propaganda on tänapäeval sageli negatiivse konnotatsiooniga mõiste. Ka intervjuudes toodi välja (C 3), et algselt oli propaganda tähendus oma arvamuste, hinnangute ja teadaolevate faktide selgitamine soovitud sihtgrupile. Nüüdseks on sõna omandanud negatiivse alatooniga ning sageli käsitletakse propagandat kui teadlikku valeinformatsiooni levitamist või psühholoogilist manipuleerimist inimeste mõjutamiseks. Selles tulenevalt võib intervjuude põhjal väita, et propagandasõda peaks olema kergem tuvastada kui infosõda. Eksperti (B 3) hinnangul on propaganda meetodid robustsemad ja goebbels'likumad. Kehtib põhimõte, mille kohaselt piisavalt kaua valetades jääb keegi ikka uskuma ehk meede toimib. Infosõda on selle vaatenurga kohaselt hoopis delikaatsem ja nüansirikkam tegevus, mis rõhub pigem inimese alateadvusele. Tulenevalt kasutatavate meetodite eripärast saab sihtgrupp propagandasõja puhul enamasti aru, et neid üritatakse mõjutada, kuid infosõja puhul seda enamasti ei tajuta.

Enamasti tõid eksperdid välja, et ka küberrünnakud või –sõda võib olla infosõja üks osa, kuid leidis ka neid, kelle hinnangul on tegemist hoopis eraldiseisva nähtusega teistel ajenditel.

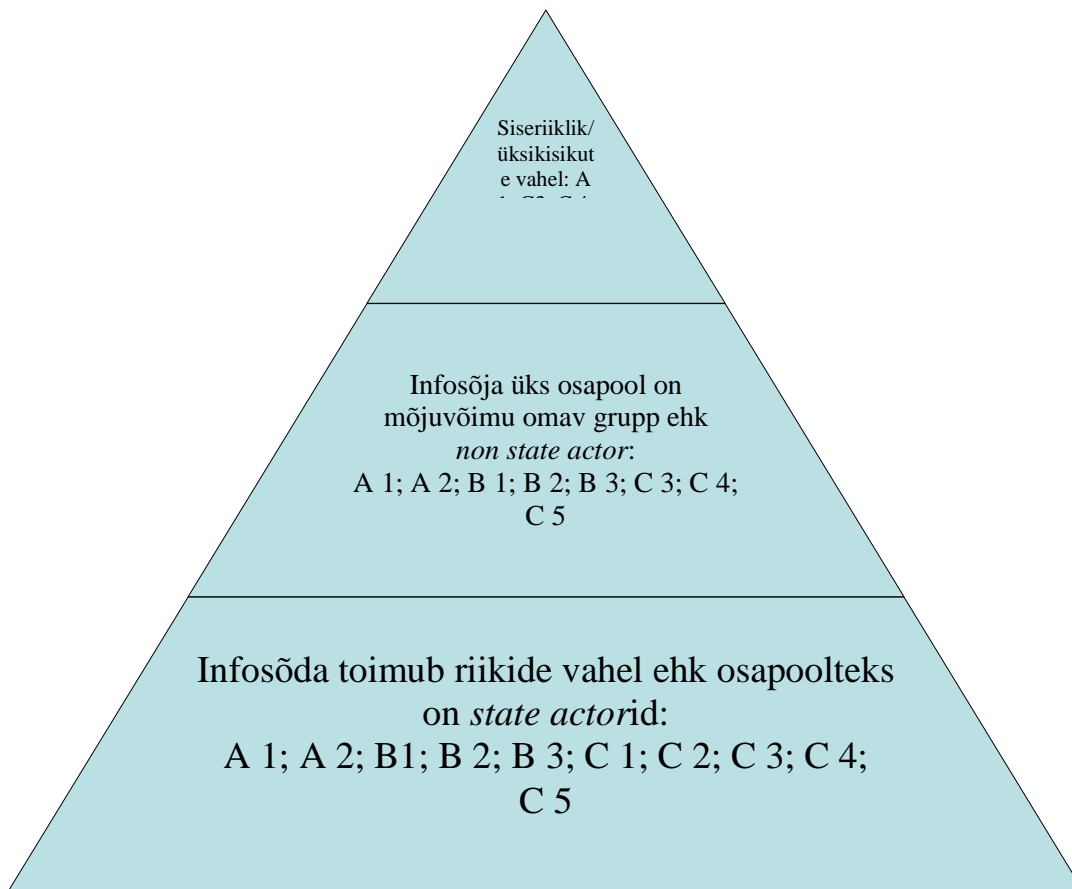
- *Minu jaoks on kübersõda infosõja osa. (B 1)*
- *Kybersõda võib olla osa infosõjast, aga võib osaliselt seista sellest ka täiesti eraldi. (A 1)*
- *Küberrünnakuid tuleb vaadata iseseisva asjana. Küberrünnak võib toimuda ka ilma läbimõeldud mõjutustegevuseta. See võib olla toime pandud ka näiteks huligaansel ajendil. (C 3)*
- *Kybersõja eesmärk võib aga olla hoopis vastase relvastuse hävitamine või midagi sellist. Kübersõda ei pea alati olema infosõja teenistuses, küll aga infosõda kasutatakse enamasti ilmselt kübersõja teenistuses. (B 2)*

Seega on info- ja kübersõda ekspertide hinnangul enamasti omavahel seotud mõisted, kuid üks ei pea alati olema teise loomulik osa. Nii võib infosõjas kasutada küberrünnakuid sihtrühma suurest osast harjumuspärasest inforuumist äralõikamiseks

(ajalehtede *online*-väljaanded, ametiasutuste kodulehed jne), riigi usaldusväärssuse kõigutamiseks või näiteks internetipanganduse halvamise kaudu sularahakriisi tekitamiseks ning seeläbi ühiskonna destabiliseerimiseks. Neid ohte on veel palju. Küberrünnakud võivad olla ajendatud ka huligaansetest või kuritegelikust eesmärgist, mille puhul ründajad panevad proovile enda infotehnoloogilisi võimeid või soovivad saada majanduslikku kasu.

4.1.4. Infosõja osalised

Enamik teoreetikuid käsitleb infosõda siiski peamiselt riikide või suurt mõjuvõimu omavate gruppide vahelise sõja kontekstis, kuna räägitakse ühiskonnas oluliste võtmeisikute mõjutamisest kas otse või läbi laiemate masside mõjutamise. Infosõja definitsioone analüüsides võib samas väita, et kasutatakse vastase või vaenlase mõistet, mis otseselt ei välista ka teisi infosõja liine ja osapooli. Teatava raami annab siiski infosõjale just sõja mõiste kasutamine, kuna sõjast räägitakse enamasti kui riikidevahelisest ehk *state actor*’ite või mõjuvõimu omavate gruppide ehk *non state actor*’ite (näiteks terrorirühmitused) osalusega tegevusest.

Joonis 5. Infosõja osalised.

Infosõja osaliste kooditabeli (vt. LISA 7) kokkupanekul lähtus autor eeldusest, et kui ekspert ei ole eraldi välja toonud infosõja osalisi, siis ei ole need osalised ka määrava tähtsusega ehk infosõda võib toimuda erinevate osaliste vahel.

Intervjueeritavate vastuste analüüsist tuleb selgelt välja, et erinevate valdkondade Eesti eksperdid peavad infosõda enamasti riikidevaheliseks, mis ei välista siiski automaatselt, et infosõjas võib olla ka teisi osalisi.

- *Ma pean silmas siiski rahvusvahelist areeni. (C 1)*
- *Kõige olulisemad infosõjad peetakse kindlasti riikide vahel või finants- või majandussektorite vahel, mis on riigipiiri ülesed. (A 1)*
- *Kui me kuidagi defineerisime sõda riikliku mõistena, siis ma arvan, et infosõja aspektist vaadatuna võime lähtuda jah pigem riiklikust aspektist. (B 3)*

Kõik ajakirjanike ning konsultantide/analüütikute grupi esindajad laiendasid infosõja osapoolte määratlust ning väitsid, et infosõda võib toimuda ka siis, kui üheks või mõlemaks/mitmeks osapoolteks on piisavat mõjuvõimu omav organisatsioon või inimeste grupp, keda on põhjust defineerida rahvusvaheliselt laialdaselt kasutatav mõistega *non state actor*.

- *Selleks korraldajaks peaks olema piisavad defineeritavad üksused. Välispoliitilises plaanis on mõtet siiski rääkida kas riikidest või...välispoliitikas on olemas ka see termin non-state actors. Need on ühendused, kelle tegevus omab mõju ja kes ei ole riigid. Need on näiteks terrorirühmitused, nagu Al Qaida või mingid kodanikuihendused, nagu näiteks globalismivastased. (B 2)*

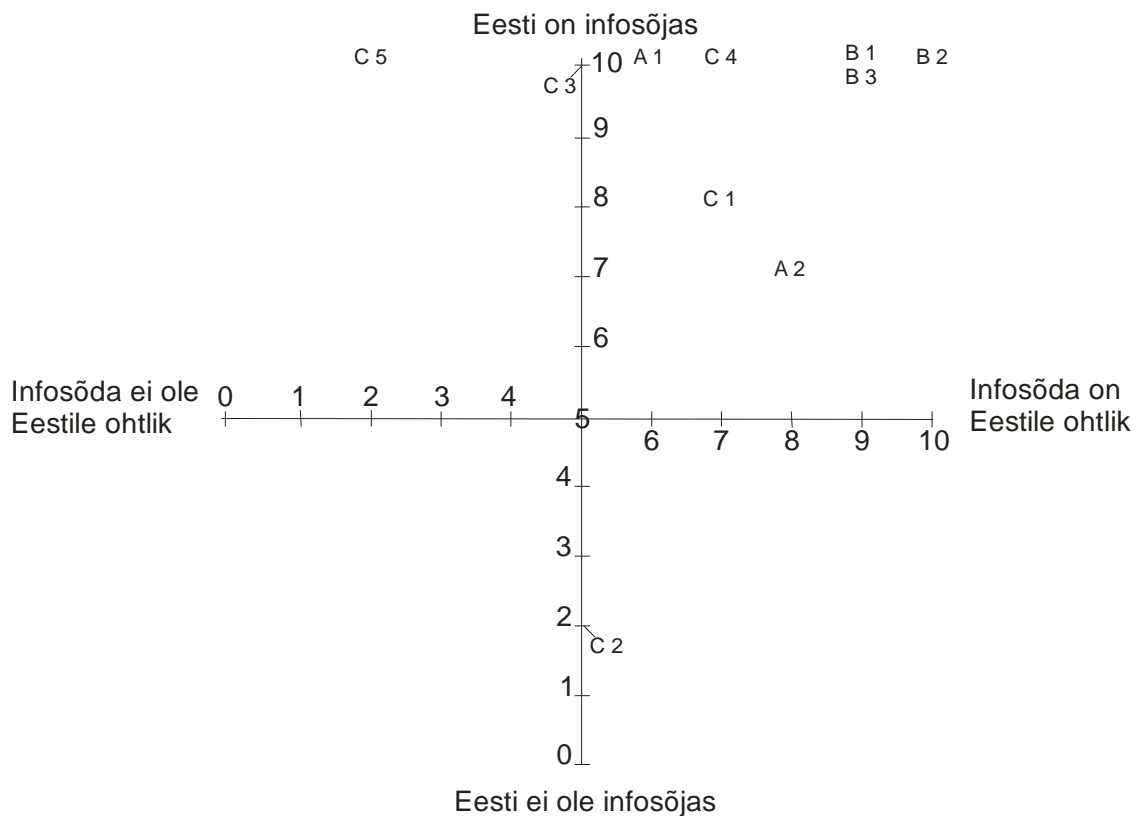
Praktikute ning ajakirjanike grupi esindajate seas oli neidki, kes leidsid, et infosõda võib toimuda väga erinevate osaliste vahel. Seega võib väita, et nemad ei seo seda klassikalise sõja tõlgendusest tulenevalt osapoolte suuruse või mõjuvõimuga, millest tulenevalt saab nende käsitlusest lähtudes infosõda defineerida vaid komponentide mitte aga osapoolte järgi.

- *Poliitikud, meedia, poliittehnoloogid, üksikisikud, grupeeringud. Põhiline väli, kus see toimub on meedia, kus see on kõige nähtavam. (C 5)*
- *See on kas isiku, isikute grupi või organisatsiooni või süsteemi vastu. (C 3)*
- *Julgeksin infosõjaks nimetada ka näiteks raskeid riigieelarve läbirääkimisi, kus suured võimuliiduga ühinenud erakonnad annavad avalikkusele väga jõulisi ja üksteisest erinevaid sõnumeid, et saavutada oma eesmärgi oma partnerite ees. (A 1)*

Infosõja osapoolte analüüsi tulemusena võib väita, et kuigi enamiku ekspertide hinnangul on infosõda pigem *state actor*’ite või *non state actor*’ite vaheline tegevus, võib siiski infosõda toimuda väga erinevatel tasanditel, millest kõige kõrgem on rahvusvaheline ja riikidevaheline ning kõige madalam üksikisikute vahel peetav „sõda“, mida võib infosõjaks pidada selles sõjas kasutatavate komponentide alusel.

4.1.5. Eesti-vastase infosõja tõenäosus ja ohtlikkus lähitulevikus

Iidse sõjandusteoreetiku Sun Tzu järgi on infosõda justkui sõjapidamise oskuste tipp, kuna infosõjas on võimalik vastast alistada ilma, et ta sellest ise arugi saaks. Infosõda on sageli kavandatud just nii, et sihtmärgiks on inimese mõistus ning ta ise ei saa enda ründamisest eduka infosõja puhul aru. Võib vaid kujutleda, kui ohtlik on rünne, mille osas puudub igasugune enesekaitse, kuna ohtu ei tajuta. Siinkohal jõuab autor just sellise rünnaku/sõja tõenäosuseni. Nii palus autor ekspertidel hinnata, kas Eesti on juba infosõjas ning kui ei, siis kui tõenäoline on see, et infosõda tabab Eestit lähitulevikus. Lisaks sellele paluti hinnata infosõja ohtlikkust Eesti jaoks.

Joonis 6. Eestivastase infosõja tõenäosus ja ohtlikkus.

Vertikaalteljel on Eesti-vastase infosõja tõenäosus lähitulevikus skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi, ning kümme, et oleme juba praegu infosõjas. Horisontaalteljel aga infosõja ohtlikkus Eesti jaoks skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõja tagajärjel Eesti jaoks midagi väga ei muutu, ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Analüüsides intervjueritute vastuseid, joonistub välja, et infosõjast räägitakse enamasti kui Eesti ja Venemaa vahel toimuva sõja kontekstis. Jooniselt 6 on näha, et enamike ekspertide hinnangul on Eesti infosõjas ning see sõda on meie jaoks väga ohtlik. Vaid paar praktikute grupi esindajat olid seisukohal, et infosõja ohtlikkus kümnepallisel skaalal on alla keskmist. Nende hinnang võib tugineda nii praktilisele kogemusele, mis tõestab, et Eesti on infosõjas tugeval positsioonil, kui ka lootusele, et infosõja tagajärjed ei ole väga halvad.

- *Ma arvan, et ta käib või õiemini ta on ja mina pigem ei näe lähitulevikus selle lõppu./.../ Kokku on moodustatud minimaalselt kümme fondi, mille eesmärgiks on siinse kaasmaalaste poliitika toetamine. Aktiivselt tegutsetakse kõige erinevatel soft power'i väljadel. (B 1)*
- *Venemaa on huvitatud mitte oma naabrite likvideerimisest, vaid nende hoidmisest konstantselt nõrgana ja selles võtmes võime öelda, et oleme püsivas infosõjas. (A 1)*

Ekspertide hulgas leidub neidki, kelle vastuste analüüsist jääb mulje, et nad ei ole siiski infosõja tõenäosuses päris kindlad, väites ühes kohas, et infosõja oht on küll olemas, aga me veel ei ole selles sõjas, ning teises kohas, et tegelikult siiski oleme sõjas. See näitab veel kord, et paljuski on ka ekspertide jaoks tegemist läbianalüüsimate teemaga.

Kui ekspertide hinnangud selle kohta, et Eesti juba on infosõjas, olid pigem homogeensed, kuna kümnest vastajast üheksa leidsid nii, siis täiesti lahku lähevad need selles osas, mis puudutab infosõja algust Eestis. Ilmselgelt on peamiselt Eesti ja Venemaa suhete käesoleva ja möödunud sajandi ajalugu see, mis ajateljel erinevaid infosõja daatumeid tähistab. Paljuski võivad hinnangud tuleneda sellest, et eksperdid käsitlevad siinkohal infosõda võimaliku traditsioonilise sõjaga kaasneva tegevusena, mille eesmärk on vastase psühholoogiline mõjutamine.

Joonis 7. Infosõja erinevate võimalike algusaegade ajatelg.

Infosõda ei toimu ekspertide hinnangul siiski pidevalt samaväärse aktiivsusega, vaid selles on võimalik täheldada rahulikumaid ning ärevamaid aegu. Huvitav on asjaolu, et vaatamata sellele, et infosõja definitsioonides ei toonud paljud eksperdid välja, et infosõda käsitletakse klassikalise sõja kontekstis, selgub see siiski infosõja algusaega uuriva küsimusega. Praktikute grupi esindajad seovad infosõja alguse kõige selgemini klassikalise sõjaga ning pakuvad sellest tulenevalt infosõjale ka kõige varasemat algusaega.

- *Ma pakun, et infosõda toimus 1939. aastal. Tollel ajal ei olnud küll praeguseid vahendeid, aga siiski pidas Venemaa Eesti vastu maha infosõja, mille tulemusena kogu maailma toetus Eestile langes ära ja millele järgnes okupeerimine. (C 2)*
- *Mõjutustegevus algas Vabadussõja ajal kui tekkis reaalne vastasseis Eesti ja Venemaa vahel. Midagi on toimunud pidevalt. Intensiivsus on olnud erinev. (C 3)*

Ajakirjanike ja analüütikute grupi intervjuueeritavad jäävad siiski 20. sajandi lõpu kümnetesse ning seovad infosõja Eesti jaoks pigem iseseisvuse taastamise ajaga.

- *Eesti - Venemaa infosõda on viimased 20 aastat olnud erinevates faasides. On olnud aktiivsemaid ja passiivsemaid faase. (A 1)*
- *Venemaa peab meie vastu pidevalt sellist vahelduva intensiivsusega infosõda. Seda juba mingi 1990ndate aastate algusest. (B 2)*
- *Sõda käib täie hooga alates 1990ndate algusest. (B 3)*

Kõikide valdkondade esindajate hulgas leidub ka neid, kelle hinnangul saame rääkida siiski aktiivsest Eestivastasest infosõjast alates Vladimir Putini valimisega Venemaa presidendiks, millele järgnevalt sai Venemaa eesmärgiks endise Nõukogude Liidu võimalikult suures ulatuses ja hiilguses taastamine.

- *Putini ametisseastumine. Infosõja kvaliteet tegelikult muutus ja Venemaa hakkas tähtsustama infosõda ja teadvustama, mis see on. (A 1)*
- *Võib-olla algust saab defineerida sellega, kui Venemaal defineeriti väga täpselt tuleviku geopoliitilised eesmärgid. Ma pakun, et mingi 2000. (B 1)*
- *Ma paneksin selle aktiivse perioodi Putini võimuletuleku alguse kanti. (C 1)*

Nagu eelnevast intervjuueeritavate vastuste analüüsist selgus, on enamike ekspertide hinnangul Eesti juba infosõjas. Siit tekib aga põhjendatud küsimus, kui ohtlik see Eesti riigile ja iseseisvusele on. Jooniselt 6 oli selgelt näha, et kui infosõjas olemise küsimuses olid eksperdid enamasti ühel meelel, siis sellise sõja ohtlikkuse osas läksid arvamused lahku. Mõnevõrra üllatavaks võib pidada seda, et kõige rohkem tunnetavad infosõja ohtu analüütikud ning konsultandid, kuna kõrgemat ohutunnet eeldaks autor pigem praktikutelt.

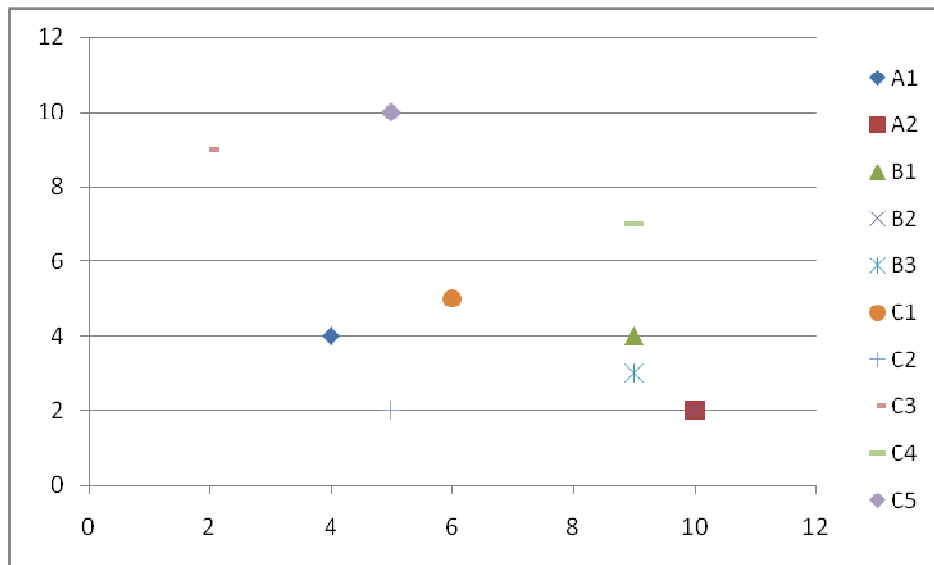
- *Kui see sõda on edukas ja me muutume hirmunud ühiskonnaks, mis ei tähenda mitte seda, et me käime ja väriseme vaid hoopis seda, et suureneb nende inimeste osakaal, kes soovivad autoritaarset riigi juhtimist./.../ Ma ei arva, et see tuleb peaks tulema vaenlase poolt. See võib samahästi tulla meist enestest, sest me oleme sageli enesehävituslikud. (B 3)*

- *Kui keegi peab Eesti vastu perfektse infosõja, siis Eesti võimalused vastu hakata on üsna väikesed. Meid teatakse nii vähe. Seetõttu on kõik manipuleeritavad infoga, mida nad kuulevad. (B 2)*

Praktikud on oma hinnangutes seevastu üllatavalt positiivsed, väites, et eelkõige saame ise selliste sõdade ja rünnakute ohtlikkust maandada. Selleks peavad inimesed piisavalt usaldama oma riiki, selle juhte ja ametkondi ning tunnetama ära selle, kui nendega üritatakse manipuleerida ja nende arvamusi ning hinnanguid kallutada.

- *Loomulikult on kohti, kus Eesti on nõrgemas positsioonis, sest me ei suuda samade ressursside ja sama mastaabiga vastu mängida, aga kui meie enda psühholoogiline kaitstus, et me usaldame oma riiki, me usaldame oma poliitikuid ja me usaldame iseennast, kui see usaldussuhe pikaajalises plaanis jääb püsima ja seda ei suudeta purustada, siis ma arvan, et need rünnakud nii tugevad ei olegi. (C 5)*
- *Jällegi on nii, et sõltub meist. /.../ Tegelikult, kui me vaatame mõjutustegevuse definitsiooni ehk selle eesmärk on mõjutada otsuseid, siis piisab sellest kui me ei lase ennast lihtsalt mõjutada. (C 3)*

Infosõja osas olid eksperdid pigem ühtel seisukohal ning vaatamata sellele, et infosõja algusaja määratlus on erinev, on valdava osa ekspertide hinnangul Eesti infosõjas eelkõige Venemaaga. Klassikalise sõja tõenäosuse osas lähevad ekspertide hinnangud aga paljuskki lahku. Leidub neid, kelle hinnangul ei ole Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosus väga suur, kuid kui sõda meid siiski tabaks, siis oleks see Eesti iseseisvusele väga ohtlik. Teisalt oli piisavalt ka eksperte, kelle hinnangul peame arvestama reaalse võimalusega, et näiteks Venemaa Eestit siiski ründab või vähemalt proovib seda teha. Samas ei pea need eksperdid sellist rünnakut meile fataalseks.

Joonis 8. Klassikalise sõja tõenäosus ja ohtlikkus.

Vertikaalteljel on Eestivastase sõja tõenäosus lähitulevikus skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas. Horisontaalteljel aga sõja ohtlikkus Eesti jaoks skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõja tagajärjel Eesti jaoks midagi väga ei muutu, ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Gruppidepõhiselt võib järeldada, et keskmisest tõenäolisemaks peavad Eesti-vastase sõjalise rünnaku tõenäosust praktikud. Nende igapäevane töö sisaldab suuremal või vähemal määral antud valdkonna analüüsi ning hinnangute andmist. Siiski tuleb silmas pidada, et räägitakse ka rünnakukatse tõenäosusest, mitte vaid sõjast kui tervikust.

Lähima paari aasta perspektiivis hinnatakse sõja tõenäosust väiksemaks, kuid tulevikku vaadates võib see suurened, kuna suureneb üleüldine määramatus. Paljud eksperdid toovad välja ka asjaolu, et eelmise aasta augustis Gruusias asetleidnud sündmused sunnivad ka neid rünnaku tõenäosust ning ohtlikkust tõsisemalt võtma.

- *Praegu ei ole, aga ei ole millegi põhjal põhjust öelda, et meie põlvkonnal peaks minema paremini kui teistel 20. sajandi põlvkondadel. See paneb mõtlema, mis augustis Gruusias toimus./.../ Konfliktid ja sõjad tekivad siis, kui poliitikud või ametnikud teevad vigu. Kui me neid vigu väldime, siis on võimalik ka seda ohtu vähendada. (C 3)*
- *Ilmselt Gruusia sõda suurendas minu tõenäosuse skaalal seda skoori. (A 1)*
- *Lähema kümne aasta perspektiivis on see väike. Lähema kahe aasta perspektiivis on see null. Lähema viie aasta perspektiivis on mingi väike tõenäosuses olemas. Lähema kümne aasta perspektiivis see suureneb, sest mida kaugem on tulevik, seda raskem on teda hinnata ja seda tõenäolisem on ka konflikti tõenäosus. (C 4)*
- *Suureneb üleüldine määramatus. Suureneb määramatus selles vallas kuivõrd tugevaks ja vastupidavaks kujuneb praegune maailmakord. (B 2)*

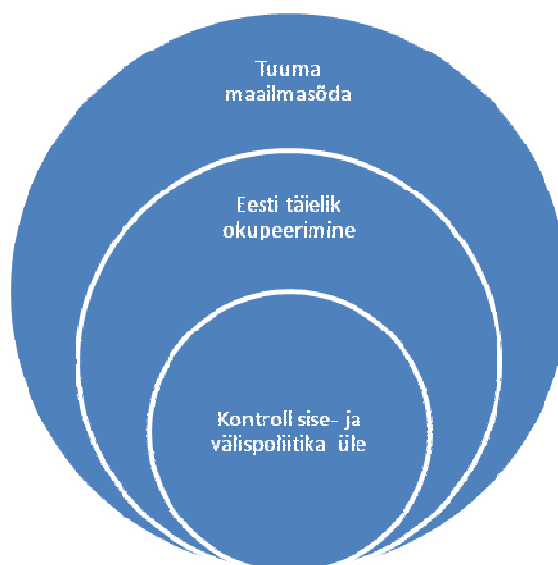
Praktikud seavad kahtluse alla ka selle, mil määral võime Venemaa-poolse rünnaku ajal loota NATO-poolsele kaitsele. Samas on tegemist ekspertidega, kellel peaks olema tööalaselt kõige parem ja realistlikum ülevaade selle kohta, milline on Eesti-vastase rünnaku tõenäosus ning kuidas suudame või meid suudetakse kaitsta. See, et just praktikud on NATO appituleku suhtes keskmisest skeptilisemad, on murettekitav ning peaks ilmselt kõigisse ettevaatlikkust süstima.

- *Me räägime küll, et NATO artikkel viis jne ning on väga tore, kui see kõik toimib, siis ei juhtu midagi. Samas on neid võimalusi viltu minna üsna palju. (C 3)*
- *Täna me teame jah, et NATO meid kaitseb. Aga kuidas ta selles situatsioonis käitub? (C 4)*
- *Samas kui me vaatame maailmapilti ja vaatame, mis protsessid NATOs toimuvad, siis me näeme üha enam, et ega see NATO meie jaoks nii turvaline nähtus ei olegi. (C 2)*

Samas on NATO suhtes ka teistsuguseid arvamusi. Tuuakse välja, et isegi kui NATO meile appi tuleks, tähendaks see Eesti jaoks suure tõenäosusega ikkagi suuri purustusi ja väga raskeid tagajärgi, kuna siis käiks sõjavägi meist kaks korda üle (C 1).

Mitmed eksperdid on arvamusel, et see peab olema mingi erakordne sündmus, mis paneks näiteks Venemaad Eestit sõjaliselt ründama. Sisse tuuakse Venemaa majanduskriisi mõõde (A 1). Selleks erakordseks sündmuseks võib olla ka midagi sellist, mis kütab üles inimeste emotsioonid, nagu näiteks mõrvad, millega legitimeeritakse sekkumist (B 1).

Kui uurida ekspertidelt sõja ohtlikkuse kohta, ei joonistu välja ühte homogeenset gruppi. Igas vastajate grupis leidub neid, kelle hinnangul oleks sõda Eesti jaoks väga ohtlik. Samas nähtub vastustest, et Gruusia - Venemaa sõda on muutnud eksperte ettevaatlikumaks ja ohtu kõrgemini hindavamaks. Kõige mustemate stsenaariumide korral tähendab sõda Venemaaga Eesti jaoks meie iseseisvuse kaotamist. Nii joonistuvad intervjuudest Eesti jaoks välja kolm suuremat kategooriat võimalike sõja tagajärgede ja liikide osas. Tuuma maailmasõda on joonisel näidatud vaid nimetuse, mitte tagajärjena seetõttu, et selle tagajärgi on võimatu ette prognoosida ning selle ulatus ei piirdu ainult Eestiga.

Joonis 9. Eesti-vastase sõja võimalikud tagajärjed.

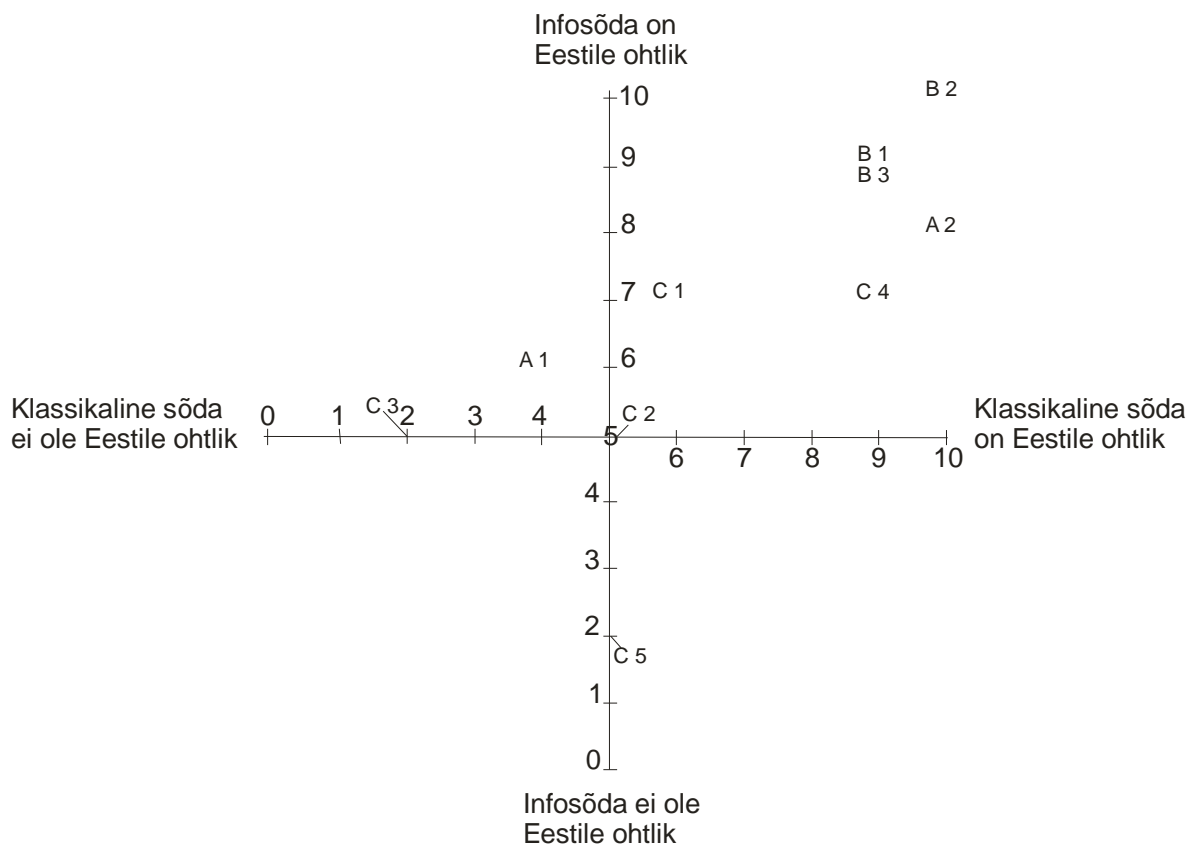
- *Kui tuleb Venemaa sõjaga Eestile kallale, siis on päris kindlasti tema eesmärk kontrolli saavutamine meie sisepoliitilise ja välispoliitilise kursi üle ja see juba iseenesest tähendab, et sellisel kujul lakkab Eesti olemast. Ma ei usu, et see tähendaks täiemahulist okupatsiooni, sest selleni ei läinud nad isegi Gruusias. (B 2)*
- *Suure tõenäosusega võib juhtuda, et sõltuvalt rünnaku intensiivsusest ja arvestades meie rahva väiksust võib see pöörduda rahvusriigi hävimisega. (C 4)*
- *Meie variandis on vist ainuvõimalik negatiivne tulemus meie iseseisvuse kaotamine. Kui tegemist ei ole kolmanda tuumamaailmasõjaga. Siis me oleme üldises kaoses koos ülejäänud maailmaga. See variant on täiesti olemas ja ma isegi seda tõenäosust pean natukene suuremaks. (B 3)*

Samas ei tähenda sõja kaotamine Eesti jaoks ilmtingimata okupeerimist. Venemaa eesmärgiks võib olla ka Eesti oma mõjusfääri allutamine ning näiteks kontrolli saavutamine Eesti majanduse üle. Seega toovad eksperdid sisse poliitikavälja ja majandusvälja dimensioonid. Lõppkokkuvõttes on tulemus siiski võrreldav okupeerimisega, kuna kaob kontroll oma riigi üle.

- *Pigem on poliitiline mõjusfäär see, mille pärast sõditakse. Selleks ei pea riike okupeerima. Vaja on riigi poliitilist korda mõjutada sedavõrd, et ta langeks riindava riigi mõjusfääri. (C 2)*
- *Sõltumata NATO artikkel viiest, tähendab see ka väikesemõõdulise konflikti korral ääretut tagasilööki majanduses, rahvusvahelises usaldusväärsuses jne. Umbes nagu võisime näha nüüd Gruusia puhul. (A 2)*

Kontrolli saavutamine Eesti poliitika üle võib olla infosõja üks eesmärkidest. Paljude teoreetikute jaoks ongi infosõda klassikalise sõjapidamise üks tänapäevastest vormidest, mis saavutab oma eesmärgi inimese emotsioone, tajusid ja tegevusi mõjutades. Samas tuli ekspertide vastustest välja pigem klassikaline nägemus sõjapidamisest, mis sisaldas enamasti füüsilise jõu ja relvastuse kasutamise elemente. Seega on asjakohane

analüüsida, milline on Eestivastase infosõja ja klassikalise sõja ohtlikkuse omavaheline suhe.

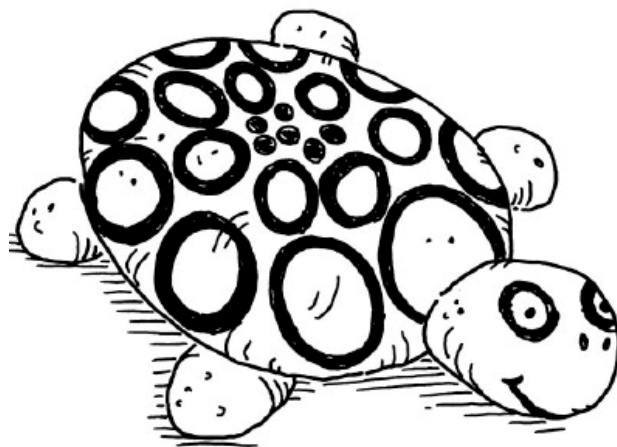
Joonis 10. Infosõja ja klassikalise sõja ohtlikkuse maatriks.

Jooniselt 10 on näha, et nii infosõda kui klassikalist sõda hinnatakse väga ohtlikuks. Tuginedes eelnevatele joonistele ja lisades olevatele kodeerimistabelite, võib aga väita, et infosõda peetakse tõenäolisemaks, kui klassikalist sõda.

4.2. Eesti roll, kogemused ja tegevused infosõjas

Paljud suured riigid eesotsas Ameerika Ühendriikide, Hiina ja Venemaaga on pööranud aastaid või pigem aastakümneid suurt tähelepanu nii psühholoogilise mõjutamise taktikate arendamisele kui ka infotehnoloogia valdkonna ründe- ning kaitsemehhanismidele. Selgelt on mõistetud, et need on valdkonnad, millega tänapäeva maailmas tuleb arvestada ning sõjalise võidusoovi korral tuleb seda kõike teha paremini kui vastased.

Kahtlemata on Eesti võimekus infosõjas selline teema, millele paljude valdkondade eksperdid täieliku aususega vastata ei taha ning paljudel juhtudel, tulenevalt valdkonna spetsiifikast ja salastatusest, ilmselt ka ei saa. Eesti võimekuse osas läksid kohati ekspertide arvamused lahku. Osa ekspertide lootused meie ametkondade ja laiema avalikkuse võimekuse kohta on suured. Siinkohal võib tuua paralleeli kilpkonnaga. Kui lüüakse, tõmbab kilpkonn pea sisse ning ootab, kuni oht on möödas. Mitmed eksperdid väidavad, et kilpkonna kilp, mis meid rünnakute eest kaitseb, on üsna tugev, kuna meie rahva lojaalsus Eesti riigile on tugev.

Joonis 11. Eesti käitub infosõjas kui kilpkonn.

- *Kilpkonna taktika on see, et tal on kilp. Tümita palju tahad ja kui ta on piisavalt tark, siis vaelel ajal pead välja ei pane. See on täitsa üks variant. Teine on mingi aktiivsem taktika. Mingi variant on ka kahe kombinatsioon. Meil see kilp on hämmastavalt tugev. (C 3)*
- *Ma arvan, et ametnike lojaalsus riigile on tugev. Kodanikutunnetus on samuti suhteliselt tugev. Pinnas on päris hea. (C 5)*

Selleks, et ise abitust kaitsepositsioonist välja tulla, peab Eestil olema arvestatav hulk inimesi, kes suudaksid selliseid lahinguid või sõdu Eesti eest pidada. Mitmed eksperdid on seisukohal, et selline kompetents Eestil paraku puudub. Eesti meediaruum on mõju seisukohalt piisavalt väike ning ei suudeta mõjutada kedagi peale eestikeelse elanikkonna (C 1). Eestil puuduvad strateegilisel tasandil infosõja oskused ja vahendid ning suudetakse teatud kindlates löikudes viia läbi vaid mingeid operatsioone (C 2). Eesti kui e-riigi puhul võib aga positiivseks pidada seda, et riigi infotehnoloogilist võimekust võib hinnata pigem heaks ning kui rääkida infosõjast küberrünnakute kontekstis, siis ei ole Eesti võimalused selles sõjast venelasele vastu astuda või vastulööki anda ilmselt väga halvad.

- *Infosõjas on positsioonid võrdsemad kui tavalises sõjas. Mingites valdkondades. Mis puudutab tavalist klassikalist relvastust, siis mitte kuidagi ei saa me Venemaaga võrreldavat hulka tanke, lennukeid, relvastust, ega midagi. Aga ma kujutan ette, et mingit spämmi võib lasta arvutisse või mingit valeinformatsiooni või töödelda kuidagi seda maailma. Ma usun, et see võimekus on meil suurem. (B 3)*
- *Ilmselt, mis puudutab sellist küberruumi, siis selles vallas oleme me suhteliselt tublid. Suhteliselt tublid selles mõttes, et me ei tea vastase võimekust. (C 2)*

Psühholoogiline mõjutamine ning sellealased infooperatsioonid on aga vähemalt avalikult suhteliselt tundmata või tunnistamata valdkond.

- *Ma arvan, et me oleme olnud paremad. Me oleme all käinud. Osalt seetõttu, et me hindame oma olukorda nii turvaliseks peale Euroopa Liitu ja NATOsse saamist. Me ei pinguta enam. (B 2)*
- *Mis puudutab propagandasõda ja psühholoogilist mõjutamist, siis siin ei suuda me mõjutada kedagi peale oma rahva. (C 2)*
- *Meie peame tunduvalt kõrgemale hüppama, et meid näha oleks samal ajal kui suuremad riigid lihtsalt seisavad ja neid on näha. (C 1)*

Ekspertid toovad välja, et meie võime ise infosõda algata ei ole väga suur ning arenguruumi on veel palju. Leidub ka neid eksperte, kes, kas tulenevalt oma ametikohast teavad paremini reaalselt olukorda või soovivad Eestit näidata võimekamana, hindavad seega riigi suutlikust infosõda algatada suuremaks kui teised. Üheks peamiseks Eesti infosõja võimekuse pärssivaks teguriks võib autori hinnangul pidada analüütiku (B 2) poolt väljaõeldud seisukohta, et Eesti ei suudagi infosõjas mõelda ofensiivselt. Eesti on reaktiivse mõtlemisega. Ajakirjanike grupi esindaja (A 2) hinnangul võib selle peapõhjuseks olla Eesti vähene välispoliitiline agressiivsus tervikuna. Seega valitseb arvamuste paljusid ning ühist seisukohta ekspertide intervjuude analüüsist välja ei tulnud.

- *Ma arvan, et see võimekus on meie riigile kohane. (C 3)*
- *Infosõjas on positsioonid võrdsemad kui tavalises sõjas./.../ Mis puudutab tavalist klassikalist relvastust, siis mitte kuidagi ei saa me Venemaaga võrreldavat hulka tanke, lennukeid, relvastust, ega midagi. Aga ma kujutan ette, et mingit spämmi võib lasta arvutisse või mingit valeinformatsiooni või töödelda kuidagi seda maailma. (B 3)*
- *Ta vaikselt paraneb, aga minu hinnangul on arenguruumi päris palju. Üks kindel põhjus on ka vahendite piiratus. (C 1)*

Küsimus seisneb ka selles, kas Eestil kui demokraatlikul riigil kes kannab euroopalikke väärtusi, on üldse eetiline pidada infosõda, mis tulenevalt ekspertide definitsioonidest sisaldab enamasti ka propagandat ehk tänapäevases mõttes väärinformatsiooni levitamist ja vastase mõjutamist. Ekspertide hulgas leidub nii neid, kes leiavad, et sellises tegevuses

ei ole midagi ebaeetilist ning kui vaja siis tuleb infosõda alustada kui ka neid, kelle hinnangul on rünnaku tõrjumine põhjendatud ja eetiline, kuid ise samade vahenditega sõja algatamine pigem mitte.

- *Loomulikult on eetiline. (A 1)*
- *Muidugi on eetiline, kui juba n-ö sõjaks läheb. Ta on ikka märksa reeglitepärasem või eetilisem kui mistahes muu sõjapidamise vorm. (A 2)*
- *Kui see on ründe tõkestamiseks, siis jah. (C 3)*
- *Kui sa sõdid infoga, mis on tõene ja teed seda oma parima äranägemise järgi ja sa pead seda vajalikuks ja see on aus lahing, siis võib-olla on. Propagandasõda selliste poolvaled ja vastikustega. Sellist asja, nagu Venemaa meiega teeb, seda ma ei tahaks. (B 2)*

Infosõjas on ametkondade valmisolek infosõja rünnakuid tõrjuda või seda ise algatada siiski vaid üks osa riigi võimekusest. Mitmete teoreetikute hinnangul saavutatakse infosõjas eesmärk just avalikku arvamuse mõjutamise kaudu. Ka intervjueritud eksperdid olid seisukohal, et avalikkuse mõjutamine on üks osa infosõjast. Seega on ülioluline, kui teadlik on Eesti avalikkus uuest sõjapidamise viisist nimega infosõda, mille sihtmärgiks on nad ise.

Enamike ekspertide hinnangul on Eesti inimeste teadlikkus infosõjast väga madal. Paljuski kujundavad inimesed ühe või teise asja kohta oma hinnangud ajakirjanduses ilmunud materjali põhjal ning sellel sõjas võib see valusalt kätte maksta. Järgnevate peatükkide analüüsist nähtub, et väga sageli ei taju ajakirjanikud ka ise, kui nendega manipuleeritakse. Seeläbi on väga mõjutatavad ka Eesti inimesed. Vaid üksikud praktikud on Eesti avalikkuse suhtes lootusrikkamad, väites, et kui usk oma riiki on tugev, siis on inimestega võõrriigil ka raskem manipuleerida.

4.2.1 Esimene laiapinnaline infosõda Eestis?

Paljud eksperdid toovad infosõja näiteid sisaldavates vastustes välja, et 2007. aasta aprillis aset leidnud sündmused seoses Tallinnas Tõnismäel olnud pronkssõduriga on üks infosõja lahinguid. Kui analüüsida, kes sellest lahingust võitjana väljus, siis leiavad eksperdid, et kõige rohkem kaotas Eesti ühiskond tervikuna. Siinkohal mängib rolli seegi, et alged tõsisema kriisi tekkeks ilmnemise juba mitu aastat tagasi ning on ülimalt tõenäoline, kuigi seda on raske ametlikult tõendada või kinnitada, et see kriis oli Venemaa poolt aastaid hoolikalt planeeritud Eesti elanikkonna lõhestamiseks. Samas leidub ka neid eksperte, kelle hinnangul lõi pronkssõduri kriis eelduse politseiühiskonna tugevnemiseks, kuna jõuametkonnad said sellega õigustada isikuvabaduste piiramist.

Võitjad	Kaotajad
<ul style="list-style-type: none">• Eesti jõuametkonnad• Ametkondade koostöö• Äärmuslikud jõud• Eestlaste eneseteadvus• Valitsus• Venemaa eriteenistused	<ul style="list-style-type: none">• Eesti ühiskond• Eesti riik• Moskva• Eesti venelased• Eesti ettevõtjad• Patrioodid

Tabel 6. Nn. pronkssõduri kriisi võitjad ja kaotajad.

Võitjatena positsioneerivad eksperdid nii Eesti kui Venemaa poolt. See näitab, et intervjuueeritud on kriisi tulemuste osas selgelt eriarvamustel ning tegemist on tunnetuslike seisukohtadega, mida on raske põhjalikult argumenteerida.

- *Meie ametkondade koostöö paranes. Ma usun, et me säilitasime isegi oma usaldusväärse ja see olukord tõi välja olulised infoajast uued julgeolekuohud, mida ei teadvustatud vaid meie riigis vaid ka laiemalt näiteks NATO tasemel. (C 5)*
- *Äärmuslikud jõud korjasid punkte nii ühelt kui teiselt poolt mõneks ajaks. (C 1)*
- *Selle pronkssõduri sõja kaotasid venelased. Eestlaste eneseteadvus tõusis, venelaste ebakindlus kasvas. Lühiajaliselt võitis pronksiööst valitsus./.../ Ilmselt mingil määral võitsid infosõjaga tegelevad Vene eriteenistused, kelle jaoks tänu pronksiööle on Eestis teatud mass venelasi, kes on väga kergesti manipuleeritavad. (A 1)*

Ekspertid toovad erinevaid näiteid ka kriisi kaotajatest.

- *Ma arvan, et ühiskond tervikuna kindlasti ei võitnud. Igasugune ebastabiilsus ja ühiskondlik lõhestatus- seda on väga valulik üle elada. (C 5)*
- *See vindub siiani ja kaotajad on mõlemad pooled. Mõlemakeelsed grupid, nende kooselu, mis justkui hakkas juba laabuma, see seiskus. Paiskus isegi tagasi. (C 4)*
- *Kaotas selgelt Eesti riik. Võitsid Eesti jõuametkonnad, kes said ettekäände isikuvabaduste piiramiseks. (A 2)*
- *Moskva jaoks oli pronkssõduri ära viimine kaotus. Siinne venelaskond ei ole kindlasti võitja. Siin on nad ikkagi vähemus. Eesti patriootlikult meelestatud inimesed ka ei võitnud. (C 3)*
- *Kaotasid mõned Eesti ettevõtjad. (A 1)*

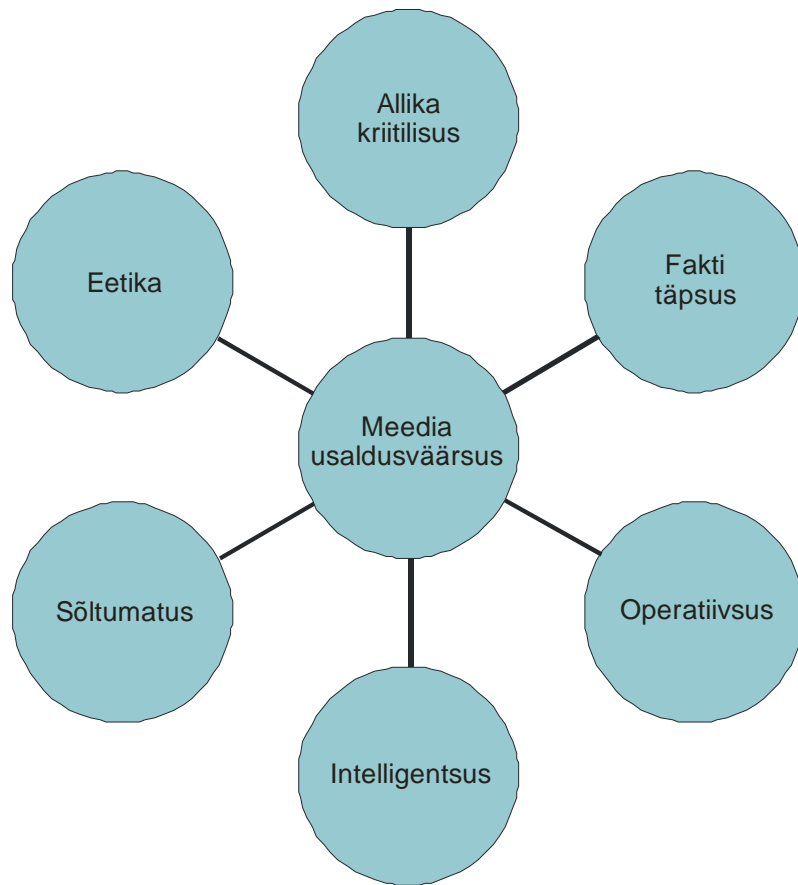
Infosõda on mitmekülgne tegevus ning seda on ka selle sõja tulemused, mistõttu ei ole neid võimalik üheselt tõlgendada. Nn. pronkssõduri kriis toimus autori hinnangul esimeses ja kriisi ettevalmistavas faasis peamiselt meedia- ja poliitikaväljal. 2007. aasta

kevadadel lisandusid sinna veel ka militaarsuhete ning infotehnoloogiaväli ning sealt edasi ka majandusväli. Seega julgeb autor väita, et kuigi Venemaa ei rakendanud Eesti suhtes oma täielikku infosõja võimekust, sai Eesti siiski kogeda infosõda selle peamistel väljadel ning seda sõda üritas Venemaa võita kasutades komplekselt erinevaid infosõja relvi.

4.3. Ajakirjanduse roll ja usaldusväärsus

Denis McQuail (2000) toob välja, et juba 1947. aastal Ameerikas loodud pressivabaduse komisjon leidis oma uurimuses, et vastutustundlik ajakirjandus peaks andma täieliku, tõepärase, arusaadava ja intelligentse ülevaate päevasündmustest kontekstis, mis avab nende tähenduse. Webster (1995: 104) on pigem seisukohal, et käesoleval sajandil on massimeedia muutunud monopoolseteks kapitalistlikeks ettevõteteks ning selle tulemusena on kadunud ajakirjanduse, kui avaliku sektori kohta usaldusväärse informatsiooni edastaja roll. Seega tekib paratamatult küsimus, kui palju peaksime usaldama tänapäeva ajakirjandust ning kuivõrd me seda mõtleivate ja analüüsivate inimestena üldse teha tohiksime.

Ajakirjandus võib pidada siiski informatsiooni saamise üheks olulisemaks kanaliks. Kuivõrd aga eksperdid ise ajakirjandust üldse usaldavad? See sõltub omakorda sellest, millest sõltub ekspertide jaoks meedia usaldusväärsus.

Joonis 12. *Meedia usaldusväärsuse kriteeriumid.*

Vastustest joonistuvad välja ekspertide jaoks olulised märksõnad ajakirjanduse usaldusväärsuse määratlemisel: allikakriitilisus, faktitäpsus, operatiivsus, intelligentsus, eetilisus ja sõltumatus. Paljud eksperdid viitasid selgitustes, et sageli ei suuda ajakirjandus teha vahet uudisel ja kommentaaril ning see on taunimisväärne.

Paljude ekspertide hinnangul ei ole võimalik siiski anda hinnangut Eesti ajakirjandusele tervikuna, kuna sellel maastikul on väga erineva tasemega ajakirjandust. Kindlasti langetab iga inimene oma otsuse selle kohta, kas ta usaldab üht või teist väljaannet just selle põhjal, milline oma tema enda või talle usaldusväärsete inimeste kogemus seoses antud väljaandega.

- *Ajakirjanduse usaldusväärsus sõltub kõige otsesemalt fakti täpsusest, allika kriitilisusest ja ka operatiivsusest. (A 1)*
- *Intelligentsus ja sõltumatus. Just. Sa pead rääkima, mida sa mõtled ja tegema, mida sa arvad. (B 2)*

Alljärgnevalt toob autor intervjueeritute vastused välja tabelis, mis näitab ära vastajate hinnangud Eesti meedia usaldusväärsusele 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et Eesti meedia ei ole absoluutselt usaldusväärne, ning kümme, et on täiesti usaldusväärne.

Kood	Avalik-õiguslik meedia/ n-ö kvaliteetajakirjandus	Meelelahutusmeedia	Üldine hinnang
A 1	6	4	
A 2			8
B 1	8	1	
B 2			5
B 3			6
C 1			5
C 2			3
C 3			2
C 4	9	3	
C 5			5

Tabel 7. *Eesti meedia usaldusväärsus ekspertide hinnangul.*

Üldise hinnangu lahtrisse on kodeeritud need vastused, kus vastaja ei ole eristanud n-ö kvaliteetmeediat või avalik-õiguslikku meediat ja meelelahutusmeediat. Kvaliteetmeedia mõiste on siinkohal tunnetuslik ning pigem võib selle all antud juhul mõista erinevaid tele- ja raadiokanaleid, trükiväljaandeid ning online meediat, mis ei positsioneer ennast meelelahutuslikuna.

Tabelist 7 on näha, et kui n-ö kvaliteetajakirjanduse hinnang on välja toodud eraldi, on see keskmisest oluliselt kõrgem. Kui aga hinnang on antud Eesti ajakirjanduse usaldusväärsusele tervikuna on ilmselt meelelahutusmeedia hinnangut alla tõmmanud ning üldjoontes jäävad hinnangud keskmiseks või alla selle. Ekspertidid toovad välja, et kuna meedia on kommertslik, on ta ka suhteliselt pinnapealne ja sellega enda usaldusväärsust õõnestav (B 2).

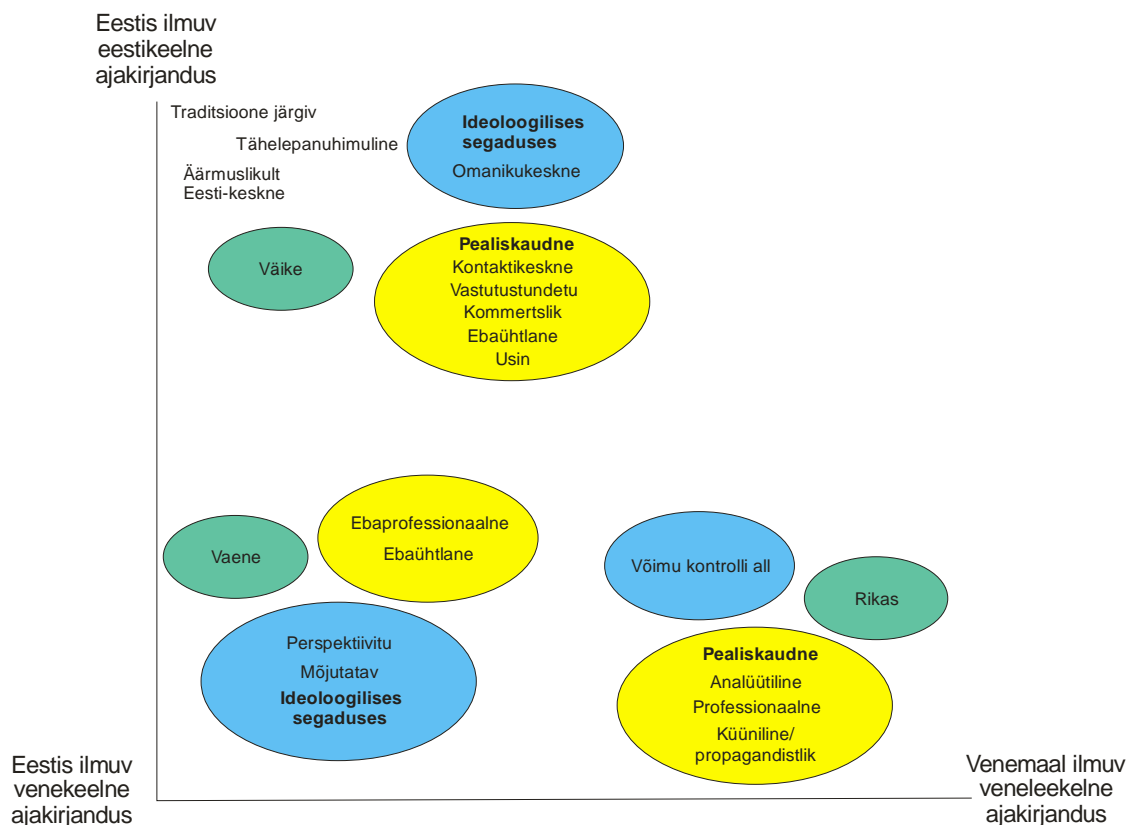
Mõnegi eksperdi pikematest vastusest kajastus, et teistest usaldusväärsemaks peetakse Eesti Rahvusringhäälingu uudiseid ning ajalehti Postimees ja Eesti Päevaleht. Samas on ajakirjandus muutunud tugevalt kommertslikumaks ning meelelahutusekeskseks. Ajakirjanike uudised on sageli kallutatud, kas tulenevalt ärihuvidest või poliitilistest vaadetest. Seega võib tuginedes kommentaaridele öelda, et intervjuueeritud eksperdid jälgivad küll meediat regulaarselt ja peavad seda enda jaoks oluliseks informatsiooniallikaks, kuidas samas ei usalda seda väga. Tuginedes enda või usaldusväärsete isikute kogemusele, jälgitakse ajakirjandust pigem tugeva kriitilise alatooniga, püüdes tabada sealt olulist ning selekteerida välja ebaoluline või väär.

Palju on tehtud erinevaid uuringuid ka selle kohta, kuivõrd Eesti elanikud usaldavad ajakirjandust. Enamasti soovivad inimesed vastata, et nad suhtuvad ajakirjandusse kriitikameelega ning ei usalda seda pimesi. Kui aga vaadata, mida inimesed ise peamisteks infoallikateks peavad, siis on selleks sageli just ajakirjandus. Seega võib olla tegemist soovunelmaga sellest, et ollakse teadlikum ja kriitilisem pakutava informatsiooni ja selle tagamaade osas. Ka enamik intervjuueeritud eksperte usub, et sageli inimesed ei taha seda endale tunnistada, kuid tegelikkuses nad pigem usaldavad ajakirjandust. Arusaadavalt on selles eriti veendunud ajakirjanikud.

- *Kui Eesti elanikelt küsida seda küsimust, siis ta ilmselt ütleks pigem ei. Ma kaldun arvama, et nad pigem usaldavad ajakirjandust. (A 1)*
- *Pigem ikka. Keda siis veel? (A 2)*

Kui käsitleda infosõda Eesti ja Venemaa vahel toimuva sõjana ning tõdeda ühtlasi, et sageli toimub avalikkuse mõjutamine ajakirjandusväljal, siis on oluline analüüsida ka seda, millisena tajuvad Eesti ja Venemaa ajakirjandusvälju intervjuueeritud eksperdid. Et seda teada saada, palusin ma neid omadussõnadega kirjeldada Eestis ilmuvat eesti- ja venekeelset ajakirjandust ning samuti valdavast osa Venemaal ilmuvast venekeelset ajakirjandusest.

Vastustest joonistusid välja kolm omaduste kategooriat. Allaoleval Joonisel 13 on sinistes ringides märksõnad, mis iseloomustavad kirjeldatava ajakirjanduse mõjutatavust, kollastes ringides on märksõnad, mis iseloomustavad ajakirjanduse professionaalsust ning rohelistes ringides olevad märksõnad iseloomustavad ajakirjanduse suurust ja majanduslikku olukorda. Ringidest on jäänud välja märksõnad, mis ei kuulu eelnimetatud kategooriate alla, kuid mis on siiski olulised.

Joonis 13. Ajakirjandust iseloomustavad märksõnad ekspertide hinnangul.

Mõjutatav Eestis ilmuva venekeelse ajakirjanduse kohta tähendab seda, et on mõjutatav nii Eesti erinevate jõudude kui ka Venemaa poolt. Antud tabelis käsitletakse ajakirjandust ning meediat sünonüümidenä ning neid ei kategoriseerita eraldi.

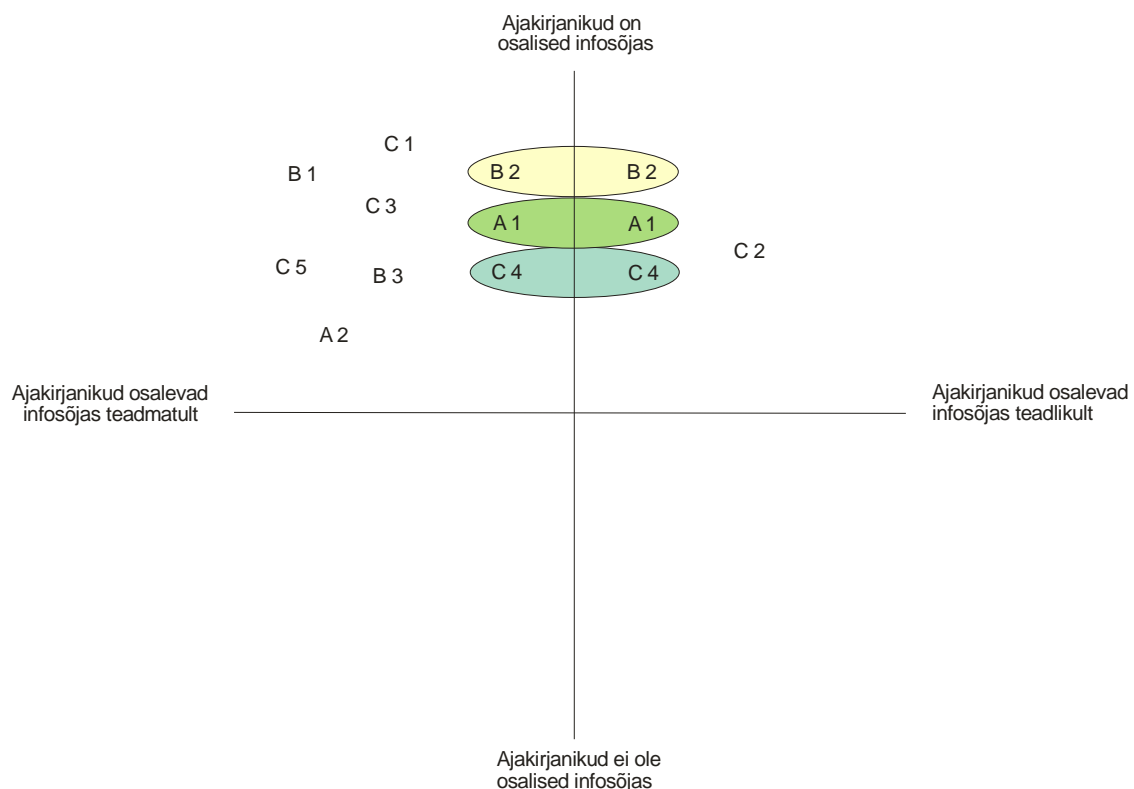
Eesti ajakirjandust tajuvad eksperdid kui meelelahutusele orienteeritud ja peamiselt ärihuvidest lähtuvat, skandaalihimulist, väikest, pealiskaudset ja liiga Eesti uudistele orienteeritud. Ekspertide hinnangud on seega väga kriitilised. Hämmastav on see, et positiivsemaid märksõnu ei too sisse ka ajakirjanikud, mis näitab üldist suhtumist Eesti ajakirjandusse.

Siinset venekeelset ajakirjandust tajutakse vaese, ideoloogilise segaduses oleva ja seega ka mõjutatava, ebaühtlase ning perspektiivituna. Tuuakse välja (C 3), et kui eestikeelse ajakirjanduse tase ei ole kõige parem, siis venekeelse ajakirjanduse tase on sageli alla kriitilist piiri. Ta on liiga väike ja vaene ning sageli tugevalt kallutatud.

Enamik eksperte tõdes, et suur osa Venemaa ajakirjandusest on võimu kontrolli all ning edastab vaid sõnumeid, mis on n-ö heaks kiidetud. Seega positsioneeritakse ajakirjandust riikliku propaganda tööriistana. Samas tuleb tõdeda, et sageli konstrueerib Venemaa ajakirjandus oma lugusid väga professionaalselt. Seda muidugi mitte adekvaatsuse osas. Selleks annab võimaluse omakorda ajaolu, et näiteks võrreldes Eesti ajakirjandusega on sealne meedia majanduslikult palju paremal järjel. On ka neid eksperte, kes jälgivad Venemaa meediat põhjalikumalt ning tulevad välja üldise kallutatuse stambist, väites, et Venemaal ilmub ka väga head analüütilist ajakirjandust, kuid kahjuks ei ole see suurte masside arvamust kujundava jõuga.

4.4. Ajakirjaniku roll infosõjas

Kui vaadata tagasi erinevatele uurimise all olnud küsimustele ning ekspertide vastustele, on selge, et ajakirjandusel on infosõja kontekstis suur ja oluline roll. Ekspertide hinnangul on Eesti elanikud ajakirjanduse poolt mõjutatavad ning enamikul puudub võime ajakirjanduses avaldatu sisu kriitiliselt hinnata. Eesti ajakirjandust ei pea aga paljud eksperdid väga usaldusväärseks, kuna väidavad, et sageli saavad meedia vastutustundest võitu kommertslikud ärihuvid, mis omakorda muudavad ajakirjanduse pealiskaudsemaks ning meelelahutuslikumaks. Seega võib väita, et kuna inimesed usaldavad ajakirjandust, kuid ajakirjandus ei täida oma rolli ühiskonnas vastutustundlikult, võib ta muutuda infosõja kontekstis Eesti ründajate tööriistaks, mille kaudu on võimalik mõjutada võimupositsioonil olivate otsuseid (B 1; C 1).

Joonis 14. Ajakirjanike osalus ning oma rollist teadlikkus infosõjas.

Jooniselt 14 on näha, et eranditult kõik intervjuueeritud eksperdid tunnistasid ajakirjanike osalust infosõjas. Seda tähelepanuväärsem ning hirmu tekitavam on, et üheksal juhul tõdesid eksperdid oma vastuses, et nende hinnangul ei taju ajakirjanikud oma rolli infosõjas. Ekspertide hinnangu on ajakirjanikke mõjutajate poolt võimalik edukalt ära kasutada ning tulenevalt kas küündimatusest või majanduslike kasude tagaajamise tuginast puhutakse üles suured kriisid. Tuuakse (B 1) koguni välja, et ajakirjandus saaks infosõjas mängida suurt ja olulist rolli, kuid seoses omanikuhuvidega on ta muutunud pigem taktikaliseks vahendiks ja ei oma strateegilist tähtsust.

- *Eesti ajakirjandus on väga manipuleeritav. (C 2)*
- *Ta mängib kasuliku idioodi rolli. (C 3)*
- *Nad on pigem infosõja objektid kui subjektid./.../ Neid kasutatakse lihtsalt ära. (B 3)*

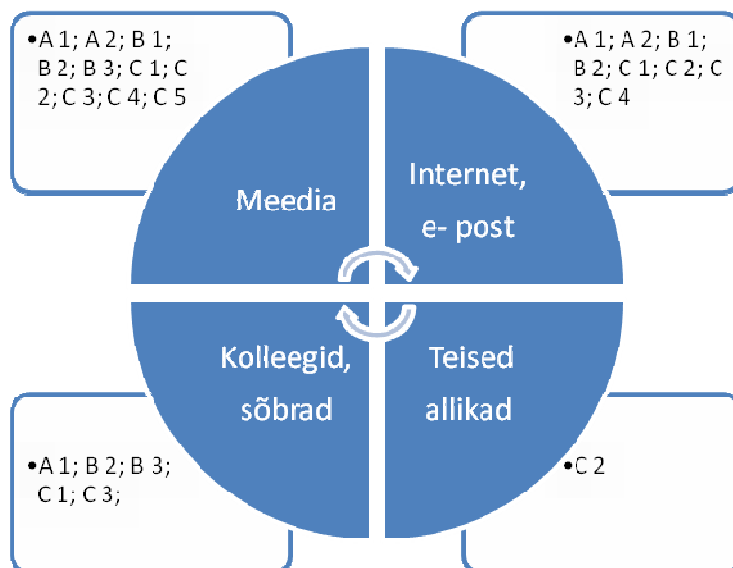
Kohati lähevad ekspertide hinnangud infosõjas ajakirjanduse rolli osas täielikult lahku. Ajakirjanike grupi esindaja (A 2) arvates on ajakirjandus infosõja kõige haavatavam sihtmärk, sest kui vastasel läheb korda hävitada ajakirjanduse sõltumatus, on ülejäänu juba märksa lihtsam. Samas ei tähtsusta mitte kõik eksperdid ajakirjanike rolli infosõjas, väites (B 3) hoopis, et kuna ajakirjandus on nähtav, siis ei ole ta nii oluline. Ohtlikumad on need manipulatsioonikanalid, mis ei ole esmapilgul nähtavad.

Siit järeldab autor, et kui infosõda toimub paljuski meediaväljal, kuid sellel väljal tegutsevad ajakirjanikud ei taju oma rolli selles sõjas, on Eesti riik väga haavatav. Nii reprodutseeritakse ründajale kasulikku informatsiooni, mille Eesti elanikud, tulenevalt ajakirjanduse usaldamisest, omaks võtavad.

4.5. Ekspertide meediatarbimine

Teooria osa analüüsist võib järeldada, et Eestit võib pidada moodsaks infoühiskonnaks. Üha rohkem on neid inimesi, kelle igapäevase elu lahutamatuks osaks on internet ning sellepõhised teenused. See, et meie igapäevane elu on tehtud mugavaks ilma, et peaksime üldse arvuti tagant lahkuma, on omaette risk. Kui Eesti internetiteenuseid pakkuvaid servereid ühel päeval rünnatakse, rünnatakse justkui väga suurt osa elanikkonnast. Ka intervjuude analüüsist tuli välja, et ekspertide hinnangul võib Eestit pidada puhtakujuliseks infoühiskonnaks (B 1). Me ei ela enam ammu sulatud ühiskonnas (C 4) ning just seetõttu on infoühiskonnaga kaasnevaid riske üha tõsisemalt hakatud võtma ka maailma julgeolekus (C 5).

Ekspertid peavad interneti ja sellepõhiseid teenuseid oma igapäevase (töö)elu lahutamatuks osaks.

Joonis 15. Ekspertide peamised informatsioonikanalid.

Jooniselt 15 on näha, et kõik intervjuueeritavad tõid välja meediat, kui nende töö jaoks olulise allika. Ei ole vahet, mis valdkonna eksperdiga on tegemist — ikka nimetatakse peamiste informatsiooniallikatena meediat ja erinevaid internetipõhiseid teenuseid. Sellest lähtuvalt peaks ka usaldus meedia vastu olema suhteliselt kõrge, kuid enamasti see nii ei ole. Seda väidet analüüsib ekspertide vaatenurgast põhjalikumalt eelnev peatükk (vt. Ajakirjanduse roll ja usaldusväarsus, lk 97-102). Teine variant on see, et meediat jälgitakse kui n-ö kohustuslikku elementi, mis määrab väga paljude inimeste arvamuse ühest või teisest teemast, kuid eksperdid ise jälgivad meediat analüütiliselt ja kriitiliselt.

Sageli loetakse, vaadatakse või kuulatakse erinevaid ajakirjandusväljaandeid läbi interneti. Tihti jälgitakse kajastatud meediaülevaadete kaudu, kuna ekspertide aeg on limiteeritud ning ise ei jõua kõiki kanaleid/väljaandeid jälgida. Selline eelvalikute kasutamine on kahtlemata mugav, kuid tuleb arvestada, et eelvaliku puhul võib tegemist olla kellegi subjektiivse valikuga, mis on tehtud selle baasil, mis tundus valijale oluline. Ühe või teise teema olulisus sõltub aga paljuski valiku tegija enda taustsüsteemist ning valikust võivad välja jääda teemad, mida märksõnapõhine otsing valikusse ei paneks, kuid mis on ometi olulised.

- *Meedia on paratamatult see esmane allikas./.../ Meediatarbimise mõttes on see info hulk, mida peaks läbi töötama, nii suur, et seetõttu olengi jäänud meediamonitooringu ja kokkuvõtete juurde. (C 5)*
- *Tegelikult on oluline eelvalik, sest maailmas on liiga palju infot ja pead usaldama seda, mida valivad teised välja. (B 2)*

Kui meedia on olulisemaid informatsiooni allikaid ning meediatarbimine omakorda on suuresti internetipõhine, siis võib eeldada, et suur osa ekspertidele olulisest informatsioonist on seotud interneti tõrgeteta toimimisega. Kui lähtuda väitest, et kübersõda või –rünnakud on üks osa infosõjast ning nende rünnakute tagajärjel on interneti kasutamine halvatud, siis halvab infosõda oluliselt ekspertide tööd.

- *See tooks kaasa mingite probleemide kuhjumise, töö aeglustumise, isegi pidurdumise. Sisuliselt kaoks ära töö võimalus. (B 1)*
- *See mõistmine, et mis meid ümbritsevas keskkonnas toimub ja millised peaksid olema minu sammud sellest tulenevalt, see on häiritud ja halvatud. Pimedus valitseks. (C 5)*
- *Töö muutuks hoopis rohkem kuulujutupõhiseks. (A 2)*

Ajakirjanike esindaja väidet selle kohta, et töö muutuks kuulujutupõhisemaks, võib laiendada ühiskonnale tervikuna. Kui inimene lõigatakse ära oma traditsioonilisest infokanalitest, asub ta otsima alternatiive. Ühe alternatiivina kasutatakse informatsiooni saamiseks kindlasti kuulujutte. Nii võivad alguse saada laiaulatuslikud väärinformatsiooni vood.

Praktikute puhul on täheldada, et tõenäoliselt tulenevalt nende igapäevastest tööülesannetest ollakse kursis ka alternatiivsete kanalite võimalustega. Suuresti tuleneb see asjaolust, et riigisektori võtmeasutused, kust pärinevad ka intervjuueeritud praktikute grupi esindajad, on keskmisest kordades paremini varustatud erinevate tagavarasüsteemidega, mis võetakse kasutusele juhul, kui mõni n-ö traditsioonilistest kanalitest peaks töökorrast välja langema. Nii väitsid praktikud, et kui häiritud on vaid internetiühendus, kuid mobiiltelefoni levi toimib, ei ole asi veel väga hull ning kõik vajalik saab, küll komplitseeritumalt, kuid siiski tehtud.

- *Tekiks ilmselt mingeid väikseid tagasilööke. Tekiksid alternatiivid. (C 4)*
- *Kui mobiilside oleks olemas, siis saaks hakkama./.../Pärsitud on töö kindlasti, aga on võimalik ka ilma selleta. (C 3)*

Kriisisituatsioonist muutub informatsioon ning eelkõige selle kiirus veelgi olulisemaks. Seega võib kompleksne infosõda, kuhu on kaasatud nii küberrünnakud kui avalikkuse psühholoogiline mõjutamine, olla raskete tagajärgedega. Küberrünnakutega lõigatakse ametnikud ära traditsioonilistest kommunikatsioonikanalitest ning samaaegselt

suunatakse meediasse omapoolseid manipuleerivaid ning avalikku arvamust soovitud suunas mõjutavaid sõnumeid.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Eelnevast tööst on näha, et teoreetikute ning empiirilises osas intervjueeritute hinnangutes on nii kokkupuutekohti kui ka erinevusi. Alljärgnevalt toob autor välja töö põhijäreldused, analüüsides ja võrreldes uurimisküsimustepõhiselt ekspertide hinnangute sarnasusi ning erinevusi ja seoseid töö teoreetilise osaga, tuues sisse ka omapoolsed hinnangud.

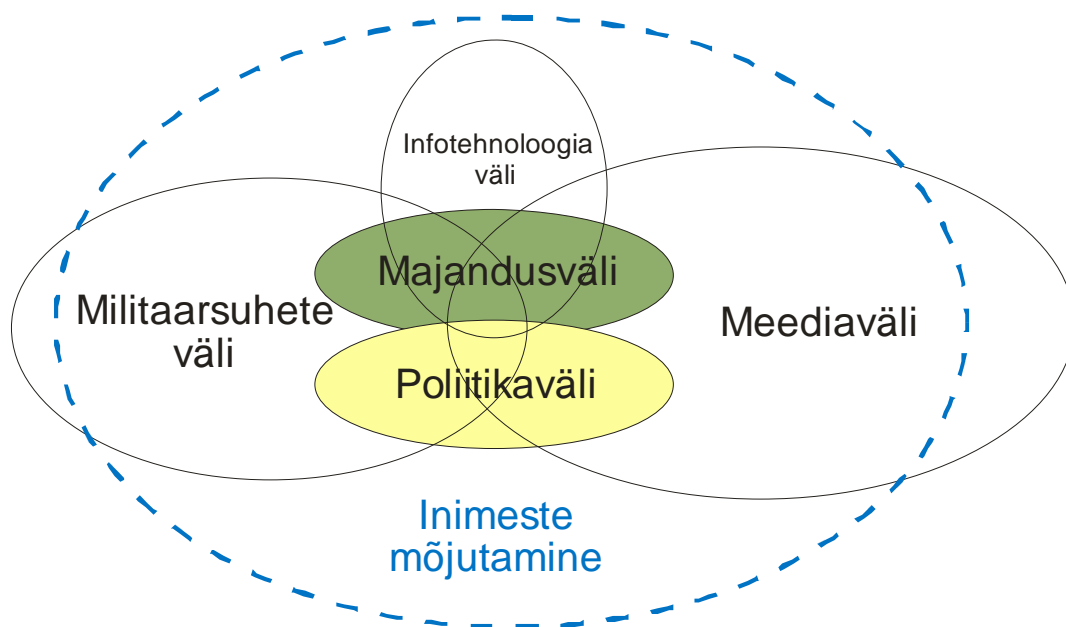
- **Millisena konstrueerivad Eesti eksperdid infosõja olemust?**

Infosõja kui mõiste käsitlemisel joonistub nii teoreetilisest kui ka empiirilisest osast välja ideoloogiline segadus. Teoreetikud lähtuvad sageli infosõda defineerides sellest, milline on autori enda uurimisvaldkond. Peamiselt võib infosõja definitsioonid jagada kahte suuremasse gruppi. Esimese lähenemise kohaselt kasutatakse infosõjas klassikalisele sõjale kohast relvastust ning informatsiooni saamine või enda info kaitsmine on selles sõjas eesmärk. Antud töö kontekstis käsitletakse sellist lähenemist pigem informatsiooniajastu sõjana. Infosõjaks peetakse tegevust, kus informatsioon on relvaks, millega vastast rünnatakse ning ennast kaitstakse. Kui teoreetikud tõid infosõja definitsioonides väga tugevalt sisse informatsiooniajastu sõja dimensiooni, siis eksperdid vaatavad seda rohkem kommunikatsioonipõhise ja psühholoogilise tegevusena.

Ka Eestis on infosõja mõiste erinevaid tõlgendusi. Mõistega seotud tähenduste paljusus pärsib autori hinnangul infosõjateemalisi laiemaid diskussioone ühiskonnas, kuna räägitakse erinevatest asjadest. Eesti on väike riik ning veel vähem on neid, kes tulenevalt oma töövaldkonnast antud teemaga otsesemat kokkupuudet omavad. Seega ei tohiks võimupositsioonil olevatel inimestel olla raske neid kokku kutsuda, et ühise diskussiooni tulemusena vähemalt mõistes ja selle kasutamises kokku leppida. Vastasel juhul jääb ka Eesti avalikkus segadusse, millest infosõja mõistet kasutades täpselt räägitakse.

Infosõda käsitletakse antud töös kui kompleksset ja mitmetahulist mõistet, mille aluseks võivad olla nii kommunikatsiooni-, sõjandus-, infotehnoloogia-, ideoloogia- ning rahvuslusteteooriad ja psühholoogia. Töö teoreetilise osa keskseks teljeks on Pierre Bourdieu (2003) võimuvälja käsitus. Sellest lähtudes võib väita, et infosõda toimub laiemas mõistes võimuväljal, mis omakorda tähendab Bourdieu (2003) käsitluse kohaselt, et ta toimub kõikidel väljadel, kuna võimuväli koosneb paljudest teistest väljadest.

Väljade kodeerimise tabeli (vt. LISA 3) põhjal võib väita, et intervjueeritute hinnangul toimub infosõda peamiselt nendel väljadel, mis said ära toodud ka töö teoreetilises osas (vt Välja teooriast lähtuv infosõja käsitus, lk 20). Siiski ei ole need kaks joonist identsed, kuna eksperdid lisasid teooria osas toodud infosõja väljade joonisele veel majandusvälja. Samas ei leidnud eraldi äramärkimist tsiviilsuhete väli, mis on võib-olla liiga laialivalguv, et seda konkreetselt välja tuua. Ekspertide vastuste analüüsi tulemusena võib väita, et infosõda toimub Joonisel 16 näidatud väljadel. Välja suurusega üritab autor hinnanguliselt näidata ühe või teise välja osakaalu toetudes tabelis äratoodud väljadele.

Joonis 16. Infosõja väljad ekspertide hinnangul.

Bourdieu väidab, et võimuväljal üritavad eri liikide kapitali valdajad panna paika omavahelisi jõujooni ning saavutada kontrolli võimuvälja ja seeläbi ka teiste väljade üle. Võimuvälja ei tohiks siinkohal samastada poliitikaväljaga, kuna välja teooria käsitle kohaselt võivad võimupositsioonil olla erinevat liiki sümboolse kapitali valdajad, kes tegutsevad erinevatel väljadel ning kelle käitumise, hinnangute või tegevuste mõjutamine võib olla vajalik infosõja osalistele. Seetõttu toimub infosõda peamiselt võimuväljal domineerimise nimel.

Erinevad võimuvälja osad on siiski omavahel tihedalt seotud ning neid ümbritseb omakorda inimeste mõjutamine, mis on seotud kõikide väljadega, millel infosõda peetakse. Kuna erinevad väljad on omavahel tihedalt seotud, siis on seda ka erinevaid välju iseloomustavad mõisted.

Nii teoreetikute kui ekspertide hinnangul on infosõjal selge puutumus teiste sageli infosõjaks peetavate mõistetega, nagu kübersõda ning propaganda. Infosõda peetakse neist kolmest kõige laiemaks mõisteks ning ülejäänud kaks on sageli selle osad. Täpsema määratluse korral tõdevad eksperdid, et kattuvus propaganda ja infosõja vahel on koguni nii suur, et nende vahele võiks asetada võrdusmärgi. Autor ei ole siiski selle seisukohaga nõus, kuna infosõda koosneb mitmetest erinevatest valdkondadest, millest propaganda on vaid üks. Võrdusmärk tähendaks, et tegemist on sünonüümidega ning see kitsendaks oluliselt infosõja mõistet. Samas on autor nõus, et tänapäeval kasutatakse propagandat peaaegu alati infosõja ühe osana ning eraldiseisvaid propagandarünnakuid esineb pigem harva.

Sageli levitatakse propagandat meediaväljal. Nii kasutavad peamiselt teistel väljadel olijad meediavälja kui vahendit, konstrueerimaks „publiku“ jaoks soovitatavat reaalsust. Pikemaajalise tulemuse saavutamiseks tuleb kasutada ka pikemaajalisi meetodeid. Nii kuulub infosõja relvastusse näiteks ründajale sobiliku ideoloogia konstrueerimine. Selleks rõhutakse sageli inimese rahvustundele kui ühele suurele minapildi osale, manipuleeritakse tema emotsioonidega ning tekitatakse vastandus Meie ja Teie.

Meediavälja kaudu saab selline mõjutustegevus toimuda eeldusel, et ajakirjandusel on inimeste arvamuse kujundamisel oluline roll. Eelkõige seetõttu, et enamasti puudub inimesel võimalus saada informatsiooni otseallikast ning ollakse positsioonis, kus peab usaldama sekundaarset infot ehk antud juhul ajakirjanduses olevat informatsiooni. Ajakirjanduses ilmunud suudavad kriitiliselt suhtuda need, kel parem ülevaade sellest, kui palju on ajakirjandusel võimalik loo tonaalsust ning isegi sisu muuta, või kellel on võimalik saada infot ka teistest allikatest ja seetõttu oskavad ajakirjanduses avaldatu kahtluse alla seada.

Meediavälja on omakorda võimalik mõjutada infotehnoloogiavälja kaudu ehk näiteks küberrünnakutega. Teoreetikud ning eksperdid on seisukohal, et küberrünnakuid võib pidada üheks infosõja arsenalis kuuluvatest relvadest, kuid neid võib esineda ka iseseisvalt. Viimasel juhul on enamasti tegemist kas majandusliku kasu või enese proovilepaneku eesmärgil toimepandud rünnakutega, kuid need ei kuulu antud töös täiendava vaatluse alla. Enamik eksperte tunnistab, et paljuski jälgivad nad ajakirjandusväljaandeid interneti kaudu või kasutavad interneti teel kättesaadavaid meediaülevaateid. *Online*-meedia suurt jälgitavust laiema avalikkuse hulgas tõestavad ka erinevad uuringud. Nii toob näiteks TNS Emori uuring välja, et Eesti veebilehtede külastatavuselt on postimees.ee neljandal, ohtuleht.ee seitsmendal ning epl.ee vastavalt pingereas üheksandal kohal (TNSMetrix...2009). See kõik annab tunnistust, et inimeste arvamuse kujundamine ajakirjandusvälja kaudu on väga mõjutatav. Inimene lõigatakse ära harjumuspärastest infokanalitest ning sobiliku informatsiooniga uputatakse üle toimivad kanalid, mis ründajale paremini sobivad. Analooget olukorda sai Eesti kogeda 2007. aasta kevadel, kui paljude riigiasutuste kui esmase infoallika ning *online*-uudisteportaalide kui vahendaja veebilehtede töö oli küberrünnakute tõttu halvatud. Oma sõnumid kanaliseerisid vastased televisiooni, mille kaudu üritati Eesti inimesi psühholoogiliselt mõjutada mõtlema ründajate soovitud raamides.

Kõigi kolme grupi eksperdid on seisukohal, et avalikkuse ning ühiskonna võtmeisikute psühholoogiline mõjutamine on keskne infosõja tegevus. See tegevus on üha enam

kandumas militaarsuhte väljalt, ehk riigikaitsega otseselt seotud inimeste mõjutamisest, teistele infosõja väljadele. Tegemist on põhimõttelise nihkega sõjapidamises tervikuna. Üha rohkem on põhjust rääkida sõjategevusest tsiviilisikute kontekstis ning üha vähem räägitakse n-ö klassikalisest sõjapidamisest. Seega on ühiskond SunTzu teooria kohaselt jõudnud ülima sõjani, kus eesmärgi saavutamiseks ei ole vaja valada ühtegi piiska sõdurite verd ning võidu määrab ära inimeste arvamuste, hoiakute ja otsuste mõjutamine.

Seega taandub tegevus inimeste emotsioonide mõjutamisele, milleks on erinevaid võimalusi. Üheks tugevamaks ühiskonnas võimalikku resonantsi tekitavaks jõuks on rahvustluse pinnalt tekkinud või tekitatud konfliktid. Ka erinevate gruppide eksperdid tõdesid, et rahvustepõhised pinged on infosõjas väga edukalt (ära)kasutatavad, sest rõhutakse inimese ühele suurimale minapildi osale. Selle pinnalt järeleandmisi tehes või oma väärtushinnanguid üle vaadates, peab inimene vähemalt esialgu minema vastuollu iseendaga ning enamikule on see vastuvõetamatu.

Nii, nagu infosõjas on kasutatavad väga erinevad tehnikad, on võimalik neid omakorda rakendada väga erinevate vastaste suhtes. Intervjuudest joonistus siiski selgelt välja, et peamiselt räägitakse infosõjast riikidevahelise sõja ehk *state actorite* või suurt mõjuvõimu omavate gruppide ehk *non state actorite* kontekstis. Samas ei välista praktikud ja ajakirjanikud infosõja võimalikkust ka ettevõtete või üksikisikute vahel. Ekspertide infosõja osapoolte käsitlustest, ei tule selgelt välja, kust jookseb piir üksikisikute tasandil toimuva infosõja või näiteks laimu vahel.

Autori hinnangul annab aluse tegevust infosõjaks nimetada neli lähtekohta: kasutatakse rohkem kui ühte infosõja arsenalit kuuluvat „relva“; tegevus on selgelt eesmärgistatud; planeeritud ning keegi peab sellest tegevusest kasu saama. Kuna infosõja eesmärk ei saa olla lihtsalt uue mõiste kasutuselevõtt, lähtub eelnev põhimõttest, et kui kasutatakse vaid ühte infosõja tegevustest, võibki seda nimetada vastavalt propagandaks, küberrünnakuks vms ning puudub vajadus nimetada seda infosõjaks. Infosõja relvade nimistu ei ole kindlalt piiritletud, kuid infosõjast peaks rääkima kui komplekssest tegevusest. Kuna infosõja tulemusena soovitakse alati läbi erinevate tegevuste saavutada mingit eesmärki,

siis ei saa välistamismeetodist lähtudes eesmärgita tegevust pidada infosõjaks. Lisaks sellele eeldab infosõda mingitki planeerimistegevust, sest vastasel juhul on tegemist hetkeemotsiooni ning koordineerimatu rünnakuga, mis ei ole ajendatud kasu saaja poolt.

Analüüsides infosõja osapooli käsitlevaid teoreetilisi tekste ning ekspertide hinnanguid, on selge, et enamasti räägitakse infosõjast riikidevahelise sõja kontekstis. Käsitledes infosõja ja klassikalise sõja ühisosa, võib tõdeda, et kuigi infosõja definitsioonides ei toonud paljud eksperdid välja, et infosõjast räägitakse klassikalise sõja kontekstis, selgub see siiski infosõja algusaega uuriva küsimuse vastustest. See ei anna siiski alust väita, et eksperdid käsitlevad infosõda vaid klassikalise sõjaga seonduvana, kuna tuuakse välja ka teistsuguseid seisukohti. Pigem näitab see veel kord, et tegemist on põhjalikult läbi analüüsimate valdkonnaga, mistõttu on seda ka raske positsioneerida.

Ekspertide hinnangul on Eesti ka praegu infosõjas ning pigem ei ole võimalik prognoosida selle lõppu. Intervjueeritute vastustest joonistub välja, et infosõjast räägitakse enamasti kui Eesti ja Venemaa vahel toimuva sõja kontekstis. See võib autori hinnangul olla ohtlik kitsendus, mis võib muuta Eesti pimedaks teiste võimalike infosõja kontekstis ohtlike riikide või gruppide suhtes. Autori hinnangul on see ka võimalik märk laiapinnalise infosõja alase strateegia puudumisest ning erinevate ohuallikate kaardistamata jätmisest.

Samas ei saa välistada ka Venemaa-poolset klassikalist sõda Eesti vastu, kuid selle tõenäosust hinnatakse madalamaks. Ühtviisi ohtlikud on aga mõlemad, kuna risk kaotada poliitiline sõltumatus ning seeläbi sisuliselt kontroll Eesti Vabariigi üle, on nii infosõja kui ka klassikalise sõja puhul olemas. Osade ekspertide hinnangul võivad infosõja tagajärjed olla isegi raskemad, kuna need võivad kesta pikemalt. Lähtudes sellest, et mõlemad sõjapidamise vormid on meile ohtlikud, kuid infosõda peetakse oluliselt tõenäolisemaks, on Eestil piisavalt põhjust sellealase võimekuse arendamiseks.

Klassikalise ja infosõja omavahelise suhestumise juures on autorile huvipakkuvaks asjaoluks, et eksperdid käsitlevad teiste riikide poolset sõjalist abi vaid klassikalise sõja

kontekstis. Ükski ekspertidest ei näinud võimalust või vähemalt ei toonud seda otseselt välja, et tänapäeval, kus infosõda on igapäevane nähtus, võiksid riigid üksteisele ka selles osas appi tulla. Kindlasti vajaks Eesti näiteks ameeriklaste teadmisi sellest, kuidas Venemaa infosõja rünnakutele vastu astuda ning enda kompetentsi suurendada. Kui sellekohased koolitused on isegi riigikaitse sektoris toimunud, siis ei ole see kindlasti piisav, kuna nii teoreetiline kui praktiline osa on tõestanud, et infosõjas on sihtmärkideks sageli tsiviilisikud mitte militaarsektor.

Infosõjast rääkides oleks rahvusvahelise õiguse seisukohast vaja analüüsida, mida sõja mõiste kasutamine infosõja terminoloogias endaga kaasa tuua võib. Lisaks sellele tekib küsimus, kas isikute või äriettevõtete vahel toimuva määratlemiseks on samuti sobilik kasutada sõja terminit. Selle üle arutlevad ka eksperdid, kuid ei kiirusta siiski sõja mõiste kasutamist sõnas „infosõda“ ka otseselt maha laitma. Autor hoidub teadlikult sõja mõiste sissetoomise tulemuste õiguslikust analüüsist, kuid tõdeb, et antud töö kontekstis võib sõja mõiste kasutamist käsitleda provokatsioonina iseenesest, kuna sõja mõiste on väga tugeva emotsionaalse laenguga ning seeläbi võidakse mõjutada avalikku teadvust. Loodetavasti saame lähitulevikus näha sellekohaseid analüüse õigusteaduse ning sõjanduse vallas pädevatelt inimestelt.

- **Milline on Eesti senine kogemus ja roll infosõjas?**

Ekspertide väitel võib Eesti infosõtta sattumisest rääkida seoses erinevate ajaloosündmuste ja klassikalise sõjalise ohuga. Osa praktikute hinnangul saab Eesti-vastasest infosõjast rääkida juba alates II maailmasõjast. Valdav enamus hindab aktiivsemat infosõdade algust siiski 20. sajandi lõppu ning eriti 21. sajandi algusesse, mis on otseselt seotud ka Vladimir Putini Venemaa presidendiametisse asumisega. Seega peaks ajalisest määratlusest lähtudes Eestil kogemuste pagasit juba olema. Reaalselt tundub intervjuude põhjal siiski praktilist kogemust olevat suhteliselt vähe. Viimased aastad on pronkssõduri kriisi kontekstis seega olnud õpetlikud. Jälgides laiemalt maailmas toimivat, ei ole Eesti siinkohal erandlik, kuna enamasti ongi nii, et praktilised

kogemused tulevad enne teoreetilisi teadmisi ning eriti just valdkonna analüüsi. Seda on selgelt tunda ka Eesti puhul.

Eksperdid tajuvad Eesti rolli infosõjas pigem passiivsena ning nende hinnangul on Eesti enamasti rünnatava, mitte ründaja rollis. Selline positsioneerimine võib autori hinnangul pärssida Eesti infosõjalaase võimekuse suurendamist, kuna ei tajuta enda aktiivset osalust selles sõjas. Eksperdid toovad sisse kilpkonna metafoori, mille kohaselt peaks kilp Eestit löökide eest kaitsma ning piisab sellest, kui pea vaid õigel ajal sisse tõmmata ja oodata, kuni oht möödub. Samas julgen kahelda, kas Eesti peaks ennast automaatselt asetama vaid passiivsesse kaitsepositsiooni, võtmata ette mingeid vastumeetmeid. Riigi arengu seisukohast oleks autori hinnangul otstarbekam võtta pea metafoorse kilbi alt välja, vaadata rahuajal, mida ja kuidas teevad Eestist infosõja valdkonnas kogenenumad riigid ning siis seda oma võimaluste piires vähemalt aktiivse kaitsestrateegiana ka ise tegema. Nii võib metafoorselt saada kaitseasendid kilpkonnast ennast vähemalt aktiivselt ja julgelt kaitsev ja sedasama kilpi kui traditsioonilist kaitset kasutav tegutseja. Üks esimesi peatõstmisi selles vallas oli autori hinnangul kas või küberrünnakute tõrjumine 2007. aasta aprillis, mis andis kokkuvõttes positiivse tulemuse.

Teiseks takistavaks asjaoluks on see, et paljude ekspertide hinnangul ei ole infosõda euroopalike väärtustega riigile kohane. See omakorda justkui välistaks sellepõhised riiklikud strateegiad ning plaanid. Autori hinnangul peaks Eesti saama lahti valehäbist, et infosõda on midagi üdini negatiivset ning demokraatlikule riigile ei ole kohane selle valdkonnaga tegelemine. Kui ründeplaanide eetilisus väärib tõepoolest pikemat diskussiooni, siis kaitsetaktikaga mittetegelemine seab riigi ohtlikusse olukorda. Muidu ei peaks Eesti arendama ka klassikalist riigikaitset, kuna klassikalisel sõjal on negatiivne ja sageli isegi jõhker alatoon. Siinkohal tuleb kindlasti tajuda õhkõrna piiri lubatu ja lubamatu vahel. Niipea, kui Eesti võimaldab ülejäänud Euroopal ennast infosõjalaaste ebaeetiliste tegevuste tõttu paigutada samasse kategooriasse Venemaaga, oleme selles sõjas autori hinnangul lootusetu kaotaja rollis ning ennast sellelt positsioonilt legitimeerida saab olema üliraske, kui mitte võimatu.

Rääkides Eesti infosõja kogemustest, toovad eksperdid viimase aja näitena nn. pronkssõduri sündmused, mis kulmineerusid 2007. aasta kevadel. Võib öelda, et 2007. aasta kevadel sai Eesti riik kalli, kuid omamoodi hea õppetunni. Pille Petersoo toob raamatus „Monumentaalne konflikt“ (2008) välja, et need sündmused tulid vaatamata eelnevatele ohumärkidele paljud jaoks siiski ootamatult. Marek Tamm ning Saale Halla väidavad samas teoses, et avalikus ruumis tehtavad ümberkorraldused, milleks kuju teisaldamist kindlasti võib pidada, avaldavad kollektiivsele identiteedile vahetut mõju (Petersoo ja Tamm 2009).

Pronkssõduriga seotud sündmused tõestavad autori hinnangul edukalt kuivõrd on infosõjas kasutatavad ideoloogiad, mis antud juhul väljendusid ajaloosündmuste tõlgenduste erinevas käsitluses või isegi konstruksioonis. Sõda käsitlused on tihtipeale väga tugevad narratiivid ning ka nende mõju sihtrühmale on suur. Väljateooriast lähtudes omistati autori hinnangul kultuuriväljale taandunud kujule varasemast laiemale sihtrühmale ning suurem sümboliline väärtus ning tõsteti kuju uuesti poliitika- ja võimuväljale.

Kui vaadata ajalukku, siis on sõdur seal juba pikalt seisnud, kuid konflikt selle ümber hakkas tekkima alles käesoleval sajandil. Kommunikatsioonikonsultant ja varasemalt Siseministeeriumis sisejulgeoleku vallas töötanud Hannes Kont (2007) on oma arvamuse artiklis öelnud, et Venemaal oli selle kriisi tekitamiseks kolm põhjust. Esiteks, lõhestada Eesti ühiskonda sisemiselt, kutsudes esile radikaliseerumise protsessi korraga nii eestlaste kui ka vene keelt kõnelevate inimeste seas. Teiseks, konsolideerida venekeelne osa Eesti ühiskonnast ja muuta see lojaalseks Vene Föderatsiooni pikaajalistele eesmärkidele. Kolmandaks, rikkuda Eesti valitsuse mainet meie Euroopa Liidu ja NATO liitlaste ees ning nõrgestada nende motivatsiooni meie edaspidiseks toetamiseks. Kõikide nende eesmärkide täitmisel oli oluline roll kommunikatsioonil. Autori hinnangul õnnestuti suuremal või vähemal määral, lühi- või pikaajaliselt kõikide nende eesmärkide täitmisel.

Kui analüüsida ekspertide hinnanguid selle infosõja võitjate ja kaotajate osas, on näha, et puudub ühtne lähenemine. Võitjaid nähakse nii Eesti kui Venemaa poolel. Kõige suuremaks kaotajaks peetakse Eesti ühiskonda tervikuna, kuna tekkis senisest suurem polariseerumine eestlaste ja siinsete vene keel rääkivate elanike vahel. See on huvitav ja asjakohane tähelepanek, mille tõi välja üks intervjueeritustest, et polariseerumine toimus hoopis keelegruppide põhiselt ning tingliku eestlaste vastasleeri ei moodustanud mitte ainult vene rahvusest inimesed vaid venekeelne elanikkond laiemas mõistes. Autori hinnangul on selle kriisi kaotused püsivamad kui võidud.

Pronkssõduriga seonduvad sündmused annavad kindlasti materjali veel paljudele uurimustele. Antud töös käsitletakse seda kui ühte viimase aja infosõja näidet, mis on Eestis infosõja temaatika muutnud kindlasti aktuaalsemaks, kuid autor ei pretendeeri selle konkreetse kriisi süvaanalüüsile.

- **Millisena tajuvad eksperdid Eesti riigi tegevusi infosõjas?**

Teoreetilisest osast nähtus, et paljude teoreetikute hinnangul on infosõda valdkond, millesse suurriigid juba aastaid investeerivad ja mida põhjalikult uuritakse. Vaadates intervjueeritud ekspertide hinnanguid Eesti infosõjalaase võimekuse kohta, võib väita, et enamasti ollakse üsna kriitilised.

Paljud eksperdid tõid välja, et Eesti ei suuda pidada infosõda suurte vastastega samaväärsete vahenditega tulenevalt Eesti riigi väiksusest. Mõneti võib selle väitega nõustuda, kuna infosõda on paljuskki mõtete ja emotsioonide mõjutamise sõda, mille üheks suurimaks väärtuseks võib pidada tarku, analüütilisi ja spetsiifiliselt sellise sõja pidamiseks koolitatud inimesi. Neid võiks Eestis alati rohkem olla.

Tulenevalt esimesest põhjusest toovad eksperdid välja ka järgmise ning väidavad, et kuna Eesti kohta omatakse välisriikides liiga vähe informatsiooni, ei osata kallutatud ja adekvaatsel infol vahet teha. Eesti riigi poolsete sõnumite mõjulepääsu hinnatakse pigem

tagasihoidlikuks eelkõige seetõttu, et vaevu suudetakse mõjutada siinset eestikeelset elanikkonda, rääkimata Eesti venekeelsest elanikkonnast ning välisriikidest. Põhjusena toovad näiteks praktikud välja Eesti meedia väheste mõju ja väiksuse, mis jääb arvamuse kujundamisel alla kriitilise massi väikseks. Autor ei sea neid seisukohti automaatselt kahtluse alla, kuid eelnevast lähtudes võib väita, et Eesti taandatakse infosõjas passiivsesse rolli, vastutus seatakse pigem ajakirjandusele ning ekspertide põhjendusi meie väidetava nõrga positsiooni kohta võib pidada mõnevõrra eneseõigustuseks, millega üritatakse selgitada või põhjendada tegevusetust.

Autor nõustub ekspertide väitega, et kui näiteks välismaalastel puudub adekvaatne informatsioon Eesti kohta, on paljud manipuleeritavad ebaadekvaatse infoga. Siit tekib siiski omakorda uus küsimus. Miks on Eesti positsioonis, kus riigi kohta tervikuna ning erinevate riigi seisukohast oluliste teemade kohta ei oma välisriikide poliitikud, ajakirjanikud ning näiteks kultuurivaldkonna inimesed piisavalt informatsiooni, et selle pinnalt järeldusi teha? Autori hinnangul on see laiemalt riigi kommunikatsiooni küsimus ning toetudes ekspertide väitele meie sellekohase nõrkuse osas, julgen väita, et arenguruumi on veel palju. Kahjuks sõltub see oluliselt ka võimupositsioonil olijate isikuomadustest. Siinkohal võib heaks näiteks pidada kadunud president Lennart Meri, kes oli ka välisriikide jaoks Eesti positiivseks visiitkaardiks ning oluliseks informatsiooniallikaks.

Tulles tagasi Eesti infosõja alase võimekuse juurde võib väita, et teistest kriitilisemalt on selles osas meelestatud analüütikud ja konsultandid. Infosõja välju kirjeldavatelt joonistelt oli näha, et inimeste mõjutamist võib pidada infosõja keskseks tegevuseks. Eksperdid toovad aga välja, et laiem avalikkus ei taju enamasti, kui teda vastaspoolelt psühholoogiliselt mõjutada üritatakse ning on seega sõnumitele vastuvõtlikum, kuna ei tunnetata ohtu. Seega on Eesti elanikud propagandaga mõjutatavad ning riiklikul tasemel tuleks seega analüüsida, kas ja kuidas on selle mõju võimalik vähendada.

Teooria osa põhjal võib väita, et infosõda toimub võimuväljal domineeriva positsiooni saavutamiseks. See omakorda tähendab, et võimupositsiooni üritatakse saavutada väga

erinevatel väljadel. Seega on infosõjas riigi võimupositsioonil olijate tegevused, teadmised või tegemata jätmised üliolulised. Samas on eksperdid just riigisektori tegevuste või tegemata jätmiste osas ülimalt napisõnalised, laskumata detailidesse ning pikematesse kirjeldustesse või analüüsidesse. Autori hinnangul on sellel kaks võimalikku põhjust: esiteks on Eesti küll arenenud ja tänaseks võimekam, kui see esmapilgul paistab, kuid julgeolekukaalutlustel ei saa sellest pikemalt rääkida; teiseks, et on Eesti infosõja mõistes pigem lapsekingades ning võimekusest ei ole väga rääkida. Autor peab kõige tõenäolisemaks kahe eelneva versiooni sümbioosi. Eesti on võrreldes suurte riikidega küll infosõdade valdkonnas väheste kogemuste tõttu kohati nõrgem, kuid õppimisvõimelise riigina on vähestest kogemustest tehtud siiski omad järeldused ning Eestil on ka tugevad küljed, millest lihtsalt ei ole mõistlik riigi julgeoleku huvides avalikult rääkida.

Osa praktikuid on võimekuse küsimuses kaitsepositsioonil ning ilmselgelt teistest gruppidest lootusrikkamad. Nende hinnangul sõltub riigi infosõjaalane kaitsevõime eelkõige sellest, kas inimesed usaldavad oma riigijuhte ja ametnikke. Nende hinnangul võib Eesti sellekohast kaitsevõimet pidada piisavaks. Autor hinnangul on riigi kaitsevõime taandamine peamiselt vaid elanike usaldusele riigi suhtes väga ohtlik, kuna selline lähenemine viitab pigem nõukogudelikule arusaamale võimupositsioonil olevate inimeste ilmeksimatusest ja nende autoritaarsest võimust, mis ei ole demokraatlikule õigusriigile kohane. Siinkohal tasub mõelda kas või Eesti sõjata alistumisele 1939. aastal ning sellele, kas ajaloosündmused oleksid võinud lõppeda ka teisiti.

Lisaks sellele tekib autoril küsimus, millele toetudes praktikud väidavad, et Eesti usaldusel baseeruv kaitsevõime on piisav. Seda enam, et Eestis läbiviidud arvamusküsitluste tulemused, mida kajastatakse ka meediaväljaannetes, väidavad pigem, et inimesed ei usalda oma juhte.

Siin jõuab autor tagasi Bourdieu võimuvälja teooriani ning tekib laiem küsimus, kas välisriigist tulev informatsioon on üldse rohkem Eesti inimestega manipuleeriv kui siinse võimu allikatest pärinev, kuna mõlema eesmärk on kujundada ühes või teises küsimuses

inimeste arvamusi. Ühest vastust sellele ilmselt ei ole ning igaüks peab kujundama tõe enese jaoks.

Kõik eksperdid ei ole siiski infosõja alase võimekuse osas vaid negatiivselt meelestatud ning tuuakse välja, et riigi väiksus võib olla hoopis tema eelis. Seda kasvõi tulenevalt väiksemast riigisektorist, paindlikkusest, reageerimise kiirusest jne. Nende seisukohtadega ühineb ka Eesti üks juhtivaid poliitikuid Mart Laar (Kann 2009).

Positiivse näitena Eesti võimekuse kohta toovad eksperdid infotehnoloogia valdkonna. Seal ei ole vaja suurt armeed, et olla nii kaitse- kui ründeotsustamisel edukas. Piisab grupist selgelt eesmärgistatud ning väga heade teadmiste ja oskustega spetsialistidest. Need, kelle ülesanne on analüüsida Eesti võrguliiklust väidavad, et meid testiti 2007. aasta küberrünnakutega ning me näitasime, et süsteemid peavad siiski vastu ning kompetents on olemas. Eesti eesrindlikkusest antud valdkonnast annab märku kasvõi pärast 2007. aasta kevadel toimunud küberrünnakuid Eestisse NATO Küberkaitsekeskuse loomine ning Eestis juhtfigureide tõusmine maailma mastaabis küberrünnakute ohtlikkuse ja kriminaalsuse eeskõnelejateks. Autori hinnangul on tegemist ühe edukama suhtekorralduskampaaniaga viimaste aastate jooksul. Selliseid näiteid võiks olla rohkem, kus oma iseloomult negatiivne asi suudetakse riigi jaoks pöörata positiivseks.

Ekperdid toovad infosõja käsitlustesse sisse ka n-ö positiivse infosõja temaatika. Eelkõige nähakse selle „sõjatandrina“ Eesti ja Euroopa Liidu vahelist liini, kus Eesti on võib-olla jätnud kasutamata positiivse eneseesitluse võimalused. Siinkohal tekib autoril küsimus, kui õige on selge positiivse tähendusega tegevust nimetada infosõjaks. Seda enam, et laialdaselt ning sageli üheselt mõistetavamalt kui infosõda, on kasutusel sellised mõisted nagu suhtekorraldus, *lobby*, mainekujundus jne. Need kõik on pigem positiivse tähendusega mõisted ning sobivad seega paremini oma seisukohtade ausameelseks ja avatud selgitamiseks ning oma riigist positiivse ja edumeelse kuvandi tekitamiseks.

Sõda iseenesest on ründava alatooniga ja pigem negatiivse konnotatsiooniga mõiste. Kui vaadata infosõja arsenalit – propaganda, küberrünnakud, ideoloogiline mõjutustegevus

jne, siis tekib küsimus, kas selle kõigega suudaksime või tahaksime tekitada Eestist positiivseid muljeid. Julgen selles kahelda. Meil ei ole ka Venemaaga sarnast jõupositsiooni, mis meid vaatamata kasutatavatele võtetele, sunniks tõsiselt võtma ja meie arvamusega arvestama paneks. Praegu on meil Euroopa Liidus pigem väikese, demokraatliku ja edumeelse riigi imago, mida Euroopa Liidu suunal propagandavõtetega õõnestada ei tasuks. See muidugi ei tähenda, et mainekujunduses või *lobbytöös* oleks midagi taunimisväärset. Neid tegevusi ei peaks lihtsalt infosõjaga segi ajama.

- **Millist rolli mängib ajakirjandus infosõjas?**

Lähtudes Pierre Bourdieu võimuvälja käsitlusest, teoreetilises ning empiirilises osas väljapakutud infosõja väljade joonistest ning ekspertide hinnangutest, võib väita, et sageli toimub infosõda meediaväljal. Paljud ajakirjanikud on seega sageli osalised infosõjas, kuid suure osa ekspertide hinnangul ei taju nad sageli oma rolli selles sõjas. Eelnevast tulenevalt on ajakirjanikud kergesti manipuleeritavad ning võivad muutuda kas ründajate või kaitsjate marionettideks, keda on võimalik panna käituma soovitud viisil.

Sageli kajastatakse kõmulisi uudiseid lähtudes majanduslikest huvidest ning eeldusel, et need toovad rohkem lugejaid ja seeläbi ettevõttele suuremat majanduslikku tulu. Nii muutub meedia vastutus ühiskonna ees sekundaarseks ning ei ole kohane rääkida ajakirjandusest kui neljandast võimust, kui ta oma ärihuvide kõrval sotsiaalset vastutust ei tunne või vähemalt sellest ei lähtu.

Autori hinnangul on infosõja üheks nõrgemaks lüliliks laiem avalikkus, keda meedia otseselt mõjutab. Teatavasti puudub paljudes Eesti koolides kasvõi algtasandi meediaõpetus, mis arendaks noore inimese ühiskonnatunnetust ning analüüsivõimet ja vähendaks riski, et inimene usub sõna-sõnalt seda, mida ajakirjanduses räägitakse. Puudub kriitilise meediatarbimise harjumus ning kogemus. Samas räägitakse ajakirjandusest kui neljandast võimust ning võiks eeldada, et meediaõpetus kuuluks ühiskonnaõpetusse õppekavva.

Nõudmised laiemal avalikkuse koolitamise osas muutuvad siiski teisejärguliseks, kui võtta arvesse, et ka infosõjaga otseses puutumuses olevate elukutsete omandajad, nagu suhtekorraldus- ja ajakirjandustudengid, ei saa samuti infosõja alast õpet. Ülikooli erialastes õppekavades on küll sees näiteks poliitiline kommunikatsioon ning meedia mõju käsitlevad ained, kuid miks ei võiks noori harida ka sellega tihedalt seotud infosõja valdkonnas. Seda enam, et sageli on suhtekorraldajad ning ajakirjanikud ise infosõja sihtmärkideks. Vaadates tänast Eesti ajakirjandusmaastikku on selgelt näha, et aktiivselt tegutsevatest ajakirjanikest ligikaudu pooled on sellised, kelle erialasest kooliharidusest on vaevalt möödas mõned aastad või on nad endiselt ülikoolide nimekirjades. Neilt on autori hinnangul palju oodata, et infosõja alased oskused oleksid kogemustepõhised. Neid kogemusi ei ole lihtsalt. Praegu tõdevad aga paljud eksperdid, et ajakirjanikud ei saa aru, kui nendega mängitakse ja manipuleeritakse.

Eelnevast uurimisküsimuste põhisest analüüsist, autori diskussioonist ning järeldustest lähtudes võib tuua välja vastuse töö põhiküsimusele.

- **Kuidas mõtestab Eesti avalikkus lahti infosõja olemust ja Eesti valmisolekut infosõjaks?**

Infosõja mõiste ümber on nii Eestis kui maailmas tervikuna palju terminoloogilist segadust, mis takistab seda üheselt ja arusaadavalt kasutamast. Infosõda käsitlevad eksperdid komplektse ja mitmetahulise mõistena, mille aluseks võivad olla nii kommunikatsiooni-, sõjandus-, infotehnoloogia-, ideoloogia- ning rahvuslusteooriad ja psühholoogia. Sellist käsitlust toetab ka teooria.

Ekspertide hinnangul toimub infosõda laiemas käsitluses võimuväljal domineerimise nimel, kuid reaalsed tegevused toimuvad peamiselt militaarsuhete ja infotehnoloogia väljal, meedia-, poliitika ning majandusväljal. Erinevad võimuvälja osad on omavahel tihedalt seotud ning keskseks tegevuseks on inimeste mõjutamine, mis on seotud kõikide väljadega, millel infosõda peetakse. Nii teoreetikute kui ekspertide hinnangul on infosõjal

selge puutumus teiste sageli infosõjaks peetavate mõistetega, nagu kübersõda ning propaganda. Infosõda peetakse neist kolmest kõige laiemaks mõisteks ning ülejäänud kaks on sageli selle osad.

Infosõda käsitletakse nii töö teoreetilises kui ka empiirilises osas enamasti riikidevahelise sõja ehk *state actor*’ite või suurt mõjuvõimu omavate gruppide ehk *non state actor*’ite kontekstis. Samas ei välista praktikud ja ajakirjanikud infosõja võimalikkust ka ettevõtete või isegi üksikisikute vahel. Autori hinnangul annab aluse tegevust infosõjaks nimetada neli lähtekohta: kasutatakse rohkem kui ühte infosõja arsenalis kuuluvat „relva“; tegevus on selgelt eesmärgistatud; planeeritud ning keegi peab sellest tegevusest kasu saama.

Peamiselt räägitakse Eesti ja Venemaa vahelisest infosõjast ning tuuakse välja, et see sõda juba käib ja võib Eesti jaoks olla üliohtlik. Vaid Venemaa tajumine infosõja vastasena, võib autori hinnangul olla ohtlik kitsendus, mis võib muuta Eesti pimedaks teiste võimalike infosõja kontekstis ohtlike riikide või gruppide suhtes. Autori hinnangul on see ka võimalik märk laiapinnalise infosõja alase strateegia puudumisest ning erinevate ohuallikate kaardistamata jätmisest.

Eesti infosõjaalast võimekust ei hinda eksperdid pigem väga suureks. Selle põhjuseks peavad eksperdid nii Eesti väiksust ja ressursside piiratust kui ka pikaajaliste kogemuste puudumist. See kõik tähendab ekspertide hinnangul, et Eesti ei suuda mõjutada kedagi peale siinsete eestlaste ning välisriikide inimesteni ei jõuta. Autori hinnangul pärsib Eesti asetamine passiivsesse ja justkui loomulikult nõrgemasse positsiooni, infosõjaalase võimekuse arendamist. Autoril tekib küsimus, miks on üldse Eesti positsioon, kus riigi kohta tervikuna ning erinevate riigi seisukohast oluliste teemade kohta ei oma välisriikide inimesed piisavalt informatsiooni, et selle pinnalt järeldusi teha? Autori hinnangul on see laiemalt riigi kommunikatsiooni küsimus ning kahjuks sõltub see oluliselt ka võimupositsioonil olijate isikuomadustest.

Eraldi teemana tuuakse sisse infosõja eetilised ning leitakse, et ise rünnaku alustamine ei ole euroopalike väärtustega kooskõlas. Samas ei saa julgeoleku seisukohast autori

hinnangul enesekaitset kuidagi taunimisväärseks pidada. Siinkohal tuleb kindlasti tajuda õhkõrna piiri lubatu ja lubamatu vahel. Niipea, kui Eesti võimaldab ülejäänud Euroopal ennast infosõjaalaste ebaetiliste tegevuste tõttu paigutada samasse kategooriasse Venemaaga, oleme selles sõjas autori hinnangul lootusetu kaotaja rollis ning ennast sellelt positsioonilt legitimeerida saab olema üliraske, kui mitte võimatu. Intervjuudest nähtub, et erinevate valdkondade ekspertide lähenemises puudub ühtne joon, mis viitab riiklikul tasemel väljakujunemata seisukohtadele. Lähtudes aga eeldusest, et infosõda toimub erinevatel väljadel, on mingi tasandi kokkulepe ning ühiste käitumismustrite kooskõlastamine siiski oluline.

Arusaadavalt võivad erinevused tulla ka asjaolust, et paljud riigi julgeoleku eest vastutavad või temaatikaga põhjalikumalt kursis olevad eksperdid ei saanud antud töö raames olla täielikult avameelsed. Autori hinnangul takistab infosõja valdkonna arengut Eestis ka asjaolu, et seda käsitletakse peamiselt praktilise valdkonnana ning puudub laiapinnaline analüütiline baas.

Siiski ei tasu Eestit näha infosõja kontekstis vaid mustades toonides. Mõnede ekspertide hinnangul on Eestil selles sõjas ka tugevaid külgi ning seda vahest isegi rohkem kui n-ö klassikalises sõjas. Meie väiksust võib pidada kohati hoopis meie tugevuseks, kuna oleme väiksema riigisektori tõttu võib-olla vajadusel valmis kiiremini reageerima ja paindlikke otsuseid vastu võtma. Positiivse näitena Eesti võimekuse kohta toovad eksperdid välja infotehnoloogia valdkonna, kus Eestit on infosõja kontekstis proovile pandud ning autori hinnangul oleme sellest võitjana väljunud.

Klassikuid tsiteerides on maailm infosõja mõistes jõudnud ülima sõjani, kuna siin ei vihise kuulid ja ei sõida tankid. Vastane alistatakse infosõja erinevate elementide koostoimel. Siin tekib aga küsimus, kas tulevikus võib toimuda üldse sõjalise paradigma muutus. Praegu räägitakse klassikalisest sõjast füüsilise jõu ja relvastuse kontekstis. Sellest tulenevalt on infosõda midagi ebaklassikalist. Samas on ekspertide hinnangul infosõja oht Eestile palju tõenäolisem kui n-ö klassikalise sõja oht. Nii võib

teoretiseerida, et tulevikus muutub hoopis infosõda klassikaliseks sõjaks ning füüsilised sõjad on käsitletavad erandlikena.

Edasised uuringud

Antud töö oli autori teada esimene akadeemiline infosõja uurimus Eestis, mille ülesanne oli kaardistada infosõjaga seonduvat, mis omakorda välistas ühegi uurimisvaldkonna süvaanalüüsi. Seega on uurimisainest küllaga ka edaspidiseks. Kindlasti on vaja analüüsida infosõja mõistes „sõja“-termini kasutamise õiguslikke lähtekohti maailma õigusruumis tervikuna. Mida see toob endaga kaasa rahvusvahelise õiguse valdkonnas, kui nimetada infosõda sõjaks?

Kui räägime sellest, et infosõda on Eestit tabanud ning lähtume sellest, et sageli toimub suur osa infosõjast ajakirjandusväljal, oleksid kindlasti vajalikud diskursuse analüüsi metoodikat kasutavad meediatekstide analüüsid väidetavate infosõja perioodide kohta. Nende tulemusena oleks võimalik analüüsida, kas ja kuidas on mõjutuskeel ning spetsiifilised võtted ning sõnumite konstrueerimine tervikuna ajateljel muutunud. Kui sinna omakorda teha juurde kvalitatiivmeetodil intervjuud ajakirjandust jälgivate Eesti elanikega, oleks võimalik tuua välja võrdlusi selle kohta, kui efektiivne on ajakirjandusväljal toimuv infosõda.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös otsis autor vastust kesksele küsimusele: „Kuidas mõtestab Eesti avalikkus lahti infosõja olemust ja Eesti valmisolekut infosõjaks?“ Toetudes töö teoreetilistele lähtekohtadele ning ekspertidelt saadud hinnangutele võib väita, et infosõda on kompleksne mõiste, mille osas valitseb terminoloogiline segadus. Definitsioonidest ja erinevatest käsitlustest lähtudes võib infosõja mõiste jagada kaheks. Esimese lähenemise kohaselt kasutatakse infosõjas klassikalisele sõjale kohast relvastust ning informatsiooni saamine või enda info kaitsmine on selles sõjas eesmärk. Antud töö kontekstis käsitletakse sellist lähenemist pigem informatsiooniajastu sõjana. Infosõjaks peetakse tegevust, kus informatsioon on relvaks, millega vastast rünnatakse ning ennast kaitstakse.

Töö esimese osa keskseks teoreetikuks valis autor Pierre Bourdieu ning tema võimuvälja teooria. Sellest lähtudes kaardistati ära erinevad infosõja väljad. Peamiselt toimub infosõda seega tsiviil- ja militaarsuhete väljal, infotehnoloogia ja meedia- ning poliitikaväljal. Ekspertid lisavad siia juurde veel majandusväljal toimuva infosõja. Erinevad väljad on omavahel seotud ning mõjutavad üksteist. Kõikidel väljadel toimub ka inimeste mõjutamine, mida võib pidada infosõjas keskseks tegevuseks.

Infosõda on n-ö ideoloogiline sõda, kus eesmärkide saavutamiseks ja oma tegevuse legitimeerimiseks üritatakse oma ideoloogiat peale suruda ka teistele. Sellises sõjas on võimalik edukalt (ära)kasutada ka rahvustepõhiste pingete tekitamist või eskaleerimist, kuna sellega rõhutakse inimese ühele suurimale minapildi osale.

Infosõja mõiste on ekspertide teadvuses tihedalt põimunud ka propaganda- ning kübersõja mõistetega. Sageli käsitletakse neid isegi sünonüümidenä. Autor peab, tuginedes teoreetilistele allikatele ning ekspertide hinnangutele, infosõda siiski nendest kolmest kõige laiemaks mõisteks ning ülejäänud kaks võivad olla selle osad.

Infosõjast räägitakse nii töö teoreetilises kui ka empiirilises osas enamasti riikidevahelise sõja ehk *state actor*’ite või suurt mõjuvõimu omavate gruppide ehk *non state actor*’ite kontekstis. Samas ei välista praktikud ja ajakirjanikud infosõja võimalikkust ka ettevõtete või üksikisikute vahel. Autor toob välja omapoolse määratluse ning väidab, et aluse tegevust infosõjaks nimetada, annavad neli lähtekohta: kasutatakse rohkem kui ühte infosõja arsenalit kuuluvat „relva“; tegevus on selgelt eesmärgistatud; planeeritud ning keegi peab sellest tegevusest kasu saama.

Ekspertide hinnangul on Eesti juba infosõjas. Ekspertid käsitlevad seda peamiselt Eesti ja Venemaa vahel toimuva sõja kontekstis. See võib autori hinnangul olla ohtlik kitsendus, mis võib muuta Eesti pimedaks teiste võimalike infosõja kontekstis ohtlike riikide või gruppide suhtes. Autori hinnangul on see ka võimalik märk laiapinnalise infosõja alase strateegia puudumisest ning erinevate ohuallikate kaardistamata jätmisest.

Samas ei saa välistada ka Venemaa poolset klassikalist sõda Eesti vastu, kuid seda peetakse oluliselt vähemtõenäolisemaks. Võttes aluseks, et mõlemad sõjapidamise vormid on Eestile ohtlikud, kuid infosõda peetakse oluliselt tõenäolisemaks, peaksime senisest suuremat tähelepanu pöörama ka infosõja võimekuse tõstmisele.

Autori hinnangul pärsib Eesti infosõja võimekuse alast arengut asjaolu, et ekspertid tajuvad Eestit infosõjas passiivse ja väheste võimalustega riigina. Lisaks sellele tõstatub infosõja eetilise küsimuse, mille puhul peetakse kaitsetegevust siiski õigustatuks, kuid rünnakut pigem mitte. Autori hinnangul toovad ekspertid välja rohkem põhjendusi selle kohta, miks Eesti ei suuda ennast infosõjas piisavalt kaitsta või vastastele vastu astuda ning vähem analüüsitakse meie tugevusi ja võimalusi.

Ekspertid toovad välja, et laiem avalikkus ei taju enamasti vastaspoole psühholoogilisi mõjutustegevusi, kuna ei tunnetata infosõja ohtlikkust. Eesti riigi poolsete sõnumite mõjulepääsu välisriikides hindavad ekspertid tulenevalt meie riigi väiksusest pigem tagasihoidlikuks. Sellega taandatakse autori hinnangul Eesti passiivsesse rolli ning

ekspertide väidet võib pidada mõnevõrra eneseõigustuseks, millega üritatakse selgitada või põhjendada tegevusetust.

Ekspertide hinnangul on ajakirjanikud enamasti osalised infosõjas, kuid paljude ekspertide hinnangul ei taju neist suur osa sageli oma rolli infosõjas. Sellest tulenevalt on ajakirjanikud kergesti manipuleeritavad ning võivad muutuda kas ründajate või kaitsjate marionettideks, keda saab panna käituma soovitud viisil.

Riigipoolsete tegevuste või tegemata jätmiste osas on eksperdid pigem napolisõnalised. Autori hinnangul võib see tuleneda sellest, et meie reaalsest võimekusest ei ole julgeolekukaalutlustel otstarbekas rääkida või hoopis asjaolust, et ei olegi väga millestki rääkida, kuna võimaku on väga madal.

Eesti infosõja ühe kogemusena tuuakse teiste näidetega koos välja ka nn. pronksõduri kriis, mis kulmineerus 2007. aasta kevadel. Selle kriisi tulemuste osas puudub konsensus ning nii võitjaid kui kaotajaid oli ekspertide hinnangul Eesti kui Venemaa poolel.

Kokkuvõttes võib väita, et vaatamata mõistete paljususele ning ideoloogilisele segadusele, mis infosõja ümber valitseb, on Eesti ekspertide arvates juba pikemat aega infosõjas. See tegevus ei toimu vaid militaärväljal ning üha enam peetakse infosõdu erinevatel väljadel, mis muudab infosõja sihtmärgiks just tsiviilisikud. Sellest tulenevalt peaks autori hinnangul ka Eesti riik suurendama oma laiapinnalist infosõja võimekuse alast kompetentsi, keskendumata vaid riigikatsesektorile. Autori hinnangul on infosõjas kriitilise tähtsusega see, kas ja millisena tajuvad oma rolli infosõja erinevad osalised ning millised on sellest tulenevalt nende tegevused.

SUMMARY

In this Thesis, the author sought to answer the central question: „How does the Estonian public define the nature of information war and the readiness of Estonia to information war?“ On the basis of the theoretical information presented in the thesis and the evaluations received from experts it can be concluded that the definition of information war is a complex one, with apparent confusion regarding its terminology. On the basis of definitions and various understandings, two approaches to defining information war can be discerned. The first approach states that weaponry of a classic war is used and the goal of the war is to get information or to protect own information. In the context of this Thesis, such a war is rather considered to be a war in the information age; information war is considered to be such war where information is being used as a weapon to attack the enemy and for self-defence.

The central theoretician of the first part of this Thesis was selected by the author to be Pierre Bourdieu and his theory of power fields. On the basis of this theory, the power fields of an information war were mapped. For the most part, an information war takes place in the field of civil and military relations, the field of information technology and media, and the field of politics. Experts add to this the field of economy. Different fields are connected to each other and affect each other. Also, people are being influenced in all fields, and this can be considered to be the central activity of an information war.

Information war is a so-called ideological war, where own ideology is being pushed on others in order to achieve goals and legitimise actions. Also, creating or escalating tensions between nations can be used successfully in such a war, because this stresses one of the largest parts of the self-image of people.

For experts, the definition of information war has an intensive connection to the definitions of propaganda war and cyber war. These are often even considered to be synonyms of each other. On the basis of the theoretical sources and the evaluations of

experts, the author of this Thesis considers information war to be the widest of these three definitions and the other two can be subsets of the first one.

Information war is reviewed in this Thesis from both theoretical and empirical point of view, mostly in the context of a war between countries, i.e. state actors, or between groups with large influential power, i.e. non state actors. At the same time, practitioners and journalists do not exclude also the possibility of information war between companies or individuals. The author provides own definition in this Thesis, stating that there are four grounds for calling an action “information war”: more than one “weapon” from the arsenal of an information war are used; activities have clear goals; activities are planned; and there is a party benefitting from the action.

According to experts, Estonia is already involved in an information war. The experts consider this mainly in the context of a war between Estonia and Russia. It is the author’s opinion that this could be a dangerously narrowed point of view that could make Estonia blind to other countries or groups that can be potentially dangerous in the context of information war. The author has an opinion that this could also be a sign of a lack of a wide-base strategy for information war and a sign of a lack of mapping for various sources of danger.

At the same time, a classical war of Russia against Estonia cannot be excluded as well, but this is considered to be significantly less probable. Taking into account the fact that both forms of war are dangerous to Estonia, but information war is considered to be significantly more probable, the author has an opinion that we should pay more attention to increasing our capacity for information war as well.

It is the opinion of the author of this Thesis that the development of Estonia regarding its capacity for information war is hindered by the fact that experts perceive Estonia to be a passive country with few opportunities in an information war. In addition to that, the ethical question of information war is raised, and in this matter defensive activities are considered to be justified, but aggressive activities rather not. According to the estimate

of the author, experts are bringing out more reasons why Estonia is unable to defend itself sufficiently in an information war or to counter its attackers, and less analysing the strengths and opportunities that we have.

The experts point out that the wider public usually doesn't perceive the psychological influencing from the other side, due to not perceiving the level of danger posed by an information war. The experts assess the effect of the messages sent by Estonia as rather modest in foreign countries, due to the small scale of our country. According to the opinion of the author, this serves to reduce Estonia into a passive role and this statement of the experts could be considered to be somewhat of a self-justification, used to explain or justify the lack of actions.

According to the estimates of the experts, journalists usually participate in an information war, but many experts state that a large part of these journalists doesn't perceive its role in the information war. Due to this, journalists are easily manipulated and can become puppets for the attackers or the defenders, made to act in a certain way.

The experts are rather less worded regarding actions or inactions of the State. According to the estimate of the author, this could be due to the fact that it is not purposeful to talk about our actual capacities due to reasons of security, or due to there being not much to talk about as the capacity is really very small.

One of the examples given about the experience of Estonia with information war is the so-called Bronze Soldier crisis that culminated in the spring of year 2007. There is no consensus about the outcomes of that crisis and the experts state that there were winners and losers on both Estonian and Russian side.

As a conclusion it can be said that regardless of the multitude of definitions used and the confusion about the ideology surrounding information war, it is the opinion of experts that Estonia has been in an information war for a long time already. This activity takes place not only in the field of military, and more and more information wars are waged in

other fields; this makes civilian population the target of information war. It is the opinion of the author that as a result of this, Estonia should also increase its competence regarding wide-base capacity for information war, without limiting it to the national defence sector. The author estimates that it is of critical importance in an information war, whether and how the various parties of the information war perceive their roles and what their actions are as a result of their perceptions.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aava, K. (2003). *Veenmiskunst*. Tallinn: Avita.
2. Adams, J. (1998). *The Next World War: Computers are the Weapons and the Front Line is Everywhere*. London: Arrow Books.
3. Alas, A. (2008) *Kolmas maailmasõda toimub internetis*. Eesti Ekspress, 11. jaanuar, URL (kasutatud jaanuar 2009) <http://www.ekspress.ee/2008/01/11/tehnoloogia/571-kolmas-maailmasoda-toimub-internetis>.
4. Arquilla, J; Ronfeldt, D. *Cyberwar is Coming*. URL (kasutatud detsember 2008) http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR880/MR880.ch2.pdf.
5. Beck, U. (2005). *Riskiühiskond. Teel uue modernsuse poole*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
6. Bell, D. (1976). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York (NY): Basic Books.
7. Bourdieu, P. (1999). *Televisioonist*. Tallinn: Akadeemia Trükk.
8. Bourdieu, P. (2003). *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tallinn: Tänapäev.
9. Calhoun, C. (2007). *Nations Matter*. Abingdon: OX Routledge.
10. Clausewitz, C. von. (1989). *On War*. New Jersey (NJ): Princeton University Press.
11. Couldry, N. (2000). *The Place of Media Power: Pilgrims and Witnesses of the Media Age*. London: Routledge.
12. Couldry, N. (2003). *Media, Symbolic Power and the Limits of Bourdieu's Theory*. London: London School of Economics and Political Science.
13. Enger, P. I. (2005). *Terrorism as Information Warfare*. Kuusisto, R (toim.) ja J. Rantapelkonen (toim.). *Strugling to Understand Information War*. Helsinki: Hakapaino.
14. Fairclough, N. (2001). *Media Discourse*. New York (NY): Oxford University Press.
15. Friman, H. [1999]. *Perception Warfare: a perspective for the future*. URL (kasutatud veebruar 2009) [http://www.militaryscience.org/public/media/publications/Friman\(1999\)PW.PDF](http://www.militaryscience.org/public/media/publications/Friman(1999)PW.PDF).
16. Giddens, A. (1987). *Social Theory and Modern Sociology*. Cambrige: Polity.

17. Goldberg, I. URL (kasutatud november 2008) <http://www.psychom.net/iwar.1.html>.
18. Huhtinen, A.-M. (2005). Information Warfare and Leadership – Structural Propaganda in an Authorised System of Control Society. Kuusisto, R (toim.) ja J. Rantapelkonen (toim.). *Strugling to Understand Information War*. Helsinki: Hakapaino.
19. Hyvärinen, A & J. Rantapelkonen & A. - R. Salomäki. (2005). Visual Crashes and Information War. Kuusisto, R (toim.) ja J. Rantapelkonen (toim.). *Strugling to Understand Information War*. Helsinki: Hakapaino.
20. Information warfare. *Wikipedia*. URL (kasutatud september 2008) http://en.wikipedia.org/wiki/Information_warfare.
21. Kaas, K. [1998]. Infotehnoloogia toob uued sõdimisviisid. *Postimees*, 18, detsember. URL (kasutatud september 2008) <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/98/12/18/tehn.htm>
22. Kann, L. (2009). Intervjuu Mart Laariga: Eesti päästmiseks on vaja vaid toatäit inimesi. *Äripäev*, 18. veebruar.
23. Kempf, W; H, Luostarainen, eds. (2002). *Journalism and the New World Order. Studying War and the Media*. Göteborg: Nordicom.
24. Kont, H. (2007). Hannes Kont: Eesti julgeolekukilp on tema maine. *Eesti Päevaleht*, 10. juuli.
25. Kristeva, J. (1991). *Strangers to Ourselves*. New York (NY): Columbia University Press.
26. Kaitseministeerium. (2008). *Küberjulgeoleku strateegia 2008–2013*. URL (kasutatud märts 2009) <http://www.mod.gov.ee/?op=body&id=486>.
27. Leonhard, R. R. (1998). *The Principles of War for the Information Age*. Novato (CA): Presidio Press.
28. Libicki, M. C. (1995). *What Is Information Warfare?* Washington DC (DC): Center for Advanced Concepts.
29. Mägi, H; L. Vitsut. (2008). *Infosõda: visioonid ja tegelikkus*. Tallinn: Eesti Ekspressi Kirjastuse AS.

30. Palm, V & K. Salin & R. Kuusisto & M. Huttunen. (2005). The Principles of War in the Information Age. Kuusisto, R (toim.) ja J. Rantapelkonen (toim.). *Strugling to Understand Information War*. Helsinki: Hakapaino.
31. Petersoo, P., M. Tamm. (2008). *Monumentaalne konflikt: mälu, poliitika ja identiteet tänapäeva maailmas*. Tallinn: Varrak.
32. Pfaltzgraff, R. Jr., R. Shultz. (1997). *War in the Information Age*. Washington (WA): Brassey's.
33. USA hakkab välismeedias varjatud propagandat levitama. (2005). *Postimees Online*, 14. detsember. URL (kasutatud oktoober 2009)
<http://www.postimees.ee/?otsi=1&sisu=%22USA+Today%22&source=&autor=&date1=28.04.2005&date2=28.05.2006&otsinupp.x=46&otsinupp.y=15>.
34. Potšeptsov, G. (2009). *Mõtete sõda*. Tallinn: Infotrikk.
35. Praust, V. (1998). Infoühiskond ja selle teetähised. Infotehnoloogia haldusjuhtimises. *MKM Aastaraamat 1998*. URL (kasutatud märts 2009)
<http://www.riso.ee/et/pub/1998it/pealeht.htm>.
36. Propaganda. URL (kasutatud mai 2009) <http://et.wikipedia.org/wiki/Propaganda>.
37. Rebane, R. (2007). Mõtete sõda. *Postimees*, 19.mai.
38. Reinaas, M. (2004). Tänapäeva infosõda. *Postimees*, 20. mai.
39. Shemayev, V. N. (2007). Cognitive Approach to Modeling reflexive Control in Socio-Economic Systems. *Information & Security*, Vol 22: 28-37. URL (kasutatud märts 2009) http://infosec.procon.bg/v22/Shemayev_ReflexiveControl.pdf.
40. Thomas, T. L. (1998). The Mind Has No Firewall. *Parameters*, Spring 1998: 84-92. URL (kasutatud märts 2009)
<http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/98spring/thomas.htm>.
41. Thomas, T. L. (1997). Russian Information-Psychological Actions: Implications for U.S. PSYOP. *Special Warfare*, Vol 10 (1): 12-19. URL (kasutatud veebruar 2009)
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/fmso/psyop.htm>.
42. TNSMetrixi igapäevane veebilehtede külastatavuse statistika. (2009). *TNSEmor*, 19. märts. URL (kasutatud mai 2009) <http://tnsmetrix.emor.ee/>.
43. USA hakkab välismeedias varjatud propagandat levitama. (2005). *Postimees Online*, 14. detsember. URL (kasutatud veebruar 2009)

http://www.postimees.ee/141205/online_uudised/186161.php.

44. Uudelepp, A. (2008). *Propaganda Instrument in Political television Advertisements and Modern Televiosion Commercials*. Dissertatsioon. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
45. Van Dijk, T. A. (2005). *Ideoloogia. Multidistiplinaarne käsitus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
46. Vitsut, L. (2008). Infosõda: visioonid ja tegelikkus. *Eesti Päevaleht*, 31. juuli.
47. Walter Lippmann. URL (kasutatud veebruar 2009)
http://en.wikipedia.org/wiki/Walter_Lippmann. Mai 2009.
48. Wilson, P. L. (1995). *The Information War*. URL (kasutatud marts 2009)
<http://www.t0.or.at/hakimbey/infowar.htm>.
49. Ühtegi, R. (2007). Riho Ühtegi: kas Eesti pidas tänavu kevadel maha kübersõja? *Postimees*, 5. september.

LISAD

LISA 1. Küsimustik intervjueeritavatele

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Millal tabas sõda Eestit viimati? Kirjeldage palun lühidalt selle viimase sõja iseloomu/milles see väljendus.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas. Põhjendage palun oma valikut.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise. Põhjendage palun oma valikut.

INFO

Kui oluliseks peate oma igapäevatöös informatsiooni saamise/andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)? Kas see mõjutaks

Teie tegevust n-ö kriisisituatsioonis? Kui jah, siis kuidas? Palun kirjeldage selle mõju Teile nii eraelus kui ka tööl.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas teie seda defineerite?

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk? Võimaluse korral tooge erinevad eesmärgid välja tähtsuse järjekorras.

Kuivõrd on rahvuslikud konfliktid Teie hinnangul kasutatavad infosõjas?

Millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib. Põhjendage palun oma valikut.

Palun hinnake infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise. Põhjendage palun oma valikut.

Kas Teie hinnangul on infosõda kunagi Eestit tabanud? Kui jah, siis millal?

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda/neile vastulööki anda?

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Kas Teie hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline? Kas peate seda vajalikuks?

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub/käituks?

Kas ja kuidas olite tööalaselt või isiklikus plaanis seotud 2007. aasta aprillis toimunud nn. pronkssõduri sündmustega?

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10 palli skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne? Palun põhjendage.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte? Palun põhjendage.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat? Palun põhjendage.

Millist eelnimetatutest peate usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis? Palun põhjendage.

Kas ja kuidas kujundab meedia Teie hinnangul avalikku arvamust? Palun põhjendage.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest? Kui sageli Te seda jälgite?

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Kas ta peaks mängima suuremat/väiksemat rolli? Palun põhjendage.

Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult? Palun põhjendage.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda? Palun põhjendage.

Kas soovite veel midagi lisada?

Tänan Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 2. Infosõja olemuse kooditabel

Intervjueeritutele esitati küsimus: „Mis on infosõda?“

Nimi/kood	Avalikkuse psühholoogiline mõjutamine	Võtmeisikute psühholoogiline mõjutamine	Propaganda	Küber- rünnakud	Infosõda ei ole sõda
A 1	X		X		
A 2	X		X		
B 1	X	X			
B 2			X	X	
B 3	X	X	X		
C 1	X	X			
C 2	X	X	X	X	X
C 3	X	X			X
C 4	X	X	X		
C 5	X	X			

Kui vastajad ei maininud oma definitsioonis eraldi selgesõnaliselt propagandat või küberrünnakuid, siis neid ebatäpsuste vältimise eesmärgil ka tabelisse ei märgitud. Siiski võib oletada, et kui vastajad rääkisid informatsiooni kasutamisest vastase mõjutamiseks võib selle üks osa olla ka propaganda kui oma vaateid propageeriv nähtus. Samuti võivad mängu tulla küberrünnakud, et lõigata vastane ära oma traditsioonilisest infoväljast ning pakkuda talle teisel infoväljal hoopis ründajale sobilikke sõnumeid.

LISA 3. Infosõja väljade kodeerimistabel

Ekspert	Tsitaat	Märksõnad	Väli
A1	Tegemist on selgelt mingite suure ja oluliste gruppide vahelise informatsiooni manipuleerimisega läbi auditooriumi manipuleerimise või otsese propaganda./.../ Kõige olulisemad infosõjad peetakse kindlasti riikide vahel või finants või majandussektorite vahel, mis on riigipiiri ülesed./.../ Ei noh majanduslikud ja poliitilised eesmärgid on kindlasti olemas.	Manipuleerimine; majandussektorite vahel; poliitilised eesmärgid.	Inimeste mõjutamine; majandusväli; poliitikaväli.
A 2	Eeskätt massiivseid propaganda- ning desinformatsiooni-kampaaniaid vastase rahvusvahelise seisundi õõnestamiseks./.../ Äärmuslikumatel juhtumitel ka sõjalise rünnaku ettevalmistamine ning sõjalistele eesmärkidele kaasaaitamine.	Propaganda- ning desinformatsiooni-kampaaniad; sõjalistele eesmärkidele kaasaaitamine.	Inimeste mõjutamine; militaarsuhete väli.
B 1	Tajun seda võõrriikide otsese sekkumisena teise riigi infovälja eesmärgiga mõjutada kas selle riigi kodanike,	Mõjutada kodanikke.	Inimeste mõjutamine.

	juhtkonna või avalikkuse valikuid.		
B 2	Kui me räägime infokanalite töö pärssimisest, siis see on pigem selline kübersõja laadne asi./.../ Infosõda käsitleksin mina koordineeritud propaganda rünnakuna	Kübersõda; propaganda.	Infotehnoloogia väli, meedia väli.
B 3	Hõivatakse inimeste aju. Pannakse inimesed toimima selle sama hõivaja huvides.	Pannakse inimesed toimima hõivaja huvides.	Inimeste mõjutamine.
C 1	Kasutatakse eelkõige meediat, infot, selle väärtõlgendamist, selle ettesöötmist, selle moonutamist selleks, et kahjustada kellegi huve, positsiooni jne.	Kasutatakse meediat; selle ettesöötmist.	Meediaväli; inimeste mõjutamine.
C 2	Eesmärk on vastase, teise riigi teatud süsteemide hävitamine. Infosõda on meie jaoks kaasnev nähtus tavalise sõjaga./.../ Ei kasutata mitte tavapäraseid relvi vaid relvadena kasutatakse infokanaleid.	Tavalise sõjaga kaasnev; infokanalid kui relvad.	Militaarsuhete väli; meediaväli.
C 3	See kui info abil, alti mitte faktoloogilise info abil, kasutades kellegi taju üritatakse mõjutada teda ründajale sobivas suunas./.../ See on kindlasti tervikliku	Üritatakse mõjutada; klassikalise sõja osa.	Inimeste mõjutamine; militaarsuhte väli.

	klassikalise sõja üks osa.		
C 4	Massimeedia kanalite kasutamine inimeste mõjutamiseks	Massimeedia kasutamine inimeste mõjutamiseks.	Meediaväli; inimeste mõjutamine.
C 5	Teatud ideoloogiline ja väärtuste pinnal toimuv domineerimisvõitlus./.../ Põhiline väli, kus see toimub on meedia.	Ideoloogiline domineerimisvõitlus; põhiliselt toimub meedias.	Inimeste mõjutamine, meediaväli.

LISA 4. Sõja olemuse kooditabel

Intervjueeritutele esitati küsimus: „Mis on sõda?“

Nimi/kood	Relvastatud konflikt/jõu kasutamine	Küberrünnak/ kübersõda	Psühholoogiline mõjutamine/ infosõda
A 1	X		
A 2	X		
B 1		X	X
B 2	X		
B 3	X		
C 1	X		
C 2	X		
C 3	X		
C 4	X		
C 5			X

LISA 5. Sõja mõiste kodeerimistabel

Ekspert	Tsitaat	Märksõnad
A1	Relvastatud konflikt rohkem kui kahe inimese vahel.	Relvastatud konflikt.
A 2	Püüe muuta kehtivat korda, seisundit, ressurssidejaotust või muud kokkulepitud reegleid eirates, jõu abil.	Jõu abil korra muutmine.
B 1	Tegelikult rünnak, küberrünnak oli aprillis, 28. aprill kuni 15 mai 2007. Aga samal ajal noh seda ei saa otseselt sõjaks nimetada, aga aktiivne psühholoogiline mõjutamine väljastpoolt Eestist ehk võõrriigi poolt.	Küberrünnak; psühholoogiline mõjutamine.
B 2	Relvastatud riikidevaheline sõda. Kuum sõda.	Relvastatud; riikidevaheline.
B 3	Ikkagi midagi sellist mille tulemina inimesed hukuvad.	Inimesed hukuvad.
C 1	Agressiivne tegevus teise riigi ja rahva suhtes, kasutades selleks erinevaid vahendeid. Traditsioonilises mõistes relvastust.	Agressiivne tegevus; relvatus kasutamine.
C 2	Jõumeetoditega teise poole, kaasa arvatus teise riigi, mõjutamine. Jõuvahenditeks on üldiselt relvad.	Jõumeetoditega teise riigi mõjutamine.
C 3	Sõda on poliitika jätkamine teiste vahenditega ehk siis sõjaliste vahenditega. Sõja all ikka mõtled sellist konventsionaalset ja intensiivset lahingutegevust	Intensiivne lahingutegevus; sõjalised vahendid.
C 4	Konventsionaalne sõda riikide vahel. Relvajõudude vahel.	Riikide vahel; relvajõudude vahel.
C 5	See on infosõja mõistes loomulikult oma	Infosõda.

	domineeriva jõu demonstratsioon.	
--	----------------------------------	--

LISA 6. Infosõja osaliste kooditabel

Nimi/kood	Riikide vahel ehk osapoolteks on <i>state actorid</i>	Üks osapool on mõjuvõimu omav grupp ehk <i>non state actor</i>	Võib toimuda ka riigi siseselt ning isegi üksikisikute vahel
A 1	X	X	X
A 2	X	X	
B 1	X	X	
B 2	X	X	
B 3	X	X	
C 1	X		
C 2	X		
C 3	X	X	X
C 4	X	X	X
C 5	X	X	X

Infosõja osaliste kooditabeli kokkupanekul lähtun eeldusest, et kui ekspert ei ole eraldi välja toonud infosõja osalisi, siis ei ole need osalised ka määrava tähtsusega ehk infosõda võib toimuda erinevate osaliste vahel.

LISA 7. Ekspertide informatsiooniallikad

Intervjueeritutele esitati küsimus: „Milliseid kanaleid kasutate peamiselt oma tööks olulise infos saamiseks?“

Nimi/kood	Meedia	E-post/ Internet	Kolleegid/ sõbrad	Spetsiifilised allikad
B 1	X	X		
A 1	X	X	X	
C 1	X	X	X	
C 2	X	X		X
B 2	X	X	X	
C 3	X	X	X	
C 4	X	X		
A 2	X	X		
C 5	X			
B 3	X		X	

LISA 8. Infosõja tõenäosuse ja ohtlikkuse kooditabel

Intervjueeritutele esitati küsimused: „Kui suur on Eestivastase infosõja tõenäosus lähitulevikus skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu infosõjas?“ „Kui ohtlik infosõda Eesti jaoks oleks skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõja tulemusena Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise?“

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										

2										C 5
3										
4										
5		C 2								C 3
6										A 1
7								C 1		C 4
8							A 2			
9										B 1; B 3
10										B 2

Horisontaalteljel on näha intervjuueeritute hinnang infosõja tõenäosuse ning vertikaalteljel ohtlikkuse kohta.

Kui vastajad on välja toonud numbrilise vahemiku on tabelisse panekul arvesse võetud kõrgeimat väljapakutud numbrilist hinnangut, kuna nad on selle välja pakkunud. Kui intervjuueeritavad ei toonud välja numbrilist hinnangut vaid andsid seletusliku hinnangu, siis on vastused tabelisse kodeeritud järgmiselt:

Väike tõenäosus/oht – 2

Keskmine tõenäosus/oht – 5

Üle keskmise tõenäosus/oht – 7

Väga suur tõenäosus/oht – 9

Oleme juba infosõjas/Eesti Vabariik senisel kujul lakkaks olemast – 10

LISA 9. Sõja tõenäosuse ja ohtlikkuse kooditabel

Intervjueeritutele esitati küsimused: „Kui suur on Eestivastase sõja tõenäosus lähitulevikus skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas?“ „Kui ohtlik sõda Eesti jaoks oleks skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise?“

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2									C 3	
3										
4				A 1						
5		C 2								C 5
6					C 1					
7										
8										
9			B 3	B 1			C 4			
10		B 2; A 2								

Horisontaalteljel on näha intervjueeritute hinnang tõenäosuse ning vertikaalteljel ohtlikkuse kohta.

Kui vastajad on välja toonud numbrilise vahemiku on tabelisse panekul arvesse võetud kõrgeimat väljapakutud numbrilist hinnangut, kuna nad on selle välja pakkunud. Kui intervjueeritavad ei toonud välja numbrilist hinnangut vaid andsid seletusliku hinnangu, siis on vastused tabelisse kodeeritud järgmiselt:

Väike oht – 2

Keskmine oht – 5

Üle keskmise – 7

Väga kõrge – 9

Oleme juba sõjas/Eesti Vabariik senisel kujul lakkaks olemast – 10

LISA 10. Ajakirjandusvälju iseloomustavad märksõnad

Eestis ilmutat eestikeelset ajakirjandust	Eestis ilmutat vene- keelset ajakirjandust	valdavalt osa Venemaal ilmutat venekeelset ajakirjandust
Omanikukeskne – B 1	Ideoloogilises segaduses – B 1, B 3	Võimu kontrolli all – A 1; A 2; B 1; C 1; C 2; C 3; C 4; C 5
Kontakti mitte mõju keskne – B 1	Vaene – A 1; B 1; C 1	Rikas – A 1
Ideoloogilises segaduses – B 1	Ebaühtlane – A 1; C 1	Professionaalne – A 1; A 2
Traditsioone järgiv – A 1	Ebaprofessionaalne – A 1	Analüütiline – C 2
Meelelahutuslik/kommerts- lik – A 1; A 2; C 2; C 4; C 5	Mõjutatav – A 1; B 3; C 2; C 4	Küüniline/propagandistlik – B 2
Äärmuslikult Eesti-keskne – A 2; B 3	Perspektiivitu/nõrk – A 2; C 3	Pealiskaudne – B 2
Usin – C 1		
Tähelepanuhimuline – B 2; C 1		
Pealiskaudne – A 1; B 2		
Vastutustundetud – B 2		
Väike – B 3; C 3		
Ebaühtlane – C 4		

Mõjutatav Eestis ilmutava venekeelse ajakirjanduse kohta tähendab seda, et on mõjutatav nii Eesti erinevate jõudude poolt kui ka Venemaa poolt. Antud tabelis käsitletakse ajakirjandust ning meediat sünonüümidega ning neid ei kategoriseerita eraldi.

LISA 11. Ajakirjanike roll infosõjas

Intervjueeritutele esitati küsimused: „Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas?“ „Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult?“

	On osalised	Ei ole osalised
Teadlikult	A 1; B 2; C 2; C 4	
Teadmatult	A 1; A 2; B 1; B 2; B 3; C 1; C 3; C 4; C 5	

LISA 12. Intervjuude transkriptsioonid tähestikulises järjekorras

LISA 12.1. Intervjuu Martin Arpoga

SÕDA

Mida mõistad termini „sõda“ all. Palun defineeri lühidalt.

Ma olen rikutud ja juristina mõtlen kohe sõjaõiguse peale. Agressiooni ja kaitsesõja peale. Mõtlen kaitsevahendite peale. No üks sõja definitsioon on see, et sõda on poliitika jätkamine teiste vahenditega ehk siis sõjaliste vahenditega. Sõja all ikka mõtled sellist konventsionaalset ja intensiivset lahingutegevust. Samas võib sõda olla ka väga madala intensiivsusega. Alati ei pruugi olla mängus rasketehnika või tulirelvad. Ka ilma selleta on võimalik sõda pidada.

Millal tabas sõda Eestit viimati? Kirjelda palun lühidalt selle viimase sõja iseloomu ehk milles see väljendus.

Ma saan aru küll kuhu sa tüürid. Sõda ikkagi Eestis konventsionaalses mõttes lõppes 1944. aastal. Partisani sõda kestis umbes 1950ndate keskpaigani. See infosõja pool...ma ei kiirustaks info- ja küberrünnakuid sõjaks nimetama. Ei taha otse ka välistada. See on rahvusvahelise õiguse arengu küsimus. See on emotsionaalne lähenemine seda kohe sõjaks nimetada.

Kui suureks pead Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinda tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Sõjas me ei ole praegu, aga kunagi ei saa välistada. Paneksin üheksa. See on rünnaku katse tõenäosus. Praegu ei ole, aga ei ole millegi põhjal põhjust öelda, et meie põlvkonnal peaks minema paremini kui teistel 20. sajandi põlvkondadel. See paneb mõtlema, mis augustis Gruusias toimus. See näitab, et ainus, mis meie naaberriiki hoiab tagasi sõjalisest sekkumisest on see, et see ei ole neile välispoliitiliselt tasuv. See sama, et poliitika jätkamine teiste vahenditega, ainult et praegu ei tasu need teised vahendid veel ära. Kui see olukord peaks muutuma, sest see tasakaal on ju siiski suhteliselt õrn. Me räägime küll, et NATO artikkel viis ning on väga tore kui see kõik toimib, siis ei juhtu midagi. Samas on neid võimalusi viltu minna üsna palju. Tegelikult sõltub see kõik meist. See ei ole ilma ennustamine. Konfliktid ja sõjad tekivad siis kui poliitikud või ametnikud teevad vigu. Kui me neid vigu väldime, siis on võimalik ka seda ohtu vähendada.

Kas Sinu hinnang üheksa palli näitab seda, et siiani oleme üsna palju vigu teinud?

Ei, vastupidi. See näitab hoopis, et siiani me oleme üsna täpselt mänginud.

Kui suureks pead Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinda ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Vot seda ma tahaks optimistina madalamalt hinnata. Kaks või midagi sellist. See sõltub jällegi meist.

Liigume edasi informatsiooni olulisust käsitlevate küsimuste juurde

INFO

Kui oluliseks pead oma igapäevatöös informatsiooni saamise/andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Meie infoga töötlemegi. See on põhiline. Ega muud ei olegi.

Milliseid kanaleid kasutad igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Kolleegid, meedia. Kõige rohkem internet. Paber vast kõige vähem. Tele ja raadio. Kirjavahetus teiste isikutega.

Milliseid kanaleid kasutad, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste temade kohta?

See on küll peamiselt meedia.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Sinu tegevust?

Kui mobiiliside oleks olemas, siis saaks hakkama. Aga see rutiin oleks täielikult häiritud ja see tuleks ümber teha. Pärsitud on töö kindlasti, aga on võimalik ka ilma selleta.

Jõudsimegi peamise teema ehk infosõja juurde.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Sina seda defineerid?

Ma ei tahagi seda sõna kasutada.

Miks?

Sest see on emotsionaalne termin. See on juba iseenesest hinnanguline, et tegemist on sõjaga. Võib rääkida inforünnakutest. Vähemate emotsioonidega avab sama tegevust termin mõjutustegevus.

Mis see mõjutustegevus on?

See, kui info abil, alti mitte faktoloogilise info abil, kasutades kellegi taju, üritatakse mõjutada teda ründajale sobivas suunas. See on kas isiku, isikute grupi või organisatsiooni või süsteemi vastu.

Mis eristab infosõda või seda mõjutustegevust tavalisest sõjast? Kui on üldse olemas tavalist sõda.

Ega ei ole jah. Juba SunTzu ajast ehk üle 2000 aasta on juba seda mõjutustegevust kasutatud. Üldiselt siiani ajaloos on loetud sõjaks seda kõrge intensiivsusega relvastatud konflikti. See, kas ilma relvastatud konflikti või füüsilise vägivallata poliitika jätkamist teiste vahenditega, et kas seda pidada sõjaks või mitte, on kokkuleppe küsimus. Ma ei ole seda enda jaoks süsteemselt läbi mõelnud.

Kas mõjutustegevus on pigem eraldiseisev tegevus või on see klassikalise sõja üks osa?

See on kindlasti tervikliku klassikalise sõja üks osa. Seda täiesti kindlasti. Aga seda on edukalt võimalik ka eraldiseisvana kasutada.

Kas ja kuidas suhestuvad Sinu hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Infosõja asemel kasutaks ma inforünnakut või veel parem mõjutustegevust. Tegelikult teatud juhtudel on isegi need inforünnakud põhjendatud, sest mõjutustegevus ei oma seda agressiivset olemust. See on täiesti olemas. Küberrünnakuid tuleb vaadata iseseisva asjana. Küberrünnak võib toimuda ka ilma läbimõeldud mõjutustegevusega. See võib olla toime pandud ka näiteks huligaansel ajendil. Siis ei ole see mõjutustegevus. Kindlasti ei tohiks mingit sellist rünnakut nimetada infosõjaks. Küberrünnakud samas võivad olla ja kindlasti 2007. aasta aprillis nad ka olid üks osa mõjutustegevusest.

Kuidas propagandasõda sinna kuulub?

See on mõjutustegevuse üks alaliike. Propaganda on algselt oma arvamuste ja hinnangute, teadaolevate faktide selgitamine mingisugusele sihtgrupile. See on tema algne tähendus. Ei midagi negatiivset. Hiljem on propaganda saanud endale selle tähenduse, et propaganda püüab algset infot moonutada. Igasugune oma arvamuse selgitamine tegelikult ju püüab kallutada pilti kuhugi poole, aga see, kas tegemist on moonutamise või hoopis täiendamisega, on juba arvamuse küsimus.

Mis on Sinu hinnangul laiemalt infosõja eesmärk?

Mõjutada, kallutada kedagi käituma sinule soodsalt. SunTzu järgi võib ju öelda, et milleks kulutada relvi ja elusid, kui on võimalik sõda võita ka ilma selleta.

Kes see keegi on, keda mõjutatakse?

See võib olla nii sõber kui vaenlane. Ükskõik kes.

Pead Sa meedet reaalseks laiade masside mõjutamise puhul või räägime võtmeisikute mõjutamisest?

Mõlemat tegelikult. See ongi nii lai asi. Mõjutustegevus võib olla suunatud ükskõik kellele. Nõukogude Liidu eriteenistustes olid näiteks aktiivsed mõjutusmeetmed, mis võisid olla suunatud paljudele, kuid võisid ka vaid ühele inimesele. See on praegu samamoodi.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Need ei pruugi olla kohe pinged. Võivad olla ka rahvuslikud erinevused või eristuvused. See on kindlasti üks paljudest vahenditest.

Mida veel saab ära kasutada?

No kasvõi sugude vahelist või vanuselt eristuvust. Sotsiaalse positsiooni või mille iganes alusel.

Millised võiksid olla eduka mõjutustegevuse tagajärjed?

Kõige hullem on inimhukkunud. Inimelust väärtuslikumat ei ole. Teatud mõttes II maailmasõda ja kommunistlik režiim. See oli ka omamoodi mõjutustegevuse tulemus, et see sai üldse püsima jääda ja tuua seejärel endaga kaasa kümneid miljoneid hukkunuid.

Kui me rääkisime ka enne sellest, et mõjutustegevus võib toimuda ka iseseisvana ilma, et talle järgneks füüsilist agressiooni, siis mis sellisel juhul võiks olla mõjutustegevuse tagajärg.

See on kellegi otsus. See võib olla ühe inimese otsuses madalal tasandil. See võib olla riigi kui terviku otsus. Sellel võib olla jälle kaugem eesmärk. Võtame Venemaa mõjutustegevuse konkreetsed näited. Üks asi, mida kindlasti üritatakse mõjutada, on

Eesti keelepoliitika. Üritatakse näiteks seadusandjat mõjutada võtma vastu otsuseid, mis nõrgendaksid eesti keele positsiooni ja tugevdaks vene keele oma. Ilmselt üritatakse saavutada, et eesti keel saaks teiseks riigikeeleks. Aga see on vaid üks otsus. Sellele eelneb palju väiksemaid otsuseid.

Kui suureks Sa pead Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinda infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib.

Nad toimuvad juba ammu. Mõjutustegevus algas vabadussõja ajal, kui tekkis reaalne vastasseis Eesti ja Venemaa vahel. Midagi on toimunud pidevalt. Intensiivsus on olnud erinev.

Oskad Sa välja tuua selle perioodi jooksul mingeid kõrghetki, kui see tegevus on intensiivistunud?

1920ndatel anti välja üks propagandaraamat. Sealt käis läbi juba fašismi termin jne. 1939. aasta baaside lepingu pealesurumisele eelnes ka mõjutustegevus. Sõjaaeg ikka intensiivistab. 1940ndatel aja 1950ndatel see intensiivistus kindlasti, sest Lääne-Euroopa ei tunnistanud okupeerimist ning Venemaa pidi korraldama mõjutustegevust. Siis saadeti näiteks konkreetset postiga välis-eestlastele ajalehte, mille nimi oli alguses Tõe Hää. Hiljem oli see Kodumaa. Üks mõjutustegevuse eesmärke kindlasti oli ka agentide värbamine. 1988. aastal, kui muutus tugevamaks iseseisvuse taastamise püüd. Uus kvaliteet saabus pärast Putini võimuletulekut. Aga mitte kohe. Alates 2000. aastast oli näha, et asi läheb süstemaatilisemaks, aga päris uus tase tuli, no ütleme, 2003-2004. 2005. aastal läks asi ikka juba väga karmiks. Tõnismäel läks asi hullemaks. 2006. rünnati juba riigilippu ja siis oli selge, et nii see jääda ei saa ja tuleb teha vähe kiirem otsus, et see mõjutustegevuse kanal läbi lõigata.

Palun hinda infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Jällegi on nii, et sõltub meist. Kui me laseme ennast mõjutada, siis see on väga ohtlik ja tekitataksegi kodakondsuse null variant ja teine riigikeel. Lähima kümne aasta perspektiivis ei ole see väga tõenäoline, et Eesti senine riigikord lakkab olemast, aga lähema 50 aasta perspektiivis, kui me ise väga hoolikad ei ole, siis ma hindan seda samuti üheksale.

Lähima 10 aasta perspektiivis võiks see numbriliselt olla?

See sõltub meist, aga paneme viie. Tegelikult, kui me vaatame mõjutustegevuse definitsiooni ehk selle eesmärk on mõjutada otsuseid, siis piisab sellest, kui me ei lase ennast lihtsalt mõjutada.

On see üldse võimalik?

Sõltub paljudest asjadest. Sellega tuleb kaasa minna, et see oleks võimalik. Sama riigi keele näide. Mõnes mõttes on lihtne. See on põhiseaduses kirjas. Põhiseadust saab muuta rahvahääletusega ja kui enamik inimesi ei taha seda muuta, siis justkui ohtu ei olegi. Mingil hetkel võivad tulla aga mingid surveabinõud, mis sunnivad seda muutma. Et näiteks *de facto* see juba nii on ja miks on põhiseaduses deklaratiivne säte. Lihtne on öelda, et kui nemad tahavad seda otsust, siis ärme me tee, aga tegelikult on võimalik panna meid kaude sellisesse olukorda, kus me oleme sunnitud seda tegema.

Kui suureks pead Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda/neile vastulööki anda?

Tõrjumise efektiivsuse mõõdupuu on see, kas me otsustes laseme ennast mõjutada või mitte. Kilpkonna taktika on see, et tal on kilp. Tümita palju tahad ja kui ta on piisavalt

tark, siis valel ajal pead välja ei pane. See on täitsa üks variant. Teine on mingi aktiivsem taktika. Mingi variant on ka kahe kombinatsioon. Meil see kilp on hämmastavalt tugev. Eesti ühiskond on suhteliselt hea ja pronkssõduri ajal kasvatati selle kilbi paksust.

Kui suureks pead Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Kui palju meil neid üldse vaja on?

Kui palju siis on vaja?

Mina arvan, et meie tugevam osa on siiski see kilp. Üks osa sellest kilbist on vaba ajakirjandus. Ühest küljest on see kilp ja teisest küljest jälle aktiivsem tegevus. See on ühiskonna vastutegevus. Alati ei pea see olema riigi poolt juhitud. Ärme räägime vaid riigi võimekusest. Räägime kogu ühiskonna võimekusest ja kui ühiskonnas on vaba ajakirjandus, siis see on üks osa ühiskonna võimekusest.

Kui me räägime riigi institutsioonidest?

Ma arvan, et see võimekus on meie riigile kohane. Me ei pea tegema massiivseid propagandaprojekte. Me võib-olla diskrediteeriks isegi ennast. Eesti ei ole selline riik.

Kas sa peaksid seda eetiliseks?

No ma ei tea. Kui see on ründe tõkestamiseks, siis jah.

Kas Sinu hinnangul on Eesti riik tervikuna või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

Mitte selliste operatsioonide, mida oleks teadlikult alustatud ja planeeritud mõjuoperatsioonidena. Ikka tekivad vastumõjud.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Sinu hinnangul käitub?

Osaliselt saavad aru, mis toimub.

Kui suurem see ärksam osa on?

Ma ei tea. Ma usun, et võib-olla sinna 5% ja 25% vahele. Need on vast arvamused.

Mõtiskle palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Me ei tohi vaadata seda kriisi iseseisvalt. Võitjaid vaevalt oli. See, et see siit ära viidi, näitas, et Moskva võim siin enam ei kehti. Moskva jaoks oli pronkssõduri ära viimine kaotus. Siinne venelaskond ei ole kindlasti võitja. Siin on nad ikkagi vähemus. Eesti patriootlikult meelestatud inimesed ka ei võitnud.

Kuidas Sa suhtud väitesse, et väike ja niigi rahvosluse pinnal pingeid täis Eesti suudeti veelgi rohkem polariseerida ning mina olen eestlane või mina olen venelane jutud pakkusid kõneainet ka seltskondades, kus see varem ei ole teemaks olnud.

Ühiskonda tervikuna kindlasti ei polariseeritud. Oli palju inimesi, kes tahtsid sellest teemast distantseeruda. Venemaa jaoks ei olnud see ka mingi võit. Võit oleks see, kui ta suudaks mõjutada otsuseid, mis tehakse Eesti riigis. Eriti just otsuseid, mis tehakse Euroopa suunal. Võit oleks see, kui Eesti hakkaks rahvusvahelistes institutsioonides Venemaad toetama või kui tal õnnestuks Eesti kaudu diskrediteerida mõnda teist riiki. Praegu ei olnud ju kumbagi.

MEEDIA

Millest sõltub Sinu hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

Allikakriitikast. Kui me räägime info usaldusväärsusest, siis see on kõige olulisem. Kui me räägime info piisavusest, sest ka see on oluline, siis sellisel juhul on aktiivsus ja ajakirjanduse uurivus olulised. Ressurss samuti — nii ajaline kui materiaalne.

Kui usaldusväärseks Sa pead Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

Jällegi, millist ajakirjandust. Mina teda eraldi ei usalda. Mõtlen enamasti ise läbi, kuidas tegelikult on. Ma arvan, et see hinne võiks olla kaks. On ka positiivseid üllatusi teemade valikul jne. See on väga mõnus ja mulle väga meeldib.

Kas Sinu hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Jah, usaldavad küll. Enamus ikka usaldab. Nad võivad küll kiruda ajakirjandust, aga enamikul ei ole seda allikakriitilisust ja seega usaldavad.

Millist järgnevatest pead tavaolukorras usaldusväärseimaks: ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

See on pigem konkreetse väljaandepõhine. Minu jaoks praegu Postimees suudab teha kõige kvaliteetsemat asja. Päevalehel on head arvamusküljed. Sirp on väga hea. Trükiväljaandeid usaldan ilmselt rohkem kui online'i.

Millist eelnimetatutest pead usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis?

Mina loen online'i seetõttu, et info kiirus on oluline. Trükiväljaandeid loen päris vähe. Põhiinfo tuleb online'ist või raadiost.

Milliste sõnadega kirjeldaksid Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust?

Väike, oma. Väikse selgituseks peaks ütlema, et ta on alla kriitilise massi väike. Tõeliselt kvaliteetse ajakirjanduse jaoks liiga väike.

Kui sageli Sa seda jälgid?

Ikka jälgin.

Milliste sõnadega kirjeldaksid Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust?

Kui Eesti ajakirjandus on alla kriitilise massi väike, siis selle kohta tahaks isegi öelda, et mõnes mõttes perspektiivitu. Õigemini perspektiiv sõltub eestikeelsest ajakirjandusest. Ega enam ei olegi midagi sellest ju väga alles.

Kui sageli Sa seda jälgid?

Võimaluse piirides.

Milliste sõnadega kirjeldaksid suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest?

Kõik loetav ja jälgitav ajakirjandust on riigi kontrolli all. Vabalt lubatakse olla vaid sellel ajakirjandusel, millel puudub arvestatav auditoorium ja mõjuvõim. Nii kui mõju tekib, siis võetakse kontrolli alla.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Ta mängib kasuliku idioodi rolli. See piiriäärse talu juhtum on parim näide sellest. Keegi riputab oma kodulehele midagi üles ja kuidas see siis elama hakkab. Meil jookseb alates 2006. aastat enamik meediat Dozori sabas.

Kas ta peaks mängima suuremat/väiksemat rolli?

Nende asi on see mõjutustegevus läbi hammustada. Nad ei tohiks olla need, keda ära kasutatakse. Nad peavad olema aktiivsed ja kuulama kõiki. Nad peavad olema enesekriitilised. Ei tohiks olla nii, et kui helistab keegi kasvõi näiteks Kaitsepolitseist ja ütleb, et te kajastasite seda teemat valesti, siis seda ei tohi võtta kui rünnakut. Peaks olema avatud, et andke meile siis infot selle kohta.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Roll peaks olema usaldada oma riigi valitud juhte ja määratud töötajaid ehk ametnikke ja poliitikuid. Selle usalduse pinnalt peaks rahvast informeerima. Aprill näitas, et ilma, et ajakirjanduse suunal oleks üldse 2007. aastal mingit tööd tehtud, selle ajakirjanduse enda usaldus poliitikute ja ametnike osas tõusis. Hiljem vaadati see jälle kriitilise pilguga üle.

Kas Sinu hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

Vaba ajakirjandus peab olema pikas perspektiivis ja see on meie põhiline relv. Aga teatud lühiajaliste kriiside puhul või piiramine olla vajalik.

Täna Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.2 Intervjuu Priit Heinsooga

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Ilmselt samasid asju, mida enamik inimesi. Konventsionaalne sõda riikide vahel. Relvajõudude vahel. See on esimene assotsiatsioon.

Millal tabas sõda Eestit viimati?

II maailmasõda, kus Eesti osales.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Ohh, see on raske küsimus. Ära iial ütle iial. Eesti on atraktiivne. Just on merelise asukoha poolest. Atraktiivne just meie ühele naabrile. See provokatsioonide tõenäosus võiks olla seitse.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

See on väga ohtlik. Ta on üheksa.

Mis siis juhtuks?

Sõltub mastaabist ja eesmärgist. Mis juhtub? Suure tõenäosusega võib juhtuda, et sõltuvalt rünnaku intensiivsusest ja arvestades meie rahva väiksust, võib see pädida rahvusriigi hävimisega.

Päris karm hinnang.

See sõltub jah intensiivsusest. Teine alternatiiv on. Äärmiselt raske on prognoosida, kui pika- või lühiajaliselt saab see toimuda. Täna me teame jah, et NATO meid kaitseb. Aga kuidas ta selles situatsioonis käitub? Aga kõige halvem stsenaarium on ju see, kui territooriumi hõivamise eesmärgil hävitatakse rahvas.

INFO

Palju teoretiseeritakse selle üle, et elame infoühiskonnas. Kui oluliseks peate oma igapäevatoos informatsiooni saamise/andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Täna kahtlemata me räägimegi infoühiskonnast. Täna ei ole kindlasti enam suletud ühiskonda. Me räägimegi sisuliselt globaalkülast, kus me kõik oleme suures võrgus. Info vajadus on tänaselt päeval...võib-olla see vajadus ei ole suurem, aga suuremad on võimalused seda infot hankida ja kahtlemata kasutame me seda kõik ära. Olulisem on see, millist allikat sa pead enda jaoks usaldusväärseks.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Erinevaid. Sõltub, mida mul vaja on. Paljuski ma kõrvutan erinevatest allikatest saadud teavet, kui see on võimalik ja saan sealt selle info. Kui me räägime muidugi avalikust informatsioonist. Kahtlemata ma kasutan ka meediakanaleid kui ka näiteks e-posti. Sealt kaudu saan ma ju sisuliselt teiste inimeste mõtteid. Selgelt oleneb, kellelt infolt pärineb. Info kvaliteet sõltubki ju tegelikult sellest, kui kvaliteetseks mina pean informatsiooni allikat.

Kui üritate kõrvutada kahte kõrvutamatu asja — informatsiooni kiirust ja selle kvaliteeti, siis kumb on tavaliselt sinu jaoks olulisem.

Mõlemad on olulised. Paratamatult juhtub teinekord, et esmaseid järeldusi tehakse kiirelt saadud andmete pinnalt, mis hiljem võivad muutuda. Palju sõltub sellest, mis on selle otsuse tähtsus. Kui on ikka oluline asi, mida ma ei saa käidelda ilma selleta, et kõik minule teadaolevad andmed pärinevad adekvaatsetest allikatest. Kui see on mingi pinnapealne hinnang, siis seda võib teha, aga peab olema väga ettevaatlik.

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Peamiselt meediast. Me saame seda erinevatest uudisteportaalidest, enda jaoks adekvaatsetest uudistekanalitest. Televisioon ja ajalehed, pluss mingid konverentsid jne.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)?

Ma arvan, et paaritunnine katkestus ei ole veel väga hull. Küll aga selline ööpäevane katkestus. See kindlasti mõjutab, kui me peame seda silmas, et täna on meil dokumendikäitlemine, pluss ametkondadega suhtlemine netipõhine või e-posti kaudu. Kui telefon töötab, siis saan hakkama.

Kas see mõjutaks Teie tegevust n-ö kriisisituatsioonis? Kui jah, siis kuidas? Palun kirjeldage selle mõju Teile nii eraelus kui ka tööl.

Kui ma lähtun puhtalt enda ametikohast, siis kui telefon töötab, siis ma saan hakkama.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Infosõda on minu jaoks massimeedia kanalite kasutamine inimeste mõjutamiseks huvigrupile soovitud suunas.

Seega siis inimeste mõjutamine?

Jah

Massimeedia all sa pead silmas ajakirjandust?

Jah.

Kas sellisel juhul eksisteerib ka massimeedia välist infosõda?

Ma saan aru, mida sa silmas pead. Näiteks rünnakuid meie serveritele jne. Mina seda infosõjaks ei pea.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Kübersõja eesmärk on, pigem küberrünnaku eesmärk, on halvata süsteeme. Infosõja eesmärk on kujundada meelsust. Propagandasõda ja infosõda. Propagandasõda on infosõja sees. See on üks osa infosõjast.

Mis eesmärk on seal siis propagandasõjal?

Propaganda on aktiivne mõjutusmudel infosõjas. No võtame...see on aktiivne mõjutusviis ja passiivne. Me võime teoretiseerida, kas me paneme propaganda ja infosõja vahele võrdusmärgi või mitte. Mina seda võrdusmärki ei paneks. Infosõda on laiem kui propagandasõda.

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Ühel puhul toimub aktiivne füüsiline hävitus. Teisel puhul võib toimuda nii otsuste mõjutamine kui ka see teine võib olla eelduseks konventsionaalsele sõjale. See võib olla n-ö eelepikis traditsioonilisele sõjale.

Võib olla või peab olema?

Võib olla.

Kas infosõda on seega kui eraldi nähtus või üks osa traditsioonilisest sõjast?

Kui me teame seda tasuta, mis meil on toimunud, siis võib öelda, et seda võib käsitleda täiesti eraldiseisvana. Eraldi situatsioonina, et selle kaudu avaldada mõju nendele, kes omavad teatud mõjuvõimu selle üle, kelle suhtes sa seda rakendad. Piltlikult öeldes selleks, et saavutada Eestis mingi eesmärk, on vaja mõjutada Euroopa Liidu suurriike, kes otsustavad midagi. Seega tuleb luua neile kuvand, mis viiks selleni, et teatud otsustusprotsessis tehakse otsus, mis on meelepärane sellele, kes seda soovib.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk? Me oleme rääkinud sellest, et ühest küljest on tegemist masside mõjutamisega otsustajate mõjutamiseks, aga saab siinkohal välja tuua ka mingeid konkreetsemaid eesmärke.

Eesmärk ongi tegelikult ründajale vajaliku kuvandi loomine ja selle kaudu oma tegevuste õigustamine.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Ikka loovad. Muidugi.

Mis võivad veel luua soodsa pinnase?

Majanduslikud huvid.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib.

Me ju tegelikult suuremal või vähemal määral oleme ka praegu infosõjas. Kui nüüd vaadata erinevate sündmuste kajastust ja käsitlust erinevates meediaruumides.

Tooge palun mõni näide.

Raske on tuua konkreetset näidet, aga kui me võtame ühe mingi konkreetse sündmuse ja vaatame selle kajastusi näiteks CNNis, BNSis ja PBKs, siis me saame täiesti erineva tulemuse. Võtame näiteks Gruusia näite. Meedias olid täiesti vastandlikud signaalid. Sellele, kuidas haarati sellesse sisse Eesti näiteks. Eesti haarati sisse sellega, et loodi kuvand, et Eestist on professionaalsed naissnaiprid sinna läinud ja vaenulik riik Eesti saatis oma inimesi sinna terrorismi toetama. Selle kaudu käiski kuvandi loomine. Kui me vaatame tegelikult, kuidas toimus ja siiani toimub, kuidas teatud meediakanalites on mingite sündmuste ja klippide tilgutamine. Ma ei tea, kas see on ka tegelikkuses nii, nagu seal näidatakse. Mina olen pigem teises meediaväljas ja saan sealt teisti teistsuguse pildi. Sellesse sündmuste ahelasse on kaasatud ka USA kui koolitaja. Sealt on toodud paralleel Balti riikidega. Selline kuvandi loomine käib ja see kuvandi loomine sellise aktiivse propaganda vormis. Ma ütleksin, et selline meediasõda käib pidevalt ja kord on ta lihtsalt aktiivsem.

Kas Teie jaoks tähendab infosõda pigem Eesti ja Venemaa vahelist sõda või on neid figurante ja võib-olla isegi täiesti erinevaid liine rohkem?

Kui me räägime sellest mõttest, et mis on otsustusprotsesside jada ja mis võiksid olla mõjud, mille suunas need huvid peaksid olema suunatud, siis räägime ikkagi ühest Venemaa suunast.

Kui Venemaa Teie hinnangul Eestiga infosõda peab, siis kui Te hindasid klassikalise sõja ohtlikkust üheksale pallile, siis kui ohtlik on 10-pallisel skaalal infosõda Eesti jaoks? Üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Ta on kahtlemata ohtlik. Selles mõttes, et see ongi võimalus kuvandi loomiseks. Kuvandi kaudu on võimalik destabiliseerida riigi sisemist turvalisust. Just nimelt selle kaudu, et kui huvigrupid ja huvigruppe mõjutada läbi infovälja ja kui sellele ei tule vastu

teistsugust adekvaatset teavet, mis jõuaks neile kohale, siis tahes tahtmata võib see tekitada selle, kus luuakse foon füüsilisteks kokkupõrgeteks.

Te ütlesite, et kui sellele ei tule vastu neid teistsuguseid sõnumeid, mis võiksid huvigruppide hoiakuid mõjutada, siis kui suureks Te hindate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspekte tõrjuda/neile vastulööki anda?

Ma arvan, et tegelikult oleme täna palju rohkem valmis, kui 5-6 aastat tagasi. Ainuüksi vaid seepärastki, et me teadvustame, et selline võimalus või tegevus on olemas. Kindlasti on äärmiselt palju arenguruumi. Saame olla palju paremad kui me täna oleme. Küsimus on ka selles, kas ja kuidas need huvigrupid üles leida ja nendeni jõuda. Võtame näiteks Narva linna, kus on 5% eestlasi. Päris keeruline on ilmselt seal hakata klassikalise Eesti meediaväljaga nendele selgitama, et see, mida te näete seal PBKs, et see ei ole päris nii. Pigem ongi täna vaja leida neid võimalusi ja vahendeid, kust kaudu me oma sõnumeid saaksime edastada. Me peame selle info nendeni viima, kes on meie meediaväljast ära.

Kas meil on see teadmine olemas, kuidas seda teha?

Meil on soov olemas vähemalt. Selleks on vaja nendes regioonides oluliselt heas mõttes suurendada Eesti riigi kohalolekut. Esiteks on see, keda me peame mõjutama. Me peame seda teadma. Kas me peame mõjutama seda tänast aktiivset haldusjõudu või töökeskkonda? Me võib-olla täna ainult natukene teame, keda me peame mõjutama. Teine küsimus on see, mida meil neile pakkuda on.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Küsimus on selles, kas meil on vaja seda.

See on minu järgmine küsimus, et kas see oleks meie enda kaitseks eetilise?

See ei ole kindlasti eetiline. Peame arvestama, et tänase päeva tingimustes me ei ole lihtsalt Eesti. Me oleme Euroopa. Kõik sellised tegevused, kui me peaksime seda tegema, siis ei teinud seda mitte vaid Eesti vaid seda tegi Euroopa laiemalt. Oleme heas mõttes sellise ahelaga teineteisega seotud. Ma ei näe täna küll mingit sellist põhjust, et kui me räägime Eestist kui demokraatliku õigusriigi poole pürgivast riigist, siis ei ole kindlasti kohane demokraatlikule õigusriigile.

Provotseeriv küsimus siit kohe edasi. Defineerisite infosõda kui massimeedia kanalite kaudu inimeste mõjutamist mõjutajale sobiva tulemuse saamiseks. Sisuliselt võib selle definitsiooni all mõista ka arvamused artikleid meedias või näiteks poliitilist kommunikatsiooni. Kuidas ja kas üldse infosõda sellest eristub?

Ta eristub eesmärgiga. Igasugune meedia on manipulatsioon. Olgem ausad. Meedia eesmärk on näiteks arvamused artikli kaudu mõjutada. Teadusartikkel on näiteks see, et sa konstateerid ainult fakti ja tugined konkreetsetele asjaoludele. Teine küsimus on päevakajalise informatsiooni adekvaatne edastamine. Sealt edasi on meedia manipulatsioon ja meedia eesmärk on teatud huvigruppe, kas mõjutada või teine eesmärk on kasumit teenida. Võtame siseriiklikult sellise toreda sündmuse, nagu Villu Reiljani kohtupidamine. Oli sündmus, sündmust kajastati meedias, sündmuse kajastamisele järgnenud tegevused, teda on kajastatud. See on igipõline küsimus, kas meie ajakirjandus käitub sellistel puhkudel eetiliselt. Kas peale seda kui isiku suhtes tuleb õigeksmõistev kohtuotsus, siis kas seda ka sama innukalt kajastatakse? See ongi teatud tüüpi manipulatsioon. Teine manipulatsioon on poliitiline manipulatsioon. Poliitilised jõud peavad tegema ennast atraktiivseks, et saada oma mõttekaaslasti.

Kas infosõja jaoks on vaja mingit kriitilist massi tegutsejaid, et tegemist oleks infosõjaga?

Kõik taandub eesmärgile. Mis on meedia manipulatsiooni eesmärk? Kui selle eesmärgiks on tõesti mingi kriitilise massi isikute hulga mõjutamine selliselt, et nad teevad ühte või

teist toimingut nii, et mõjutada riigi haldussüsteemi või vähemalt püüavad destabiliseerida riigikorraldust, sellise massi isikute mõjutamine.

Saan ma õigesti aru, et asi muutub seega infosõjaks siis, kui üks osapooltest on riik?

Jah. Selles mõttes, et kui me ütleme, et meil on sõda. Meil on pidevalt sõjad. Vahepeal oli sõda narkokaubitsejate või organiseeritud kuritegevusega. Küsimus on selles, kas need on sõjad või on need väikesed lahingud. Meil on ja jääb olema üksiksiku rünnakuid üksikisiku vastu meedia kaudu, mis võivad olla inimesele väga hävitavad. Kui me räägime infosõjast, siis me räägime eesmärgist ja üheks pooleks peab olema riigikorraldus. Tegevus, mis on suunatud Eesti Vabariigi vastu. Sellise tegevuse esile kutsumine.

Kas juhul kui üks suurkorporatsioon on alustanud aktiivset võitlust infoväljal mõne teise konkureeriva korporatsiooni vastu, mis viib selleni, et see teine korporatsioon läheb pankrotti, siis kas tegemist on infosõjaga?

Minu käsitus ei ole. See on küll ebaaus konkurents ja rünnak, mille eesmärgiks on majanduslike huvide rahuldamine. Minu jaoks kui me räägime sõjast, siis üheks sõja subjektiks peab olema riik. Mõlemaks subjektiks peab tegelikult olema riik. See on see, kui üks riik kasutab ära oma võimalusi teise riigi suhtes.

Tegemist on siis riikide vahel toimuva tegevusega?

Jah. See on lihtsalt seepärast, et kui me toome sõja nimetuse mängu iga väiksema lahingu puhul, siis me lörtsime selle sõja mõiste ära.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub?

Üha rohkem saavad nad ikka ajast aru. Peale aprillisündmusi, kui me vaatasime erinevaid kajastusi, kuidas see välja paistis. Erilise võtmetähtsusega on, kui me võtame näiteks

Gruusi sündmused, kus on tegelikult näha see, mis tundub olevad organiseeritud propaganda järjepidev areg. Elame täna huvitavas situatsioonis. Meil on väga lai meediaväli. Kui võrrelda, mis kuskil ületab uudisekännise, kuidas see on välja mängitud. Sellest tulenevalt üha rohkem tajutakse.

Kuidas Te hindate, kui suur on selline ärksam osa elanikkonnast, kes saab nendest asjadest aru?

Ma ei julge protsenti välja tuua. Haritud inimene on kindlasti vähem manipuleeritavam, kuna infoväli ja meediamah, mida ta tarbib on natukene kvaliteetsem ja laiem. Kollase meedia küüsi jäädes tekib ilmselt palju eksiarvamusi.

Kas 2007. aasta aprillis tabas Eestit infosõda?

Kui ma võrdlen sellega, mis hilisemad sündmused on olnud. Näiteks Gruusia sündmused, siis need rünnakud ei kandnud vilja.

Täpsustage palun.

Paljuski need sõnumid, mis välja läksid, ei jõudnud väga sellesse meediaruumi, kuhu oleks soovitud. See, et huligaanid ründasid linna, jumala pärast.

Millisesse meediaruumi siis tegelikult sooviti jõuda?

Ei ületatud siin väga näiteks CNNi või BBC uudiskännist. Sealt edasi kõik need tegevused ja kuvand, mida on püütud luua, ei tulnud hästi välja. Ma arvan, et tegelikult käituti väga hästi ja adekvaatselt, et see, mis ära viidi, see koht tehti väga ilusaks. Nüüd paljud need inimesed, kelle jaoks see on oluline, et ka nemad on nüüdseks aru saanud, et see koht ei ole sugugi halb. Sellest üritati küll teha meile sellist negatiivset narratiivi, aga see ei jäänud püsima.

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Ühelgi sõjal ei ole tegelikult võitjaid või kaotajaid. Mõlemal poolel on kaotajaid. Sama on lahingute puhul. Spordivõistlusel on võitjad ja kaotajad. Aga siin on positiivseks see, et peale seda sündmust teadvustati laiemalt, mis on kübersõda või küberrünnakud ja et see on reaalsus, mis võib tekitada väga suurt kahju.

Kes teadvustas?

Euroopa Liit teadvustas endale seda. Seda teadvustasid ka rahvusvahelised sõjalised organisatsioonid.

Väidate, et nad enne ei teinud?

Ma väidan, et see ei olnud nii käega katsutav. Nad tegid seda kindlasti ka enne, aga see ei olnud nii käega katsutav. Ega sellist riikide kogemust ju väga ei ole. Tuginen sellele, mis pärast meediast läbi käis. Mis tippkohtumistel Eesti kogemuse näide esile tõsteti. Ehk siis teadvustati veelgi selle teema olulisust.

Kas selles oli ka kaotajaid?

Jah. Kaotajad olid need õnnetud inimesed, kes said kannatada. Ma arvan, et kaotajad olid kindlasti need, kes üritasid seda olukorda kasutada ära selleks, et destabiliseerida riigikorda. Et näidata Eestit võimalikult halvas ja vägivaldses valguses. Ma arvan, et nemad jäid kaotajaks

Kes võrdluses Eesti ja Venemaa väljus sellest kriisist võitjana ja kes kaotajana?

Kahtlemata Eesti võitis.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväarsus?

Sõltub sellest adekvaatsusest. Adekvaatsus tuleb omakorda sellest, mis on meediaväljaande tarbimise kogemus. Päris suur hulk tõsiseid lugejaid väga tõsiselt näiteks Õhtuehte ei võta, kuigi seal võib ka osade teemade kohta olla väga adekvaatseid käsitusi. Samas võetakse näiteks Eesti Päevalehte adekvaatsena, kuigi ka seal võib vahest olla sellist pada, mida ei trükiks ära isegi Õhtuleht. See on kindlasti see, kuivõrd adekvaatne on see väljaanne olnud ja millisena on ta turul positsioneerinud.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne? Palun põhjendage.

Sõltub.

Kategoriseerige kui vaja.

Kui ma võtan ERRi uudised, siis sellele ma annan ilmselt 8-9 punkti. Reporterile seevastu panen ilmselt kolm. Sõltub sellest, milline on minu enda kogemus. Tegelikult kasutan ka teiselt pärinevat kogemust.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Kahtlemata kiire meedia saamisena on ok BNS. BNS on oma olemuselt peamiselt üles ehitatud pressiteadetele. Sinna tuleb paljuski ametlikust allikast tulev teave. Seal võib suhteliselt õiget asja saada. Teine on ERRi poolt toodetud uudised ja siis ongi päevalehed ehk Päevaleht ja Postimees, mis on võrreldavad.

Kas kriisisituatsioonis kanalite usaldusväärsus või kanalite kasutamine ka kuidagi muutub?

Kriisisituatsioonis üritan ma otsida üles need kanalid, kust ma saan kõige järjepidevamat infot. Kui on võimalik, siis on tele ja raadio mõlemad ja kui on võimalik, siis ka sage online kanalite jälgimine. Paratamatult tuleb info esimeses etapis episoodiliselt ja on vaja kasutada erinevaid allikaid.

Kas Teie hinnangul Eesti inimesed usaldavad ajakirjandust?

Kurb on tõdeda, et ilmselt üsna suur osa elanikkonnast usaldab isegi tabloidi. Kui vaadata ka vaadatavuse poolelt, siis Reporter on ilmselt vaadatavam kui ERRi uudised.

Kas ja kuivõrd kujundab meedia Teie hinnangul avalikku arvamust?

Kahtlemata.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust?

See on nii lai. Sõltub. Ta on žanrite kaupa erinev. Kui võtame päevakajalisuse ja võtame näiteks ERRi ja juhtivad päevalehed ehk Päevalehe ja Postimehe, siis nad kannavad uudisinformatsiooni adekvaatselt edasi. Meelelahutusajakirjandus on klassikaliselt ühes suunas n-ö ära tegev. Välja arvatud Sirp. Skandaal on see, mis müüb. Eraldi on veel arvamuse kujundajana Eesti Ekspress, kes käsitleb teemasid just arvamuse seisukohast. Üks kõva asi, mis meil on, on Äripäev. Ta on küllaltki selge adekvaatse majandussituatsiooni kirjeldaja.

Kui sageli Te seda jälgite?

Väga sageli.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Ma kirjutavat pressi väga ei jälgi. Kui me räägime ERRi osast, siis ERRi venekeelsed saated, mida on küll vähe, aga ta tugineb samadele allikatele ja on üsna adekvaatne. Väga adekvaatseks ei saa näiteks siiski pidada neid saateid, mis on, näiteks võtame selle Vandekohtu. Ta on ka ikkagi mõneti manipuleeritav. Kui ma vaatan PBKst uudiseid ja siis vaatan Eesti uudiseid, siis jääb küll mõistmatuks, et kust seda kõike küll võetakse.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest? Kui sageli Te seda jälgite?

Vaatan vaid telekat. Ajalehti ei loe enamasti. Paraku valdavas enamuses peaksin ma küsima, kust seda võetakse, mis sealt tuleb. See on väga imelik, mis sealt tuleb. Teinekord on selline tunne, et need uudised on nii väga suunatud. Jälgin seda nii tihti, kui vähegi võimalik. Üritan uudiseid kõrvutada.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Väga suurt ja olulist rolli. Eelkõige just sellest seisukohast, et ta võib kas toetada ühte poolt eneselegi teadmata, kandes üle sellelt poolelt saadud teavet. Teisalt tuleb vaadata, kuidas suudab meie meedia konkreetsetes situatsioonides oluliste arvamusi liidrite seisukohad välja mängida. Mitte vaid see, et seda öeldakse vaid kuidas seda öeldakse.

Kas ta peaks mängima suuremat või väiksemat rolli?

Ta peaks mängima kvaliteetsemat rolli. Just selles situatsioonis, et kelle väiteid me kuhu paigutame, kuhu ajalehe ossa me selle paneme ja milliseid detaile me sinna juurde toome. Millist sõnumit me võimendame ja kellele me selle suuname? Kuidas me hindame, kas see jõuab meediatarbijani? Kas sellele peaks mingi jätkusõnum tulema?

Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult?

Ma arvan, et näiteks nii Postimees kui Päevaleht saavad aru. Ma arvan, et ka ERR saab selgelt aru. Ma usun. Meil on näiteks Postimees nii eesti- kui venekeelsena. Siin ei ole ju seda, et kõik lood tõlgitakse üks ühele ära. Siin on küsimus selles, millisele infoväljale me midagi suuname. Teinekord teeme ise endale karuteene ja loome ise antikangelasi. Me räägime pidevalt sellest, kuidas üks bandiit ronis üle aia ja siis kuidas ta andis kellelegi vastu pead. Suured pildid ja uudised. Kas seda kõike on vaja? Ma saan aru, et ajakirjanduse üks eesmärgi on ennast müüa, aga küsimus on selles, mis hinnaga seda teha. Kas me saame pidevalt neid antikangelasi luua?

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Väga oluline roll. On kaks olulist asja. Üks on niivõrd kuivõrd adekvaatne info edastamine ja teiseks on see võimas relv teatud mõttes situatsiooni ohjeldamiseks. Ilmselt ei jõua mitte alati sõnum tegelikest asjaoludest alati kõikide inimesteni ja teadmatus tekitab paanikat. See võib omakorda viia soovimatute tagajärgedeni. Väga oluline on see, et suudetakse adekvaatselt inimesele sündmused kätte tuua ja teiseks inimesi ka juhendada.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

Ei tohiks. Ei satu tegelikult. Kui ajakirjandus edastab adekvaatselt seda, mida ta näeb, siis ei ole mingit põhjust ajakirjandust piirata.

Adekvaatselt kelle jaoks?

Vaataja jaoks. Demokraatlikus ühiskonnas ei ole ilmselt ajakirjanduse piiramine võimalik. Ma arvan, et kui hakata piirama, siis see võib tekitada veel halvema situatsiooni. Siis hakkab tulema täitsa imelikku infot. Kriisi ohjava isikute ringi puhul on

väga oluline panna ta maksimaalselt riigi heaks tööle. Anda välja sõnumeid, mitte lasta neid otsida. Tuua välja see, et nad on protsessi osalised ja sinu panusest sõltub terve riigi turvalisus. Piirangud tekitavad infomüra.

Täna Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.3. Intervjuu intervjuueeritavaga number 1

SÕDA

Millal Sinu hinnangul viimati Eestit sõda tabas ja millise iseloomuga see oli? Milles see väljendus?

Sõltub täitsa sõja definitsioonist. Tegelikult rünnak, küberrünnak oli aprillis, 28. aprill kuni 15. mai 2007. Aga samal ajal seda ei saa otseselt sõjaks nimetada, aga aktiivne psühholoogiline mõjutamine väljastpoolt Eestist, ehk võõrriigi poolt, toimub pidevalt ja kohati tugevamalt. Selles mõttes on protsess jätkuv.

Sina defineerid siis viimast sõda pigem küberrünnakuna?

Ei. Tegelikult sõda jaguneb kaheks. Tehniline, kus rünnaku objekt on IT ja kübervõrgud ja humanitaarne, kus peaobjekt on individuaalne ja massiteadvus. See teine, mina loen kübersõda osaks humanitaarsest rünnakust. Ma väidan, et aastatel 2007 ja 2008 on rünnakud erinevatele sihtgruppidele olnud jätkuvad ja kohati tugevnevad.

Kui rääkida n-ö „traditsioonilisest sõjast“ kui sellist asja on üldse olemas. Jätame praegu infosõja kõrvale. Me räägime vägede liigutamisest jne. Kui suur on Sinu hinnangul tõenäosus, et selline sõda võib Eestit tabada. Palun hinda seda 10-pallisel

skaalal, kus üks on see, et see ei juhtu kunagi ja kümme on see et see juhtub juba praegu.

3-4.

Miks nii?

Reaalne füüsiline sekkumine võõrvägede poolt on seoses meie olekuga NATOs suhteliselt vähetõenäoline. Ilma NATOga oleksid asjad teistmoodi. Üks on selge, et ideoloogiline platvorm valmistub iga päevaga. Venemaa ajaloolise rolli taastamine. See võib olla võimalik ainult siis...see algab mingist sündmusest, nagu näiteks mõrvad, tapmised. Igatahes midagi, mis ärritab üles. Igatahes see peab olema tugevalt resoneeruv sündmus ja siis saavutatakse teatud moraalne õigustus sekkumiseks. Ja sealt viib asi peale hakata. Praegu on see küll vähe tõenäoline.

Kui suureks Sa hindad ohtu samal 10-pallisel skaalal, kui selline sõda peaks Eestit siiski tabama. Üks oleks see, et ei muutuks midagi ja kümme tähendaks sellel skaalal, et Eesti Vabariik lakkaks olemast?

No vähemalt üheksa.

Põhjenda palun.

Kui juba selliseks asjaks läheb, siis tõenäoliselt tuleb sellest erakordselt suur sündmus. Ega keegi siin vibupüssiga siis ei tule. Aga see ei ole väga reaalne. Eesmärke on võimalik saavutada ka teisel teel ja ilma relva kasutamata. See protsess on praegu palju tõenäolisem.

INFO

Räägime nüüd infost ka. Kui oluliseks hindad Sina oma igapäevastes töödes ja tegemistes informatsiooni saamise ja andmise kiirust ning adekvaatsust?

Siin ei ole midagi arutada. Praegu on tegemist puhtakujulise infoühiskonnaga nende inimeste jaoks, kes tegelevad avaliku seadusega ja neid on väga palju. See ei puuduta võib-olla vaid väikest elanikkonna gruppi, kes tegelevad konkreetset mingi käelise tööga ja saavad elada teadmatuses. Kõiki teisi see tegelikult puudutab. Peaaegu absoluutselt.

Milliseid kanaleid Sa kasutad, et saada oma tööks vajalikku informatsiooni?

Praktiliselt kõiki.

Mida see tähendab?

See tähendab internet on tõusva tähendusega. Sealt erinevad alaliigid kuni otsingusüsteemideni välja. Lehtede osakaal väheneb. Ajakirjade osakaal väheneb. Välja arvatud spetsiifilised. Raadio isegi püsib samana. Televisioon loomulikult. Järsult on vähenenud Soome ja Venemaa kanalite mõju, kuna nad on formateeritud, mis tähendab, et kui oled ühe saate ära näinud, siis oled näinud kõiki.

Miks Soome telekanalite tähtsus on vähenenud Sinu jaoks?

Soome on vähenenud seetõttu, et ma saan internetist kätte arvestatava osa infot. Soome oli vanasti teatud elanikkonna grupile allikas selle kohta, mis tegelikult juhtus, sest nende uudised olid minu jaoks objektiivsed ja võib-olla rahvusvahelisemad. Soomest vaatan ma nüüd eelkõige spetsiifilisi programme. Eelkõige väga head dokumentalistikat. Samal ajal isegi ei ole vähenenud raamatute osakaal.

Kas need kanalid kattuvad kui Sa tahad saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta või on seal mingi erinevus?

Aja jooksul kujuneb välja teatav usalduse printsiip ja mingi järjekord. Need aja jooksul muutuvad. Ma otsin tavaliselt infot mitmest allikast.

Sa nimetasid mitmeid internetiteenuseid. Kui e-posti või interneti kasutamises esineks pikemaajalisi tõrkeid, näiteks rohkem kui paar tundi, siis kas see mõjutaks Sind nii eraeluliselt kui tööalaselt?

Mind otseselt. Päris otseselt.

Mis see kaasa tooks?

See tooks kaasa mingite probleemide kuhjumise, töö aeglustumise, isegi pidurdumise. Sisuliselt kaoks ära töö võimalus. Ma laias laastus olen oma töö üles ehitanud võrgustikele. See tähendab, et nende võrgustike kadumine on automaatselt töö pidurdumine.

Kui Sa tootsid nüüd veel selle omakorda kriisisituatsiooni, siis mida see Sinu jaoks tähendaks?

See tooks kaasa automaatselt kaasa nähtuse...muideks praegusel ajal on sõltuvus nii suur, et teatud tüüpi mässude puhul piisab sellest kui lülitada välja mobiilivõrk. Lihtsalt lülitatakse välja. Lepitakse kokku, millised on kriisikanalid ja mobiilivõrk lülitatakse välja. Mis toimub? Tänaval enam telefone ei ole ja infot ei saada. Ongi kõik. Riigi julgeoleku seisukohast on see väga oluline, et on võimalik alles jätta kriisiside võrk, aga saab välja lülitada mobiilivõrk. Mobiilid on sellise operatiivse info vahetamise seisukohast väga oluline.

Läheme siis infosõja teema juurde. Ajakirjanduses on infosõja mõistet käsitletud väga erinevalt. Kuidas Sina seda defineerid?

Ma pean mingi selgema definitsiooni välja mõtlema. No tegelikult ei pea välja mõtlema. Mina ikkagi tajun seda võõrriikide otsese sekkumisena teise riigi infovälja, eesmärgiga mõjutada, kas selle riigi kodanike, juhtkonna või avalikkuse valikuid.

Sinu jaoks on infosõda seega otseselt riikide vaheline?

Laias laastus küll jah. Kuigi, võib olla ka see, et selle võtavad ette mingid grupid. Ütleme, et me alustame näiteks siin Läti vastu korralikku rünnakut. Kuigi noh kübersõja puhul ei ole keegi kunagi formaalselt tunnistanud, et see oli Venemaa, aga kõik teadsid seda. Allikas jääbki segaseks.

Sina välistad infosõja seega riigi siseselt?

Minu jaoks ei ole see riigi sisene probleem.

Lähtudes sellest definitsioonist – mis Sinu jaoks eristab infosõda ja n-ö „traditsioonilist“ sõda?

Tähendab siin on. Üks on füüsiline mõjutamine ja teine on valikute mõjutamine.

Mis Sa täpselt silmas pead?

Valikute mõjutamine tähendab seda, et infosõja puhul ei ole ju füüsilisi ohvreid. Infosõja eesmärgiks on minu jaoks nende inimeste, kes võtavad vastu otsuseid, valikute mõjutamine. Laias laastus on see olukord, kus juhid võtavad vastu mingeid otsuseid, ise tegelikult teadmatagi, mis otsuseid nad tegelikult vastu võtavad. See on kogu eesmärk ja see saavutab oma tulemuse igal juhul. Ma toon siin sellise näite, et kui minu eesmärk on, et sa ei läheks üle silla, siis on mul kaks valikut. Üks on see, et ma võtan suurtüki ja lasen

silla puruks. Põmmdi. Teine võimalus on see, et võtan paberi ja kirjutan sinna midagi nii, et see mõjutab sinu otsust ja sa ei lähe üle silla. Tulemus on sama ja sa ei läinud üle silla. Täpselt samuti saab seda vaadata ka teiste otsuste puhul — kas võtta maha monument või mitte võtta. See ongi see, et valikute mõjutamise puhul sa tegelikult ei tea, et sind mõjutatakse. Sa arvad, et sa oled ise kole tark ja võtad ise vastu otsuseid. See tähendab, et kui sul ei ole infosõja relvastust, ja see relvastus ei ole suurtükk, siis sa oledki abitu.

Mis on infosõja relvastus?

Teadmised, analüüs. See ongi infosõja relvastus. Teadmistega relvastatud analüüsi grupid, kes on võimelised aru saama protsesside olemusest.

Me jõuame veel selle juurde, kas selline võimekus on Eestis olemas või mitte. Praegu küsin aga kuidas Sinu jaoks suhestuvad omavahel sellised kolm märksõna, nagu infosõda, kübersõda ja propagandasõda?

Minu jaoks on kübersõda infosõja osa. Propagandasõda ei ole minu jaoks üldse mingi termin.

Miks?

Sellel lihtsal põhjusel, et propaganda toimub oma riigi siseselt. See on lihtsalt propaganda. See ei ole mingi sõda.

Sa väidad siis, et kui me oleme rääkinud siin Eesti ja Venemaa näitest, siis kui näiteks Venemaa teeks Eesti suunalist propagandat, siis Sinu jaoks ei ole see propaganda õige termin, mida kasutada?

See, kui me räägime jah teisest riigist tulevast...siin ei olegi head terminit. Siis see kvalifitseerub minu jaoks infosõja üheks aspektiks. Propaganda puhul promotakse teatud maailmavaadet.

Sinu jaoks on seega propaganda teatud maailmavaate promomine?

Jah.

Millised on Sinu jaoks infosõja peamised eesmärgid või eesmärk?

Eelkõige juhtide valikute mõjutamine. Eelkõige tähendab see seda, et muudetakse suundi ilma vägivalda kasutamata, mis lõppkokkuvõttes...tema eesmärk on see, et inimeste esmased reaktsioonid on emotsionaalsed. See on emotsioonide *management*, endale kasulike muutuste esilekutsumiseks läbi teiste inimeste valikute. See tähendab, et aetakse puru pähe kellegi teise kaudu, mille tulemusena vastane nõrgeneb või muudetakse suunda.

On seal tavapäraselt taga majanduslikud või poliitilised aspektid?

Kõik see kokku tegelikult. Enamikel juhtudel, eelkõige Venemaa puhul on kõik aspektid. See on täielik kombinatsioon. Tegelikult peamiselt poliitilised aspektid, et saavutada teatud muutused mõne aja pärast. Siin väga tihti ei olegi vaja mingit vägivalda. Me korjame tulised sõed teiste kätega kokku ja see tähendab, et me teeme need otsused ise ära. Tähtis on mõju. Kui me veel mingi aeg tagasi rääkisime infosõjast, siis me nüüd räägime tegelikult mõju kommunikatsioonist ehk mingite mõjurite abil muuta inimeste valikuid. Väga emotsionaalne tulemus või sellel olla. Lootusetuse tunne, hirm, lähme siit minema.

Kas mõju kommunikatsioon on Sinu jaoks uus infosõja termin?

Noh ta on üks aspekt. Ütleme, et see areneb nii kiiresti.

Sa siis ei käsitle neid kahte asja sünonüümidena?

Ei.

Kuivõrd võivad Sinu hinnangul rahvuslikud konfliktid infosõjaks pinda luua?

Enamikel juhtudel loovadki. Sel lihtsal põhjusel, et ajaloolised ja kultuurilised erinevused loovad ju automaatselt pinnase konfliktiks. Konflikti võitja selgitamiseks on infosõda, relvastatud konflikti puudumisel, ideaalne vahend. Üks allub teisele. Tugevamale jõule. Rahvuslikud konfliktid on muidugi ideaalne vahend.

Puudutasime juba põgusalt seda teemat, aga millised on Sinu jaoks infosõja konkreetsemad sihtrühmad ja/või sihtmärgid ja ka tagajärjed.

Laias laastus on peamine sihtgrupp inimesed, kes võtavad vastu otsuseid. Nende otsuste muutmine mulle sobivas suunas on peamine eesmärk. Võib näitena tuua, et kui otsuste vastuvõtmine on vältimatu või pannakse inimesi liikuma. Nagu meil siin aasta tagasi oli, isegi vähem kui aasta tagasi, hakkas kolmandik elanikkonnast vahetama valuutat. See oli selgelt emotsioonidel tuginev asi, väga täpselt planeeritud. Mingid poisid tegid lihtsalt pulli internetis ja läkski lahti. Samas on rida aspekte, mis tõestavad, et tegemist ei olnud lihtsalt juhusega.

Kui suureks Sina hindad tõenäosust, et infosõda lähiajal Eestit tabab? Palun hinda samuti 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab seda, et see ei juhtu mitte kunagi ja kümme seda, et see juba toimub.

Siin ei ole mingit küsimustki. Ma arvan, et ta käib või õiemini ta on ja mina pigem ei näe lähitulevikus selle lõppu. See on kümme punkti. Sellist aspekti, et keegi kuskil ministeeriumis naaberriigis ütleb, et nüüd kuulutame sõja. Sellist asja muidugi olemas olla ei saa. See iseloomustab. Piirjooni, rajajooni – midagi sellist ei ole. Samal ajal on olemas mõju ja samal ajal on olemas indikaatorid, et ta käib.

Millised need indikaatorid on? Miks Sa panid oma vastuses kümme punkti?

Kui võtame näiteks Venemaa infovälja analüüsi, pluss sealt tulevad materjalid, pluss veel sotsioloogilised analüüsid, kui me võtame, et juba on saavutatud see, et 50% Venemaa elanikkonnast peab Eestit oma peamiseks vaenlaseks. Kümneid, kui mitte sadu materjale ilmub pidevalt, mis ähvardavad meid kõikvõimalike hädadega. Samal ajal on selle baasilt võetud vastu ka majanduslikke sanktsioone, mille tulemusena on Eesti transiit vähenenud kolmandiku võrra. Siin ei olegi midagi arutada. See lihtsalt käib ja ongi kõik.

Kas Sa arvad, et need uuringud, mille järgi pooled Venemaa elanikud peavad Eestit oma peamiseks vaenlaseks, on adekvaatsed?

Jah, miks mitte.

Kas see vaenlane on Venemaal elavate venelaste silmis püsiv või see võib varieeruda?

See võib varieeruda. See väga palju sõltub mingist konkreetsest kampaaniast. Näiteks, kui Moskva linnapea Luškov tegi kampaania Läti vastu, siis ta saavutas paari nädalaga tulemuse, kus 78% Moskva elanikest arvas, et Läti kaupu ei tuleks osta. See sõltub konkreetsetest huvidest.

Midagi sarnast juhtus ju tegelikult peale nn. pronksöö sündmuse ka Eesti kaupadega ning algatati kampaania, et Eesti kaupu ei tasu osta. Väga laialdast järgmist see ei leidnud.

No meie tooteid seal väga ei olegi. Keegi ei tea, millised need Eesti tooted üldse on. Infoväljas tõi see aga suuri muutusi kaasa ja seda on võimalik ka kontrollida. Kokku on moodustatud minimaalselt kümme fondi, mille eesmärgiks on siinse kaasmaalaste poliitika toetamine. Aktiivselt tegutsetakse kõige erinevatel *soft poweri* väljadel. Pehme jõu väljadel. Siin on tekkinud erinevad organisatsioonid kaasmaalaste poliitika

toetamiseks. Üheselt on selge, et televisioonis ja meedias on juba saavutatud hea ja halva kategooriad. Kes on head ja kes on halvad.

Kui me rääkisime enne n-ö traditsioonilise sõja ohtlikkusest, siis kui ohtlik on Sinu hinnangul infosõda. Hinda palun jälle 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab seda, et ei muutu midagi ja kümme seda, et Eesti Vabariik lakkab sellisel kujul eksisteerimast.

Vähemalt üheksa. Üliohtlik.

Miks?

Sellel lihtsal põhjusel, et me sisuliselt räägime siin mõtete sõjast. Tegelikult jaapani keeles ongi infosõda mõtete sõda. Saavutatakse see, et sa teed ise otsused ära.

Millal Sinu hinnangul infosõda Eestis algas?

Ta on ühel või teisel õrnal kujul on kestnud...nooh vast kümnet aastat päris ei ole. Võib-olla algust saab defineerida sellega, kui Venemaal defineeriti väga täpselt tuleviku geopoliitilised eesmärgid.

Aasta oli siis?

Ma pakun, et mingi 2000. Võib-olla mingil kujul ka varem. Sellest ajast alates ei ole Eestis sisuliselt olnud rahulikku momenti. Tugevnes rahutus suuresti piirileppe protsessi ajal ja edasi peale pronksõdurit ei ole tema kestvust võimalik ette näha.

Kui suureks pead Sina Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda/neile vastulööki anda?

Nõrk, aga paranev.

Soovid kommenteerida?

Kümmekond aastat tagasi sisuliselt mitte mingit sellealast teadmist ei olnud. See võimekus koosneb teadmistega varustatud inimeste hulgast ja see oli kümmekond aastat tagasi nullilähedane.

Aga praegu?

Praegusel hetkel on paranemise märke näha. Erinevates ametkondades on juba tekkinud inimesi, kes tunnevad huvi ja juba on võimalik diskuteerida ja arutada.

Palju neid inimesi on, kellega Sa oled kokku puutunud, kes asjast juba teavad ja huvi tunnevad?

Võib-olla paarikümne ringis.

Kui suureks Sina hindad Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Ei vasta.

Oled kindel?

Ei soovi jah vastata.

Kas Sinu hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja initseerija?

Teadlikult ma ei usu. On võimalik, et mingite aktsioonidega on esile kutsutud asju, aga teadlikult ma ei usu.

Kas Sinu hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline? Kas pead seda üldse vajalikuks?

Ma arvan, et Eesti ei tegele infosõdadega. Tähendab Eesti ei tegele suunatud mõjutuskampaaniatega naaberriikide suunas.

Mis ei vasta küsimusele, kas see oleks eetiline?

Kindlasti jah, oleks ebaeetiline. Meie ainult kaitseme.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Sinu hinnangul käitub?

Avalikkus ei tea sellest suurt midagi. Kasutatakse küll erinevaid termineid, aga sisse tuleb nii palju erinevaid versioone, kui on mõiste kasutajaid. Enamus ei tea sellest midagi. Enamus inimesi ei pühenda sellele ühtegi sekundit ja laias laastus kasutatakse mingite meedia autoriteetide seisukohti.

Ei pühenda ühtegi sekundit võib tähendada väga erinevaid asju. Üheltpoolt näiteks seda, et nad küll ei mõtle sellele, kuid on sügavalt mõjutatavad...

No üldiselt on nii, et pole näinud ja ei usu. Teine on see, et midagi on toimunud ja miks keegi pole midagi teinud. Kasutatakse väga palju meediast pärinevaid arvamusi.

Kuidas Sina 2007. aasta aprillis toimunud sündmustega isiklikus plaanis või tööalaselt seotud olid?

Osaletsin.

Osaletsid milles?

No ütleme nii. Pane üks sõna – analüüsisin.

Kui Sa mõtiskled natukene selle n-ö pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist, siis millised mõtted Sulle pähe tulevad? Kas seal oli Sinu jaoks võitjaid ja kaotajaid ning kui jah, siis kes need olid?

Kogu küsimus on selles, kas uskuda seda, et see kriis oli väljastpoolt esile kutsutud või mitte. Täna võime öelda, et see ei olnud juhuslik. Seepärast, et pronkssõduri kriisi teoreetiline ettevalmistus. Sarnast metoodikat, nagu rakendati Tallinnas või õigemini nagu Tallinnas rakendus, on teoreetilistes raamatutes kirjeldatud juba 2002. aastal. Mis puudutab emotsionaalset reaktsiooni suure sümboolse tähendusega objektide kaitsel. Konflikt tuli esile peamises Eesti ja Vene rahvast eristavas aspektis ehk erinevates ajaloo hinnangutes. Selles ei ole kokkulepet. See oli sisuliselt esilekutsutud konflikt, mille reaktsioon mõjutas kõiki.

Millal Sinu jaoks nn. pronkssõduri kriis algas?

Pronkssõduri kriis algas siis kui...suur kriis algas siis, kui tekkis konflikt Eesti lipu ümber. Ma ei mäleta mis kuupäev see oli. Vist 9. mai 2006. Tegelikult kõik eosed olid olemas juba ammu enne, aga ta jah algas vist siis. 9. mai 2006.

Läheks meedia poolele edasi. Räägime ajakirjandusest natukene. Millest Sinu hinnangul sõltub ajakirjanduse usaldusväärsus?

Jällegi, et kelle jaoks. Siin on sihtgrupid väga erinevad. Sõltub sellest, mida erinevad sihtgrupid tahavad.

Too välja peamised sihtgrupid.

Arvamusliidrid, meelejahutajad. Noh ma toon välja kaks peamist. Need on tegelikult segamini omavahel. Ajakirjandus, kui infoallikas ja ajakirjandus, kui meelejahutaja.

Kui usaldusväärne on Sinu jaoks Eesti ajakirjandus? Ma pean silmas Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust. Hinda palun seda 10-pallisel skaalal, kus üks tähistab seda, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ja kümme seda, et on täielikult usaldusväärne.

Väga raske öelda. Siin ma pean lahutama jällegi erinevad meediad. Üks on puhas meelelahutus ja selle usaldusväärsus on üks võib-olla. Samas on meil ka avalik-õiguslik meedia. Tegelikult ei saagi küsida, mis on ajakirjandus vaid peaks küsima, kes on ajakirjandus.

Milline on Sinu jaoks selle skaala põhjal avalik-õigusliku meedia usaldusväärsus?

Ma ütleks, et minu hinnang avalik-õigusliku meedia suhtes on arvestatavalt kõrge. No mingi 7-8 palli. Samas on paraku täpselt sama trend, et ajalehtede strateegia muutusega on see näitaja ajalehtede osas langemas ja ka kommertsmeedia osas on langemas. Tegelikult mina vajan väga selgelt praegusel ajal pidi saamiseks mitmeid vahendeid, mitut allikat.

Kas avalik-õigusliku meedia suhteliselt kõrgete punktideni küündib ka mõni eraväljaanne?

Ei.

Kas Sinu hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust või pigem mitte?

Pigem ei.

Miks?

Siin on jällegi vahe suur. On kaks täiesti erinevat meediat. Usaldavad avalik-õiguslikku ja ei usalda muud meediat.

Kas Sinu hinnangul teeb keskmine eestlane nende kahe osas nii selgelt vahet?

Jah. See on muide kommunikatsiooniteoreetiline aspekt. See on praktiliselt kõikides riikides nii. Kommertsmeedia toob välja skandaali ja siis minnakse avalik-õiguslikku meediasse vaatama, mis tegelikult juhtus. See on elementaarne.

Mida Sina ise pead tavaolukorras usaldusväärsemaks, kas kirjutavat pressit, raadiot, televisiooni või online väljaandeid?

Ma kujundan enda arvamuse mitme allika põhjal. Üritan kindlasti kuulata, vaadata avalik-õiguslikku meediat. Siis on vähemalt, keda süüdistada pärast.

Kas see on sama kriisisituatsiooni puhul?

Täiesti kindlalt.

Kui palju kujundab sinu hinnangul Eestis meedia avalikku arvamust?

Palju. See on elementaarne. Sõltub muidugi jälle tema käsitusviisidest. Ideaalne õppetund meile kõigile oli see pronksöö. See on emotsionaalne. Siin oli kaks erinevat lähenemist. Siin ongi küsimus, kas paisata kõik otse eetrisse, otse kõige kuumemast kriisitsentrist või vaadata seda kriitilise pilguga läbi. Mitte kutsuda esile uusi rahutusi. Kaks erinevat asja.

Sinu hinnangul mõjutab seega meedia oluliselt avalikku arvamust?

Jah muidugi, sest see on emotsionaalne.

Milliste sõnadega Sina kirjeldaksid Eestis ilmutavat eestikeelset ajakirjandust?

Ma ütleks, et muutumissuund on ühiskonnakeskselt omanikukesksemaks. Omaniku huvide kesksemaks. Ajakirjandus elab kontaktikeskselt.

Mida see tähendab?

See tähendab, et ei ela veel mõju keskselt vaid elab kontakti keskselt. See tähendab, et ta on ajas maha jäänud. Kolmandaks on see, et üksikisikute tasemel on ajakirjanike näol tegemist väga tublide inimestega, kes üritavad oma parimat, aga valitseb ideoloogiline segadus.

Mida Sa sellega silmas pead?

Seda, et mis see ajakirjandus üldse on. Mis on tema roll ühiskonnas? Ajakirjandus on suure tõenäosusega ära andmas on strateegilise partneri rolli ja on muutumas taktikaliseks meelelahutuseks.

On see seotud omanikukesksusega?

Jah. Tulenevalt sellest.

Kui sageli Sa üldse eestikeelset ajakirjandust jälgid?

Iga päev.

Milliste sõnadega kirjeldaksid Eestis ilmutavat venekeelset ajakirjandust? Kui sageli Sa seda jälgid?

Ideoloogiline segadus. Ei tea, kes on oma, kes on võõras. Oma - võõras segadus ongi vast kõige olulisem välja tuua. Paljudel juhtudel. Mitte alati. Ka suhteliselt vaene. Jälgin väga tihti.

Sama küsimus Venemaal ilmuva ajakirjanduse kohta. Millised märksõnad seda kirjeldama sobiksid?

Suurima mõjuga on kindalasti televisioon ja televisioon oma peakanalites on formatiseeritud televisioon ehk siis me ei räägi enam vabast ajakirjandusest. On vist ajakirjandusvabaduse pingereas kas mingi 141. kohal või midagi sellist.

Mis seda veel kirjeldada võiks?

See laieneb ka teistele kanalitele. Ka äärmiselt kiirelt kohanduv võimu huvidega.

Kui tihti Sa jälgid seda?

Vanasti jälgisin väga tihedalt. Nüüd pakub vähem huvi, kuna ühiskonna teemasid kajastavates teemades enam konflikti ei ole, sest on teada, kes on õige ja kes on vale. Üritan jälgida dokumentalistikat.

Millist rolli Sinu hinnangul Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis mängib?

Saaks mängida suurt, aga seoses omanikehuvidega on muutunud taktikaliseks vahendiks ja ei oma strateegilist tähtsust.

Siin võib tõmmata paralleeli. Sa ütlesid, et avalik arvamus on väga mõjutatav ajakirjanduse poolt ja mina loen Sinu vastusest välja, et ajakirjandus omakorda on mõjutatav kuskilt ülevalt poolt. Siis kas mu väide on õige, et Sinu hinnangul on avalik arvamus mõjutatav võimu poolt?

Jah otseselt. Tegelikult mitte otseselt vaid kaudselt.

Milline on Sinu hinnangul ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Kriisisituatsioonis on ajakirjandus võtnud väga üheselt ja selgelt Eestit toetava seisukoha. Eesti kriiside puhul. Saab olla suur ja väga oluline partner kriisisituatsioonide lahendamisel. See roll on väga, väga suur.

Kas ta peaks mängima suuremat/väiksemat rolli?

Tähendab, kuna kriisid on sageli rahvuslikud, siis sõltub kelle strateegiline partner meedia on. Sellest sõltub ka tema roll. Kas ta lahendab kriisi välisomaniku, siinse omaniku või kellegi teise huvides. See roll võib olla väga suur.

Kui rääkida Eesti ajakirjandusest, siis kas saab välja tuua, kelle partner on Eesti ajakirjandus kriisisituatsioonis?

Kriisisituatsioonis on Eesti ajakirjandus käitunud väga selgelt suurte rahvuslike huvide kaitsjana. Väga selgelt.

Seega sinult pigem positiivsed hinnangud?

Jah

Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult?

Osa kindlasti teadmatult on nii, et nad ise ei saa arugi. No võtame kas või näiteks, et kübersõja ajal võeti välismaalt selgelt väga ebakompetentset materjali ja tõlgiti. Jah, on küll.

Kas Sinu hinnangul ajakirjanikke, poliitikuid ja võib-olla ka laiemalt üldsust peaks üldse infosõja osas kuidagi koolitama või ette valmistama?

Kindlasti jah. Sellel lihtsal põhjusel, et ka ajakirjanikud mõistaksid, et ka nende suunal tegutsetakse. See on elementaarne.

Kuidas seda Sinu hinnangul teha võiks?

See on riikliku strateegia küsimus. See on riikliku kaitsestrateegia küsimus. Vastasel juhul on nii, et ka näiteks poliitikute poolt võib tulla kriisisituatsioonides selliseid lapsikusi ja totaalset ebakompetentsust.

Kas Sinu hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda või kas teisest küljest peabki seda sellel ajal kuidagi piirama?

Sõltub kriisi astmest. Kui tekib oht elule ja tervisele, siis on kõik asjad võimalikud. Tavaprobleemide puhul kindlasti mitte. Siis peabki tekitama võimalikult palju mitmekesiseid arvamusi.

Mul oli väga huvitav vestlus ja ma sain oma küsimustele vastused. Kas Sa soovid midagi veel lisada?

Sa küsisid nii palju, et sa vaeseke sured sinna nende küsimuste analüüsimise juurde veel ära.

Ksüin siiski veel taustinformatsiooni jaoks. Millised on Sinu peamised tööülesanded praegu?

Koolitan ja konsulteerin. Laias laastus olen seotud meedia ja kommunikatsiooni erinevate nüanssidega ja seda ka rahvusvaheliselt.

Suurimad tänud intervjuu eest!

LISA 12.4 Intervjuu intervjuueeritavaga number 3

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Agressiivne tegevus teise riigi ja rahva suhtes, kasutades selleks erinevaid vahendeid. Traditsioonilises mõistes relvastust. See on otsene sõda. Teiseks on olemas n-ö külma sõda, mis on üks aste allpool kuuma ehk sõda. Kui ajakirjanduses meenutatakse, et me ei taha tagasi külma sõja juurde, siis tegelikult külma sõda ei ole sugugi nii halb, sest ta on parem kui päris sõda. Külma sõda on latentne seisund, kus mõlemad pooled on valmis eelkõige kaitseks, kuid tegelikult ka rünnakuks. See tähendab, et kaitseväge plaanid on tehtud nii kaitse kui ründe vormis. On määratletud esmased sihid.

Millal tabas sõda Eestit viimati?

See tabas meid viimati II maailmasõja ajal.

Mis vormis see oli?

See oli n-ö kuumas vormis.

Kas Eestit on kunagi külma sõda tabanud?

Me oleme kuskil külma sõja eelses seisundis praegu. Päris külmas sõjas ei ole. Külma sõja ajal me olime teisel pool, me olime okupeeritud. Me ei olnud rahvusvahelises mõistes subjekt ja seega ei saa öelda, et olime külmas sõjas ühel või teisel poolel.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Kahtlen kas viis või kuus. Viis on keskmine, aga pärast Gruusia sündmusi on see võib-olla isegi kuus. Aga paneme viis.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Sinna ma paneksin kuue.

Põhjendage palun.

Tulenevalt Eesti väiksusest. Kui me võtame Eesti läbimõõdu, siis Eesti läbimõõt on ka kaitse sügavus, aga kui näiteks idast läände on 359 kilomeetrit. Tank või soomusauto sõidab selle peaaegu ära. Seega me peame ise suutma seda piisavalt pidurdada, et suudetaks appi tulla. Suure tõenäosusega see rünnak oleks regionaalne näiteks Kirde-Eesti või kui soovitaks päris sõja puhul, siis antaks löögid baasidele, kui teatakse, kus need paiknevad. Dessantrünnak Tallinna. Kui võtmekohad on võetud, siis ülejäänud on tehnika küsimus. Meie liitlased võivad meile küll appi tulla, aga see tähendaks, et sõjavägi käiks meist kaks korda üle. Ühtepidi ja teistpidi. Mis sealt järgi jääks on raske öelda.

INFO

Kui oluliseks peate oma igapäevatöös informatsiooni saamise/andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Väga oluliseks. Kui me midagi maha magame ja piisava kiirusega ei reageeri, siis võivad teised meile ebasõbralikud jõud saada infoväljal domineeriva positsiooni ja me jääme kaitseseisundisse, kus me niikuinii tihti oleme. Sest meie võimalused meediaarenil on

palju väiksemad, kui mõnel suuremal jõul. Rohkem vahendeid, rohkem inimesi jne. Seetõttu peab olema võimalikult kiirelt teada ja võimalikult täpselt teada. Täpsus seepärast, et ebaadekvaatne reageering annab vastaspoolele võimaluse öelda, et nad õigustavad, aga valede väidetega. Järelikult ongi asi nii, nagu väidab teine pool.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Internetti väga laialt. Kõik Eesti lehed. BBC, CNN. Aga eelkõige internet. Pluss memod ja isiklik suhtlus välisdiplomaatidega ja meie diplomaatidega. Raske öelda.

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Osaliselt need kattuvad. Suhtlus diplomaatidega on piiratud ja seda tavaliselt ei ole. Pluss meie enda meilindus, mis on osaliselt piiratud.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)?

Väga tugevalt. Ma ei pruugi õigel ajal saada infot kätte. Ma ei pruugi seetõttu saada õigel ajal vastu reageerida. Kuna me töötame internetiga pidevalt, siis on meil ka oma tagavarasüsteemid juhuks, kui midagi juhtuma peaks. On need siis SMS süsteemid või midagi muud.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

See on informatsiooni kasutamine ja levitamine kahjustamiseks tinglikult öeldes ebasõbraliku või vaenuliku riigi või rahva suhtes. Või ka juhul, kui soovitakse kahjustada

kellegi teise mainet valmistamaks ette pinda, kas reaalsele sammudele, poliitilistele sammudele.

On see siseriiklik või riikide vaheline?

Infosõda on siiski pigem...riigi sees on samuti, aga ma jätaaks selle kõrvale. Ma pean silmas siiski rahvusvahelist areeni.

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Laipu on vähem.

Midagi veel?

Kasutatakse eelkõige meediat, infot, selle väärtõlgendamist, selle ettesöötmist, selle moonutamist selleks, et kahjustada kellegi huve, positsiooni jne.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Kübersõda on...seal tuleb sisse tehniline mõõde. Kahe esimese puhul tehnilist mõõdet ei ole. Infosõda ja propagandasõda...neid on väga raske eristada. Mõlemal juhul on tegemist informatsiooni kasutamisega ja ma isegi ei oska neid kahte eristada. Propagandasõda on võib-olla rohkem üldisem, rohkem fooni loov. Infosõda on võib-olla rohkem suunatud. Rohkem ma ei oskagi vahet teha. Kübersõda võib olla osa infosõjast. Kui pärssida teise poole võimalusi informatsiooni edastamiseks, seeläbi ka oma seisukohti esile tuua. See võimaldab ründaval poolel rohkem saavutada domineerivat positsiooni infoväljas.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk?

Kahjustada teise poole positsiooni, seisundit, suunata ekslikele sammudele, sundida tegema vigu. Neid on väga palju.

Te loetlete pigem meetmeid, aga mis on nende eesmärk?

See on selleks, et sundida üht või teist riiki tegema midagi, mida infosõja aktiivsem pool soovib. Saavutada oma eesmäärke.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Suurepäraselt kasutatavad.

On Teil võimalik tuua mingeid näiteid?

Eesti puhul on rahvuslikud konfliktid, õigemini jutt rahvuslikest konfliktidest, olnud pidevalt ühe suurriigi arsenalis. Äsja Münchenis julgeoleku konverentsil Venemaa Duuma väliskomisjoni esimees justkui muuhulgas ütles, et laval on Eesti Vabariigi President ja me ju teame, mis riik Eesti on. See on riik, mis omal ajal jättis sadu tuhandeid inimesi ilma kodakondsusest. See tähendab rahvusluse alusel. Kohe toodi see sisse.

Millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

Kui infosõjas tugevalt alla jääda, siis konkreetselt meie puhul tähendab see seda, et suhted liitlastega nõrgeneksid, kuna nad jääksid uskuma seda informatsiooni, mis meie kohta liigub. Kui me ise läheme infosõjas, satume löögi alla ja teeme vigu, siis see järjekordselt tähendab meile meie seisundi kahjustamist. Meie nõrgenemist. Me seame ennast olukorda, kus võib tekkida vajadus mingeid järeleandmisi teha, mida me ei tahaks üldse teha. See võib ka mõjuda nii, et infosõja tulemusena on võimalik valitsusi vahetada.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib.

Ma paneksin kaheksa. Ta tegelikult juba käib, aga ta ei ole nii agressiivses vormis. Aga ta juba käib.

Millal Eesti infosõtta sattus?

Põhimõtteliselt siis, kui Nõukogude Liit lagunes, aga ma paneksin selle aktiivse perioodi Putini võimuletuleku alguse kanti. Natukene enne seda. Ta on vaikselt eskaleerunud, aga ta käib lainetena. See ei ole pidevalt ühtne tase. Aeg-ajalt see tõuseb ja siis jälle langeb. Väga palju sõltub meie partneritest. Kui me räägime Venemaast, siis aeg-ajalt on neil vaja näidata ka positiivsemat osa. Et me ei ole ainult subjektiivsed, me oleme ka objektiivsed. Rääkides näiteks Ukrainaga peetavast gaasisõjast, tuuakse välja, et Eestiga meil probleeme ei ole. See on positiivse poole pealt näide. Aeg-ajalt on ka näiteks kolme Balti riigi puhul vaja ühte neist esile tõsta positiivsena, et kahte ülejäänut kottida. Näidates, et me ei ole põhimõtteliselt Balti riikide vastu. Mingi aeg tagasi oli Läti positiivne, enne seda oli Leedu positiivne. Tuleb küll tõdeda, et ega Eesti vist ei olegi kunagi väga positiivne olnud.

Te tõite välja, et Nõukogude Liidu lagunemise ajast alates on Eesti olnud infosõjas. Millised on selle aja n-ö kõrghetked või aktiivsemad perioodid?

See on liiga pikk aeg. Viimane kõrghetk oli kindlasti pronksiöö aeg. On ka varasemaid tõuse olnud, aga ma ei mäleta enam nii täpselt.

Palun hinnake infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Kindlasti ei tasu selle ohtlikkust alahinnata. Ma ütlen seitse. See võib kaasa tuua valitsuse vahetuse jne.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda/neile vastulööki anda?

Keskmiseks. Meie väljundid on nõrgad. Organiseerimise tase on keskmine. Ta vaikselt paraneb, aga minu hinnangul on arenguruumi päris palju. Üks kindel põhjus on ka vahendite piiratus. Meie peame tunduvat kõrgemale hüppama, et meid näha oleks, samal ajal kui suuremad riigid lihtsalt seisavad ja neid on näha.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Ma ei tea, kuna ma ei tea, et mõni ametkond oleks seda välispoliitilises plaanis algatanud.

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline?

Kui on vaja, siis küll.

Kas see oleks eetilisem juhul kui tegemist oleks enda kaitsega, kui et tegemist on puhtalt majanduslike või poliitiliste huvidega?

Enesekaitse eesmärgil on see kindlasti eetilisem. Majanduslike ja poliitiliste huvide puhul ei kujuta ma seda isegi ette, sest Eestis ei ole kunagi selliseid kampaaniaid, mida võiks nimetada infosõjaks, kunagi käivitunud ja ei ole ka plaanitud. See tähendab, et puudub vastav ettevalmistus või stiimul. See kujuneks meie jaoks väga kulukaks nii inimjõudude mõttes kui ka ressursside mõttes laiemalt, et saavutada mingit tulemust. Meil on lihtsam rääkida liitlastega, et mingis suunas oleks vaja suurendada tähelepanu või juhtida tähelepanu.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub?

Nagu lambakari. Nii, nagu see meediast tuleb. Siin on meedia roll väga tugev. Kui meedia midagi üles võimendab, siis inimesed tulevad sellega kaasa.

Teadlikus sellisest nähtusest on madal?

Jah, ma arvan, et ega keegi väga ei defineerida seda infosõjana. Pigem reageeritakse Pavlovi koera kombel. Siin jõuamegi meedia rollini, mis ei peaks olema võimendamine vaid hoopis selgitamine.

Kas ja kuidas olite tööalaselt või isiklikus plaanis seotud 2007. aasta aprillis toimunud nn. pronkssõduri sündmustega?

Ma olin Brüsselis. Puutusin kokku kaude. Kuni selle ajani, kui pidin minema peasekretäriga kohtuma. Seejärel kirjutasime talle valmis avalduse, mida ta peaks ütlema. Tegime ka ise pressiteate peasekretäri kõnest presidendile. NATO pressitalitus keeldust sellest pressiteadet tegemast.

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Äärmuslikud jõud korjasid punkte nii ühelt kui teiselt poolt mõneks ajaks. Minu seisukoht on selle liigutamise suhtes teistsugune. See oleks pidanud toimuma sellise kuiva, bürokraatliku protseduurina, kus komisjonide tööst tuleksid vastavad otsused jne. Füüsiliselt oleks see jõudnud sama tulemuseni, aga pigem hilissuvel, puhkuste ajal. Antud olukorras ei olnud muidugi palju enam midagi parata.

Te tõite välja, et äärmuslikud jõud võitsid sellest. Mida Te silmas peate?

Ma pean silmas neid, kes väitsid, et kohe koristame ära. Jüri Liimid jne. teiselt poolt need samad öövahtkondlased jms, kes said omale teema. See on see vanker, mille peal nad sõidavad siinamaani ja sõidavad tükk aega edasi ka veel.

Kui me räägime sellest pronkskriisist, siis oleme ausad, et me räägime Eesti ja Venemaa vahelisest konfliktist. Mis Teie hinnangul oli selle eesmärk?

Kuna Venemaa eriteenistused olid sellega seotud, seda küll avalikult kunagi tõestada ei saa. See on üks õnnestusoperatsioon, mille üks eesmärke võis olla isegi valitsuse kukutamine, kuna Vene Duuma saadikud tulid ju siia. See on ennekuulmatu, et rahu ajal, kus riigid ei ole omavahel sõjas, tuleb teise riigi delegatsioon nõudma siis valitsuse välja vahetamist. See võis olla üks eesmärk. Teiseks, kui on valitsuse kukutamine, siis on küsimus, kelle võimuleaitamine. Järelikult oli üks poliitiline jõud, kes oli teistsugusel arvamusel, kellel on leping mõttekaaslastega Venemaal. Nemad oleksid tulnud võimule ja oleksid olnud tänu võlgu. Tänuvõlg on teatavasti selline, mida ei sa kunagi tasuda.

Millal Teie jaoks see pronkssõduri kriis algas?

Aasta varem võib-olla.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

Ta peaks olema objektiivsusest. Peab olema selgelt eristatav....ma ei ole küll kunagi õppinud ajakirjanikuks, aga ma olen selles valdkonnas üle paarikümne aasta töötanud. See on see, kus eristatakse uudis ja kommentaar. Kus ei aeta neid segi ja ei müüda kommentaari uudise pähe. Kus ei püüta mõjutada lugejat. Kui on aramusartikkel, siis seal võib kõike öelda, sest see on selgelt defineeritud, et tegemist on aramusartikliga. Praegu on siiski nii, et isegi uudiste valikust tulevad välja teatud hoiakud. Ma ütleks, et ajakirjandus on mingil määral kallutatud. Kui oleks mingi ajakirja pealdises, et tegemist

on mingi erakonna väljaandega, nii, nagu on Keskerakonna häälekandajaga. See on küll üsna tülgestav, aga ma tean, et see on Keskerakonna ajaleht. Ajakirjanikud ei tohiks olla ka erakondade liikmed. Mina usun rohkem neid ajakirjanikke, kes ei ole. See on ka üks kriteerium, mis aitab ajakirjanduse usaldusväärsusele kaasa. Aga muidu on objektiivsus ja kiirus. Seda on üha raskem saavutada, sest tegelikult on iga uudis subjektiivne. Isegi ajaloo kronoloogia on subjektiivne.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

Paneks viis, sest eks ta on isikutes kinni väga palju. Ajakirjandus üldse sõltub inimestest väga palju. Mõned on sellised, keda võib usaldada. Ajakirjandus ei ole ju vaid trükimeedia — see on ka tele ja raadio. Kui me need kõik kokku paneme, siis sealt tulebki viis. võib-olla trükimeedia puhul paneksin muidu neli.

Mida te kõige kõrgemalt hindaksite?

Vana harjumuse järgi peaksin ütlema, et Kuku raadiot, aga ega ma tegelikult ei kuula nii palju Kuku raadiot. Raske hinnata. Kuku ja Vikerraadio. Paneksin need kaks raadiot.

Millist eelnimetatutest peate usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis?

Kriisisituatsioonis peaks tegelikult olema raadio kõige tähtsamal kohal, kuna ta on kõige kiirem ja kõige operatiivsem. Tänapäeval on seda nišši võtmas televisioon. Aga televisiooniga on probleeme, sest televisioon tahab pilti. Pilt mõjutab inimest palju rohkem, kui hääel või tekst. Pilti vajatakse aga sellist, mis maksimaalselt lööks, mida vaadataks. Võimendatakse üles kõik purustused, kõik negatiivne, kui saab näidata mingit segilöödud näoga meest, kes purjus peaga tegelikult hoopis nurga taga kukkus, aga kõik kaamerad näitavad teda, sest kaamera tahab verd kui räägitakse kriisilukorrast. Seetõttu on raadio palju paindlikum ja ei võimelda üle pildiga, sest reporter võib küll oma häälega

anda juurde, aga tal ei ole sellist emotsionaalset mõju. See on parem. 1990ndate aastate kriiside puhul oli ju alati raadio see, mis oli kõige usaldusväärsem.

Kuhu positsioneeruvad online kanalid?

Siin on väga suured erinevused. BNS näiteks peaks püsima ja ma loodan, et suurel määral ka püsib, objektiivsel lainel. Teiste puhul ma ei tea seda. Ka lehtede online'idel on vaja paaniliselt müüa oma väljaannet. See tähendab, et nad tahavad sinna juurde ka pilti ja pealkirju, mis kohe köidab, kuigi pealkiri võib olla teatud vastuolus sisuga.

Kas Eesti elanikud usaldav ajakirjandust?

Ma ei tea. Seda saab ju arvamusküsitlustest näha. Tegelikult on ükskõik, kas ajakirjandust usaldatakse või mitte. Ajakirjandust kasutatakse. Aga lehes ju täna kirjutati või et ajakirjanduses ju öeldi. Tegelikult on ajakirjandusel see probleem, et ajakirjandus on poliitikute tööriist. Poliitikud, ministrid töötavad ju mitte oma eesmärkide nimel, vaid klikkide nimel. On olemas selline veebileht, nagu meediamonitoring, kus on iga päev poliitikute nimed ja saab vaadata, kes pingereas esimene on. See on halb, et poliitikud on hakanud meediat oma huvides ära kasutama liiga aktiivselt. Nad töötavad klikkide nimel. Seetõttu öeldakse väga palju mõttetuid asju. Inimesed on manipuleeritavad. See sõltub ka küll konkreetsest inimesest, aga vaadake kui palju lugejaid on näiteks Õhtulehel või Delfil. Üha tähtsamaks muutub pealkirjade roll. Inimestel on vähe aega ja nad vaatavad pealkirju. Kui sinna panna mingi pealkiri, mis on kergel kallutatud, siis see hakkab meie alateadvuses mõjuma. See on, nagu 24s kaader filmis.

Kui suureks Te hindate Eesti elanikkonnast sellist ärksamat osa, kes ei ole nii manipuleeritavad ja suudavad vähemalt mõningal määral kallutatud sõnumeid läbi näha?

Ma ei tea. Ma loodan, et see protsent on suurem kui ma arvan.

Kui suur see siis võiks olla?

Mitte väga suur. Kui ma olin Kuku raadio peatoimetaja, siis mul oli vaidlus omanikega teemal, miks Kuku raadio ei jõua kasumisse. Siis ma ütlesin neile, et kuna meie loosung on: „Raadio mõtlevale inimesele,“ siis on tegemist vähemusega, mis kunagi ei kata selle raadio tegemiskulusid.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust?

Usin. Ma ei oskagi öelda, sest need on väga erinevad. Ma ei sa aju võrrelda Sirpi ja Õhtulehte. Nad on mõlemad paberil ja trükivärv on sama. Tähelepanuhimuline. See on kommertspõhjustel vajalik, et nad köidaksid tähelepanu. See ongi esmaselt.

Mida Te usina all silmas peate?

Askeldatakse pidevalt. Tehakse midagi.

Kui sageli Te seda jälgite?

Mul tulevad kõik Eestis ilmuvad lehed hommikul lauale. Ma vaatan nad vähemalt läbi. Seal hulgas ka vene keeles ilmuvad.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust?

Peaksime võtma mõlemad. Nad kajastavad kahte täitsa erimaailma. Suur osa sellest, mis ilmub Eesti meedias, ilmub ka seal, sest nende majanduslik tase on palju nõrgem. Nad tõlgivad. Valdav osa aga sellest, mis ilmub venekeelses meedias, ei ilmu eestikeelses meedias. Ma arvan, et see on viga. Venekeelseid päevalehti on ju sisuliselt kaks: on Maladjož Estonii ja Vesti. Maladjož Estonii on märkimisväärselt objektiivsem. Vesti on rahastatav Jüri Vilmsi keskasutuse poolt ehk Keskerakonna poolt ja on avalikult valitsuse ja Eesti riigi vaenulik. Siis tuleb juba Den za Dnjom, mis on nädalaleht ja täitsa

ok. Muust meediast on...Raadio 4. Raadio 4 peaks muideks uuringute järgi paradoksaalsel kombel olema kõige usaldusväärsem nii eestlaste kui venelaste hulgas. ETV venekeelsed uudised on läinud oluliselt paremaks, kuna nad on pikemad ja saavad ka põhjalikumad olla. See on päris hea.

Kas siis Teie hinnangul ei olegi võimalik ühteid märksõnu välja tuua, kuna nad on nii erinevad?

Nad on jah hästi erinevad.

Kui sageli Te neid venekeelseid kanaleid jälgite?

Ma püüan iga õhtu vaadata kell 19 Moskvast Vesti, 19.30 ETV 2 venekeelset, kell 20.00 PBK Moskva uudised, 20.30 PBK Eesti uudised ja 21.00 AK.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest?

Kontrollitav. Siin tuleb tegelikult jagada. Internetis on portaale, mis on tegelikult iseseisvad. Trükiväljaanded enamuses on kontrollitavad. See tähendab, et nad ei ole objektiivsed. Elektroonilisest meediast on televisioon peaaegu täielikult kontrollitav Kremli poolt. Kuna televisioon on kõige mõjusam, siis sealt saavad valdavalt Venemaa elanikud oma seisukohad. Minu abikaasa, kes on rahvuselt venelanna, tegi ühel suvel eksperimendi. Ta vaatas nädal aega ainult Vene televisiooni. Ei lugenud lehti, ei kuulnud midagi. Ta ütles, et kui ei oleks diplomaat, ei oleks mitte ainult välispoliitikas arusaamine teistsugune vaid kogu maailmapilt oleks teistsugune. Ta on tehtud suhteliselt hästi.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Väga suurt, sest ajakirjandus võib võimendada või leevendada inforünnakuid.

Kas Eesti ajakirjandus pigem võimendab või leevendab?

Ta hea meelega võimendab. Aeg-ajalt on näiteid, kus tõmmatakse tagasi, et mitte kaasa minna. Tegelikult tihti infosõjas kasutatakse vastase enda relvi ja tööriistu. Et anda sisend kohalikku meediasse. Devalveerimine — anna sõnum ja kõik tormavad vahetama.

On Teil tuua näiteid, kus ajakirjandus leevendab?

Ei ole meeles ühtegi konkreetset näidet, aga ma olen lugenud ühte arvamuseartiklit, kus on öeldud, et ei maksa sellega kaasa minna ja me peame mõtlema, mis on selle asja eesmärk.

Kas ta peaks mängima suuremat või väiksemat rolli?

Suuremat või väiksemat rolli mängima mis mõttes? Kas, kui võimendajana või tasakaalustajana? Ma arvan, et ajakirjandus peaks aru saama, kas tegemist on infosõja käiguga või objektiivse informatsiooniga.

Kas nad saavad sellest aru?

Kohati jah, kohati ei.

Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult?

Ma arvan küll. Küsimus on jah selles, et kas tahtlikult või tahtmatult. Ma arvan, et tahtmatult, et nad lähevad lihtsalt kaasa, kui on teema, mis tundub säravat.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Ta võib olla võimendaja, ta võib olla leevendaja. Kriisisituatsioonis siiski ajakirjandus mingil määral peaks aitama ka riiki. Kui riik on ohus. Rahutuste ajal on alati see võimalus, et tuleb teine pool ka välja, sest ajakirjandus aitab sellele kaasa. Kui ajakirjandus edastab üleskutse, et parim vastus on mitte reageerida, siis ta leevendab.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

Teoreetiline oht see on. Meil on seda raske ette kujutada. Ma ei tahaks uskuda, et tehtaks katseid seda piirata.

See ei oleks põhjendatud?

No on kui kuulutatakse välja erakorraline olukord. See on vist sätestatud, kui ma ei eksi. Siis on võimalik põhiseaduslike õiguste piiramine.

Kas soovite veel midagi lisada?

Ei

Tänan Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.5. Intervjuu Inga Jagomäega

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

See on infosõja mõistes loomulikult oma domineeriva jõu demonstratsioon.

Millal tabas sõda Eestit viimati? Kirjeldage palun lühidalt selle viimase sõja iseloomu/milles see väljendus.

Lähtuvalt oma tööalasest positsioonist ja vaadates seda info keskselt. Ma arvan, et me oleme seal iga päev. Tänapäeva globaliseeruvast maailmast on see võitlus infoväljal igapäevane. Igaüks tahab oma kultuurilisi või ideoloogilisi tõekspidamisi kehtestada. Ma arvan just eelkõige pehmeid meetodeid kasutades.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Ma arvan, et ma paneksin selle sinna keskpunkti, sest ma isiklikult üldse ei arva, et me peaksime nii väga sõdima. Ma olen veendunud, et sõja võit on meie siis, kui meie selline rahvuslik identiteet või rahvusriigi identiteet areneks kõrgemale tasemele, kui me räägime Euroopalikest väärtustest ja liitlasväärtustest ja oleksime avatud nendes kategooriates. Aga ma arvan, et meil on see siseriiklikult veel läbirääkimata ja meil on sellise oma mineviku mõtestamise faas.

INFO

Palju räägitakse sellest, et me elame infoühiskonnas. Kui oluliseks peate oma igapäevatoos informatsiooni saamise ja andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

See on kindlasti olemas. Maailma mõistes võttes või õigemini maailma julgeoleku mõistes on seda just viimastel aastatel hästi tähtsustatud, seda infoühiskonna teemat. Kui mõelda nendele asümmeetrilistele ohtudele julgeolekus, siis eelkõige on see teadvustatud lääts *versus* islami fundamentalismi omavahelisele ideoloogiale heitlusena, mis on hästi tugevad. See on see tase, kus ma näen, et pingutused üritatakse suunata sinna inimese

kolba all olevale väljale, et sellest ka nii suured debatid, et kuhu maani minna ja kuhu maani kaitsta, et olla oma kultuuriväärtustes avatud ja elada mingisuguse suuna või sihiga, et koostöö erisuste vahel on võimalik ja et leida seda ühisosa. Ma arvan, et see on maailm, kus me elame. Hästi tugev peab endal olema identiteedikese, kuhu maani saaks säilitada seda, mis on enda pärisosa ja kuhu maani olla avatud uuele.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Meedia on paratamatult see esmane allikas. Minu meediatarbimise harjumus on selline, et ma vaatan esmalt üle, mida rahvusvaheline meedia kirjutab, siis ma vaatan, mida kirjutab meedia Venemaal. Meediaülevaatenäidugi, sest kõike ei jõua jälgida. Siis ma vaatan üle, mida kirjutab kokkuvõttes Eesti vene meedia ja siis ma vaatan, mida kirjutab meie enda Eesti meedia. Oma kohalik meedia tundub nii hädine.

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Siis on need näiteks raamatud.

Kuivõrd Te kasutate oma töö jaoks internetipõhiseid teenuseid? Näiteks online meedia ja e-post.

Ilma selleta ei ole elu võimalik. Näiteks meediatarbimise mõttes on see info hulk, mida peaks läbi töötama, nii suur, et seetõttu olengi jäänud meediamonitooringu ja kokkuvõtete juurde. Loomulikult lisandub siia päevas paar-kolm korda online'ile pilgu peale viskamine.

Ütlesite, et ilma selleta ei ole elu võimalik. Mis siis juhtuks kui esineksid pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel? Kas see mõjutaks Teie tegevust n-ö kriisisituatsioonis? Kui jah, siis kuidas?

Isiklikus mõttes ilmselt mitte midagi, aga töö mõttes see mõistmine, et mis meid ümbritsevas keskkonnas toimub ja millised peaksid olema minu sammud sellest tulenevalt, see on häiritud ja halvatud. Pimedus valitseks.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Teatud ideoloogiline ja väärtuste pinnal toimuv domineerimisvõitlus. Kui võtta pikas perspektiivis, siis näitena võib tuua näiteks Eesti vene meedias diskursus Eesti jätkusuutlikkusest. Üks artikkel sellest, et Eestil läheb majanduslikult halvasti, siis jah, see on tähelepanuväärne, aga mina käsitlen seda siiski pikaajalise süstemaatilise tööna vaadates naaberriigi eesmärki, et Eesti venelaskonnale juurutadagi sellist sisetunnet, et Eesti riik ei ole mingi pikaajaliselt kehtiv asi. Ma vaatan seda ikkagi sellise pikaajalise eesmärgi ja tööna, mis väljendub mingites kindlates hoiakutes või teguviisides.

Te tõite välja riikidevahelise aspekti. Kas infosõda on Teie jaoks riikidevaheline tegevus?

Kindlasti on.

Kas infosõda saab toimuda ühe riigi siseselt?

Ka inimeste vahel on seda.

Kes on infosõja osalised?

Poliitikud, meedia, poliittehnikud, üksikisikud, grupeeringud. Põhiline väli, kus see toimub, on meedia, kus see on kõige nähtavam. Pikemas perspektiivis on aga kõik

sotsialiseerivad komponendid need mõjuagendid. Kasvõi haridus näiteks. See on samamoodi infosõja väli.

Kas seda võib pidada infosõjaks, kui üks isik otsustab planeeritult ja pikaajaliselt hävitada teise isiku mainet?

Sõltub eesmärgist. Ma arvan, et kui selle eesmärgiks on endale teadlikult parema positsiooni saavutamine ja teise positsiooni õõnestamine, siis kindlasti jah.

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Ühes on raskerelvastuseks raud ja teises on sõna.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Nad suhestuvad minu jaoks eelkõige nii, et mina käsitlen infosõda mitte nii tehnoloogilisena. Infosõda ei ole minu jaoks tehnoloogiline. See on ideoloogiline sõda. Kübersõda on üks selle alaliik või ääreala kuivõrd nende bittide ja baitide, mis kannavad endas mingit infot või teadmust. Kübersõda on kui vahend. See on infrastruktuur nagu maanteed või sadamad. Mis iganes, mis teise riigi territooriumit võib füüsiliselt hävitada.

Aga propagandasõda?

Minu jaoks nendes terminoloogiates on propagandasõjal ja infosõjal kattuvus nendel aladel. Ma igapäevases töös või terminites, kui me räägime, siis infosõda tuleb mängu eelkõige kui infooperatsioonid, aga iga infooperatsioon on samas osa mingist laiemast propagandaeesmärgist. Nad on suhteliselt kattuvad.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk? Võimaluse korral tooge erinevad eesmärgid välja tähtsuse järjekorras.

Enda ideoloogia ja oma maailmapildi ja oma positsiooni tugevdamine. N-ö enesekehtestamine.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Nad on üks osa sellest.

Peab see alati olema üks infosõja osa?

Nad võivad olla rahvuste pinnal, nad võivad olla vaadete pinnal. Klassikalises mõttes ka poliitiline võitlus on üks osa selles. See ei pea olema vaid rahvuste pinnal.

Te tõite juba enne välja, et tegelikult Eesti on juba infosõjas, siis kas Te peate silmas Eesti - Vene suunalist infosõda või midagi muud?

Kahtlemata me oleme oma naabrite ja nende tegevuse suhtes läbi ajaloo olnud pingestatud. Aga kui vaadata, et me oleme liitlane NATOs ja me oleme operatsioonidel tegevad, siis kaudselt me oleme ka kogu sellise islami maailmaga mingis vastuseisus, kuivõrd see puudutab ka mingit väärtuste pinnal konflikti.

Kui keegi peab meie suhtes eduka infosõja, siis kui ohtlik see meie jaoks on. Mis võib juhtuda?

Ma tuleksin jälle selle juurde, et mida selle lahinguna üldse vaadata. Kui me vaatame paari aasta taguseid sündmusi, kus me olime rünnaku all ja toimusid aktiivsed operatsioonid, siis loomulikult on kohti, kus Eesti on nõrgemas positsioonis, sest me ei suuda samade ressursside ja sama mastaabiga vastu mängida, aga kui meie enda psühholoogiline kaitstus, et me usaldame oma riiki, me usaldame oma poliitikuid ja me usaldame iseennast, kui see usaldussuhe pikaajalises plaanis jääb püsima ja seda ei suudeta purustada, siis ma arvan, et need rünnakud nii tugevad ei olegi. Pigem oli ka

nende sündmuste efekt see, et praegu on justkui tõusulaine üleval. Meie kaitse saabki ka riiklikult vaadates olla see, et me teame oma lugu, oma tausta, oma juuri ja teame selget sihti. Pigem ma arvan, et see kaitse saabki olla tugev enesekaitse, mis saab olla muidugi piirina, kus ta ei muutu ohuks meile endale.

Kui suureks Te peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda või neile vastulööki anda?

Ma arvan, et ametnike lojaalsus riigile on tugev. Kodanikutunnetus on samuti suhteliselt tugev. Pinnas on päris hea.

Kui suureks Te peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Ma ei tahaks sellel väga peatuda.

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline? Kas peate seda vajalikuks?

No kui me räägime julgeolekust, siis kindlasti on oluline rõhutada mingite väärtuste tugevust. Demokraatia, vabadus, meie tugevad liitlassuhted partneritega, mis sõnumina võib kindlasti kanda infosõja elemente, kui me räägime oma naaberriigist, kes kannab hoopis mingeid teisi väärtusi. See on möödapääsmatu suisa.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub?

Ma arvan, et meedia on oluline agent sellel väljal. Selles infokeskkonna kujundamisel. Meedia eneseanalüüs või teadmiste tase või eesmärkide küsimus. Kui eesmärgiks on pigem saada majanduslikku kasu, siis võib-olla sellest tingitud on see käitumine ideoloogia kujundamisel olnud ebaefektiivne. Näiteid on küll selle kohta, kus on Venemaa suunalise väärinformatsiooni paljundamist, mis on kurb ja samas väga suur julgeolekuoht.

Kas laiem avalikkus saab infosõjast aru?

Puuduvad uuringud, millele tuginedes ma saaksin midagi väita, aga mulle tundub, et Eesti inimeste seas on tugev usk oma riiki siiski olemas ja ka tahe seda kaitsta. Ma pigem pean seda pinnast tugevaks.

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Neid masendavaid näiteid on ka teisi, kus selliseid kahtlase väärtusega uudiseid on tiražeeritud. Ma ei tea, miks see saab juhtuda. Ma ei tea, kas see on majandusliku kasu küsimus või on see kinni haridustasemes. Võib-olla on olnud eesmärgiks saada palju klikke, aga võib-olla ka seetõttu, et ei olda allikakriitilised.

Kui Te mõtisklete siiski selle 2007. aasta aprilli peale, siis kas Teie jaoks oli seal võitjaid või kaotajaid ning kui jah, siis kes need olid?

See on keeruline küsimus. Ma arvan, et ühiskond tervikuna kindlasti ei võitnud. Igasugune ebastabiilsus ja ühiskondlik lõhestatus — seda on väga valulik üle elada. Igapäevast elu edendamist see kindlasti takistab. Kui üldse selle juures saab rääkida, et millegi jaoks oli see hea, siis võib-olla me olime liiga kaua võtnud oma iseseisvust iseenesest mõistetavana. See mõistmine, et me peame olema täis tähelepanu ja valvel, siis see kindlasti kasvas.

Kas võib teljel Venemaa *versus* Eesti välja tuua, kes jäi kaotajaks ja kes võitis?

Meil oli kindlasti sellel sündmusel positiivseid tagajärgi. Meie ametkondade koostöö paranes. Ma usun, et me säilitasime isegi oma usaldusväarsuse ja see olukord tõi välja olulised infoajastu uued julgeolekuohud, mida ei teadvustatud vaid meie riigis vaid ka laiemalt näiteks NATO tasemel.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

Põhinemine faktidele ja allikakriitilisus. Sõltub, mida ma sealt otsin. Uudiste puhul kindlasti ka faktide ja arvamuste erisus. Kõik need asjad, mida ka koolis õpetati. Peamine on ikkagi tõepärasus. Paraku ma olen näinud ka, et seda ei ole.

Kui usaldusväärseks Te peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

Viis.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Ma arvan, et meie inimestel võiks olla rohkem teadmisi meedia toimimisest ja paremad oskused meedia mehhanisme analüüsida. Ma arvan, et meedia õpetus võiks olla ühiskonnaõpetuse üks osa.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

Pigem on see autorite põhine.

Kas ja kuidas kujundab meedia Teie hinnangul avalikku arvamust?

Kahtlemata meedia on sotsialiseeriya ühiskonnas. Ta kujundab inimeste hoiakuid, vaateid ja maailmapilti üsna palju. Minu arust on samas ka näiteid selliseid, kus meedia poolt tõstatatud teemad ei ole kujunenud ühiskonnas sugugi nii oluliseks.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmutavat eestikeelset ajakirjandust?

Kommertslik. Sellele tuleb kõik muu järgi.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmutavat venekeelset ajakirjandust?

Ideoloogiline. Mulle tundub, et vene meedias liiga sageli me näeme lugude jutustamist laias pildis. Kui sellist ebaühtset ja lõhestatud maailmapildi maalimist on palju, kus ühe elanikkonna grupi vabadus on piiratud.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmutavast venekeelsest ajakirjandusest?

Ma ei oska mingisugust tõe pähe võetavat väidet öelda, aga kindlasti on see riiklikult suunatud ja ebademokraatlik.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Määravat. Ma arvan, et seni kuni Eesti meedia ei suuda ise adekvaatselt hinnata ja kriitiliselt avaldada mingite Eesti ühiskonda mõjutada püüdivate uudiste mõjusid ja ikka avaldavad neis, siis ta on kahtlemata üks relv, mis on suunatud meie enda vastu. Ma arvan, et meie meedia ei filtreeri piisavalt.

Kas ta peaks mängima suuremat või väiksemat rolli?

Ta peaks oma tajuma oma sotsiaalset ja sotsialiseerivat rolli, aga selle sama pronksõduri sündmuste puhul oli näiteks sündmuste konfliktini arenemine ka meedia poolt tugevalt kaasa aidatud. Vastandamisega püütakse auditooriumi tähelepanu saada.

Kui Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas, siis kas teadlikult või teadmatult?

Ma tahaks loota, et see ei ole pahatahtlik. Mulle vahest tundub, et kaubandusliku ja majandusliku edu saavutamine alateadlikult domineerib.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Väga oluline. Ta on ikkagi kõige kergemini kättesaadav infoallikas võimalike kannatajate või osalejate jaoks, kes peaksid kriisisituatsioonis oskama käituda.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

Meil on isegi ERRiga kokkulepe. Tegelikult on see laiemate meediapartneritega kokkulepe, kus meedia on ise võtnud endale valmiduse avaldada kiiresti ja muutmata kujul teadaandeid, mis puudutavad kriisi.

Kas soovite veel midagi lisada?

Ei.

Tänan Teid intervjuu eest.

LISA 12.6. Intervjuu Kadri Liigiga

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Tavapäraseid asju. Relvastatud riikidevaheline sõda. Kuum sõda.

Millal tabas sõda Eestit viimati? Kirjeldage palun lühidalt selle viimase sõja iseloomu.

Kui rääkida riikidevahelisest ja kuumast sõjast, siis ikkagi 1944. Klassikaline kuum sõda. Relvastatud rünnakud.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Mis on lähitulevik?

Paari aasta perspektiiv.

Paari aasta perspektiivis....päriselt välistada ei saa, aga ma arvan, et see hinnang võiks olla näiteks kaks, sest ma ei usu, et see paar aasta perspektiivis väga tõenäoline oleks.

Kas aastate möödudes võib see tõenäosus pigem suureneda või väheneda?

Pigem suureneda, sest suureneb üleüldine määramatus. Suureneb määramatus selles vallas kuivõrd tugevaks ja vastupidavaks kujuneb praegune maailmakord. Noh nimetame seda siis peale 1991. aastat ehk *post 1991 settelement*. Ta vangub juba siit sealt, aga NATO ja EL territooriumil on see päris kenasti püsinud, aga ei tea kui kauaks jätkub seda tugevust ja inertsit. Ei saa päriselt välistada, et ühel hetkel hakkab ta tugevamaks muutuma. Praegu on rohkem neid asju, mis viitavad sellele, et ta võib nõrgeneda. Kuigi majanduskriis võib eskaleerida igasuguseid ettenägematuid asju, mida üldse praegu ei tea, et võiks juhtuda.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi

väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Väga kindlasti lakkab sellisel kujul olemast.

Mis siis juhtuks?

Kes see teine Eestit võiks tahta rünnata kui Venemaa. Terrorirünnak, on terrorirünnak ja seda ma ei klassifitseeriks sellise klassikalise kuuma sõja alla. Kui tuleb Venemaa sõjaga Eestile kallale, siis on päris kindlasti tema eesmärk kontrolli saavutamine meie sisepoliitilise ja välispoliitilise kursi üle ja see juba iseenesest tähendab, et sellisel kujul lakkab Eesti olemast. Ma ei usu, et see tähendaks täiemahulist okupatsiooni, sest selleni ei läinud nad isegi Gruusias. Ma nagu 1940ndate aastate kordumist samal kujul päris ei kardaks, aga võib-olla on ka veel halvemaid võimalusi.

INFO

Kui oluliseks peate oma igapäevatoös informatsiooni saamise ja andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Kiirus ja adekvaatsus ei käi alati koos. Tihtipeale kiirus võib vähendada adekvaatsust. Tegelikult see on tänapäeva diplomaatia üks sõlmküsimusi, et sa pead reageerima väga kiiresti, aga sul ei ole adekvaatset informatsiooni, et reageerida kiirelt. Seetõttu teevad valitsused sageli katastroofilisi otsuseid, kuna nad on sunnitud otsustama liiga kiirelt. Klassikaline näide oli see, kui Berliini müür läks püsti 1961. aastal, siis president Kennedyl oli nädal aega oma avalduse tegemiseks. Kui see langes, siis Georg Bush vanem oli sunnitud reageerima tundide jooksul ja ikkagi sai ta sarjata, et ta ei olnud piisavalt kiirelt piisavalt õnnelik. Kennedyl oli aega mõelda ja sageli tänapäeva liidritel ei ole. See ongi probleem kiiruse ja adekvaatsusega. Loomulikult on see oluline. Mina teen praegu pigem analüütiku tööd, kui ajakirjaniku tööd ja seetõttu on mulle kiirus vähem

oluline kui adekvaatsus. Mulle on pigem oluline, et ma tean, mida ma räägin, kui see kui kiiresti ma täpselt seda teen.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Erinevaid. Infoagentuure, BNS, Interfax, Reuters. Ajalehti, Lääne lehed — nii uudiste kui analüüside mõttes. Mingit pommuudist sealt küll ei saa. Igasugused listid. On olemas selline list, mis koondab endas Venemaa kohta kirjutatud. Seal on nii Lääne meedias ilmunud asjad kui ka Venemaal ilmunud asjad. Eesti Välisministeerium teeb ajakirjanduse ülevaadet. Mõned blogid või postitused. Näiteks Paul Globle teeb oma postitusi ja saadab päevas kolm korda. Tegelikult on oluline eelvalik, sest maailmas on liiga palju infot ja pead usaldama seda, mida valivad teised välja. Me toetume nendele, kes selliseid eelvalikuid teevad ja püüame sellega hakkama saada. Mind võiks ümbritseda rohkem väga hästi informeeritud inimesi. Ainult artikleid sa ei jõua kunagi nii palju lugeda, et kõike vajalikku sealt kätte saada. Inimeste käest saab tihti info n-ö õhust pingutuseta kätte. Sellised inimesi on väga vähe. Neid on võib-olla rohkem Välisministeeriumis ja Kaitseministeeriumis. Mulle meeldivad rahvusvahelised konverentsid, sest seal on koos väga palju erinevaid inimesi ja sa saad korraga palju olulist infot.

Kas need kanalid erinevad kui Te soovite saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Võib-olla natukene erineb see tööalasest infost. Tuleb juurde palju kohalikku infot. Sinna kuuluvad ühiskonna tunnetuse omamiseks olulised ajakirjad, siis veel ETVl on oma koht. Sõbrad.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)?

Sõltub tööperioodist. Kui ma tegelen uurimistööga ja mul on käsil sisselugemise periood, siis on interneti ärakasutamine väga tänuväärne. Üldiselt ikka väga. Suures osas minu töö seisneb kommunikeerumises ja info hankimises samamoodi. Seega tegelikult mõjutab muidugi. Maksimaalne, mis ma olen olnud ilma internetita on olnud nädal aega puhkuse ajal, aga töö ajal ma ei kujuta seda ette.

Kas see mõjutaks Teie tegevust n-ö kriisisituatsioonis? Kui jah, siis kuidas?

Seda on raske öelda. Sõltub, mis kriisiga on tegemist ja mis on minu roll selles. Tavataarkus ütleb aga, et kriisisituatsioonis on info palju kriitilisem ja olulisem. Ja info kättesaadavus.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Ma arvan, et infosõja nime väärrib....seal on kaks poolt. Kui me räägime infokanalite töö pärssimisest, siis see on pigem selline kübersõja laadne asi. Kui rünnakud on tehniliste vahendite vastu. Kaasa arvatud see, et Ansipi kodulehele pannakse üles mingi lõust ja kirjutatakse inetusi. Selle eesmärk on ju see, et muuta info raskemini kättesaadavamaks. Tehniline aspekt on üks asi. Kui su infokanalid ei toimi, sa ei saa informatsiooni kätte ja saa ei saa seda saata. Ma jätaks selle poole praegu pigem kõrvale. Infosõda käsitleksin mina koordineeritud propaganda rünnakuna, mis on kellegi poolt korraldatud ja kellegi vastu korraldatud. Selleks korraldajaks peaks olema piisavad defineeritavad üksused. Välispoliitilises plaanis on mõtet siiski rääkida kas riikidest või....välispoliitikas on olemas ka see termin *non-state actors*. Need on ühendused, kelle tegevus omab mõju ja kes ei ole riigid. Need on näiteks terrorirühmitused, nagu Al Qaida või mingid kodanikuühendused, nagu näiteks globalismivastased. Ma arvan, et nii see rünnatav kui ka ründaja peaksid olema siiski piisavalt kaalukad, et neid saaks kutsuda *state actor* või *non-state actor*. Üksikisikute vastu saab muidugi ka propagandasõda pidada, aga see on

teine asi. Poliitilises plaanis ei ründa sa kunagi üksikisikut üksikisikuna. Seal taga on ikka mingid poliitilised kaalutlused. Isegi siis, kui sa valid kellegi välja, keda poriga pilduda.

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Nad on omavahel seotud. Tavalist sõda ka infosõda täiesti kindlasti saadab. Infosõjas on hukkunute hulk suure tõenäosusega väiksem.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Kübersõda on pigem selle asja niisugune tehniline pool. Infosõda ja propagandasõda on minu meelest üsna lähedalt omavahel seotud. Ei oskagi seda täpset piiri tõmmata. Assotsiatiivselt võiks infosõda olla natukene puhtam nähtus kui propagandasõda. Propagandasõjas kasutad sa igasuguseid vahendeid. Infosõda võiks tähendada seda, et kasutatakse infot, mis ikkagi enam-vähem vastab tõe ja üritatakse enda infot esiplaanile manööverdada. Reeglina nad siiski põimuvad.

Kas kübersõda on siis Teie jaoks üks infosõja osadest või on tegemist eraldiseisva tegevusega?

Kindlasti igasugust sõda tänapäeval saadab ka infosõda, kuna informatsiooniline plaan on kõikide asjade puhul nii tähtis. Kogu see kuvand ja kõik. See on liiga tähtis, ebamugavalt tähtis. Mulle ei meeldi see. See saadab igasuguseid sõdu, kaasaarvatud kübersõda. Kübersõja eesmärk võib aga olla hoopis vastase relvastuse hävitamine või midagi sellist. Kübersõda ei pea alati olema infosõja teenistuses, küll aga infosõda kasutatakse enamasti ilmselt kübersõja teenistuses.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk? Võimaluse korral tooge erinevad eesmärgid välja tähtsuse järjekorras.

Infosõja eesmärgid on võita sõpru ja mõjutada inimesi. Teha ennast tugevamaks ja valitud vaenlast nõrgemaks. Nõrgestada vaenlase positsiooni näidates teda halva ja ebausaldusväärseks.

Kas see on lõppeesmärk või vahe-eesmärk? Kui see on vahe-eesmärk, siis mis võiks olla vastase nõrgestamise ja enda tugevdamise lõppeesmärk?

Lõppeesmärk on klassikaline. Kui me räägime riikidevahelisest poliitikast. Riigid järgivad oma huve ja püüavad käituda vastavalt nendele. Klassikaline formulatsioon on see, et riikidel ei ole ei sõpru ega vaenlasi, neil on vaid huvid. Mina ei ole sellega nõus, sest minu hinnangul on riigid väga emotsionaalsed ja ebaratsionaalsed, nagu inimesedki. Sageli riigid tõlgendavad oma huvidena asju, mis on tegelikult ebaratsionaalsed kired. Ise nad arvavad pidevalt, et nad lähtuvad oma huvidest. Eesti teeb seda ka. Meil oleks ammu olnud ratsionaalne sõlmida Venemaaga piirileping, aga me ei tee seda, kuna meil on oma rahvuslik uhkus.

Me jõudsimegi väga sobiva teemani välja. Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Vägagi. Loomulikult. Need on ju nagu ühed põhilised. Rahvuslikud konfliktid on päris suurel määral ükskõik mis konfliktide osaks.

Oskate siin tuua mingeid näiteid?

Terve külma sõja järgne periood on olnud selline, kus rahvuslikud konfliktid on tekitanud pingeid. Venemaa sisesed konfliktid. Tšetšeenia sõda on täitsa rahvuslik konflikt.

Millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

Kui sa pead eduka infosõja, siis sa saad selle, mis on olnud selle infosõja eesmärk. See, kelle sa oled valinud oma vastaseks, on nõrgestatud. Alguses, informatsioonilises plaanis,

tema sõna ei võeta enam tõsiselt. Seda, mida ta räägib, ei usuta. Asju nähakse teises võtmes. See avab võimaluse edasiseks manipuleerimiseks selle riigiga.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib.

See on juba ligi kümme, sest Venemaa peab meie vastu pidevalt sellist vahelduva intensiivsusega infosõda. Seda juba mingi 1990ndate aastate algusest.

Kas selle perioodi jooksul on olnud ka kõrghetki?

Pronksiöö aeg. See oli kõige tõsisem kõrghetk. See on jätnud ka oma jälje. Venemaa peab selliseid infosõdu lakkamatult ja neil on erinevad vaenlased. Venemaa puhul on üks motiiv kindlasti ka sisepoliitiline, et kindlustada olemasolevale võimule toetust. See on klassika, et sul on vaja välisvaenlast, et mobiliseerida toetavaid inimesi mittedemokraatlikult valitud valitsusele. Kõik Venemaa eksperdid, keda ma olen siis umbes aasta tagasi intervjuerinud ütlevad, et Venemaa ei saa ilma välisvaenlaseta. Ei ole kodanikeühendusi. 90% inimestest ei kuulu ühtegi kodanikuühendusse. Gruusia sõja näitel on öeldud, et selleks, et säilitada siseriiklikult *status quo*, oli Venemaa valmis lõhkuma 1990ndate aastate järgse *status quo* maailmas. Kõrghetk on selles mõttes huvitav, et kuna Venemaa on pidevalt oma vaenlasi roteerinud. Igaks kuueks kuuks on üks. 2006 lõpp oli Gruusia, 2007. aasta alguses olime meie. 2007. aasta lõpus oli Suurbritannia. 2008. aasta alguses oli Gruusia ja 2008 lõpp ja 2009 alguses on Ukraina. See pidevalt nii käibki. Ukraina oli varem 2005. Huvitav on see, kuidas see venelaste meeltesse on jäänud. Kui Venemaa ajakirjanikud küsivad inimestelt, et kes on midagi Venemaale halvasti teinud, siis nimetatakse ainult neid, keda ametlik propaganda tahab, et nimetatakse. Kui küsitakse, miks nad on pahad, siis enamasti ei osata vastata. Mis on Eesti puhul halb, on see, et pärast pronkssõduri sündmusi osatakse Eesti osas vastata, et nad on pahad sellepärast, et nad viisid pronkssõduri ära. Varem seda kindlat seost ei olnud.

Palun hinnake infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Potentsiaalselt on ta väga ohtlik. See sõltub, kui tugeva ja oskusliku vastsega sa vastakuti satud. Kui keegi peab Eesti vastu perfektse infosõja, siis Eesti võimalused vastu hakata on üsna väikesed. Meid teatakse nii vähe. Seetõttu on kõik manipuleeritavad infoga, mida nad kuulevad. Seda on nii Lääne ajakirjanikud kui ka Venemaa enda ajakirjanikud. Nad ei usu sõnagi, mida Kreml ütleb neile Venemaa kohta, aga nad usuvad kõike, mida Kreml ütleb Eesti kohta, sest neil puudub võrdlusmaterjal. Me oleme väga haavatavas seisus, sest meil ei ole kunagi nii võimsaid ruuporeid. Samas kui Eesti saaks tõsiselt imagoloogiliselt määritud, siis see oleks kohutavalt ohtlik. Kui see Lääne maailmakord peaks mõranema ja peaks tekkima mingite uute piiride vedamine, siis tekib ikkagi see küsimus, kes on meie kogukonna liikmed. Me oleme organisatsioonide liikmed, see on väga hea ja töötab meie kasuks. See tugevdab meie positsiooni. Kui ikkagi tekib see piiride vadamise küsimus ja on vaja otsustada, kas jätta Eesti teisele poole raudset eesriiet või on Eesti eest vaja nii diplomaatiliselt kui ka sõjaliselt võidelda, siis on hästi oluline, et me mõjuksime kui kogukonna liige. Kui õnnestub meid portreterida ebausaldusväärse väikese vastiku valetajana, siis on olukord ääretult problemaatiline.

Kui see hinnang peaks olema numbriline, siis milline see oleks?

Kui rääkida teoreetiliselt, siis see võiks olla kümme. Kui keegi peab perfektse infosõja meie vastu, siis see on kohutavalt ohtlik. Teine asi on see, et Venemaa ei pea perfektset infosõda. Teine asi on see, et demokraatia puhul on pidevalt võimalus alustada uuel ja puhtalt lehelt. Kui üks valitsus on ennast diskrediteerinud, siis tuleb uus valitsus ja hakkame uuesti peale.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda või neile vastulööki anda?

Võiks olla parem. Ma arvan, et me oleme olnud paremad. Me oleme all käinud. Osalt seetõttu, et me hindame oma olukorda nii turvaliseks peale Euroopa Liitu ja NATOsse saamist. Me ei pinguta enam. Sisepoliitika ja välispoliitika ei ole enam nii palju lahus. Välispoliitikat tuuakse sisepoliitilistesse mängudesse sisse ja see on halb. Poliitikasse on üldse selliseid „mänge“ juurde tulnud ja see mõjutab diplomaate. Diplomaat töötab hästi, kui ta usub seda, mida ta räägib.

Kas võib öelda, et infosõja aspektist olime me 1990ndate lõpus tugevamad kui pärast 2000ndat aastat?

Jah. Täitsa kindlasti. 2007. aastaks olid paljud riigiametnikud riigis pettunud. Inimesed olid ettevaatlikud ja kammitsetud. Meie diplomaadid olid pärsitud. Nad tundsid, et enamikke asju ei saa rääkida ja salatsesid.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Väga väike.

Põhjendage palun.

Me ei mõtle nii. Meil ongi reaktiivne mõtlemine. Me ei mõtle ofensiivselt. Kõige proaktiivsemad asjad, mida Eesti on teinud, ongi liitumine NATO ja Euroopa Liiduga. Me mõtlesime, et me tahame seda ja me teeme selle ära. Pärast seda pole sellist asja olnud. Mismoodi sa ofensiivi pead? Tekib kohe küsimus, et kas me tahame Venemaad rünnata tema enda vahenditega. Me ju ei taha. Mida me siis peaksime tegema? Kuidas me selle teostame? Mida me saakime teha on see, et oma positsiooni tugevdada ja teha ennast raskesti rünnatavaks ja sellega me tegeleme ka. Aga see ei ole ründav tegevus. Venemaa teemal me ju samas võtame sõna ka, aga tegelikult see ei ole ofensiivne tegevus, kuigi Venemaa tegelikult võtab seda sageli kui rünnakut.

Kas Teie hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

Ma ei ole kindel, et ma tean. Ma arvan, et Eesti puhul võib kehtida see, mida öeldakse suuremate kohta, et edukas operatsioon on see, mida sa kunagi ei märka. Eriti kui rääkida Venemaad puudutavatest operatsioonidest, siis tõenäoliselt on Eesti olnud edukas siis, kui tema käed ei ole märgata. Ma ei arva, et me oleme läinud vaenulike rünnakute teed.

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline?

Sõltub milliste vahenditega. Kui sa sõdid infoga, mis on tõene ja teed seda oma parima äranägemise järgi ja sa pead seda vajalikuks ja see on aus lahing, siis võib-olla on. Propagandasõda selliste poolvaled ja vastikustega. Sellist asja, nagu Venemaa meiega teeb, seda ma ei tahaks. Ma natukene näen tegelikult seda ohtu. Eesti riigiametnike mõtlemine tegelikult läheb sinna suunda, et vaadake, mida meiega tehakse ja järsku me peaksime seda ennetama ja vastama. Siis hakatakse mõtlema samas võtmes, et kus on meie sõber ajakirjanik ja teeme nendest oma nimekirja. Ajakirjanikele ei meeldi sellised asjad. Siis me muutume ise samasuguseks. Seda ma ei taha. Selline positiivne infosõda, kus keegi ei kaota, aga meie võidame, see on hea. See on jälle näiteks see asi, kui me tahtsime saada Euroopa Liitu. Seda saab võtta info ofensiivina, kuigi see ei olnud kellegi vastu.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub?

No nad saavad aru. Kui eestlane vaatab Vene telekanalitelt, mida räägitakse Eesti kohta, siis nad saavad aru küll. See ei tähenda, et teinekord mingeid söötasid alla ei neelata. Meie ajakirjandus on sageli hästi kasutatav pahatahtlike manipuleerijate poolt. Kasvõi see näide, et ajakirjanduses oli sügisel uudis, et Eestis kaks talu kuulutavad välja autonoomia. See neelati alal. No miks me tiražeerime selliseid asju? Samas oli pind selleks ette valmistatud. Kõik olid närvilised ja kui meie ei oleks seda üles korjanud, siis Lääne

ajakirjandus ilmselt oleks. Kohati meie uudistetegijad ise teavad, et see, mida nad reprodutseerivad, on jama, aga kuna kõik sellest räägivad, siis kui sa sellest ei kirjuta, siis sa justkui vaikid midagi maha.

Kas ja kuidas olite tööalaselt või isiklikus plaanis seotud 2007. aasta aprillis toimunud nn. pronkssõduri sündmustega?

Ikka olin. Siis ju kõik helistasid, et saada ekspertarvamust ja kommentaari. Nii Lääne kui ka Venemaa ajakirjanikud.

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Ma ei arva, et võitjaid väga oli. Eesti siseselt küll mitte. Selle kriisi esimene aastapäev näitas seda, et see oli hästi vaikne ja see ei olnud justkui kellegi teema. See oli hea. Juhul, kui kusagil on olemas riigid, organisatsioonid või üksikisikud, kes leiavad, et rahvustevaheline pingestamine Eestis tuleb kasuks, siis nemad kindlasti midagi võitsid. Venemaa puhul on sageli raske öelda, kust üks või teine poliitika tuleb. Alguses ma arvasin, et Eesti puhul oli ka tegemist poliitikaga. Kui vaadata Putinit, kuidas ta kasutab ajalugu ideoloogiana ja meie pronkssõdur oli talle vastukarva. Siis ma kuulen, et tegelikult Eesti üritas seda asja teha koostöös. See ei ole väga laialt levinud, kuigi see on avalik info, et Eesti kutsus Venemaad osalema selles ümbermatmises. Seda oleks võinud teha ka kõige kõrgemal tasemel. See sai põlgliku reaktsiooni osaliseks. Meil ei olnud ka head inimest, kelle kaudu seda sõnumit saata. Kui me mõtleme, et Venemaa huvides on Stalinliku ajaloo legitimeerimine, siis tegelikult oleksid nad pidanud selle pakkumise vastu võtma. Kui Ansip ja Putin oleksid neid sõdureid seal koos matnud, siis me oleksime andnud Venemaale selle signaali, et jah nad olidki head sõdurid, nad vabastasid. See oleks neile ideoloogilises plaanis eelise andnud ja nad oleksid saanud selle meie vastu keerata. Nad tahtsid aga konflikti. Nad tahtsid saada kaks kärbest ühe hoobiga. Nad tahtsid, et Eesti kuvand muutuks ebastabiilsemaks. Ma arvasin, et nad tahavadki sellises sogases vees kala püüda. Aga hiljem selgus veel üks asi. Et kui nad kehtestasid n-ö hallid

sanktsioonid meile, et ei julgustatud midagi läbi Eesti eksportima, siis ärimedhed enamikus kuuletusid. Nad on kõik Kremli lõa otsas. Üks ärimedhes, kes ei lakanud läbi Eesti naftat transportimast, on üks Putini kaaskondlastest ja kelle puhul kahtlustatakse, et Putin ongi tema firmas osanik. Tema oli ainus ebapatriootlik ärimedhes, kes sai Eestis turu liidriks. Siis hakkad mõtlema, et äkki oli see asi ka kohe algusest asja taga. Ma arvan, et siiski mitte ainult. Ma arvan, et terve Lääs ei oska sageli läbi näha, mis Venemaa poliitikas toimub.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusvärsus?

Intelligentsus ja sõltumatus. Just. Sa pead rääkima, mida sa mõtled ja tegema, mida sa arvad.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

Mingi viis maksimum.

Palun põhjendage.

Rumalad ja ei investeerita kvaliteeti. Ta on pinnapealsemaks muutunud. Ajakirjanikud sageli tea, millest nad räägivad või kirjutavad. Ei vaevuta uurima tõsiste probleemide juuri. Meie poliitikud küll kardavad ajakirjandust, kuid sageli ka põlgavad seda. Ajakirjandusse suhtutakse kui mingisse ajudeta kiljotiini, mis võib sind tabada ja siis sa oled kadunud. Teda ei usaldata ja ei võeta kui partnerit. Veel vähem kui arvamusiidrit. Ajakirjanikud ei ole enam sellised ühiskonnas tõsiseltvõetavad sõltumatud figuurid. Nendega manipuleeritakse. Enamik poliitikuid on meedia suhtes sapised seetõttu, et meedia on rumal. Meedia on iseenda usaldusvärsust vaid kasu taga ajades õõnestunud.

Tuuakse sisse kollaseid teemasid ja skandaaliks puhutakse üles asjad, mis ei ole skandaalid.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Ma ei tea seda. Ma arvan, et ikka veel usaldavad. Aktiivset usaldamatust ei ole. Ajalehtedest on samas üha vähem lugeda. Inimesed ei ole lollid. Nad saavad aru, et ajakirjandus ei ole usaldusväärne.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

Nad on erinevad. Seal on erinevad kanalid ja on nii usaldusväärseid kui ka mitte. Paradoks on see, et näiteks teinekord käsitleb tõsiselt teemasid just Õhtuleht kõige paremini, sest neil ei ole seda krampi, et nad muutuvad liiga tõsiseks. Õhtuleht on põhimõtteliselt selline, nagu ta võiks ja pekski olema. Postimehele esitan ma aga hoopis teisi nõudmisi ja nendele ta ei vasta. Kanal 2 ja ETV uudised on täitsa erinevad.

Millist eelnimetatutest peate usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis?

Kriisisituatsioonis hakkab inimene jälgima seda, kust infot tuleb kiiresti ja vahetpidamata. See on tegelikult vale käitumine. Gruusias juhtus see sama ja meil aprillis ka. Inimesed ripuvad internetis või raadio küljes ja vaatavad, mis pidevalt kuskil juhtub. Seda peaks tegema valitsusest üks või kaks inimest ja ülejäänud peaksid tegema oma põhitööd. See on liigne luksus. Sa pead tegema oma tööd. Mulle meeldib alati kohapealseid artikleid lugeda, et kui keegi on kohapeal käinud.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmutavat eestikeelset ajakirjandust?

Pealiskaudne, sensatsioonihimuline. Ma ei taha öelda vastutustundetut. Nad püüavad vastutada, aga neil ei tule see välja.

Kui sageli Te seda jälgite?

Igapäevaselt, aga pealiskaudselt. Ma olen selles nii pettunud. Ma sageli ei loe paberlehte vaid vaatan internetist. See ilmselt mõjub ka minu hinnangutele, sest internetis näevad lood veel jubedamad välja. Vaatan üle arvamusküljed.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust?

Ma ei tea. Ma ei jälgi seda eriti.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest?

Küüniline ja ka pealiskaudne. Teistmoodi kui meie oma, aga siiski. Marginaliseerunud, kui me räägime ajalehtedest. Ülipropagandistlik, kui me räägime televisioonist. Seal tekib see asi, et alguses vaatad milliseid pealkirju nad panevad, milline terav küünilisus. Siis sa loed seda mitu aastat ja näed, et need ajakirjanikud ise ka ei usu, et nad suudavad oma küünilisusega midagi muuta. Siis see muutub vastikuks. Nad ei lahuta uudist ja kommentaari. See väsitab kohutavalt ära. Eesti ajakirjandus võtab ennast palju tõsisemalt, ta ei tee seda, et ka teised võtaksid neid tõsiselt, aga tahab olla tõsiselt võetav.

Kui sageli Te seda jälgite?

Vähem kui ma peaksin. Jälgin siis, kui on mingi kriis.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Eks ta rindejoonel on loomulikult.

Kas ta peaks mängima suuremat/väiksemat rolli?

Ta peaks olema targem. Ta ei tohiks olla manipuleeritav ei ühe ega teise poole pealt. Ma arvan, et ta praegu on. Venelased, kui nad oskuslikult seda teevad, saavad Eesti ajakirjandusega manipuleerida. Ajakirjandus peab teadma ja kasvõi südant kõvaks tehes järgima. Sa pead jääma oma ametieetikale truuks. Isegi siis, kui sa saad aru, et see uudis teenib vastasele infosõjas punkte, aga see uudis ja info on tõene, siis sa pead selle avaldama. Vastasel juhul sa õõnestad enda kui ajakirjanduse jalgealust. Seda Eesti ajakirjandus tegelikult aprilli kriisi ajal tegi. Oli see seisukoht, et Ansip on üks igavene ülbe bravuuritseja, tema tõmbas oma otsusega meile selle jama kaela, aga me ei saa teda praegu kritiseerida, sest see on vesi Venemaa veskile. Aga nii ei saa teha. Kui me oleme iseseisev riik, siis me kritiseerime oma liidreid ise vaatamata sellele, kuidas see mõjub. Kui see kriitika tuleb ainult väljast, siis see ei ole iseseisva riigi tunnus.

Puudutasime seda teemat juba põgusalt, aga kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult?

Suur osa on teadmatult. Osa on ka teadlikult ja nad ei naudi seda positsiooni. See hakkab mõjutama poliitilist diskussiooni. Teda ei saadud kritiseerida pronkssündmuste ajal, aga seda hakati tegema pärast seda. Kritiseeriti asjade eest, milles Ansip tegelikult ei olnud süüdi. Nii me astume sammukese lähemale Venemaa ajakirjandusele. Me hakkame mõtlema, et kui ilmub mingi uudis, siis hakkame mõtlema, kes on selle taga ja kes selle tellis.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Hästi oluline. Ajakirjandus peab tekitama inimestes selle tunde, et nende riik on veel olemas ja toimib. Teinekord isegi selliste labaste asjadega, kui mõelda 2005. aasta jaanuaritormile, siis ETV näitas päev otsa mingeid lasteetendusi. Mulle see ei meeldinud. Ma oleksin tahtnud, et oleks mingi erakorraline uudistestuudio, mis oleks näidanud pilti ja rääkinud sellest, milline on Pärnus veetase. Kasvõi lihtsalt selleks, et teada, mis toimub

meie riigiga. Nii ei tohiks teha. Ajakirjandus tihti alahindab oma rolli. Suuremate kriiside puhul on see veel olulisem. Oluline on teada, et infoväli toimib.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

See on keeruline. Ma arvan, et mingis situatsioonis võib küll. See on elementaarne, et kui sul on mingi terrorismivastane aktsioon, siis sa ei näita seda, kuidas meie relvastatud jõud lähevad seda terroristide poolt vallutatud hoonet vabastama. Mulle meeldis, kuidas Briti meedia vaikis maha, et Harry oli Afganistanis. See on normaalne, et sellised asjad vaikivad maha. Samas see, et teatavat laadi arvamusi me eetrisse ei lase. See on vale. Infot võib piirata, aga arvamusi mitte. Teinekord kasutavad vastased meie enda süsteemi meie vastu ära ja seda peaks püüdma vältida. Ajakirjandusel peaks olema endal piisavalt tarkust.

Kas soovite veel midagi lisada?

Ei

Vaid üks küsimus taustinfo kohta. Millisel ametikohal praegu töötate ning mis on Teie peamisteks tööülesanneteks?

Ma olen Kaitseuuringute keskuse juhataja, mis tähendab administratiivset koormust, olen ka mingil määral Venemaa ekspert. Otsapidi ajakirjanik ka, et anname Diplomaatiat välja.

Tänan Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.7. Intervjuu Krister Parisega.

Intervjuuga toimus e-posti teel.

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Püüe muuta kehtivat korda, seisundit, ressurssidejaotust või muud kokkulepitud reegleid eirates, jõu abil.

Millal tabas sõda Eestit viimati? Kirjeldage palun lühidalt selle viimase sõja iseloomu/milles see väljendus.

Otseselt algas ja sai ta Eesti, kui riigi, jaoks alguse 1940. aasta juunis, kui juba sissetoodud relvade toel lavastati riigipööre. Hilisemad Otto Tiefi valitsused võivad küll anda *de jure* legitiimsust EW edasikestmisele, kuid edaspidi polnud see enam meie sõda.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas. Põhjendage palun oma valikut.

Klassikalise rünnaku tõenäosus kaks. Välistada ei saa, sest praegune maailmakord on piisavalt ebastabiilne. Suurem, umbes neli palli aga on võimalus välisjõudude poolt näiteks etnilisi piire mööda kulgeva sisekonflikti tekitamiseks.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise. Põhjendage palun oma valikut.

Konventsionaalse sõja ohtlikkus on selge. Sõltumata NATO artikkel viiest tähendab see ka väikesemõõdulise konflikti korral ääretut tagasilööki majanduses, rahvusvahelises usaldusväärsuses jne. Umbes nagu võisime näha nüüd Gruusia puhul. Siin pole isegi küsimust, kümme palli.

INFO

Kui oluliseks peate oma igapäevatöös informatsiooni saamise/andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Adekvaatsus on ehk olulisemgi. Näiteks Venemaal on infomüra nii palju, et parem enne otsustamist oodata ära „tarkade inimeste“ kommentaare ja alles siis otsustada selle väärtuse üle.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Ennekõike internetti – ehk kaudselt siis läbi selle ka ajalehti. Televisiooni väärtus on Venemaal info mõistes nullilähedane.

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Kah internet. Siin mängivad ehk rohkem rolli ajakirjad, kus juba saab lugeda analüüse.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)? Kas see mõjutaks Teie tegevust n-ö kriisisituatsioonis? Kui jah, siis kuidas? Palun kirjeldage selle mõju Teile nii eraelus kui ka tööl.

Võiks öelda, et mõjutaksid drastiliselt. Ilmselt tuleks keskenduda rohkem näiteks raadiole, aga kust nemadki infot saavad. Jääksid pressikad, aga siis peaks hakkama ka nende toimumise kohta hoopis teisi kanaleid pidi infot saama. Sõnaga, töö muutuks hoopis rohkem kuulujutupõhiseks.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Eeskätt massiivseid propaganda- ning desinformatsioonikampaaniaid vastase rahvusvahelise seisundi õõnestamiseks. Vt. näiteks kampaaniad Iraagis, Kosovos...

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

- a) otseste ohvrite puudumine; b) ta võib jääda formaalselt kokkulepitud reeglite raamidesse, ehk JOKK.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Info- ja propagandasõja paneksin ühte patta. Kübersõda võib, kuid ei pruugi nendega kaasas käia. Siis on eesmärgiks vastaspoole kanalite sulgemine, et vältida vastupropagandat.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk? Võimaluse korral tooge erinevad eesmärgid välja tähtsuse järjekorras.

Ta on ilmselgelt abivahend mingi muu eesmärgi saavutamiseks. Enamasti näiteks selleks, et saavutada rahvusvahelisi koalitsioone või nende tekkimist takistada; et nõrgendada vastaspoole positsioone rahvusvahelises poliitikas; äärmuslikumatel juhtumitel ka sõjalise rünnaku ettevalmistamine ning sõjalistele eesmärkidele kaasaaitamine.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Ei loo, neid on aga kerge ära kasutada. Etnos on ju üks kergemini manipuleeritavaid gruppe.

Millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

Juhul kui teda ei peeta sõjalise rünnaku ettevalmistamiseks, siis mainekaotus. Mis tähendab näiteks Eesti puhul meie reaalse sõnaõiguse vähenemist, liitlaste kaotamist jne. Isolatsiooni – mis aga avab võimalused juba konventsionaalsemateks kätteväänamisteks.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib. Põhjendage palun oma valikut.

Hindaks palliga seitse. Otsest kurja me pole kellelegi teinud, aga kui vaja näiteks Kremlil sisepoliitikas kuskilt tähelepanu kõrvale juhtida, siis miks mitte Eestiga. Iseasi, mis intensiivsusega see oleks, pigem midagi suhteliselt väikest ja lühiajalist.

Palun hinnake infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise. Põhjendage palun oma valikut.

Kaheksa – sõltub, kui tugev on vastane. Drastilisim näide on mõistagi Iraak, kus infosõda otsustas riigi saatuse. Eesti puhul ilmselt nii täispanga peale välja ei minda, kuid paariastaatusesse on meid võimalik paisata küll. Mis annab näiteks soodsama pinnase oma kapitali sissetoomiseks, järeleandmiste nõudmiseks ja nii reaalselt oma mõjusfääri laiendamiseks. Ehk teatud määral ka Eesti kontrollimiseks.

Kas Teie hinnangul on infosõda kunagi Eestit tabanud? Kui jah, siis millal?

Oh, kõik see, mis Vene poole pealt tuleb pidevalt kaasmaalaste kohta, läheb madala intensiivsusega konflikti alla. Mitte et kõik vale oleks, aga... Venemaa on huvitatud mitte

oma naabrite likvideerimisest, vaid nende hoidmisest konstantselt nõrgana ja selles võtmes võime öelda, et oleme püsivas infosõjas. Pronksiöö mängis lihtsalt kätte suurepärase võimaluse Eesti mainet kahjustada – räägitagu mis tahes, meie eduriigi kuvandisse lisandus automaatselt pronksmehe vari.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspekte tõrjuda/neile vastulööki anda?

Väga nigel. Võib-olla on see paranenud, kuid näiteks pronksisündmuste ajal see, et Eesti saatkond põhimõtteliselt ei kommenteerinud asja, oli tingimusteta alistumine. Ka üksikute pressiteadete väljasaatmine ei muuda midagi. Eesti peab olema valmis massiliselt ajakirjanikke „võõrustama“, näitama neile koha peal võimalikult ausalt asju jne, see aitab kuvandit hoida.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Kui siis oma rahva vastu. Rännata liikumisi, parteisid, inimesi. Meie välispoliitika aga pole agressiivne, seetõttu ilmselt puudub sõja algamiseks ka ettevalmistus.

Kas Teie hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

KAPO nii Notšnoi Dozori kui ka teiste venekeelseid inimesi esindavate liikumiste ning üksikisikute vastu.

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algamine eetiline? Kas peate seda vajalikuks?

Muidugi on eetiline, kui juba n-ö sõjaks läheb. Ta on ikka märksa reeglitepärasem või eetilsem kui mistahes muu sõjapidamise vorm. Aga küsimus on: kes autoriseerib? Riigikaitse alasel on käsuliin selgelt paika pandud, infosõda võib justkui pidada ka üksik

minister. Praegu pole ma aga üldse kindel, et KAPO võitlus ND vastu on meie riigivõimude legitiimne tahe – isegi kui nad väidavad, et kaitsevad riiki.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub/käituks?

Kui see tuleb väljastpoolt, siis... Arvan, et jahmatusega: aga see pole ju nii! Siis hakatakse otsima, et äkki ikka ongi, tekivad kõhklused. Eesti avalikkus on üldiselt väga tundlik väljastpoolt tuleva arvamuse suhtes, enesekindlust piisavalt vähe, et meid on ilmselt üsna kerge endas kahtlema panna.

Kas ja kuidas olite tööalaselt või isiklikus plaanis seotud 2007. aasta aprillis toimunud nn. pronkssõduri sündmustega?

Olin Ukrainas vaatamas sealseid rahutusi ☺

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Kaotas selgelt Eesti riik. Võitsid Eesti jõuametkonnad, kes said ettekäände isikuvabaduste piiramiseks.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

See, kas faktide kontrollimisel nähtu-kuuldu-loetu ka paika peab. Enamasti kaotavad inimesed usu siis, kui on olnud ise mingil määral osalised ja näevad, et asi pole nii nagu serveeritakse.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne? Palun põhjendage.

Kaheksa – meil on vaba meedia. Esineb palju lohakusvigu ja usaldust kõigutab teinekord fookuse viimine sinna, kus mõju on reaalselt väike, aga mis esile tõstetuna müüb. N-ö lugude „suureks kirjutamine“.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte? Palun põhjendage.

Pigem ikka. Keda siis veel? Enamasti küll kirutakse kommentaaride üle ja peetakse seda ekslikult valetamiseks. Tavainimene teeb Eestis väga halvasti vahet fakti ja kommentaari vahel. Aga otseselt ei kahtle keegi, et leht vms. sihilikult valetaks.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat? Palun põhjendage.

Ajalehti. Seal on ikka mustvalgelt kirjas ja peab oma sõnade eest vastutama. Raadios juhtub ikka, et eriti otse-eetris eksitakse. TV on oma formaadi poolest pealiskaudne. Ja praegune online kujutab endast tohuvabohu nii tähtsust omavatest kui rämpsuudistest – ehk puudub elementaarnegi filter. Mis usaldusväärsest sealt ikka tahta.

Millist eelnimetatutest peate usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis? Palun põhjendage.

Raadio ja internet. Mõlemad on kiired ja ehkki sisse tuleb kindlasti palju vigu, saab vähemalt aimu, mis sünnib. TV ja lehed ei jõua iialgi reageerida.

Kas ja kuidas kujundab meedia Teie hinnangul avaliku arvamust? Palun põhjendage.

Jällegi – mis siis veel? Minu hinnangul on meedia võim avaliku arvamuse kujundamisel pea absoluutne. Muidugi loeb isiklik kogemus: kui kõht tühi, siis jutte toiduuputusest ei

usu või kui tänaval pekka saad, ei huvita kuritegevuse alanemise statistika. Aga vaba meedia on normaalse ühiskonna eksisteerimise kõige kindlam alustala.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmutavat eestikeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Ebatõsine. Keskendutakse pseudoteemadele. Või näiteks täiesti ebaproportsionaalselt Venemaale, kus suurelt leiab kajastamist iga provintsipoliitiku väljaütlemine. Eriti online'is. Tõsi, natuke tasakaalustavad Arteri sugused lisalehed. Teiseks: äärmuslikult Eesti-keskne. Me oleksime nagu mingi eraldi planeet, mille ümber tiirleb kuri Venemaa ja siis kuskil on veel keegi. Seda, et me Euroopasse kuulume, pole kuskilt näha. Jälgin ikka – läbi neti iga päev.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmutavat venekeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Vähe vaatan. Olen kuulnud, et olla nõrk ja küündimatu ja ehk ainult venekeelne Postimees suudab midagi tõsist pakkuda. Ei oska kommenteerida.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmutavast venekeelsest ajakirjandusest? Kui sageli Te seda jälgite?

Venemaal ilmub terve rida ausaid ja häid ajalehti, kus suur rõhk on kommentaaridel. Võimu kuritarvituste paljastamisel. Intriiigidel Kremli salasepitsuste ümber jne. Siis on Kremli käes olevad lehed ja siis on televisioon, kus tuleb ainult „see, mis vaja“. Palju vilgast elu käivat blogosfääris, aga seda ise väga veel ei jälgi. Radio Svoboda annab väga hea panuse vene elu lahtiseletamisse. Ehk – kes tahab, saab ausaid vastuseid küll, enamik aga muidugi ei viitsi.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Peamine kanal ikkagi info edastamisel. Paraku ka paanikatekitamisel. Ma ei ole samas veendunud, et isegi mingisugune enesetsensuur kriisiolukorras kaasa aitaks. Küll aga tuleks kasuks oskus filtreerida välja marginaale a'la Sirõk.

Kas ta peaks mängima suuremat/väiksemat rolli? Palun põhjendage.

Vabas ühiskonnas mängib meedia just nii suurt rolli kui ta heaks arvab. Ma ei usu, et siin peaks midagi muutma. Kindlasti ei tohi ta muutuda osaks riigi propagandamasinast, see võib töötada ainult üks kord ja hiljem kaotatud usaldusväarsuse näol järgmises lahingus juba väga valusalt kätte maksta.

Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult? Palun põhjendage.

Ühest küljest loomulikult, kui kullerid. Teisalt mõnikord ka lollusest või kasuahnusest, puhudes üles asju, mis seda ei vääri ja nii vastasele kaasa aidates. Aga ma ei usu, et meil oleks palju neid, kes laseksid end teadlikult ära kasutada.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Objektiivse info ja eri poolte arvamuste edastajana. Mitte mingil juhul ei tohi ta pooli võtta.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda? Palun põhjendage.

Muidugi, kahjuks küll. Jõuametkonnad võivad hakata viitama tsensuurivajadusele ja sobiva fooni korral selle ka läbi suruda. Vaat see on koht, kus meedia ilmselt peaks ikkagi poole võtma. Tegelikult me nägime seda kaudselt kui Kristiina Ojuland kutsus üles tõkestama Vene telekanalite levikut. Väga ohtlik mõttekäik minu meelest.

Taustinfo

Palun kirjeldage lühidalt oma tööalast karjääri.

Alustasin Tartus Q-raadio ning Tartu Raadio reporterina, siis töötasin Eestist vabakutselisena Raadio Vaba Euroopa heaks, siis läksin samasse tööle Prahasse, kuhu jäin toimetuse sulgemiseni. Seal oli ametinimetuseks *broadcaster*, mis tähendas sisuliselt kõike: analüüsides tehnilise tööni. Veel andsin pool aastakest nõu Raadio Vaba Afganistanile – seda saate helipildi koha pealt. Töötasin Ärilehes ja pärast EPLi välisreporterina. Nüüd siis ERRis Moskvast.

Millisel ametikohal praegu töötate ning mis on Teie peamisteks tööülesanneteks?

ERRi Moskva korrespondent. Reportaažid ja analüüsid kõigest, mis Venemaaga seotud. Põhimõtteliselt ka SRÜ, kuid see on praegu finantspõhjustel tagaplaanil.

Kas soovite veel midagi lisada?

Rõhutaksin veelkord enda mõtet, et infosõja kõige haavatavam sihtmärk on tegelikult info kandja ehk ajakirjandus. Kui vastasel läheb korda selle sõltumatus hävitada, on ülejäänu juba märksa lihtsam. Ükskõik, kui valusad rünnakud ei oleks, ei ole mingil tingimusel õigustatud meediavabaduse piiramine.

Tänan Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.8. Intervjuu Ainar Ruussaarega

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Esimesena lööb selle termini peale pähe, et see on relvastatud konflikt rohkem kui kahe inimese vahel.

Põhjendage palun.

Sõda on... sõja mõiste on siiski relvastatud konflikt.

Millal tabas sõda Eestit viimati? Kirjeldage palun lühidalt selle viimase sõja iseloomu.

Lähtudes sellest definitsioonist... ilmselt. Ütleme nii, et millal olid täidetud mõned eeltingimused, et asi oleks võinud minna sõjaks, oli see Pullapäe kriis 1993, kui olid teoreetiliselt olemas eeldused konfliktiks riigis sees. Teoreetilised tingimused olid ka putši ajal 1991. aasta augustis. Pärast seda Eestis relvastatud konflikti jaoks selliseid eeldusi ei olnud.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Ma hindan seda tõenäosust neljale.

Miks?

Eelkõige lähtub see majanduslikust ja rahanduskriisist naaberriigis Venemaal. Teatud ebastabiilsuse ilmingud seal suurendavad seda skaalal sõja ohtu Eestile. Relvastatud konflikti ohtu.

Selline relvastatud konflikt seostub Teile seega peamiselt Venemaaga?

Jah kindlasti.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Sõja puhul muutub alati midagi. Eelmisele vastuse lisaks. Ilmselt Gruusia sõda suurendas minu tõenäosuse skaalal seda skoori.

Küsin siis kohe vahele, et kui Gruusia - Venemaa sõda ei oleks olnud, siis milline oleks olnud teie hinnang?

Ma usun, et kuskil 2-3. Vähemalt palli võrra tõstis see sündmus seda skoori. Ehk siis tagajärjed võimaliku relvakonflikti puhul. Mhmm....väga raske hinnata. Jällegi Gruusia - Venemaa konflikti puhul, mida ma väga pingsalt jälgin. Tagajärjed olid mitmesugused. Ühtepidi oli see majanduslik ja sõjaline hoop. Teisalt näitas see Gruusiale kätte tema liitlased. Kolmandaks sai Venemaa oma väiksed võidud ja kaotused. Eesti puhul ma hindan seda sõja tagajärgede ohtu täpselt keskele ehk viiele pallile. Ilmselt tähendab see muutusi, ükskõik, millised on sõja tulemused ja milline on sõja pikkus, sõltumata sellest on tagajärjed dramaatilised. Teoreetilise sõjalise konflikti puhul on see pigem lühike sõda.

Teie hinnangul see Eesti Vabariigile seega fataalselt ei mõju?

Antakse kindlasti hoop riigile aga jah fataalselt see ei mõju.

INFO

Kui oluliseks peate oma igapäevatöös informatsiooni saamise ja andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Igapäevatöös kõige olulisemaks.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Ma ütleksin nii, et kõiki kanaleid, mida mööda informatsioon liigub ja mis on lihtsalt ja kergelt kättesaadavad siin Eestis. Televisioon, trükiajakirjandus, minu oma allikad, kolleegide allikad.

Allikate all peate te silmas inimallikaid või midagi muud?

Inimallikaid, aga minu jaoks on ka internetis väga olulisi allikaid, kust ma iga päev informatsiooni otsin. On allikaid, kust ma otsin seda valikuliselt, igavusest, aga on ka n-ö kohustuslikke allikaid. Minu personaalsed allikad ehk inimallikad, nagu ka mu kolleegidel, on siis pidevad.

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Kõige paremini saan ma infot oma töökohast. Ma julgen väita, et iga päeva lõppedes töölt ära minnes ma kujutan ette, mis ühiskonnas toimub. See on allikas number üks.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)?

Jah päris kindlasti.

Aga kui tegemist oleks kriissituatsiooniga?

Kui on kriisisituatsioon ja puuduks interneti või mobiiltelefoni levi. Mis see kaasa tooks? Tõelise jama. Ma ei oska seda teisiti kirjeldada. See sama tegelikult ju juhtus ka Gruusia-Venemaa sõja esimestel päevadel Eesti saatkonna töötajatega Tbilisis, kus kadus äkki ära mobiiltelefoni levi ja ka internet. Peab küsima, mis tunne neil oli. Ma arvan, et see oli päris vastik tunne. See tähendaks kahesugust tegevust. Esiteks tuleks otsida alternatiivseid infoallikaid. Kriisiolukorras, kui mobiiltelefon ja internet ei tööta, siis see toob endaga kaasa infovoo kohutaval määral vähenemise. Võetakse ära see, millega ma olen harjunud. Millega ma olen harjunud töötama, mida ma olen harjunud kiiresti selekteerima, milles ma olen harjunud kahtlema., mida ma olen harjunud kontrollima. Vähemalt 60% minu jaoks tavalisest informatsiooni hulgast on siis kadunud.

Mu väide on siis tõene, kui ma ütlen, et selline situatsioon tooks Teie jaoks kaasa olukorra olulise halvenemise nii tööalaselt kui ka eraeluliselt?

Täiesti kindlalt.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Tegemist on selgelt mingite suure ja oluliste gruppide vahelise informatsiooni manipuleerimisega läbi auditooriumi manipuleerimise või otsese propaganda. Mina ajakirjanikuna julgeksin infosõjaks nimetada ka näiteks raskeid riigieelarve läbirääkimisi, kus suured võimuliiduga ühinenud erakonnad annavad avalikkusele väga jõulisi ja üksteisest erinevaid sõnumeid, et saavutada oma eesmärgi oma partnerite ees.

Ajakirjanikuna ma juba ütleksin, et see on koalitsiooni infosõda. Seda juba võib nimetada poliitiliseks siseriiklikuks infosõjaks.

Kuna Te rõhutasite, et teie ajakirjanikuna nimetate seda infosõjaks, siis ma küsin, et kas Teie kui eraisiku arvamus oleks teistsugune?

Ei.

Kas selle definitsiooni järgi on infosõda pigem siseriiklik või mitte?

Ei kindlasti mitte. Infosõda normaalselt toimivas riigis....on see infosõja skaala alguses. Kui te küsite, et näiteks skaalal 1-10, milline on koalitsiooni sisene infosõda, siis see on kindlasti üks ehk vähene. Kõige olulisemad infosõjad peetakse kindlasti riikide vahel või finants või majandussektorite vahel, mis on riigipiiri ülesed. Krooni devalveerimine on näiteks riigi ülene. Kui üks oma ärihuvisid kaitsev investeerimispankur esineb televisioonis ja räägib krooni devalveerimisest, siis järgmisel päeval kutsutakse keskpanga juhid Rootsi aru andma. See on selline selge finantsmaailmast tulev infoga manipuleerimine. Pronksiöö oli tegelikult Eesti jaoks üks korralik õppetund Eesti jaoks. Saime kõrvalt jälgida väga tugevat infosõda Venemaa ja Gruusia vahel. See oli võimas. See oli nii ilus. Seda oli nii ilus kõrvalt vaadata, mida kumbki pool tegi.

Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Selle mõju võib olla pikaajalisem ja suurem kui tavalisel sõjal. Mõjud selles mõttes suuremad, et nad ei mõjuta mitte ainult olukorda riigis vaid nad võivad tekitada polariseerumist maailmas. Nad võivad lahutada liite, tugevdada liite. Siseriiklikult võivad nad tähendada võimuvahetust. Välispoliitiliselt võivad tähendada ühe riigi maine hävimist. Estonia katastroofi järgselt, kuigi seda ei ole vist õige nimetada infosõjaks, kuigi kui ma siin juba koalitsioonikemplemisi juba nimetasin, siis miks mitte. Eesti maine sai tõsiselt kannata eelkõige Rootsist lähtuva infosõja tõttu, kus olid Läänele väga selged

sõnumid. 1994. aastal olid need selged sõnumid. *Former Soviet Republic*, halvasti hooldatud laev, oskamatud meremehed, mis kahjustas kindlasti Eesti mainet.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Ma paneksin propagandasõja infosõja alla. Propagandasõda on üks osa infosõjast. Kübersõda võib olla osa infosõjast, aga võib osaliselt seista sellest ka täiesti eraldi. On teoreetiline võimalus häkkida kõikvõimalikesse infokanalitesse ja on võimalik häkkida pensionäride pangakontodele. Need on kaks täiesti erinevat asja. Sellisest propagandasõjast võib tuua lähiajaloost ühe väga hea näite. On aasta 1986 ja Tsernobõl, kui Lääne riikide valitsused tegid kõik võimaliku, et oma infokanalite kaudu jõuda Valgevene ja Ukraina elanikeni, et sõbrad, ärge minge tänavatele, ärge minge 1. mai paraadile. Nõukogude Liidu jõud tegid kõik selleks, et midagi ei juhtuks ja inimesed läksid kõik 1. mai paraadile. Tegemist oli tegelikult propagandasõjaga, sest selle tõttu kannatasid kümned tuhanded inimesed ja tuhanded on praeguseks seetõttu ka surnud. Rootsi elanikeni jõudis see info ja nemad istusid kodus. Selles mõttes on propagandasõda ka kõige parema soovi korral osa infosõjast.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk? Võimaluse korral tooge erinevad eesmärgid välja tähtsuse järjekorras.

Lühidalt öeldes on kaks suurt eesmärki. Kas kellegi mainet kahjustada või oma mainet parandada. See on ikkagi mainekujunduslik teema. Seal on kindlasti ka palju alaeesmärke. Infosõda võib tähendada seda, et ma juhin tähelepanu millestki kõrvale. Teen mingi sigaduse, aga infosõja relv näitab teises suunas. Ta on ikkagi seotud mainega. Maine parandamine, tähelepanu kõrvalejuhtimine, vastase maine kahjustamine. Ta on eelkõige seotud mainega ja läbi selle ka hoiakutega.

Teie välistate seega pigem majanduslikud ja poliitilised eesmärgid?

Ei noh majanduslikud ja poliitilised eesmärgid on kindlasti olemas. Nad on seotud selle mainega. Nõukogude Liit tegi kõik selleks, et kahjustada Roland Reigani mainet, aga see ei õnnestunud. Selleks nähti kohutavalt vaeva ja kulutati suuri summasid. See oli selgelt poliitilisel eesmärgil peetav informatsioonisõda. Venemaa üleskutse peale pronksiööd, mis eriti just Lääne-Venemaal üsna palju levis oli boikoteerida Eesti kaupu ja Eesti majandust. Sellel oli oma teatav mõju Eesti majandusele. See teenis majanduslikku eesmärki. Aga see kõik oli seotud mainega. Ega siis venelased ei lõpetanud Eesti juustu ostmist selle pärast, et viidi minema mingi kuju. Ma mäletan pronksiöö järel oma väga head sõpra, kes elab Venemaal. Täiesti adekvaatne ja intelligentne inimene, aga mai esimestel päevad ütles ta täiesti siiralt, et teil peaks gaasi kinni keerama.

Selline polariseerumine toimus ka Eestis.

Loomulikult.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Suurepäraselt. Maailm on oma ajaloos korduvalt kokku puutunud, kuidas olematust asjast kasvavad rahvuslikul pinnal välja reaalsed sõjad, reaalsed relvastatud konfliktid. See kestab paljudes kohtades siiani. Rahvuslikul pinnal on see erakordselt ohtlik. Teoreetiliselt võib see juhtuda Kirde-Eestis, kus monofunktsionaalses asulas, kus ainsana tööd andev ettevõtte paneb pillid kotti, asulas tekib 160 30.-40. aastast tööjõulist meest, kellel ei ole raha, kes ei oska Eesti keeltki ja kelle haridustase on täpselt piisav, et teha tööd selles oma tegevuse lõpetanud ettevõttes, aga mitte enam. Seal ilmselt piisab vähesest, et nagin läheks lahti. Kogu pinnas on juba loodud.

Siit jõuamegi selle juurde, mida juba ka põgusalt puudutanud oleme ehk millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

Need samad poliitilised ja majanduslikud, millest me rääkisime. Ma selle krooni devalveerimise paanika juba tõin näitena. Kui näiteks FSB suudab teatud aja vältel

avaldada näiteks Economistis loo sellest, mis n-ö tegelikult valitseb Eesti majanduses tõmmates paralleele Islandi ja krooni devalveerimisega, siis oleks sellega Lääne maailmas päris raske võidelda.

Selline krooni devalveerimise paanika näide on ju eelmisest aastast täitsa olemas.

On olemas jah. Kui näiteks BNSil oleks eesmärk teha väga palju kurja ja me hakkaks järjepidevalt rääkima seda, mis toimub Eesti pankades, siis vaatamata sellele, et meie klientide hulgas ei ole ühtegi eraisikut, tekitaks see päris kõva paanika ja majandusliku kaose. On ka poliitilised mõjud. Valitsuse tagasiastumine on kõige väiksem. Kui me vaatame seda valimiste aastat, siis ma arvan, et selliseid populistlikke loosungeid, mida ei ole küll veel välja toodud, aga milleks pinnas on täiesti küps, nendest võib päris palju jama tulla.

Kui n-ö traditsiooniline sõda on ajaloo vältel korduvalt näidanud seda, et ta on võimeline pühkima riike maailmakaardilt, siis kas Teie hinnangul on ka infosõda selleks võimeline?

Näidet küll ei ole, aga teoreetiliselt ilmselt on. Kindlasti on infosõda võimeline muutma riigikorda kardinaalselt. Kas nüüd päris seda maailmakaardilt pühkima...seda on raske hinnata. Pigem ei. Nii võimsaks ma seda inforelva ka ei pea. Tänapäeva maailmas on nii, et ühtepidi, mida rohkem on informatsiooni infokanalites, seda kergem on infosõda pidada või õigemini selles infosõjas lahinguid pidada, aga samas on ikkagi olemas kriitiline mass informatsiooni tarbijaid, informatsiooni analüüsijaid, kes ei ole infosõja puhul väga haavatavad, kes kasutavad seda kanalite paljusust ära hoopis teisel eesmärgil, et saada tervikpilti.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib. Põhjendage palun oma valikut.

See käib juba. See käib mitmel rindel. Eesti-Venemaa infosõda on viimased 20 aastat olnud erinevates faasides. On olnud aktiivsemaid ja passiivsemaid faase. Praegu on infosõda, mis puudutab energeetikat ja majandust ka Eesti ja Euroopa Liidu suunal. Nord Stream on selle näiteks. Siis on see naljakas infosõda, mida ma ei oskagi öelda, kes kellega peab. See retoorika peale 11. septembrist ehk sõda terrorismiga, mis on laialtlevinud ja labane argument põhjendamaks ükskõik millist sammu. Muideks ka Eestis. Lähtub see muidugi USAst. Globaalne maailm ongi energeetika sõjas, ta on infosõjas. See on ilmselt vältimatu.

Kui siin käis läbi ajamääratlus 20 aastat, siis kas siia juurde saab tuua mingi konkreetse sündmuse, mis seda initsieeris või on see 20 aastat pigem hinnanguline suurus?

Ma arvan, et täitsa konkreetse sündmuse. 1987. aasta lõpp oli see, kus Eestisse hakkas jõudma üha rohkem ka teistsugust informatsiooni, kui oli Nõukogude Liidu ametlik informatsioon. Inimesed said rohkem liikuda. Tegelikult siinsetel inimestel tekkis ühtepidi kaitse Nõukogude Liidu propaganda vastu. Kaitse seetõttu, et nad said rohkem teada. Teistpidi tekkis neil rohkem võimalusi omavahel informatsiooni vahetada. Kui me räägime tänapäevasest Eestist, siis ma mäletan tegelikult isegi 1987. aasta suvest seda hetke kui Eesti astus infosõtta. Eesti kui riigitunnustega nähtus, ilma vabariigi staatust omamata. Rahvas, liidrid, peremehe ja oma majanduse tunne.

Kui me räägime infosõja ohtlikkusest jällegi 10-pallisel skaalal, siis kui traditsiooniline sõda sai hinnangu viis, siis milline on see infosõja puhul.

Kindlasti kõrgem. Ma arvan, et kuus, sest selle mõjud on pikemaajalised. Kui me räägime Eestist, siis kui ma usun, et võib tulla relvastatud konflikt, siis ma ei usu, et see relvastatud konflikt on väga pikk. Korraliku infolahingu kaotamise korral võib selle mõju olla väga pikk ja väga fataalne. Seda nii poliitikas või majanduses. Tänapäeval ilmselt mõlemas. Riigi maine võib saada väga pikaks ajaks kahjustatud ja seda väga väikesest asjast. Estonia katastroof ei olnud küll väga väikene asi, aga sellel oli tunduvalt vähem

ohvraid kui sõjas. Selle aktiivne negatiivne mõju kestis meie jaoks kuskil kaks aastat ja paljudes ringkondades kestab see siiani.

Kas selle 20 aastate perioodi jooksul on võimalik välja tuua veel mingeid konkreetsemaid hetki, millal infosõda on Eestit tabanud?

Kõige suuremad aktiivsuse perioodid on olnud seotud Venemaa poliitikaga. Augusti putš 1991. Valge maja ründamine 1993. Paljud on võib-olla ära unustanud selle, kuidas nad veetsid mitu unetut ööd raadiote ja telerite taga, helistasid on Venemaa sõpradele, et mis toimub. Kõik Eestis said aru, et kui Jeltsin kukub, siis me võime selle kaks aastat iseseisvust ära unustada. Venemaa infosõda ei olnud siis väga palju suunatud väljapoole, aga see kuidas jälgiti, mis toimub Venemaal. Kui siis oleksid olnud olemas kaasaegsed vahendid infosõjaks, siis ta oleks ilmselt võtnud sõja mõõtmed. See oli kindlasti selline aktiivsem periood. Tšetšeenia sõja algus. Jõulud 1994 ja jaanuar 1995, kui venelased püüdsid näidata, et Venemaa on ühtne ja võimas. Neil ei õnnestunud see. Kui eestlased jälgisid õudusega, kuidas ühe kuu jooksul pühitakse üks riik maa pealt minema. Putini ametisseastumine. Infosõja kvaliteet tegelikult muutus ja Venemaa hakkas tähtsustama infosõda ja teadvustama, mis see on. Jeltsini ajal see ju nii tegelikult ei olnud. See oli kindlasti üheks pöördepunktiks. Eesti ühinemisprotsessi viimane faas NATO ja Euroopa Liiduga ehk siis aasta 2002- 2003. Siis oli tegelikult Venemaa ja Lääne vahel väga tugev infosõda. Retoorika oli täiesti külma sõja aegne. Retoorika oli ju see, et kui teie lähete NATOsse, siis meie toome raketid. Pronksiöö muidugi. Veel ka Venemaa ja Gruusia sõda. See on ilmselt kõige viimane aktiivne infosõja punkt, mis ka Eestit otseselt puudutas. Jälle oli näha, et Eestis elab kaks erinevat koolkonda. Ühed olid need, kes keeldusid iga hinna eest uskumast, et grusiinid ründasid esimesena, andes grusiinidele õiguse. Mina nende hulgas. Ja teine kogukond, kes arvas jälle omakorda, et Venemaa talitas õigesti.

Millal Teie jaoks nn. pronksikriis algas?

See teadmine, et sellest tuleb üks ilge jama, see algas mulle umbes nädal enne sõduri äraviimist. Pärast ühte kohtumist kaitseministriga.

Mis Te arvate nendest väidetest, et see kriis algas tegelikult aastaid varem?

No ma ei nimetaks seda kriisiks, kui praegu 23. veebruaril 100 tonti seal istuks ja viina jookks ja kaks tonti nendega eesti keeles õiendaksid. Ma arvan, et see oli hea, et see pronksõdur ära viidi. Siis, kui me kasutame sõna „kriis“, siis kriis algas minu arvates ikkagi aprilli lõpus. Aprilli teises pooles. Enne seda oli tegemist vaoshoitud arvamusavaldustega.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda või neile vastulööki anda?

Pärast 2007. aasta aprilli järjest paremaks. Ma väga selgelt näen, kuidas suhtekorraldustöö erinevates riigiametites on muutunud professionaalsemaks ja väga kiiresti professionaalsemaks. Ma näen seda, et kuna ajakirjandus on väga kiirelt polariseerumas kaheks: on meelelahutusajakirjandus ja ajakirjandus edasijõudnutele, siis ma olen väga kriitiline meelelahutusajakirjanduse kasvava osa pärast tarbijate hulgas, aga viimasel ajal ma pean tunnistama, et eristumine on väga selge. Ajakirjanduses edasijõudnutele on väga vähe neid inimesi, kes seda teevad ja kes seda tarbivad. Kui ajakirjanduse usaldusväärsus on meil uuringute järgi väga madal. Kui seal on aga osad, mille usaldusväärsus on väga kõrge, siis on kõik ok. AK uudistesaaade ei mahu tavaolukorras telesaadete vaadatavuse esikümnesse, aga mahub sinna pea alati, kui mingi jama on.

Selle järgi on infosõja oskuste mõttes alates 2007. aasta aprillist suure hüppe teinud suhtekorraldajad ja ajakirjanikud?

Suhtekorraldajad eriti. Aga õppinud on ka ajakirjanikud. Vähemalt osad neist.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algetada?

Võimekus on ilmselt olemas. Võimalused on pagana ahtad.

Mis Te võimaluste all silmas peate?

Ma pean võimaluste all silmas kanalite mõju. Kasutadaolevate kanalite mõju. Ilmselt on olemas väga head stsenaariumid, mida saaks rakendada, kui me need oma vaenlastele maha müüks. Meie enda võimekus jääb kasutada olevate kanalite tõttu pehmelt öeldes tagasihoidlikuks.

Kas Teie hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

Pikk mõttepaus. Ei saa vastata. Ei saa sellest rääkida.

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algetamine eetiline? Kas peate seda vajalikuks?

Loomulikult. Loomulikult on eetiline. Kujutage ette, et Euroopa Parlamendis läheb teisele lugemisele mingite *lobby*gruppide survele mingisugune Euroopa Parlamendi avaldus natsismi jõulise leviku kohta Eestis. Siis ma ei näe küll mingit...no siis me oleme küll juba infosõja selle lahingu kaotanud, aga sellisel puhul küll. Või kui keegi räägib tõsimeeli näiteks Euroopa Parlamendis, et ta on oma silmaga näinud, kuidas eestlased söövad pubides noa ja kahvliga venelasi, no siis selliste asjade vastu tuleb ikka sõdida. Teoreetiliselt on need võimlused olemas. Need meie suhtes negatiivsed imagod on ju täitsa olemas. Üks on see natsismi imago, üks on sellise kurja riigi imago jne. Kui Eesti peaks soetama endale ühe tanki, siis kindlasti üritatakse Venemaal mingitele gruppidele selgeks teha, et vaadake, näete, Eesti võidurelvastub. See kõik toimib. Majanduskriisi puhul võivad väikeriigid olla väga haavatavad. Meil on Läti ja Islandi juhtum. See on

igati eetiline, kui see tagab meie riigi ja rahva heaolu. See on sama põhjendatud kui põhiseadusliku korra kaitse.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub?

Sõltub teemast. On teemasid, mille puhul eestlased on kordades vähem mõjutatavad kui venelased. Kasvõi siin juba mainitud valuutavahetuspaanika. On teemasid, mis lähevad eestlastele emotsionaalselt palju rohkem korda ja nad on seeläbi palju mõjutatavamad. On teemasid, mis võivad tekitada dialoogi, see puudutab suuri sotsiaalseid gruppe. Ilmselt on infosõjas võimalik mitu lahingut võita kasutades ära pensionäre. Väga tänuväärne grupp. Väga tänuväärne relv infosõjaks. Kui palju inimesed teavad, et nendega manipuleeritakse? Rohkem ja vähem. Enne valimisi ilmselt on mingi infosõjaga sarnane foon ja nende inimeste grupp, kes poliitikute lubadusi analüüsivad ja nendes kahtlevad, on suurem kui tavaolukorras. Laias laastus ma ütleksin nii, et eestikeelsest auditooriumist, sest venekeelset ma ei oska hinnata, umbes 25% on võimelised infot piisavalt analüüsima, et aru saada, mis tegelikult toimub. 75% auditooriumi puhul on see keeruline. 25% sees on aga õnneks üsna palju otsustajaid, siis on see tegelikult üsna ok.

Kas ja kuidas olite tööalaselt või isiklikus plaanis seotud 2007. aasta aprillis toimunud nn. pronkssõduri sündmustega?

Tööalaselt otseselt ja kogu aeg. Minu mobiil oli nendel päevadel see riistapuu läbi mille käisid kõik ebaadekvaatsed korraldused ja kogu ühiskondlik vihkamine. Avalik-õigusliku televisiooni juhina ma olin jah sellega ööpäevaringselt seotud. Alates sellest, millist sõnumit anname me ETV programmis nende sündmustega soses. Noh näiteks me kehtestasime uudistes reegli, et me ei räägi märatsevatest venelastest vaid me räägime märatsevast massist. Kuni selleni välja, et ma pidin vastutama ETV turvalisuse eest ajal kui pool kilomeetrit eemal purustati aknaid. Kogu see valitsuse poolne väga aktiivne ja koordineerimatu meedia kommunikatsioon käis ka otseselt läbi minu. Sealt tuli väga vastuolulisi sõnumeid.

Kas ETV tsenseeris ennast ise selle ajal?

Jah tsenseeris ennast ise. Kõige rohkem tsenseeris ilmselt selles osas, et mitte kujutada seda konflikti rahvuslikul pinnal. Märatsejad ei ole vaid venelased vaid märatsejad on lihtsalt pätid. Väljastpoolt ei olnud tsensuuri. Ei olnud tsensuuri katsetki. Oli küll teadmatuses tingitud lakkamatuid soovitusi, kuidas ETV peaks oma sõnumeid viima venelasteni. See näitas tookord riigipoolse kommunikatsiooni nõrkust. Oli küll idee, aga kuidas seda teha, ei olnud läbi mõeldud. Mina soovitasin tookord teha seda, mida Palo praegu, osta eetriaega PBKs. Nädala aja jooksu *prime time*’is.

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Oli küll jah. Praeguse seisuga, ma ei tea, mida tulevik toob. Selle pronkssõduri sõja kaotasid venelased. Eestlaste eneseteadvus tõusis, venelaste ebakindlus kasvas. Lühiajaliselt võitis pronksiööst valitsus.

Kas siit võib järeldada, et pikaajaliselt on see kaotus?

Jah. Ei no tegelikult ma ei pea silmas seda, et see pikaajaliselt on kaotus vaid et ühe võidu aupaiste ei ole nii pikk kui valitsus võib-olla loodaks. Kaotasid mõned Eesti ettevõtjad. Ilmselt mingil määral võitsid infosõjaga tegelevad Vene eriteenistused, kelle jaoks tänu pronksiööle on Eestis teatud mass venelasi, kes on väga kergesti manipuleeritavad. Pronksiöö on nüüd selline asi, mille külge annab lähema kümne aasta jooksul alati midagi keevitada. See on nagu infosõja vundament, seda on näidanud väga selgelt viimase aja mõned asjad. No näiteks see, et Linter ja Širõk kaebavad oma õigeksmõistva kohtuotsuse edasi. See on väga selge, kust see korraldus tuli ja mis eesmärgiga see edasikaebamine oli.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväarsus?

Ajakirjanduse usaldusväarsus sõltub kõige otsesemalt fakti täpsusest ja allika kriitilisusest ja ka operatiivsusest. Need kolm komponenti on kõige tähtsamad. Ajakirjandus peab olema kiire, täpne ja selles mõttes korrektne.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne? Palun põhjendage.

Mida te üldse ajakirjanduse all silmas peate? Mis on üldse Eesti ajakirjandus?

Mida Teie selle all mõistate?

Ma ei saa sellele üheselt vastata. Ma nimetaksin ajakirjanduseks vaid osa meediast. Meedia usaldusväarsus on üldiselt suhteliselt madal, arvan ma. Ajakirjanduse osa sellest meediast ei ole nii madal, aga siiski suhteliselt madal. Ma arvan, et sellel 10-pallisel skaalal ajakirjanduse usaldusväarsus on kuus ja meedia usaldusväarsus on neli.

Millest selline vahe? Mis on Teie definitsiooni järgi ajakirjanduse ja meedia vahe?

Ajakirjanduse ja meedia vahe on minu jaoks peamiselt see, et ajakirjandus keskendub informatsioonile, teadmiste ja arvamuste vahendamisele ja alles siis meelelahtutusele. Meedia seevastu läbi oma ärimudeli keskendub eelkõige meelelahutusele ja alles siis informatsioonile. Postimees ei saa näiteks keskenduda ainult lugejate arvule ja ELU24 ei saa jälle keskenduda millelegi muule.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Kui Eesti elanikelt küsida seda küsimust, siis nad ilmselt ütleks pigem ei. Ma kaldun arvama, et nad pigem usaldavad ajakirjandust. Kriisi ajal üha rohkem. Ehkki siin piisab pisikesest lollusest, mida ajakirjandus teeb, kui see usalduskrediit väheneb tohutult.

On see erinev meedia puhul?

Jah ma arvan, et on küll erinev. Meediat usaldavad nad vähem. Ma arvan, et mingil hetkel hakkavad nad meediat ka vähem tarbima, sest vajadused ja elu ümberringi on hoopis teine. Ma tahan öelda, et kuna Eestis ei ole väga tugevat mitte-poliitilist eliiti, kes suudaks tugevalt oma sõnumeid massideni viia ja poliitiline eliit ei ole suutnud adekvaatseid sõnumeid massideni viia, siis inimestel ei olegi õnneks või kahjuks muud võimalust kui ajakirjandus. See üritab vähemalt sõnumeid kuidagi toimetada ja neid arusaadavasse keelde panna ja püüda aru saada, mis on tegelik ja mis mitte. Seetõttu ma pigem arvan, et keskmine eestlane usaldab pigem ajakirjandust kui Ansipit.

Kas Te ise peate tavaolukorras usaldusväärseks raadiot, televisiooni, trüki-ajakirjandust või hoopis online kanaleid?

Ma pean ühtviisi oluliseks infoallikaks...ütleme nii, et minu info valikul on eelistuseks väga kindlad allikad internetist ehk siis online'ist ja valitud hulk trükimeediat.

On see Eesti meedia?

Trükimeedia on nii Eesti kui ka välismaine ja online kanalitest peamiselt välismaine. Ja ka raadio ning televisioon ja jällegi mitte ainult eestikeelne raadio ja televisioon. Ma pean oluliseks raadiojaama X ja telejaama Y.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

Jah. Kindlasti. Kriisisituatsioonis ma eelistan võimalikult otse allikalähedast informatsiooni. Sündmusega kõige rohkem seotud oleva organisatsiooni persooni käest tulevat informatsiooni. Teine on operatiivsus. Kui ma tavaliselt ei vaja, mind ei huvita informatsiooni edastaja. Tähendab ta huvitab mind küll, aga ma ei pea teda nii oluliseks. Aga kriisi ajal on vahet.

Kas online muutub Teie jaoks kriisi ajal olulisemaks kui homsel päeval ilmuv ajaleht?

Jah kindlasti. Operatiivsuse klausel on minu jaoks väga oluline.

Kas ja kuivõrd kujundab meedia Teie hinnangul avalikku arvamust?

Ikka kujundab. Väga oluliselt kujundab. Seda on igapäevaselt lihtsalt näha, mida inimesed usuvad.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Ütleme nii, et traditsioone järgiv, palju meelelahutust, palju pehmeid teemasid, vähe analüüsi. Jälgin igapäevaselt.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust?

Ebaühtlane, vaene, mõjutatav ja kallutatav. Mitte ainult poliitiliselt. Eestis võib venekeelset ajakirjandust mingi majanduslik huvigrupp täiesti vabalt mõjutada. Ebaprofessionaalne. Ajakirjanikud on jah ebaprofessionaalsed. Välja arvatud Raadio 4, mille kohta ei käi ükski nendest.

Mida tähendab ebaühtlane?

See tähendab, et ma võtan kätte Kommersandi ja ma võtan kätte Delovõe Vedomosti ja ma saan aru, et üks on ajaleht, kus on struktuur, kus on jaotus ja teise puhul, mis ei ole Kommersant, ma ei saa aru, mis seal on. Seal ei ole struktuuri. On sisuline ebaühtlus.

Kas Te jälgite ka seda igapäevaselt?

Jah. Ütleme nii, et ma ei loe, aga lappan.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest?

Rikas, suunatud, väljaarvatud mõned erandid. Poliitilises ja majanduslikus plaanis suunatud. Umbes 80% Venemaa ajakirjandusest on suunatud. Samas ma pean tunnustavalt ütlema professionaalne. Ajakirjaniku professionaalsus ja suunatus ei käi mõnes mõttes kokku, aga ma pean siin silmas seda, et need on professionaalselt tehtud suunatud lood. Fantastilised reportaažid.

Kui sageli Te jälgite seda?

Iga päev. Mul on kindlad allikad, mida ma jälgin.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Päris otsest ja suurt. Ma arvan, et see võiks olla nii, et kui võtta 10-pallisel skaalal, siis ma arvan, et ajakirjanduse osa infosõja kontekstis võiks seitse olla julgelt.

Millest selline hinnang?

Masside mõjutamiseks ei ole teisi nii efektiivseid kanaleid. Infosõjas võib küll mõjutada otsustajaid, minnes ajakirjandusest mööda, aga kui tahta ikka tõsiselt kakelda, siis peab massid kaasama.

Kas ta peaks mängima suuremat või väiksemat rolli?

6-7 on normaalne roll. Sõltub sõjast. Kui see on selline tige ja halb sõda, siis on pärast muidugi väga piinlik kui see roll on väga suur olnud.

Seega vastab tõele väide, et Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas?

Jah. Nad on osaliselt vabatahtlikult infosõjas ja teisalt on nad väga professionaalsete inimeste poolt väga hästi manipuleeritavad. 50% saavad Eesti ajakirjanikud aru, et nad on kistud infosõtta, sest teema, mis on üleval, vastab kolmele või viiele kriteeriumile. 50% juhtudest ei saa keskmine ajakirjanik aru, et ta lohiseb kuskil kõie otsas. Teda tõmmatakse vasakule ja paremale, nagu tahetakse ja ta veel tunneb, et tal on jube mõnus olla.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Väga oluline, sest kui on kriis, siis avalikkus ei saa juhtumist teada kuskilt mujal, kui ainult ajakirjanduse vahendusel.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

Võib. Ma pean silmas seda, et kui ajakirjanikud on ise suurel määral infosõjas osalised ja riigi ning ajakirjanduse maine satub olulise löögi alla, siis on võimalus, et teda tahetakse võtta riigi kontrolli alla. Mida madalam on ajakirjanduse maine, seda lihtsam on kehtestada tsensuuri.

On see tsensuur kriisisituatsioonis lubatud?

Ei. On olemas kriitiline mass ajakirjandust ka siis kui rahvas seda nõuab. Võib küll tahta tsenseerida, aga kriitiline mass ei lase seda teha. See muudab ise oma põhimõtteid.

Kas soovite veel midagi lisada?

Ei.

Tänan Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.9. Intervjuu David Vsevioviga

Intervjuu ise koosneb neljast blokist. Alustuseks räägime sõjast, siis natukene informatsioonist, selle olulisusest ning kanalitest. Seejärel jõuame infosõjani ning intervjuu lõpuosas räägime veel ajakirjandusest, selle usaldusväärsusest ja rollist infosõjas.

Ma teeksin ka omapoolse sissejuhatuse. Põhimõtteliselt on infosõda sama vana, kui sõjapidamine üldse. Sageli räägitakse sellest kui mingist uuest nähtusest, aga tegelikult on muutunud vaid selle vahendid. Milleks muuks nimetada kasvõi Tšingis-Khaani spetsiaalseid sõjasalku, mis pidid enne tõelist rünnakut tungima võimalikult kaugemale vaenlase territooriumile, olema erakordselt julmad, et informatsioon tulevatest tatarlastest ning nendega kaasnevatest õudustest, leviks kulutulena. Neid võtteid kasutasid nii roomlased kui kreeklased. Tegemist ei ole millegi enneolematuga. Suurepärane meister, kes teadlikult kasutas infosõda ning kelle vahendid ei olnud küll otseselt seotud infokanalitega, aga minu arvates oli esimeseks pressi ärakasutajaks avaliku arvamuse mõjutamiseks, oli Bismarck. Kõik tema välispoliitilised ja planeeritavad sammud kindlustas ta selliste eelnevate infooperatsioonidega.

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Ikkagi midagi sellist, mille tulemina inimesed hukuvad. Ma ei oska paremini defineerida.

Millal tabas sõda Eestit viimati?

Ikkagi II maailmasõja raamides.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Ära kunagi ütle, et ei juhtu midagi. See, kui me oleksime sõjas, siis me teiega praegu siin ei vestleks. Seega üks ja kümme langevad kohe ära. Prognoosida tulevikku on tänamatu ülesanne ja minu kui ajaloolase pilk on niikuinii pööratud minevikku. Aga midagi välistada on rumal ja naiivne. Täiesti võimatu on seda tulevikku ette näha. Mis on sõja tulemus Eesti jaoks? Eesti jaoks võib sõja tulemus olla iseseisvuse kaotamine. See võib saabuda nii, nagu ta saabus 1940ndal aastal — sõjalise jõu ähvardusega, aga sõjalise tegevuse puhkemiseta. Ka taolised on tinglikult sõjad. Sõjaline ähvardus on sama, kui röövel näitab sulle nuga ja sa annad talle oma rahakoti ilma, et ta sind selle noaga ka torgib. Ähvardus on toiminud. Selle tõenäosus võiks olla kuskil kolme ringis.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Meie variandis on vist ainuvõimalik negatiivne tulemus meie iseseisvuse kaotsi minek. Kui tegemist ei ole kolmanda tuumamaailmasõjaga. Siis me oleme üldises kaoses koos ülejäänud maailmaga. See variant on täiesti olemas ja ma isegi seda tõenäosust pean natukene suuremaks. See hullus, mis maailma on tabanud ja mida me väiksemas variandis nägime kaksiktornide puhul. Keegi ei saa ju välistada, et ei saadeta kümme-kond

lennukit kuhugi tuumaelektrijaama. See tõenäosuses, et Ameerikas või Hiinas või kuskil vajutatakse ühele nupule, on küllaltki suur. See sõda võib pühkida meid maamunalt ilma, et see oleks suunatud meie vastu.

Aga kui me räägime siiski konkreetset Eestivastasest rünnakust.

Ma ei usu seda väga. See tõenäosus on suhteliselt olematu.

Aga kui ohtlik see oleks?

Kuidas saab sõda olla mitte ohtlik? See on väga ohtlik. Paneks sinna küll üheksa.

INFO

Palju räägitakse sellest, et tänapäeva ühiskond on informatsiooniühiskond. Kui oluliseks peate oma igapäevatöös informatsiooni saamise ja andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Minu arvates on hoopis rohkem põhjendatud kasutada infoajastu mõistet Muistse-Kreeka puhul.

Miks nii?

Nad elasid täielikus infoajastus. No kui näiteks Herakles ei teadnud, mida teha, siis ta läks Delfi oraakli juurde ja küsis. Oraakel ütles talle, et soorita 12 vägitegu. Infoallikad olid jumalad. Kui meie jumalad ütlesid, et täna sajab lund ja on miinus 20 kraadi ja kui tegelikult paistis päike ja oli pluss 7 kraadi, siis ei eksinud mitte jumalad vaid meie ei saanud õigesti aru. Info oli alati absoluutne. Seepärast ma arvangi, et Muistne Kreeka on rohkem infoajastu kui meie praegu.

Kui me tuleme tagasi tänapäeva, siis kui oluline on Teile info saamise või andmise kiirus ning adekvaatsus.

See määrab ju kõik meie otsused. Me oleme mõtlevad olendid ja seega lähtume mingist infost ja ka meie kogemused baseeruvad infole. See ei ole mitte alati teadvustatud, aga muule ei saa baseeruda.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Üks on selline üldine inforuum. Inimene ei saagi elada mingis muus ruumis. Me töötleme pidevalt infot. Ostes ka uusi rõivaid lähtume me alateadlikust infost, mis on ilus ja mis on kole. Info on absoluutne. Sõltub mille kohta ma infot tahan. Mida ma defineerin enda jaoks infona. Üks osa on info kui uudis, mida ma saan ajalehtedest, raadiost ja televisioonist ehk klassikalistest infokanalitest. Aga miks ka mitte mõne sõbra telefonikõnest, kes annab mulle uut infot. Internet on kindlasti üks kanal.

Kas pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid tavaolukorras Teie tegevust (nii tööalast kui ka eraelulist)?

Häiriks küll. Kui ma parajasti olen viimasel hetkel saatmas ära mingit artiklit ja seal midagi ei toimi, siis see ajab mind muidugi marru. Me muutume sõltlasteks nendest infokanalitest ja inforuumist. See häirib kohutavalt kui mobiiltelefongi koju jääb. Kakskümmend aastat tagasi oli see teisiti. Nüüd, aga läheme ilmselt poole tee pealt koju tagasi, et telefon ära tuua. See on uus asi, mis on tekkinud. See on justkui jääda infost ilma. Mobiil on siin parim näide.

Kas see on seega justkui pealesurutud vajadus? Et inimene saaks ka ilma suure osa infota hakkama, aga kuna ühiskond justkui ootab, et ta oleks ühe või teise teemaga kursis ja omaks seda infot, siis sellest tulenevalt tekib ka vajadus info järele?

Loomulikult. Kõik peale toidu ja nahkade on pealesurutud vajadused. Muud me justkui tegelikult ei vajakski.

Kas sellised tõrked mõjutaks Teie tegevust n-ö kriisisituatsioonis?

Kui ma defineerisin sõda kui riikidevahelist seisu, siis riigi ruumilise olemasolu määrab ära tema piir. Sõjad on ju alati alanud nende piiride ületamisega. Ja piirid isegi on ju paika pandud jõudude vahekorraga. Tänapäevases infosõjas on piirid mujal. Meie piir infosõjas ei jookse enam mööda Narva jõge. Ta jookseb igas arvutis ja telefonis. Sellepärast ongi päris raske tabada seda rünnaku hetke ja seda defineerida. Reaalse piiri ületust on kerge näha. Meil on seal piirivalve, meil on traataed ja kobestatud maa. Kui seal kobestatud pinnasel on jäljed, siis järelikult on keegi üle piiri läinud. Siin sa seda ei näe. Nähtamatud piirid.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Teiste vahenditega samade eesmärkide saavutamine.

Mis on need teised vahendid?

Milleks me seda sõda siis ikka peame. Selleks, et allutada üks riik teisele. Hõivata ta. Hõivamine ei tähenda ju vaid territooriumi. Seletus on väga lihtne. Vanasti oli kõik see, mis oli väärtus, oli saada maa pealt või maa seest. Oli see vili või nafta. Tänapäeval on väärtused abstraktsemad. Väärtused on ka midagi sellist, mis ei kasva maa peal ega paikne maa all, nagu nafta, kuigi ka see on endiselt oluline. On veel midagi. Sellepärast hõivamine ei tähenda vaid territooriumi hõivamist vaid ta võib tähendada ka seda, et hõivatakse inimeste ajud. Pannakse inimesed toimima selle sama hõivaja huvides. Ei ole vaja ületada piiri või vallutada sõjalise jõuga mingit maardlat, kui on võimalik inimeste

teadvust mõjutada nii, et nad annavad need maardlad ise vallutajale üle. Ta on rafineeritum ja esmapilgul ohutum, ei too endaga kaasa verevalamist ja seetõttu on teda raskem ka sõjana defineerida. Põhimõtteliselt ei erine see ka sellest, kuidas üks firma võib võtta teise firma üle.

Kas ma saan Teie definitsioonist ja jutust õigesti aru, kui ma väidan, et eelkõige on infosõda riikidevaheline nähtus?

Kui me kuidagi defineerisime sõda riikliku mõistena, siis ma arvan, et infosõja aspektist vaadatuna võime lähtuda jah pigem riiklikust aspektist. Seda põhimõtteliselt muidugi võib ka pidada üks pesupulbrifirma teise pesupulbrifirma vastu.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Ma ei teagi. Minu jaoks kübersõda tähendab mingite masinate asja, et midagi rikutakse ära ja midagi ei levi ja tuleb rämpsposti sisse. Sisu ei oma tähendust. See on vaid tehniline aspekt. Ma ei saa oma arvutiga töötada ja ministriumid ei saa suhelda allasutustega jne. Propaganda oleks võib-olla isegi rohkem suunatud sisepoole. Ta meetodid on vaieldamatult robustsemad. Sellised Goebbels'likud, et valeta kümme korda ehk jääb midagi ikka külge. Infosõda on hoopis peenem ja vajutab rohkem alateadvusele. Propagandasõja puhul saad sa enamasti aru, et see on sinu mõjutamiseks ja sinu suunas. Infosõja puhul sa seda enamasti aru ei saa. Sa loed neid kommentaare ja sa ei saa aru, et need on tekitatud sinu mõjutamiseks.

Kas propaganda on üks osa infosõjast?

Kindlasti on.

Kas küberrünnakud, mida Te defineerisite infosüsteemide töö pärssimisena, on osa infosõjast?

Pigem mitte. Kõik on samas millegi osa. Infosõja raamides saaks seda ilmselt ära kasutada nii, et vaadake, kui mõttetu riik see on, midagi neil ei toimi, millegagi nad hakkama ei saa. Ise levitavad ja nüüd ajavad meie kaela. Aga otseselt mitte.

Kas ma saan Teie jutust õigesti aru, kui ma väidan, et infosõja eesmärk on laiemalt kas masside mõjutamise teel või ka otse n-ö võtmeisikute otsuste mõjutamine?

Mitte ainult võtmeisikute. Ka rahva ja masside. Võtmeisikud võtavad ja demokraatlikus maailmas vastu otsuseid, kui enamus arwab nii.

Kuivõrd on rahvuslikud konfliktid Teie hinnangul kasutatavad infosõjas?

Ülihästi kasutatavad. Infosõjas ei ole midagi lihtsamat kui eksploateerida rahvust. Sellepärast, et läbi terve inimkonna ajaloo ei ole millegi muuga nii palju manipuleeritud kui rahvusega. Rahvus on üks olematu asi, mida saab anda ja selle omamiseks ei ole midagi vaja. See, et te oleksite treial, peate te midagi oskama. Selleks, et mina annan teile tiitli hea eestlane, ei ole väga midagi vaja. Infosõjas peamine ründe suund on rahvusele orienteeritud tunnete ja emotsioonide eksploateerimine. Midagi pole lihtsam lõkkele puhuda kui rahvustevahelist konflikti.

Millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

See on nagu lehttainas. Me oleme valmis alati külmkapist väljavõtmiseks ja suvaliste pirukate vormimiseks.

Päris hea metafoor.

Eks ma ju püüan.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib.

Sõda käib täie hooga alates 1990ndate algusest. Siis ei ole midagi oodata. See käib. Selleks tasub vaadata kasvõi teleuudiseid.

Miks just 1990ndate algusest?

Seoses riigi tekkimisega.

Kas selle peaaegu 20-aastase infosõja ajaloo jooksul on olnud ka mingeid kõrghetki?

No ikka on. Kasvõi need aprillirahutused. Sinimägede üritused jne. See on nii, et kui sa viskad kaminasse järjekordse halu, siis tuli lööb ülesse ja me oleme meistrid neid halgusid sinna loopima.

Kes neid loobivad sinna?

Need, kes ei suuda mõelda rohkem kui üks samm edasi või kellele makstakse. Kes teeb seda rumalusest. Inimesed on erinevad.

Palun hinnake infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise. Varasemalt tööte välja, et selline n-ö klassikaline sõda oleks väga ohtlik Eesti jaoks ja andsite seal hinnangu üheksa.

Ma ei oska siin vahet teha. Tavalise sõjaga on nii. Meie eripära võrreldes paljude Euroopa riikidega on see, et me oleme piiririik. Meil istub see kuskil alateadvuses, et oleme justkui hea sihtmärk. Meiega ei ole mitte millegi muuga nii hea manipuleerida, kui hirmuga. Me kardame Venemaad ja venelasi. Hirmul inimesega on läbi ajaloo

manipuleeritud. Miks see Stalin siis ikka neid näljahädasid korraldas. Inimene hakkas siis kartma, et tal ei ole homme süüa. See on üks sandimaid variante, mis võib olla. Kui see sõda on edukas ja me muutume hirmunud ühiskonnaks, mis ei tähenda mitte seda, et me käime ja väriseme vaid hoopis seda, et suureneb nende inimeste osakaal, kes soovivad autoritaarset riigi juhtimist. Need on väga ohtlikud näited. Edukas inforünnak või infosõda võib meie ühiskonda nii mõjutada ja see on väga ohtlik. Kümme ma ei paneks, sest me jääme ju kõik elama, aga ma paneks üheksa. Ma ei arva, et see tuleb peaks tulema vaenlase poolt. See võib samahästi tulla meist enestest, sest me oleme sageli enesehävituslikud.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspekte tõrjuda või neile vastulööki anda?

Selleks, et seda hinnata peaks seda teadma. Reakodanikuna ma isegi ei tea, kas sellised institutsioonid on olemas või mitte. Ma võin võhikuna näha mingeid resultate. Kui ma näen resultaatina aprillisündmusi, siis ma teen järelduse, et neid ennetada ei suudetud. Mul on raske öelda.

Kui suureks Te kodanikuna kõrvalt vaadates peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Infosõjas on positsioonid võrdsemad kui tavalises sõjas. Mingites valdkondades. Mis puudutab tavalist klassikalist relvastust, siis mitte kuidagi ei saa me Venemaaga võrreldavat hulka tanke, lennukid, relvastust, ega midagi. Aga ma kujutan ette, et mingit spämmi võib lasta arvutisse või mingit valeinformatsiooni või töödelda kuidagi seda maailma. Ma usun, et see võimekus on meil suurem.

See on pigem selline tehnoloogiline pool või küberrünnakute pool?

Jah sellise tavapärase sõjatehnika valdkonnas jääme kindlalt alla, aga selles vallas oleks meil lootust. Aga ma ei näe mingit vajadust seda algetada. Eesti ei ela tegelikult oma elu. Tegeletakse jumal teab millega. Näiteks ajaloo loomisega, selle asemel, et elada olevikus.

Kas me oleksime suutelised pidama sellist psühholoogilise mõjutuse sõda näiteks meediaväljal?

Sõda peetakse alati millegi või kellegi pärast. Me peame kahjuks pidada seda sõda oma territooriumil ja ühe kolmandiku oma elanikkonna pärast. See väga palju määrab, et see toimub meie enda ruumis. Siin me sõdime ja see on määrava tähtsusega. See on esimene rindejoon, et meile sunnitakse peale sõda oma enda elanikkonna võitmise üle. Nendest paljud on ka Eesti kodanikud ja uuringud näitavad, kuidas nad suhtuvad Eesti riiki. Teine tasand on see, et seda sõda peame pidama paratamatult ka Venemaa territooriumil, sest seal võetakse vastu mingid otsused. Kas nad peavad meid väikeseks vastikuks ja fašistlikuks riigiks või kui Venemaa otsustab meile kallale tulla, siis leidub seal ka mingeid gruppe, kes küsib selle peale, et kas te olete segaseks läinud. Kes ütleksid, et ma olen seal käinud ja näinud, mis tegelikult on. Kolmas rindejoon jookseb Euroopa Liidus ja maailmas tervikuna, kus Venemaa püüab meid näidata kui idiootlikku ja mõttetut riiki, kellest on ainult tüli.

Kas Teie hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

Ma ei tea. Aga juba meie elanikkonna struktuur on meid automaatselt asetanud kaitsepositsioonile.

Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline?

Meil ei ole vajadust seda teha. Ma ei nimetaks tõe levitamist meie kohta infosõjaks. See on tõese info andmine. Info levitamine ei ole ju sõda. Küsimus on moonutatud infos. Me peame levitama enda kohta positiivset informatsiooni.

Kuidas Eesti avalikkus infosõjas Teie hinnangul käitub?

Väga paljud ei ole aru saanud, et me ei ela enam kinnises ruumis. Nad ei ole teadlikud ja manipuleeritavad.

Meie vestlusest on juba ka läbi käinud see 2007. aasta aprillikuul. Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Võitjad olid teatud poliitilised ringkonnad, kelle reitingud läksid lakke. Konkreetselt pean silmas Reformierakonda.

Kas oli ka kaotajaid?

Kaotasime me kõik. Kaotas Eesti riik. Meil ongi see häda, et võidab partei, aga kaotab Eesti riik. Kas leidub kedagi, kes ütleks, et see kriis oli hea? Ma küll ei tea kedagi, kes seda ütleks.

Kuhu sellisel võitjate või kaotajate teljel sellised mässumeelsed grupid või rühmitused positsioneeruvad?

Ma ei oska öelda. Umbes 10% inimestest on sellised, kes näevad lahendust vaid purustamises. Neid on kõikjal. Paistab, et maailm on sellega harjunud. Rahvuslikku momenti peaks elimineerima. See on teatud struktuuride ülesanne. Igal pool ju purustatakse.

Kui küsida nii, et kas sellest kriisist väljus võitjana Eesti või Venemaa.

Mind üldse ei huvita, kas Venemaa võitis või kaotas. Ma tean, et Eesti kaotas. Ma ei saa tunda rõõmu selle üle, et Vene propaganda täielikult ei õnnestunud ja keerasid vindi üle.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

Ajakirjandus ei taju üldse, te me oleme sellises sõjaseisus. Muidu nad ei paneks aprillis lehe esiküljele uut ostetud veekahurit ja sinna alla kirja, et valmistume aprillikriisi aastapäevaks. Ajakirjandus ei ole juba ammu esmase info allikas. See on oluline vahe. Ma tahaksin ajalehest lugeda pigem analüüse või kommentaare. Praktiliselt ei ole neid, kes avavad ajalehe selleks, et saada uudiseid. Uudiseid saadakse raadiost või televisioonist või hommikul online´ist. Ajaleht peaks olema teine aste. Meie ajakirjandus seda ei paku.

Te peate siin ajakirjanduse all silmas trükiajakirjandust?

Üldiselt jah. Esimene aste on see raadio või tele näiteks.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

Ma ikka hindan teda usaldusväärseks. Ma saan küll vahest aru, kui üks või teine lugu on tellitud. Aga ma ütleks kuskil kuus palli.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Üle poole ilmselt usaldavad jah.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

Ma olen harjunud trükiajakirjandusega, sest ma saan loetu juurde korduvalt tagasi pöörduda. Ma pean väga lugu ka Vikerraadiost. Mulle, kui ajaloolasele on oluline, et asjad säilivad.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust? Kui sageli Te seda jälgite?

Ahtake nii kvaliteedi kui mahu mõttes. Väike. Provintsslik. Ikka jälgin.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust?

Nii palju, kui ma teda jälgin, siis ta on venemeelne. Identiteedi kriisis.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest?

Ta on nii lõputu. Seal on äärest äärni. On õnneks ka neid väljaandeid, mida kõlbab lugeda.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Kuna ta on nähtav, siis ta ei ole nii oluline. Ohtlikumad on need manipulatsioonikanalid, mis ei ole esmapilgul nähtavad. Aga kergem on tänapäeval seda manipuleerivat informatsiooni tilgutada internetikanalitesse. Interneti all mõtlen ma ka ajalehtede kommentaare. Kui Venemaa vastavad ametkonnad sellega tegelevad, siis ma julgen arvata, et nende jaoks ei ole nii oluline saada mingit artiklit Postimehe kolmandale leheküljele. Pigem üritatakse manipuleerida selle loo juurde kuuluvate kommentaaridega.

Kas ta peaks mängima suuremat või väiksemat rolli?

Kuidas nõuda ajakirjanikelt, kelle ülesanne on edastada tõest informatsiooni, et nad nüüd sõdima hakkaksid. Aga nad võiksid lihtsalt mõelda. Millises maailmas me tahame elada. Kui me tahame elada hirmu maailmas, siis tuleb jah kajastada igasuguseid kuritegusid.

Kas Eesti ajakirjanikud on osalised infosõjas? Kui jah, siis kas teadlikult või teadmatult?

Nad on osalised tunduvalt rohkem kui meie mitte ajakirjanikud. Nad on pigem infosõja objektid kui subjektid.

Ehk nad ei saa oma rollist ise aru?

Üldiselt ei saa jah. Neid kasutatakse lihtsalt ära. Neile söödetakse asju ette.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Suur, aga mitte otsustav. Me nägime ka aprillisündmuste ajal, et näiteks mobiiltelefonid toimivad palju operatiivsemalt kui ajalehed. Keegi ei lugenud ju seal kohapeal ajalehte. See ilmub ju tagantjärele. Telefon ja sõnum mõjuvad erutavamalt. Ajaleht ei ole siin nii oluline. Ka televisioon on oluline.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

See on tõenäoline, et ta satub, aga lubatud ei ole see kindlasti. Vabadus on kõige suurem väärtus. Kõike saab teha vabadusi piiramata. Enamik inimesi on ju normaalsed ja piirata tuleb vaid nende vabadusi, kes ei ole normaalsed. Kõiki ei tohi aga piirata. Tänapäeva maailmas leitaks siis vaid alternatiivsed kanalid.

Kas soovite veel midagi lisada?

Ei.

Täna Teid vastuste eest ning kinnitan, et andmeid kasutatakse akadeemilisel eesmärgil.

LISA 12.10. Intervjuu Riho Ühtegiga

SÕDA

Mida mõistate termini „sõda“ all? Palun defineerige lühidalt.

Klassikaliselt on sõda jõumeetoditega teise poole, kaasa arvatus teise riigi, mõjutamine. Jõuvahenditeks on üldiselt relvad.

Millal tabas sõda Eestit viimati?

Sõda klassikalises mõistes tabas Eestit viimati 1941. aastal.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähendab, et see ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et oleme juba praegu sõjas.

Meie geopoliitiline asukoht on selline, et tahes tahtmata oleme erinevate riikide huvifääris ja oht meie iseseisvusele on väga suur. Sõja oht klassikalises mõistes...saame öelda, et lähema kümne aasta perspektiivis on see väike. Lähema kahe aasta perspektiivis on see null. Lähema viie aasta perspektiivis on mingi väike tõenäosus olemas. Lähema kümne aasta perspektiivis see suureneb, sest mida kaugem on tulevik, seda raskem on teda hinnata ja seda tõenäolisem on ka konflikti tõenäosus.

Kas selle konflikti tõenäosus suureneb ajas vaid seetõttu, et seda on raskem hinnata või on seal veel mingeid tegureid?

Kui me hindame julgeolekuohtusid, kui me räägime sõja tõenäosuse hindamisest. Mille järgi me siis hindame? Me vaatame maailmapilti. Me näeme erinevaid konflikte, me näeme, kuidas need on toimunud. Aeg-ajalt on need üllatavad. Näiteks, mis maailmas toimus Nõukogude Liidu kokkuvarisemisega. See oli sündmus, mida keegi ei osanud ette näha. Samas, kui me vaatame juhtumisi, mis tahes tahtmata maailmapoliitikat ka laiemas mõistes mõjutavad, siis näiteks Gruusia konflikti ei suudetud pikemalt ette ennustada. Teati küll, et seis on väga pingeline ja kriitiline, siis keegi ei osanud ette ennustada, et toimub relvastatud konflikt Venemaa ja Gruusia vahel. Ometi see toimus. Seetõttu me võime vaadata ühest küljest tõenäosust mingi ajaloolise kogemuse najal, aga samas kogu see pilt on muutuv. See ongi põhjus, miks me ei saa hinnata tulevikku. Sõjaväelastena me muidugi vaatame oma vastast, antud juhul siis Venemaad. Me vaatame tema sõjalist potentsiaali. Me saame öelda, et seni, kuni Venemaa on sõjaliselt nõrk, on ka oht Venemaa poolt meile väike. Kui tema sõjaline potentsiaal tõuseb, ta on suuteline regioonides läbi viima sõjategevust, eirates teise suure jõu, milleks on NATO, vastuseisu, järelikult on ta sõjaliselt nii tugev, et ta võib endale lubada selliseid regionaalseid konflikte. Omamoodi NATO huvide eiramine oli ka see Gruusia konflikt. Arvati, et NATO on selle vastu nii tugevalt, et Venemaa ei julge seda sammu ette võtta. Omati ta tegi seda. Eesti puhul on samuti. Vaadatakse asja kahelt poolt. Poliitiliselt läbiv hüüdlause on see, et meid ei ohusta miski, meie selja taga on NATO. Samas kui me vaatame maailmapilti ja vaatame, mis protsessid NATOs toimuvad, siis me näeme üha enam, et ega see NATO meie jaoks nii turvaline nähtus ei olegi. Me ei saa välistada seda, et meile appi ei tulla. Venemaal on väga levinud sellised arvamused, et ei London ega Washington ei pane oma inimeste päid pakule Eesti eest.

Te tõite välja selle, et lähima paari aasta perspektiivis on sõjalise rünnaku oht nullilähedane, siis kas võib siinkohal paralleeli tuua Teie teise väitega, kui Venemaa on nõrk, siis ei ohusta meid miski, et kas siit võib välja lugeda, et Venemaa on Teie hinnangul praegu nõrk?

Venemaa tugevneb. Venemaa on tunduvalt tugevam kui ta oli näiteks kümme aastat tagasi. Lähema kahe aasta jooksul hindasin ma seda tõenäosust selliselt seetõttu, et Venemaa on seotud terve hulga teiste probleemidega teistes regioonides. Üks asi on see, et me vaatame riigi tugevust. Teine asi on see, et me vaatame, milline on tema suutlikkus opereerida korraga kahel rindel. Kolmas asi on see, kui palju ta suudab korraga sõdasid pidada. Kuni Venemaa on seotud Kaukaasias, senikaua me võime loota, et meil siin ohuolukorda ei teki. Praeguseks hetkeks tekitab Venemaa endale puhvertsoone, mille tulemusena neid sõjalisi jõudusid, mida ta seal hoiab, võib ta tulevikus kasutada kuskil mujal. Venemaa sõjaline strateegia näebki ette üksuste kiiret ümberpaigutamist. Varustust, tehnikat ja relvastust on tal sõja pidamiseks küll piisavalt.

Kui suureks peate Eestivastase sõjalise rünnaku ohtu praegu/lähitulevikus? Palun hinnake ohtu skaalal 1-10, kus üks tähistab, et sõjalisest ründest Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

See on keeruline küsimus. Kaasaegsed sõjad ei ole enam otseselt okupatsiooni sõjad. Erandiks võib lugeda näiteks Afganistani.

Mis võiks olla Eestivastase sõja eesmärk?

Poliitiline vahetus. Sõdu peetakse poliitiliste vahetuste saamiseks. Sõda on poliitika jätkamine teiste vahenditega. Tegelikult igal sõjal on poliitiline eesmärk. Sõjad on aastatuhandetega arenenud. Kui alguses sõditi lihtsate väärtuste pärast, nagu näiteks toit. Siis edasi sõditi maa pärast, mis andis seda toitu. 19. sajandil sõditi mitte enam nii palju maa pärast, kui et pigem maavara pärast. See toimub siiani. Iraagi sõda oli ju näiteks seetõttu, et naftamaardlad oleksid teatud riigi käes. Tuleviku sõjad kipuvad muutuma teiseks. Pigem on poliitiline mõjusfäär see, mille pärast sõditakse. Selleks ei pea riike okupeerima. Vaja on riigi poliitilist korda mõjutada sedavõrd, et ta langeks ründava riigi mõjusfääri. Seepärast ei pea eesmärgiks olema terve maa okupeerimine. Eesti puhul

piisaks sellest, et kui tekitada siin selline ebastabiilne olukord, mis lükkaks võimult valitsuse ja muudaks riigikorda. Ütleme, et kodakondsuse null variant läheks läbi, millega antakse valimisõigus ligi kolmandikule Eesti elanikkonnast. Nende hääled on äärmiselt olulised ja kes kindlasti mõjutaksid Eesti poliitikat. Tulemuseks oleks see, et Eesti võiks langeda uuesti Venemaa mõjusfääri.

Kui siin on võimalik ka mingit numbrilist hinnangut anda, siis milline see number oleks?

Ma pakun, et Eesti riiklus ei kaoks. Sinna kuhugi keskele, aga täpselt ei oskagi öelda.

INFO

Kui oluliseks peate oma igapäevatöös informatsiooni saamise ja andmise kiirust ja selle adekvaatsust?

Tänapäeval me oleme infoühiskonnas ja me sõltume sellest. Kui meie internet ei ole nii kiire, nagu me tahaksime, siis me läheme ja süüdistame selles oma IT-spetsiliste. Kui me ei suuda saada piisavalt kiiresti lahti mingit lehekülge, kui me ei suuda töödelda informatsiooni, kui me ei suuda üles leida mingit telefoninumbrit. Infoajastu on nii igapäevane, et seda ei kujuta enam teisiti ette. Ma mäletan, et kui ma tulin teenistusse, siis ei olnud mul mobiiltelefonigi. Praegu ei kujuta jälle elu ilma mobiiltelefonita ettegi. Kui me vaatame näiteks ükskõik mis valdkonda riigikaitstes, siis kõik andmed alates logistikast ja lõpetades personalipoolega on viidud arvutisse. Tekib küsimus, et kui meil homme algab kriis, siis kuidas me mobiliseerime oma relvajõud.

See on ka mingu järgmine küsimus, kuivõrd pikaajalised (rohkem kui paar tundi) tõrked e-posti ja interneti kasutamisel mõjutaksid Teie tegevust?

Me elaksime nad üle, sest meil on ka selline ajalooline mälu veel olemas ja me saaksime hakkama ka ilma nende vahenditeta. Aga tekiks ilmselt mingeid väikseid tagasilööke.

Tekiksid alternatiivid. See kindlasti pärsib tööd. Kui see on lihtsalt selline paaritunnine seisaks, siis staap seisab sellel ajal. Funktsioneerivad hädavajalikud valdkonnad. Üldine töö seisab. Kokku me ei varise.

Milliseid kanaleid kasutate igapäevaselt oma tööks vajaliku informatsiooni saamiseks?

Oma arvutivõrku kasutan üsna ohtralt. E-post, nii sisemine kui välimine. Meie punane arvutivõrk, mis on salajane. Ajakirjandust ma enam sisuliselt paberkandjal ei loe. Loen elektrooniliselt, kuna nii on lihtsam asju üles leida. Internet, meie sisevõrk.

Milliseid kanaleid kasutate, et saada informatsiooni ühiskonnas oluliste teemade kohta?

Need kanalid väga ei muutu. Ma ise eelistan tegelikult väga palju sellist näost-näku suhtlemist. See annab sellist taustainformatsiooni. Nii on olemas ka visuaalsus.

INFOSÕDA

Ajakirjanduses käsitletakse infosõja mõistet väga erinevalt. Kuidas Teie seda defineerite?

Ma olen selline ettevaatlik kui ma kasutan sõna sõda. Sõjaväelasena ma pean sõda äärmiseks meetmeks, mida kasutatakse. Samas infosõjale ei olegi antud väga selget definitsiooni siiani. On antud erinevaid definitsioone, aga selle all mõeldakse väga laia skaalat asju. See pigem on seotud sellega, mida inimene enda jaoks sõjaks peab. Mõne jaoks on sõda selline väga lihtne mõiste, mis tähendab seda, et kui on konflikt, siis ongi sõda. Meie sõjaväelased käsitleme seda siiski kahe riigi vahelisena, millel on omad kindlad protsessid ja omad eesmärgid. Mille eesmärk on vastase, teise riigi, teatud süsteemide hävitamine. Infosõda on meie jaoks kaasnev nähtus tavalise sõjaga. Me ei

lähe kaasa nende seisukohtadega, kus räägitakse infosõjast kui omaette sõjaliigist. Kuigi üldiselt pole ka see vale käsitlus.

On see traditsioonilisele sõjale eelnev faas või paralleelselt peetav? Mis eristab infosõda tavalisest sõjast?

Eristab peamiselt just sõjapidamise vahend. Seal ei kasutata mitte tavapäraseid relvi vaid relvadena kasutatakse infokanaleid. Infosõda koosneb sõjalises mõttes kahest pooldest. Üks pool on see, et ma paiskan infot välja ja teine pool on see, et ma summutan teise poole info väljapaistmist. Kas kaasneb või eelneb? Ma ütlen kaasneb sellepärast, et sõda ei alga sõja väljakuulutamisega vaid algab hoopis sõjaliste operatsioonidega. Kui me räägime klassikalises mõistes sõjast, siis sõda ei alga siis, kui vastane ületab meie riigipiiri. See algab siis kui vastane viib meie riigi vastu läbi sõjalisi operatsioone. Need võivad olla ka infooperatsioonid. Seepärast ma ütlen, et infosõda on tavapärase sõjaga kaasnev nähtus. Kui ta on isegi enne seda tavapärast sõjalist operatsiooni, siis ta on ikkagi selle sõja osa.

Kas ja kuidas suhestuvad Teie hinnangul omavahel infosõda, propagandasõda ja kübersõda?

Infosõda on kõige laiem mõiste, mis hõlma endas nii propagandasõda kui ka kübersõda. See on selline sõjaväelaste jaotus, et infosõda koosneb viiest valdkonnast: psühholoogilised operatsioonid ja psühholoogiline mõjutamine, eksitamine, info paiskamine välja, oma operatsioonide julgeolek ehk informatsiooni kaitsmine, vastase info mahasurumine, arvutivõrgu operatsioonid, mis on sisuliselt kübersõda. Need on infosõja osad.

Mis on Teie hinnangul laiemalt infosõja eesmärk?

Tekitada vastasele nii palju kahju kui võimalik. Sundida vastast alluma oma tahtele.

Kui me räägime võimalikust Eesti suhtes toimepandavast infosõjast, siis kas see eesmärk võib olla vaid poliitiline, mille Te enne välja tõite, või võivad seal olla ka majanduslikud eesmärgid?

Poliitika ja majandus on omavahel väga tihedalt seotud. Kõigutades riiki majanduslikult, on võimalik ka tema poliitikat muuta. Samamoodi ka vastupidi. Nende kahe vahele on raske piiri tõmmata. Infosõja suhtes on samamoodi. Kui me räägime sõjast, siis ma olen sõja mõiste suhtes väga konservatiivne. Sõda, see on ikkagi poliitika jätkamine teiste vahenditega. See tähendab, et infosõda peab kandma endas ikkagi poliitilist eesmärki. Need infooperatsioonid, mis on läbi viidud meie suunal, siis need on kandnud siiski seda eesmärki, et mõjutada meie poliitilist olukorda.

Kuivõrd loovad infosõjas pingeid rahvuslikud konfliktid?

Nad on kasulik pinnas igasuguse konflikti õhutamiseks. See on taimelava, mida on hea ära kasutada ükskõik millise konflikti õhutamiseks, mitte ainult infosõja valdkonnas. Me teame, et Eestis oli tõsiseid probleeme võõrkeelse elanikkonna meelsusega ja sealt lähtuvalt oli füüsiline oht 1990nadete aastate esimesel poolel. Tänapäeval on asi selles mõttes muutunud, et füüsilist ohtu on vähem, aga selline eraldumine on tekkinud infoühiskonnas. Sama asi, et eestlastel ja venelastel on erinevad meediakanalid ja infoallikad, mida nad kasutavad. Läbi nende on võimalik seda suunata. Kui ma räägin venelastest, siis ma mõtlen venekeelset elanikkonda, mitte ainult venelasi. Nende puhul on see, et nad elavad oma informumis ja läbi selle on neid võimalik mõjutada. Kui me räägime aprillisündmustest, siis see sõnum, mis jõudis Eesti elanikeni oli kahene. Üks oli see, mida edastati eestikeelses informumis ja teine oli see, mida edastati venekeelses informumis. Võtame ka muu maailma sündmuste kohta. Gruusia sõda on hea näide. Need, kes elavad Eesti informumis teavad, et see oli Venemaa sõda Gruusia vastu ja need, kes elavad Vene informumis, teavad, et Gruusia oli halb. Nii tekivadki need konfliktid. Selle pinnalt võib öelda, et tegelikult ei ole isegi mitte rahvus kõige määravam vaid sellest olulisem on keelsus. Inimesi saab liigitada seega mitte nii palju venelasteks või eestlasteks vaid pigem eestikeelseteks ja venekeelseteks.

Millised võiksid olla infosõja tagajärjed?

Nagu igal sõjal. Edukas infosõda võib säästa palju. Kui me räägime infosõjast, kui klassikalise sõja osast, siis ta võib säästa üsna palju inimelusid ja infrastruktuuri. On võimalik kasutada muid relvi. Eesmärk ja tagajärg on aga sama – mõjutada teise riigi vaateid ja panna see riik teise riigi mõjusfääri.

Kui suureks peate Eestivastase infosõja tõenäosust praegu/lähitulevikus? Palun hinnake infosõja tõenäosust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et seda ei juhtu mitte kunagi ning kümme, et infosõda juba käib.

Teatud määral käib. Kui me ütleme, et see asi, mis oli 1950ndatest kuni 1980ndateni, et see oli külm sõda, siis me võime ka öelda, et Eesti on kindlasti viimased aastad infosõjas. Kui me räägime sõjalises mõistes, siis ma ütleksin, et infooperatsioonid on küll läbi viidud, aga sõda kui sellist pole Eestis toimunud. Käib kompimine, et näha kui tugev Eesti on. Tegemist on selliste operatsioonidega, mis ei ole veel sõda. Sõda tähendaks seda, et see riik, kes Eestit ründab, kasutab kõiki oma vahendeid, et Eestit selles sõjas võita. Kui tõenäoliselt ma seda pean? Kindlasti tõenäolisemaks kui klassikalise sõja tõenäosust. Ma ütlesin, et infosõda on minu jaoks kaasnev nähtus. Lähima paari aasta perspektiivis pean ma tõenäosust suhteliselt väikseks, no kuskil kaks palli. Infooperatsioonid kindlasti toimuvad, aga päris sõda kui selline....ma kahtlen selles.

Palun hinnake infosõja tagajärgede võimalikku ohtlikkust skaalal 1-10, kus üks tähistab, et infosõjast Eesti jaoks midagi väga ei muutu ning kümme, et see võib endaga kaasa tuua Eesti Vabariigi lakkamise.

Raske vastata, kuna minu jaoks infosõda on osa klassikalisest sõjast. Aga no ma pakun, et Eesti riik ei kao vaid tema poliitiline meelus muutub. Sinna kuhugi sinna keskele seega.

Te tõite enne välja, et infosõda Eestit kunagi tabanud ei ole ja et tegemist on olnud pigem inforünnakutega. Sain ma teist õigesti aru?

Ma pakun, et infosõda toimus 1939. aastal. Tollel ajal ei olnud küll praeguseid vahendeid, aga siiski pidas Venemaa Eesti vastu maha infosõja, mille tulemusena kogu maailma toetus Eestile langes ära ja millele järgnes okupeerimine. See oli kindlasti infosõda.

Millised olid toleaeagsed infosõja pidamise kanalid?

Massimeedia, igasugused propagandaoperatsioonid. Propaganda ja psühholoogilised operatsioonid.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust erinevaid infosõja aspkte tõrjuda või neile vastulööki anda?

Ilmselt, mis puudutab sellist küberruumi, siis selles vallas oleme me suhteliselt tublid. Suhteliselt tublid selles mõttes, et me ei tea vastase võimekust. Meil puudub ülevaade sellest, milline on erinevate riikide võimekus panna toime Eestivastaseid küberoperatsioone. Me teame võib-olla natukene Hiinast ja veel mõnest kaugemast riigist.

Nii, et see väide, mis on palju ka ajakirjandusest läbi käinud, et me oleme küberkaitse poole pealt väga tublid ja meid ei taheta seetõttu enam rünnata, on ennatlik?

Ma arvan, et meie vastu ei ole käiku lastud veel väga võimsaid asju. Need rünnakud, mis on Eesti vastu olnud Vene valitsuse arvutitest, juba see, et need on tulnud valitsuse arvutitest, näitab, et tegemist on olnud pigem mingite häkkerite kui et tõsiselt planeeritud suurte operatsioonidega. Kui USA alustas rünnakuid Iraagi vastu, siis Hollandi häkkerid üritasid USA arvutivõrkudesse sisse saada, et saada sealt informatsiooni, mida müüa

Iraaki. Tegelikult pole ükski riik siiski veel Eesti vastu käiku lasknud oma tegelikku infosõja võimekust. Selles vallas võib öelda, et Eesti võib olla suhteliselt hea, aga me ei tea, kui hea. Mis puudutab propagandasõda ja psühholoogilist mõjutamist, siis siin ei suuda me mõjutada kedagi peale oma rahva. Oma inimestele võime me informatsiooni peale suruda, aga me ei suuda teha midagi isegi siinse venekeelse infovälja osas. Rääkimata väljapoole.

Millest meie suutmatust tingitud on?

Ma ei oskagi väga head ja selget põhjust välja tuua. Siin on väga palju pisiasju. Üks asi on kindlasti see, et eestlased on selline rahvas, kes on alati omavahel kakelnud. Me kulutame väga palju energiat iseendi seast vaenlase otsimisele ja üksteise vastu infooperatsioonide läbiviimisele. Me ei suuda keskenduda välisele. Me oleme fenomenaalne rahvas, et meil peab alati vaenlane olema. Kui meil välisvaenlast ei ole, siis meil on oma vaenlane. Kui muutub mingi vastne nähtavaks, siis me suudame kokku leppida ja tema vastu võidelda. Teine asi on kindlasti see, et me kulutame vähe vahendeid infooperatsioonidele. Kolmas on see, et me oleme kindlad, et meil läheb hästi ja pisikesed võidud tunduvad meile suurte võitadena. Neljas on see, et me oleme väikesed. Suurel riigil on rohkem võimlusi.

Kas meie võimekus võiks aja jooksul paraneda?

Kindlasti, sest eks me õpime oma vigadest. Ma usun, et ta järjest paranebki. Me oleme aru saanu, et meie enda hääl on nõrk ja me oleme hakanud otsima liitlasi. Me teeme seda nüüd koos mõnede suuremate rahvastega. Teatud infooperatsioonid, mida me läbi viime ei ole mitte vaid vastaste suunal vaid ka oma liitlaste suunal. Me peame ju ka neid mõjutama. Sama asi toimub ka Venemaa suunal. Meid toetavad Läti, Leedu ja Poola üsna palju. Teine asi on see, et me igast löögist areneme. Küberkaitsekeskuse loomine on selline samm. Üha enam kajastame ka oma operatsioone meedias, et meie kohta ei oleks vildakas info meedias.

Kui suureks peate Eesti erinevate ametkondade võimekust ise infosõda algatada?

Eks neid algatusi on tehtud. Kas nüüd sõja mõistes, aga infooperatsioonide mõistes. Me võime infooperatsioonina vaadata kasvõi seda, mida majanduslanguse tingimustes valitsus pidevalt inimestele ette söödab. Infosõjal, nagu tegelikult igal sõjal, on kaks poolt. Üks on see, et viiakse läbi operatsioone oma vastase suunal ja teine pool seisneb oma tagala kaitsmises. Meil on vahendeid olemas, millega me suudame ennast kaitsta. Samas meil puuduvad sellisel strateegilisel tasandil infosõja oskused ja vahendid. Me suudame teatud kindlates lõikudes viia läbi mingeid operatsioone, aga meil puudub strateegia.

Kas see peaks olema?

Kindlasti peaks olema. Teisiti ei ole üldse võimalik. See ei pea olema mitte ainult ründav vaid võib olla ka kaitsev. Me peame kujundama sõnumit väljapoole. Kui me räägime siiski sellisest sõjast, mille eesmärk ei ole vastast okupeerida vaid teda poliitiliselt mõjutada, siis infosõjal on siin väga oluline roll. Me peame kaitsma oma sõnumit, et teised riigid, kellelt me ootame toetust saaksid aru, et tegemist on meie vastu rünnakuga ja et meile tuleb appi tulla. Me tahame säilitada senist poliitilist korda. Gruusia sõjal oli ju ka kaks poolt. Olid infooperatsioonid ja oli sõjaline pool. Sõjalise poole Gruusia kaotas, aga infosõja poole võitis, sest Venemaa ei saavutanud oma pikemaajalist eesmärki ehk vahetada välja sealset valitsust ja mõjutada poliitilist olukorda. See andiski lõppkokkuvõttes võidu Gruusiale. Gruusia sai küll majandusliku tagasilöögi, kuid säilis poliitiline kord ja armee. Aga mida Venemaa saavutas? Ta saavutas selle, et ta on nüüd kohustatud aktsepteerima kahte piirkonda — Abhaasiat ja Lõuna-Osseetiat, kui omariiklusi. Ta sai kaks nähvitsat omale jala külge, kes ei ole enam Venemaa suhtes nii positiivsed. Seega võib öelda, et just tänu infosõja võidule, Gruusia võitis selle sõja.

Kas Teie hinnangul on Eesti ise või mõni meie riigiasutustest olnud kunagi infosõja inistseerija?

Raske öelda vabadussõja kohta. Kindlasti olid ka siis infooperatsioonid ja kuna vabadussõda algas eestlaste initsiatiivil, siis kindlasti Eesti initsieeris selle infosõja. Kui vaadata infosõda mitte klassikalises mõistes, et see ei pea kaasnema klassikalise sõjaga, siis minu hinnangu said aprillisündmused alguse Eestipoolsetest natikene vildakatest infooperatsioonidest. Anti liiga pikk eelhoiatuse aeg ja seetõttu suudetigi organiseerida selline mäsu.

Millal Teie jaoks üldse see n-ö pronkskriis algas?

Ma mäletan seda, et me koostasime ohuhinnangut 2007. aasta jaanuaris.

Mõtisklege palun nn. pronkssõduri kriisi üle infosõja aspektist. Kas seal oli võitjaid või kaotajaid ning kes need olid?

Ta oli pigem sissisõda. Sissisõjad on sellised, mis ei alga sõja kuulutamisega. Nad on vinduvad nähtused. See vindub siiani ja kaotajad on mõlemad pooled. Mõlemakeelsed grupid, nende kooselu, mis justkui hakkas juba laabuma, see seiskus. Paiskus isegi tagasi ja see teeb kahju mõlemale poolele.

Kas sellest konfliktist väljus keegi ka võitjana?

Loomulikult see pronkssõdur oli probleemne nähtus. Üks mu sõber ütles, et tema oleks selle asja lahendanud teisiti ja lasknud sinna alla raiuda aastaarvud 1939-1990. Siis oleks sellel kujul olnud hoopis teine tähendus. Paljudele eestlastele see tulem meeldis. Minu jaoks tekitab see aga küsimuse, et miks siis seda suurt kirikut sealt Toompealt ära ei viida, sest see ehitati ju väga selge tähendusega, et Vene riik on alati Eesti riigist üle. Eestlastest võitsid need, kes ei tahtnud seda sõdurit sinna ja Vene pool sai võimaluse eestlasi fašistidena näidata, sest nende jaoks on II maailmasõda väga püha nähtus.

Kas ja kuidas olite tööalaselt või isiklikus plaanis seotud 2007. aasta aprillis toimunud nn. pronkssõduri sündmustega?

Otseselt ei olnud.

Me rääkisime infosõja algatamisest. Kas Teie hinnangul oleks Eesti poolelt enda kaitseks mõne teise institutsiooni või riigi vastu infosõja algatamine eetiline? Kas peate seda vajalikuks?

Kas sõja algatamine üldse on eetiline? Eetika on inimeste privileeg, kellel ei ole vastutust. Riigi seisukohalt ei ole mingit eetikat, sest riik peab vaeva nägema selle nimel, et eksisteerida ja ellu jääda. Evolutsioon toimub läbi hälvete. Jah kui vaja siis see ei ole ebaeetiline.

Kuidas Eesti avalikkus Teie hinnangul infosõjas käitub?

Eesti avalikkusel ei ole väga kogemusi. Nad on üsna manipuleeritavad. Me oleme elanud Nõukogude Liidu perioodil väga kinnises inforuumis, kus me uskusime seda, mida meile ette söödeti. Kõik ei uskunud ka. Natukene oli ka ajaloolist mälu. Nüüd on jälle nii, et kui vaadata avalikku arvamust, siis seda mõjutavad väga palju meediakanalid. Aprillirahutuste ajal olin ma Kaitseväge juhataja reservis ja mul olid suhteliselt vabad käed, et ringi vaadata. Siis ma tean, et Eesti koolides tekitasid õpetajad lastes hüsteeriat ja ütlesid, et kohe tulevad Vene tankid sisse. Lapsed on ju väga mõjutatavad. Öeldakse, et kaasaegsed sõjalised konfliktid ei alga enam tüüpilisest sõja kuulutamisest poolt vahel vaid sellest, et tihti on infosõda n-ö klassikalise sõja algusfaasis väga edukas. Kui me suudame inimestele selgeks teha, et neil ei ole mõtet vastu hakata, sest ega nad ei saa ründajast jagu. Siis edasi on ainult see, et marsime sisse ja meid võetakse lippude ja lilledega vastu.

MEEDIA

Millest sõltub Teie hinnangul ajakirjanduse usaldusväärsus?

Siin on see ajakirjanduse eetika. Ajakirjandus läheb aina kollasemaks. Nii trükiajakirjandus kui ka televisioon. Ajakirjandus manipuleerib palju kõmu-uudiste või kallutatud infoga. Sellist uurivat ajakirjandust ja sündmuste kallutamata edastamist on üha vähem. Ühelt poolt loetakse seda ajakirjanduse arenguks, et ajakirjanik annab sündmuse edasi koos isikliku analüüsiga, aga samas on see tema isiklik vaatenurk asjale. See ei pruugi olla objektiivne. Ajakirjandus paljuski on seotud ühe või teise poliitilise liikumisega ja tahes-tahmata edastavad nad sageli sellist infot, mis on sellele liikumisele kasuks.

Kui usaldusväärseks peate Eesti ajakirjandust 10-pallisel skaalal, kus üks tähendab, et ei ole absoluutselt usaldusväärne ning kümme, et on täiesti usaldusväärne?

Kolm äkki.

Millest selline suhteliselt madal hinnang tingitud on?

Kogemustest. Kui ajakirjandus kajastab mingit sündmust, siis ajakirjanduse jaoks on äärmiselt oluline kajastada seda operatiivselt. Kohe, kui on juhtunud, siis kajastatakse. Samas see sündmus areneb ja selguvad uued nüansid. Selle asja taust võib muutuda, aga ajakirjanduse jaoks pole see enam uudis.

Kas Teie hinnangul Eesti elanikud pigem usaldavad ajakirjandust (lehed, raadio, televisioon, online) või mitte?

Uuringute järgi vist suhteliselt vähe. Aga ma ise näen, et Eesti inimesed jälgivad väga palju ajakirjandust. Ma vaatan ka seda, kuidas nad mingile seisukohale jõuavad, siis tuleb välja, et nad arvestavad väga palju ajakirjanduses ilmunuga. Väga olulist rolli mängib.

Millist järgnevatest peate tavaolukorras usaldusväärseimaks — kas ajalehti, raadiot, televisiooni või online meediat?

Online uudistel on see eelis, et nad edastavad sündmusi suhteliselt kuivalt. Nad ei pane sinna juurde oma kommentaare. Seetõttu on see kõige usaldusväärsem. Kirjutaval pressil on kindlasti oma väärtus olemas. Mina, kui luuraja, hindan väga analüüsi, sest analüüsist tulevad sageli välja sellised nüansid, mida kuivast infokillust ei saa. Analüüsi on hea lugeda. Soovitav on ühe asja kohta lugeda mitut erinevat analüüsi ja siis veel omakorda kogu see info üle analüüsida. Tihti on probleem selles, et inimesed on valinud ühe lehe, mida nad loevad ja usuvadki seda, mida seal kirjutatakse.

Kas Te online meedia puhul ei pea probleemiks seda, et sageli edastatakse sisuliselt pressiteateid, mis on koostatud kellegi huve silmas pidades?

Jah, aga info on operatiivne ja annab mulle viite, kust info pärineb. Ma ei võtagi seda, kui absoluutset tõde. See on esimene märk, et millegi kohta infot juurde otsida.

Millist eelnimetatutest peate usaldusväärseimaks kriisisituatsioonis?

Siis tuleb infosse suhtuda kriitiliselt, sest pooled hakkavad üha rohkem välja käima nendele kasulikke informatsiooni ehk siis tööle rakendatakse infooperatsioonid. Sündmust näidatakse endale soodsamas valguses. Rohkem rõhku tuleb panna algsetele allikatele. Me ei usalda enam avalikke allikaid vaid me võtame rohkem kasutusele omad allikad.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat eestikeelset ajakirjandust?

Ma ei oska vastata. Minu jaoks on ajakirjandus muutunud kollaseks. Mitte küll täies mahus. Tuleb välja selekteerida head ajakirjandust.

Kui sageli Te seda jälgite?

Iga päev.

Milliste sõnadega kirjeldaksite Eestis ilmuvat venekeelset ajakirjandust?

Üks osa venekeelsest ajakirjandusest püüab järgida Eesti ajakirjanduse joont ehk tegemist on Eesti lehtede venekeelse trükiga. See on küll tehtud veidi rohkem Vene tarbijaskonnale meelepäraseks. Ta järgib Eesti joont. Hoopis teine asi on need n-ö sõltumatud lehed, mis on selgelt Vene propaganda.

Seega ei ole tegemist väga sõltumatu ajakirjandusega?

Noh jah. Ta on Eestist sõltumatu.

Kui sageli Te venekeelsed ajakirjandust jälgite?

Üsna sageli, kuna minu ülesanne on analüüsida ja hinnata võimalikku sõjalist olukorda. Iga päev. Ma eestikeelset meediat loen isegi vähem.

Milliste sõnadega kirjeldaksite suuremat osa Venemaal ilmuvast venekeelsest ajakirjandusest?

Seal on kaks suunda. Ühed on puhtalt Vene propaganda ruuporid, kes ütlevad seda, mida valitsus neilt ootab. Siiski on olemas ka mingi hulk sõltumatut ajakirjandust. Seal on päris häid analüüse. Vaadatakse rohkem ekspertide vaatenurgast.

Kui sageli Te seda jälgite?

Pidevalt.

Millist rolli mängib Eesti ajakirjandus infosõja kontekstis?

Eesti ajakirjandus on väga manipuleeritav. Neil on selline eksistentsiaalne probleem, et nad peavad konkureerima teiste väljaannetega ja sündmuste edastamine on neile eluliselt oluline.

Kas ta peaks mängima suuremat või väiksemat rolli?

Kindlasti on tal oluline koht, kui me räägime infosõjast. Ta peaks keskenduma siiski meie vajadustele. Eesti ajakirjandust loevad ka välismaalased. Ka venelased, aga siiski vähe. Väiksed riigid teevad sageli selle vea, et kui nad paiskavad mingit informatsiooni oma riigi ajakirjandusse, siis nad arvavad, et nad on teinud ära kõik, et olukorda selgitada. See info ei jõua paraku enamasti väljapoole. Seetõttu tuleb seda sama infot anda ka teiste riikide ajakirjandusele. Ma olen seda näinud paljudes riikides. Heaks näiteks on Venemaa ja Gruusia sõjas see sõdur, kelle kohta Venemaa väitis, et Gruusia on röövinud selle sõduri. Gruusia teatas, et ta ei ole röövinud seda sõdurit, aga ta teatas seda ainult oma ajakirjanduses ja terve maailma ajakirjandus pasundas samal ajal, et Gruusia on selle sõduri röövinud.

Teie hinnangul on siis ajakirjanikud infosõjas osalised?

Kindlasti on jah.

On nad seda teadlikult või teadmatult?

Kindlasti teadlikult. Ma tean ajakirjanikke, kes on ise seda öelnud.

Milline on ajakirjanduse roll kriisisituatsioonis?

Oluline roll. Ennekõike on see juhendada ja stabiliseerida olukorda. 2007. aasta aprillis oli ajakirjandusel ääretult oluline roll maha suruda paanikahooge.

Kas Teie hinnangul võib ajakirjandusvabadus kriisisituatsioonis ohtu sattuda?

Teatud juhtudel peabki seda piirama. See ei ole küll populaarne avaldus, aga tõsistes kriisides on paljudes riikides nii, et võib ajakirjandusvabadust piirata. Riik peab suunama sõnumit kriisi ajal. Hiljem lastakse see jälle vabaks ja nad saavad kirjutada, mida soovivad, aga teatud kriitilistel hetkedel peab riik oskama infot suunata. Kui ajakirjanikud saavad kirjutada, mida nad tahavad, siis võib tekkida paanika.

Kas soovite veel midagi lisada?

Ei.

Taustinfos mõttes küsin veel ühe küsimuse. Millisel ametikohal praegu töötate ning mis on Teie peamisteks tööülesanneteks?

Tegelen maaväe luure juhtimisega. Luureüksus on minu koordineerida ja organiseerida. Teisel poolt tegelen luurealalüüsi arendamisega.

Kas teie tööülesannete hulka kuulub ka vastse infooperatsioonide analüüsimine?

Jah, mingil määral kindlasti. Põhiliselt tegeleb sellega küll Luurepataljon.

Tänan teid intervjuu eest!

LISA 13. Eesti kriitilise infrastruktuuri valdkonnad

- Energiarajatised ja -võrgud: elektrienergia, nafta ja gaasi hoidmine, ladustamisrajatised ja töötlemistehased, edastamis- ja jaotussüsteem.
- Side ja infotehnoloogia: telekommunikatsioon, edastus- ja teavitussüsteemid, tarkvara, riistvara ja võrgud, kaasa arvatud Interneti infrastruktuur
- Rahandus: pangandus, väärtpaberid ja investeeringud.
- Tervishoid: haiglad, tervishoiurajatised, laborid ja ravimid, otsingu-, pääste- ja kiirabiteenistused.
- Toit: ohutus, tootmisvahendid, hulgimüük ja toiduainetööstus.
- Vesi: veehoidlad, puhastusjaamad ja veevõrgud.
- Transport: lennujaamad, sadamad, ühendveorajatised, raudtee- ja massitransiidivõrgud, liikluse juhtimissüsteemid.
- Ohtlike kaupade tootmine, ladustamine ja transport: keemilised, bioloogilised, radioloogilised ja teised ohtlikud materjalid.
- Riigiasutused: kriitilised teenistused, rajatised, infovõrgud, riiklikku julgeolekut ja kaitsevõimet tagavad infosüsteemid, ressursid, andmekogud ja õiguslikku tähendust omavad kohturegistrid ning rahvuslikud kultuuriobjektid.

Allikas: Küberjulgeoleku strateegia 2008: 38.